LUCÆ TOZZI NEAPOLITANI

IN HIPPOCRATIS APHORISMOS COMMENTARIA.

PARS PRIMA.

UBI UNIVERSÆ MEDICINÆ,
tum Theoreticæ, tum Practicæ celebriores Quæstiones perpenduntur, atque nedum Recentiorum inventis, sed & genuinæ ejusdem Hippocratis menti congruentes, quam dilucide explicantur.

TOMUS SECUNDUS.

VENETIIS, MDCCXLVII.
Apud Nicolaum Pezzana.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIIS.

NICOLAUS CYRILLUS

L U C Æ

Præceptori suo S. P.

PRimæ Partis Aphorismorum tuorum Elenchum, rudem quidem, & informem, sed quem quantulacumque ingenii mei dirigere valuit tenuitas, jam tandem habes, Luca Virorum optime. Illius ergo vel sphalmata ὀβελίσκῳ transfigas oportet, vel quod boni inest, notes asterisco. Gratias referre non est, ut cogites; majoribus plane tuis premor beneficiis, quam ut possim levissimis hisce laboribus paria referre. Verum enim vero illud mihi summum erit operæ pretium, si encomiasticam istam Epigraphen προσθέτοιν, fateor, ὁμοῖον χιμαίρῃ, tuis typis dignam feceris. Id equidem non tam in tuam cedet gloriam, (hanc enim conferto scientiarum satellitio jam Tibi fecisti vectigalem) quam mihi summo erit honore; quippe qua discipulorum tuorum albo accensebunt Eruditi. Spero me voti futurum compotem, nec spe hac frustratum iri: Cæterum grati animi hæc excipias conamina, nam & salsa mola, ut ajunt, litare creduntur, quibus thura defuerint. Vale.

Huc, sultis,
Huc accedite Jatrophili.
En
Hippocrates ille vester
Medicorum Roscius, Philosophorum Homerus,
Cujus Thebana ænigmata, ac Libycæ Aphorism. syrtes,
Vel Oedipo interprete, vel Delio indigebant urinatore,
Umbrarum jam caret tegmine,
Aditusque molestia.
Ejus etenim
Inaccessum Sophiæ, ac Medicinæ adytum,
LUCAS Philosophorum, ut ita dicam, Ἄ Λ Φ Α,
Detexit, ac referavit.
Hic profecto
Quas concinnas paraphrases,
Quos opportuna eruditione dissertos commentarios,
In Hippocratem non adinvenit?
Quare
Si Democriti vulgo putatam insaniam
Pro alta rerum scientia patefecit Hippocrates:
Hippocratis usque adhuc creditam obscuritatem.
Fulgentissimum esse jubar
L U C A S Democritus alter
Commonstravit:
Adeo ut innumeris ex Interpretibus Unus
Omne tulerit punctum.
Adeste, inquam, adeste
Qui mores sapitis Pythagoreos
Faustoque scientiarum omine λαθὼν κῆρ obtinuistis:
Fruimini; Auctoremque summis in Cœlum extollite laudibus.
At procul hinc abeant
Cucurbitina capita, maleferiati scioli,
Qui aliena lascivientes plumula, Leonis præmuniti corio,
Vel cedro digna aliorum studia subodorantes: ὡς μύρα κάνθαροι
Laureolam in mustaceo quæritant.
Abeant igitur ad corvos;
Hic enim
Illud optimo jure inscribendum,
ἑκὰς ἑκὰς ἴστε βέβηλοι.

Observantiæ ergo.

Humillimus Auditor

Nicolaus Cyrillus A. & M. D.

AD

AD LECTOREM.

QUæ nunc habes, Amice Lector, in Hippocratis Aphorismos Commentaria, fuere a me jam pridem meis Auditoribus publicis lectionibus ore tradita; cumque per aliquorum dumtaxat manus versarentur, essentque a plerisque aliis expetita, in animum induxi, ut illa publici juris facerem, ac typis evulgarem, daturus brevi, Deo favente, reliqua, in totius Operis complementum. Interea his fruere, & Vale.

IN LIBROS APHORISMORUM
HIPPOCRATIS
PRÆFATIO.

Qui primus de re Medica scripserit, atque medendi præcepta literis consignaverit, communi voto fertur Hippocrates, patria Cous, ex familia Asclepiadeorum oriundus, vigesimus a Jove, decimus octavus ab Æsculapio, & nonus a Chrysamide Rege.

Fuit in Rhetorica Gorgiæ Leontini, sui temporis celeberrimi, atque in Philosophia, eximii Viri Democriti Abderitæ Auditor, in Medicina vero a Patre suo Heraclide, & ab Herodico Selybriano edoctus: sed tam postea in illa profecit, ac tantam apud omnes adeptus est venerationem, ut nedum Veteribus, immo & Principibus maximo tum sit habitus in honore, ac Deitatis simulacrum promeruerit, sed & nec in posterum nemo uspiam ausus sit, illum vel leviter lacessere, aut ejusdem dictatis, ne verbo quidem, contradicere. Quin & Paracelsus ipse, Priscorum omnium Censor cæteroqui severissimus, eumdem ultro reveretur, & commendat, ejusque sententias, præsertim aphoristicas, recipit, & interpretari non dedignatur: Quod & Helmontius quoque passim facit, illumque rarissimi doni Virum appellat. At magnificentiora de ipso locutus Macrobius, scribit, tam fallere, quam falli nescivisse; ut propterea non mirum, si Galenus pluries veritus non sit illius sententias Dei vocibus æquiparare.

Sed si in reliquis suis operibus Divinus plane videtur Hippocrates, procul dubio in Libris Aphorismorum maximus omnino est, & supra humanæ mentis aciem se extulit; unde non defuere, qui illos, veluti decreta ex Oraculis deprompta, etiam ad res Theologicas, Morales, ac Politicas, non incongruenter retulerint.

Livore itaque, & malignitate non caret, quod vulgo ex Plinio circumfertur, sententias has in Aphorismis exaratas, ex Tabulis in Æsculapii, Apollinis, cæterorumque Deorum ædibus, affixis, vel ex Bibliotheca Cnidia, illum excerpsisse; etenim haudquaquam continent Aphorismi nudas, simplicesque Morborum observationes, sed documenta, ac præcepta sane firmissima, quæ sparsim relata inveniuntur in cæteris ejusdem voluminibus, in quibus summum plane ipsius Auctoris ingenium, maximumque optimarum Artium studium apertissime relucet, ut etiam ex observationibus longo usu, atque experientia comprobatis, utilissimas, præclarissimasque sententias generales colligere sciverit.

Inscribitur Opus hoc Aphorismorum, seu Selectarum Sententiarum: id enim sonat græce Aphorismus, quod latine Oratio Selecta. Unde Galenus comm. 1. pr. Aphor. & comm. 28. secundi, & *alibi*, Aphorismum, *inquit*, esse sermonem, qui brevissimis verbis omnes rei proprietates explicat, ac circumscribit. *Et Philotheus antiquissimus Aphorismorum interpres subdit*, Aphorismum esse sermonem verborum quidem inopem, sensibus autem locupletem. *Hinc quanta sit hujus operis præstantia, atque utilitas, quisque facile conjicit, cum in eo summa Medicinæ Capita comprehendantur, & quæ graviora, sparsim alibi Hippocrates edocuit, in hoc uno Opere colligantur, veluti generaliora, ac principaliora Medicinæ Theoremata: quippe satis putavit is in Arte plane admodum longa, vitaque brevi, utilitatem quærere, tradereque ea, quæ necessaria forent ad Rem Medicam faciendam, non disputandam. Eos igitur ad genuinam ejusdem Auctoris mentem explicare conabimur, potissimum cohærenter his, quæ accurata Sæculi nostri diligentia detexit, atque in lucem protulit, sectantes interea vulgatam Leoniceni e græco Codice versionem, ni tamen alicubi Ratio aliter suaserit.*

LUCÆ TOZZI
In Primum Aphorismorum
HIPPOCRATIS COMMENTARIA.

APHORISMUS I.

Vita brevis, Ars longa, Occasio præceps, Experimentum periculosum, Judicium difficile. Non solum autem seipsum præstare oportet opportuna facientem, sed & Ægrum, & Assidentes, & Exteriora.

DUbitat in ipso limine Galenus, an hic unus sit, an plures aphorismi; sed istius tamen hæsitantiæ illum increpat Cardanus: *hoc enim esset*, inquit, *ipsum Hippocratem accusare, qui duo diversa in unum compegerit*. Conveniunt ea propter cum eodem Salvus Sclanus, Fuchsius, Argenterius, Heurnius, Moralis, & Sanctorius, unicum hunc esse aphorismum, duas tamen partes comprehendentem, & quidem primam Aphoristicæ doctrinæ necessitudinem continere, quoniam Vita humana brevis est ad tam arduam, & longam Artem addiscendam; alteram vero, requisita, ad intenti operis consecutionem: scilicet obtemperationem Ægri, Assistentium diligentiam, & externorum debitam præparationem, administrationemque. Quamobrem videtur hic aphorismus universi operis prodromus atque proœmium.

Quoniam vero Artem longam dixit, & Vitam brevem, videtur subinde Hippocrates nedum Auditores dehortari, sed etiam ab omni Medicinæ studio homines avocare. Verum his potius perbelle suadet, & adhortatur: *extrema enim*, inquit Galenus, *dementia foret, simul scribere commentationes, & tradere posteritati ad Vitæ utilitatem, & simul ab initio non solum a legendo, atque discendo ea quæ scripseris, dehortari; sed ab Arte universa, cujus doctrinam profitearis, abalienare*. Id igitur potius summo judicio videtur ab Hippocrate notatum, ut ratio inde pateret, cur doctrinam aphoristicam ad Medicinam tradendam selegerit, hoc quodammodo usus ratiocinio, ut interpretatur Cardanus: *Curatio Ægri perficitur ex Medico præcipiente opportuna, & ut talia adhibeantur; sed ut adhibeantur, oportet, ut sit causa efficiens, & sunt Adstantes: Materia, idest Æger, qui consentiat: Forma, & sunt res externæ, quæ adhibentur: igitur ad consequendum finem, seu sanitatem, præter Medici officium, illa tria quoque sunt necessaria. Verum cum illa ad opus ipsum sint directa, non ad Artem, non est necesse, ut doceantur hic; at ut Medicus in Arte sit instructus, necessarium est, ut possit præcipere, quæ conveniunt; minime vero poterit, nisi sit instructus aphoristica doctrina; igitur doctrina aphoristica in Arte Medica necessaria est, adeoque necessarium componere, & conscribere aphorismos.*

rismos. Hæc Cardanus. Addit præterea Argenterius hac oratione Hippocratem Medicinæ studiosos hortari ad rem hanc diligentius capessendam; alios vero negligentiores, hebetiorisque ingenii admonere, ne rem tot, tantisque difficultatibus implicitam aggrediantur.

Ob maximas autem, innumerabilesque, quibus Medica facultas implicatur, arduitates, atque ob longum tempus, quod ad illam addiscendam exquiritur, Vita humana brevis dicitur. Et quamvis prisci homines ad centenos annos vixisse ferantur, & jam adhuc de plerisque perhibeatur, quod ultra centesimum vitam protraxerint, illa tamen si comparetur ad Medicinæ difficultatem, ac multigenam, quæ pro ipsa expostulatur, rerum cognitionem, sane brevis dicenda est. Atqui non solum unius hominis ætas, sed & multorum sæculorum, vix hactenus sufficere potuit. Quot & quanta in usum Medicum nostris temporibus invecta, atque industria Anatomicorum detecta sunt, quæ Veteres latuere! utque omittam, quæ a Paracelso, atque Helmontio sunt prodita, præclara quotidie inventa medendi notitiam mirum quantum amplificaverint, cujusmodi sunt, quæ de motu Cordis, & sanguinis, nec non de Animalium generatione non ita pridem pervulgavit Harveus, quæque de Venis lacteis, seu chyliferis Asellius, quæ de Chyli conceptaculo, ejusque ductibus per Thoracem serpentibus Pacquetus, quæ de vasis aqueis, lymphaticis dictis, patefecit Bartholinus, & quæ de structura, usu, connexione, & fermentis viscerum observarunt Malpighius, Glissonius Vvarthonus, Lovverius, Sylvius, Graeffius, aliique de re Medica Viri optime meriti. Nec dum vero finis videtur impositus, sed & post mille sæcula neque præcludetur occasio aliquid adhuc adjiciendi; quamobrem sicut hactenus medendi Ars non bene patuit, nec profecto in posterum omnino patebit; cum circumfusa tenebris alia maneant innumera, tum ex corporum constitutionibus, & usibus partium, tum ex morborum, & causarum, atque Medicamentorum notitia, & proprietate. Difficilis præterea, & longa nimis censenda est Medendi scientia ob multarum, variarumque rerum discendarum, quæ ad illam rite faciendam requiruntur, copiam, ut scite ostendit Galenus pluribus in locis, præsertim vero *lib. quod Optimus Medicus debeat esse Philosophus*.

At vero animadversione dignum est, quod in hanc rem innuit idem Galenus *in Commentario*, promoveri quam maxime posse Medicinæ studium, si Veterum excogitatis Recentiorum inventa adjiciantur, ut hac ratione, quæ a principio imperfecta erant, progressu saltem temporis perficiantur. *Et si* (is inquit) *nemo nostrum sufficiat ad Artem simul constituendam, & absolvendam, satis tamen videri debet, si quæ multorum annorum spatio priores invenerint, posteri accipientes, atque his addentes aliquid, illam aliquando compleant, atque perficiant*. Hinc discant a Galeno, qui se Galenicos appellant, Medicinam eo tempore valde mutilam, maxime nunc locupletem, Recentiorum Anatomicorum inventis, & spargiricæ Artis remediis evasisse.

Augent præterea Medicæ facultatis difficultatem Occasio præceps, Experimentum periculosum, seu fallax, Judicium difficile. Pro occasione intelligenda Temporis opportunitas in exhibendis medicamentis: etenim Corpus humanum labile admodum est, innumerisque obnoxium mutationibus, ut propterea quæ nunc exposcit, mox jam non admittet, agendi opportunitate præterlabente; quamobrem recte comparavit Oribasius occasionis præcipitem lapsum fluenti aquæ Fluvii, ut quemadmodum quis digitum in fluvium immergens, mox elevans, ac subinde denuo immergens non eandem tangit aquam, ita singulis horarum momentis corpus ægrotantis variat, & agendorum occasio præterit. Ægritudines etiam cum plerumque oriantur, foveanturque ab humoribus, velut a Causis, & isti sensim mutentur, fit propterea, ut agendi occasio, atque eorumdem fugandorum, aut corrigendorum opportunitas facillime effugiat; unde haud immerito Antiqui occasionem descripsere occipitio calvam, fronte vero capillatam, & Galenus *primo prognost. Ita volat*, inquit, *Occasio ut aliqui moriantur, priusquam vocetur Medicus*. Illam equidem tanti fecit Hippocrates, ut *libro de Arte* doceat, *omnem morbum curari posse, si Medicus occasionem opportunam agendorum non omittat*.

Experimentum insuper periculosum dicitur, tum propter Humani Corporis dignitatem, tum ob variam ægrotantium habitudinem, & symptomatum conditionem: unde fit, ut quod uni aliquando profuit, alii obsit. Experientia enim definitur a Galeno *lib. de opt. sect. ad Trasyb. Memoria ejus, quod sæpius, & eodem modo visum est*.

Hinc

Hinc subdit idem Auctor *in Commentario hujus aphorismi: In corpore humano illa experiri, quæ non sunt experientia comprobata, non est citra periculum, cum mala experientia ad totius animalis interitum terminetur*. Et eleganter dixit Plinius *lib.* 29. *cap.* 1. Medicos insectatus: *Negotiantur animas nostras, & experimenta per mortes agunt.*

Nedum autem experimentum periculosum dicitur, sed & fallax, etenim variant sæpe numerum causæ morborum, habitudines corporum, temporum constitutiones, ægrotantium ætates, etsi morbus, quem probato alias medicamento pepulimus, idem vel valde similis videatur, sed plura in hanc rem tuere alibi a nobis recensita.

Denique Judicium difficile est, quoniam, ut Galenus subdit, *Vera Ratio non facile invenitur, quod multitudo sectarum, & opinionum in Arte ostendit medicinali: neque enim si veritas esset inventu facilis, tot, ac tanti viri, qui illam perquisierunt, unquam fuissent in tam contrarias sectas dispertiti: nam ut verum fatear, hæc difficilis est, & ferme inexplorata*. Quare esto remedium profecerit, ambigendum adhuc, quomodo, quibus viis, quave efficacitate contulerit.

Neque solum difficultates contingunt in Re Medica ex longitudine Artis, occasione præcipiti, experimento periculoso, atque ratione fallaci, quæ ad Medicum pertinere videntur, sed supersunt aliæ spectantes ægrotum, adstantes, & exteriora. Id enim designant verba illa: *non solum autem seipsum præstare oportet opportuna facientem &c.* Siquidem etsi Medicus suo munere fungatur, atque opportunam agendi occasionem non prætereat, nec in experimentis, aut ratione decipiatur, adhuc tamen poterit suo fine frustrari: si nimirum Æger non fuerit obtemperans, nec adstantes sint diligentes, nec exteriora rite comparata, & exhibita. *Ars*, dicebat Hippocrates, *primo epid. sect.* 2. *tract.* 51. *tribus constat, Morbo, Ægro, & Medico Artis ministro: Ægri autem est una cum Medico morbo reluctari*, in cujus Commentario Gal. hæc habet. *Oppugnant sese mutuo, & ut ita dicam, inter sese depugnant, ac dimicant Medicus, & morbus: Morbum enim studet Medicus evertere, illi contra, ne sit inferior, propositum est. Tertius est præter illos Æger, qui si quidem Medico sit obtemperans, & faciat imperata, socius in certamine efficitur huic morbo hostis, si autem ab eo desciverit, ac quæ dictat morbus exequatur, duobus nominibus Medico facit injuriam, uno quidem, quod destituerit solum, altero quod duos fecerit, qui erat ante unus*. Idemque confirmans 6. *epidem. comment.* 4. *tract.* 9. repetit: *Adversari morbo ægrotum una cum Medico oportet, cumque tres sint, Medicus, Morbus, & Ægrotus, si Medicum solum cum morbo pugnantem ægrotus deserat, vel etiam ad Morbum transfugiens Medico repugnet, Medicum a morbo superari continget*. *Secundo* etiam *prognost.* 43. & 6. *epidem.* 5. ait *paucos morbos esse mortiferos, si neque Medici errent, neque ægri, neque ministri, neque aliquod noxium extrinsecus accidat*. Confidentiam pariter ægroti in Medicum valde conferre ad morborum curationem docuit idem Galenus 6. *epidem. comm.* 4. *tract.* 8. & Conciliator *diff.* 135. Unde Paracelsus adeo characteribus, imaginibus, & periaptis incubuit, ut nimirum vim Imaginatricis in ægrotantibus vehementer commoveret, & spem recuperandæ salutis sublevaret. Quamobrem refert idem Galenus quosdam Pergami pro deploratis habitos, a Præstigiatoribus sanatos fuisse, quoniam horum præceptis propter confidentiam obsequebantur, cum Medicis non paruissent. Quare nec ægroti se curari permittant a Medicis, quibus non fidunt, nec Medici curandos suscipiant diffidentes.

4. in 6. Epid. 8.

Assidentium præterea curam, ac diligentiam, qualem esse oportet perbelle notat Hippocrates *lib. de decenti ornatu prope finem* his verbis: *Oportet, ut eligatur unus ex discipulis, qui diu sit exercitatus, & patienter ægro serviat, & quod mandatum est, faciat*. Et Galenus *primo de diebus decretoriis cap.* 11. *Oportet, ut adstantes sint prudentes, periti, patientes, diligentes, hilares, & ægrotantibus grati*.

Quod ad exteriora denique, illa, inquit Galenus *tum hic, tum primo de diebus decretoriis*, esse, quæ ægrotum turbare possunt, & crisim impedire, ut habitationes inidoneas, turbarum plenas, vicinorum tumultus, strepitum curruum, canum latratus, & quæcumque nocturnum somnum, aut quietem abrumpunt: quiete siquidem, ac somno nedum vires consistunt, & conservantur, sed & sudores potissimum in febribus salutares, blande admodum promoventur. Impediunt quoque crisim importunæ medicamentorum exhibitiones ab imperitis Medicis in improbum morem inductæ, qui cum se credant magna præstare, ægro-

tan-

tantibus summopere officiunt. In hos acriter invehitur Hippocrates *lib. de alimento*, & Galenus II. *meth. cap.*15. & I. *de diebus decretor.* II. unde ejus verba transcribere non gravabor: *Quædam peccata*, inquit, *a Medicis his admirandis committuntur, putantibus, nisi quis ingressus ad ægrotum, deinde succingens se, vel cataplasma imposuerit, vel perfuderit, adusserit, vel clysterem indiderit, vel venam inciderit, vel cucurbitulas adjunxerit, vel confricuerit, vel nutriverit, aut hujusmodi aliud factitaverit, nihil ab ipso gestum esse artificiosum: hi enim quoties ad ægrum accedunt, toties peccant. An hi Medici sint, vel potius Carnifices, cæteri judicent*, subdit Sanctorius.

Ad exteriora potissimum revocanda sunt Pharmacopæorum opera, Electuaria, Syrupi, Catapotia, Cerota, Emplastra, idque genus alia, quæ non raro adulterina, rancida, maleque præparata esse solent, cum tamen his adversus morbos, eorumque causas pugnandum sit; unde non mirum, si frequenter Medici suo fine frustrentur. *Si igitur hæc omnia bene, & recte se habuerint, nihil eorum, quæ in hoc libro scribuntur, falsum esse invenietur*, concludit tandem Galenus.

APHORISMUS II.

In perturbationibus ventris, & vomitibus spontinis, si talia purgentur, qualia purgari oportet, confert, & leviter ferunt; sin minus, contra. Sic & vasorum inanitio, si talis fiat, qualis fieri debet, confert, & bene tolerant: sin minus, contra. Inspicere itaque oportet & regionem, & tempus, & ætatem, & morbos, in quibus conveniat, aut non.

DEfinierat Medicinam Hippocrates *libro de flatibus*: Adjectionem eorum, quæ deficiunt, & Detractionem eorum, quæ excedunt. Ut autem suæ Medicinæ per doctrinam aphoristicam tradendæ initium faceret, quæ detractione, per evacuationes, quæque adjectione, per victus rationem observanda forent, primum recenset, exordiumque facit ab evacuationibus; cumque istæ vel qualitatem, vel quantitatem evacuandorum respiciant; propterea hic qualitatem potissimum considerat, relaturus speciatim in sequenti quantitatem. At quoniam evacuationes in universum, vel sponte Naturæ, vel Artis adminiculo contingunt, ac priores, vel Criticæ, vel Symptomaticæ, de iis primum sermonem habens, inquit. Si in illis talia purgentur, qualia purgari oportet, & conferre simul, & tolerari; documentum exinde tradens generale cujuscumque evacuationis, ut illa salutaris, & critica reputetur. Sed sigillatim dictiones explicemus.

Primum inquit *in Perturbationibus ventris*. Vertunt alii in ventris commotionibus, & profluviis, ut Heurnius; clarius vero Fuchsius, in dejectionibus per inferiora; unde pro *Ventre* alvi regionem intelligit, non autem ventrem superiorem, seu thoracem, neque ventriculum. Addit, & *Vomitibus*, idest evacuationibus per superiora: Neque vero de arte promotis, sed sponte exortis, seu a sola Natura excitatis. Num autem sub spontaneis evacuationibus hoc loco comprehendantur egestiones etiam symptomaticæ, quæ fiunt quidem a Natura, sed irritata, vel gravata, dubium esse potest, præsertim quia Galenus *lib. de differ. symptom.* illas ad naturales revocavit, immo quandoque perutiles esse dixit, diminuta nimirum causa morbifica. Et quamvis negare videatur Sanctorius, afferens eas fieri vi morbi, dicendum tamen cohærenter sententiæ Hippocratis, sub evacuationibus spontinis, etiam symptomaticas hoc loco intelligi; siquidem dicitur in textu: *sin minus, contra*. Modo per hæc verba designatur excretio quoque nocens, & symptomatica, quæ nimirum nec confert, nec toleratur.

Si, præterea subdit, *talia purgentur, qualia purgari oportet*. Quibus verbis manifeste declarat, se vitia purgandorum humorum commemorare, atque adeo de eorum qualitate, non quantitate agere. At quænam sint ejusmodi qualitates designatæ sub his verbis, *qualia, & talia?* Qui omnia qualitatibus metiuntur, de calore, frigore, humiditate, & siccitate, illa facile interpretantur. Verum qualitates istæ, si umquam in humoribus considerandæ sunt, haudquaquam evacuatione tolluntur, sed potius alteratione, correctioneque, ut passim docet Galenus *in libris Meth. M.* & *de causis morborum*; quin & Hippocrates ipse *lib. de Vet. M.* expresse notat, *non calidum, non frigidum, non humidum, non siccum, magnam vim habere in morbis inferendis*. Quid igitur pro qualitate intelligendum sit, exponit idem Galenus 4.*aphor. comm.*2. significari superabundantiam superfluitatum sua qualitate infestantium ægrotantem; &

cla-

clarius *lib.* 1. *aphor. comm.* 23. humorem noxium interpretatur, qui cacochymiam constituit; unde definit purgationem, *evacuationem esse humorum sua qualitate molestantium, seu noxiorum*. Itaque speciem potius vitiosi humoris, puta acrioris, vulgo biliosi, crassioris, seu pituitosi, aliusve, quam nudas qualitates per *qualia*, *& talia* Hippocrates intellexit; itaut sensus fiat, tunc alvi dejectiones, ac vomitus sponte naturæ habitos salutares esse, cum illi humores educuntur, qui morbum faciebant, vel fovebant, sive multi, sive pauci illi sint; etenim hoc loco nullam quantitatis rationem habendam voluit, sed solum cacochymiam consideravit; ejusmodi autem evacuationis genus, talis nimirum humoris, qui nocet, necessario conferet, & tolerabitur, quoniam morbus cum symptomatis aut desinet, aut intermittet, & vires vel nullam, vel levem jacturam patientur; secus vero, si alterius ab eo, qui noxius est, evacuatio contingat.

Sed gravior difficultas viget in sensu Aphorismi, attenta sententiæ phrasi, & serie verborum. Etenim videtur Hippocrates inutilem, immo ridiculum concinnasse aphorismum, qui prognosim contineat pendentem a successu ipsius evacuationis; nam quis umquam potuisset addubitare de eventu salutari ex evacuatione spontina; si ejus humoris facta sit, qui purgari debuerit; quamobrem post egestionem noxii humoris, ejusdem utilitatem determinare, veluti rem cunctis obviam, vanum omnino existimandum est. Arduam hanc difficultatem solus, quod sciam, inter Expositores subodoravit Sanctorius, illamque solvere conatus est, vertendo ex græco codice *Qualia in qualiter* adverbium, ut exinde sensus fiat, illam evacuationem esse bonam, quæ fit, qualiter oportet, nimirum servatis debitis conditionibus Crisis, puta concocta materia, in die critico, cum debita quantitate, & qualitate. Post hanc solum inquit fieri, ut conferat, & ægri ferant vere, & salutariter. Verum enim vero voluit Hippocrates Medicos admonere, ut exinde discant esse imitatores Naturæ, quæ tunc salubriter evacuat, cum ea educit, quæ vitiosa sunt, & morbum faciunt, vel fovent, haudquaquam inspecta quantitate humoris excreti, de qua *aph.* 23. hujus dicitur: *Dejectiones non sunt multitudine æstimandæ, sed si talia ejiciantur, qualia conveniunt*; quamobrem videntur hic recensitæ conditiones requisitæ ad bonam evacuationem sponte habitam, sive secum adjunctam habeat excreti humoris copiam, vel inopiam, unde Medicus de ea, quæ Artis ope promovenda est, judicium ferre valeat.

Sicut autem evacuatio, si ejus humoris fiat, qui morbum fovet, confert, & leviter fertur; ita vicissim si facile feratur, & conferat, ejus humoris itidem erit, qui nocebat; videtur enim ex uno in alterum necessaria illatio, veluti a causa ad effectum, & vice versa; ut propterea nullum sit certius salutaris egestionis indicium, quam subinde ægrotum morbo, & symptomatis levari citra virium exsolutionem. Quod si aliquando vitiosi humores egerantur, videaturque æger exinde exonerari, nec tamen ad morbum conferat, ut in vomitionibus ex calculo Renum, aut ex veneno assumpto, vel inflicto; id accidit, quia neutiquam excernitur ille humor, qui morbum facit, vel fovet, sed alius, qui a visceribus præter naturam affectis ingeneratus, vel a vitiatis fermentis corruptus, velut ex accidenti cum principali causa morbi jungitur, ut cum E. G. ex spina digito infixa tumor, dolor, & febris accidit, quam vigilia consequitur, unde ventris cruditas, & ex cruditate vomitus, vel alvi fluxus, qui etsi ægrotum allevet, & conferat, non tamen dolorem, & febrim a spina inductam removet, quia non est ejus humoris, qui principalem morbum fovet, qualis esset purulentus sanguis, si ex digito dolente, & tumefacto prodiret; hic enim proprie est, qualis educi debet, ut omnino conferat, & toleretur; quamquam & is, qui per alvum egeritur vitio ventriculi, depravatus, & corruptus suo quoque modo conducat, quemadmodum de Symptomaticis excretionibus superius est notatum; si namque is detineretur, majus procul dubio damnum inferret.

Emolumentum præterea hic notatum ab Hippocrate, firmum, stabile, & perseverans esse debet; si namque fugax, & momentaneum sit, timendum, relabente mox in pejus ægroto; nulla enim evacuatio tam mala est, quæ saltem ipso eodem die, ægro contulisse non videatur. Hinc monendi sunt, qui statim ab egestionibus quodammodo relevantibus certam infirmis salutem pollicentur; ne tam faciles sint in ferendis ejusmodi præsagiis, nisi de firmitate constiterit.

At quoniam salutaris evacuationis indicium desumptum ab ægri levamine, & virium constantia sequitur, non præcedit excre-

creta, quæret aliquis, quibus signis manuduci possit ad prænoscendam futuram evacuationem salutarem. Idem Hippocrates *6. epidem. s.2. t.33.* ibique Galenus hæc præ oculis habenda proponit: *Quid*, *quantum*, *quando*, *quomodo*, *&* *ubi*. *Quid*, idest morbus, ejusque causa, num scilicet egestione, an correctione egeat; siquidem nonnulli morbi, veluti a corpulenta materia pendentes, ejusdem evacuatione conquiescent; alii, sola correctione. *Quantum* sit evacuandum conjicere licebit a copia noxiorum humorum; hi etenim, si multi sint, copiosiorem egestionem expostulabunt, modo vires permiserint; quemadmodum enim conferens evacuatio parca, & diminuta esse non debet, ita nec excedat, oportet. *Tempus* evacuandorum humorum opportunum judicabitur a præsentia, & promptitudine eorumdem, qui ab utilibus, & salutaribus secreti, in consueta, & naturalia emissaria deponuntur. *Modus* colligitur ab eorumdem humorum dispositione, si nimirum faciles sint ad exitum, per patentes, reseratosque ductus deducti, citra molestiam, aut erosionem. *Locus* denique considerandus, num per alvum, aut os, vias urinæ, aut poros cutis noxius humor commode educi queat. His perpensis, Medicus futuram evacuationem prænoscet, num sit collatura sine virium detrimento, atque illam importunis medicamentis non distrahet; quod plerumque fit magno ægrotantium periculo; cum non semel viderim ab impedita, vel promota nimium, aliterve turbata crisi, illos periisse, etiam in ipsa ægritudinis declinatione.

Quod hucusque Hippocrates in ultroneis egestionibus, ut conferant, & tolerentur, adnotavit, non dissimili ratione in 2. *hujus aph. par.* de evacuationibus arte promovendis admonet, aitque veluti per comparationem vasorum inanitiones tunc utiles fore, unaque simul sufferri, & conferre, cum tales fiunt, quales fieri debent. Medicus enim, ut imitator Naturæ, debet medicamentorum usu eos humores, & per illos ductus educere, quos Natura tentaret, si sponte sua ageret.

At vero quid per vasorum inanitionem intelligat, controvertitur ab Interpretibus. Galenus *in comment.* de omni evacuatione exponit, cui assentitur Fuchsius. Oribasius vero solum de sanguinis missione. At Heurnius cibi abstinentiam, & eam evacuationem, quæ medicamentis purgantibus peragitur, memoratam hic ab Hippocrate putat. Verum cum vasorum inanitio non minus dici debeat, quæ per venæ sectionem, & cathartici exhibitionem fit, quam quæ per sudorem, urinam, aliasve, haudquaquam contrahenda videtur Hippocratis sententia ad hanc, vel illam solummodo, ut propterea crediderim illum voluisse Medicos Naturæ ministros admonere, ut in cujuscumque generis evacuationibus perficiendis, eos conentur humores educere, qui morborum fomites sunt, & per illa vasa, quæ sunt congruentiora: futurum enim, ut exinde promota evacuatio feratur, & conferat. Itaque Vasorum inanitiones quæcumque Arte faciendæ, Naturæ operibus, quoad fieri poterit, conformentur, ut salutares evadant; unde quemadmodum naturales, & spontaneæ evacuationes salubriter contingunt, cum coctionem, secretionemque convenientem sequuntur, cum antea recensitis conditionibus; sic & Vasorum inanitiones artis auxilio promovendas, cum iisdem conditionibus fieri necessum est; ut latius in methodo medendi dictum.

Cæterum postremo loco docet Hippocrates, habendam esse, in ejusmodi egestionibus perficiendis, rationem Regionis, Temporis, Ætatis, & Morborum, in quibus talia vacuari conveniat, ut inde manuducamur in cognitionem quarumdam circumstantiarum, quæ, sive intrinsecus, sive extrinsecus, evacuationes impedire, aut turbare possunt.

Primo quidem Regionem considerandam esse præcipit; quoniam ex Galeno *lib. de sect. c.8.* nec in valde calidis, nec in valde frigidis Regionibus evacuatio multa, aut affatim facta convenit. Sic pariter quædam Regiones largam sanguinis missionem facile tolerant, quædam vero ægre admodum, præsertim quæ ventis australibus sunt exposita, unde membra delaxantur, vitale robur infringitur, & sanguis redditur effœtus. Fatetur quoque Galenus *3. epidem.* Venæ Sectionem Romæ, & Athenis non valde pleuriticis convenire, quia utraque Civitas ventis Australibus, adeoque fluxionibus obnoxia est, ut speciatim de Roma refert 5. *meth. cap.*8. idemque ait observatum ab Asclepiade. Atqui compertum habemus hic Neapoli, Austro perpetim agitata, nedum ægre ferri sanguinis missionem, sed male omnino cedere ægrotantibus, & sæpissime in perniciem: in locis etiam supra modum calidis, aut frigidis, sanguinem mittere non audemus, inquit idem Galenus 1. *de Arte Cur. ad Glauc. capit.* 14. quoniam quemadmodum

mul-

multum variat corporum habitudines, & animi mores, Regionum incolatus varius, ita & variæ, differentesque ægritudines in illis observantur, quæ diversis medicamentorum generibus tractandæ sunt, ut de Scorbuto, Plica Polona, Sudore Anglico, cuique perspectum.

Habenda præterea est Ratio Anni temporis; unde idem Hippocrates 4. *aphor.* 5. dixit, sub cane, & ante canem difficiles, & molestas evadere purgationes; & Galenus *ibidem* subdit, plures sub cane purgatos incidere in acutas febres, & naturam ex æstu imbecillam, magis ex purgatione dissolvi; quod pariter confirmat 10. *meth. ult.* quoniam ex eodem 2. *aph. comment.* 16. duæ evacuationes simul tolerari nequeunt. De Temporibus nimium frigidis par ratio militat, ut propterea dixerit idem Auctor *comm.* 47. 6. *aphor.* & *lib. Quos, Quibus, & Quando*, tempus opportunum esse Vernum, & Autumnale. Cavendum etiam esse præcipit a purgantibus medicamentis Hippocrates, in utroque Solstitio, & Æquinoctio, *lib. de Aer. Aq. & loc.* atque in subitis Aeris mutationibus, ac vicissitudinibus. Adhuc autem urgente necessitate, temporis ratio habenda est, cum nonnisi in his leviori cathartico uti liceat, ut commode feratur. De venæ sectione vero importuno tempore indicta hæc habet 1. *de Arte Cur. ad Glauc. cap.* 13. *Quibus Medici nihil omnino de temporum statu cogitantes, sanguinem abstulerunt, interierunt: quamobrem ambientis aeris temperatura loco accidentis cujusdam habenda.*

Similiter ad ætatem ægrotantis respicere oportebit; siquidem ex Gal. *comment.* 4. *de rat. vict.* 19. Neque Puer, neque Senex sanguinis sustinent detractionem, etiamsi morbus, quo ipsi laboraverint, magnus fuerit. Et 11. *meth. cap.* 14. agens de sanguinis mittendi ratione in febre synocha putri, excipit a phlebotomia pueritiam, inquiens: *At si in puerum incidat, qui quartumdecimum annum hactenus non attigit, mitti illi sanguis non debebit.* Et mox subdit: *Si corpus decimumquartum annum excesserit, æstimandum est, qualisnam ejus sit habitudo, num gracilis, spissa, & dura, & copiosi sanguinis, an contra; atque ita in priori missionem sanguinis adhibebis, in secunda nequaquam. Si insuper, cui sanguis mittitur, 30. annos natus sit, sed laxus, & mollis, & pinguis, & albus, ac gracilibus venis, huic aut plane sanguinem non mittes, aut parum detrahes; & omnino quidem non mittes in tempore æstatis, & regione æstuosa, & cæli statu calido, & sicco; parum detrahes in reliquis tum anni temporibus, tum regione, tum cæli statu.* Et 8. *meth. cap.* 4. etiam de curandis febribus loquens, ait, *At si quidem vel puer, vel senex sit, sanguinem detrahere non licet.* Idem repetit 1. *de Art. Curat. ad Galauc. cap.* 14. & *lib. de Cur. rat. per sang. miss. cap.* 6. 9. & 13. Eximit etiam a purgatione puerilem ætatem 9. *meth. cap. ult. quoniam*, inquit, *puerorum substantia omnium facillime digeritur, ac dissipatur, quominus vacuantis præsidii eget, cum habeat ex seipsa, unde naturaliter evacuetur.* Caute etiam in senibus agendum est, ne a purgatione langueant, cum vires illis admodum labiles insint, atque ab alvi fluxu plurimum lædantur, ut deducitur ex eodem *Gal.* 5. *de san. tuend. cap.* 6. & 9. Vides igitur, quam longe a Galeni mente nostrates Medici recedant, tam facili purgantium medicamentorum, & phlebotomiæ usu, in omni indiscriminatim ætate, cum tamen se Galenicos jactent. Ut vero se tueantur, Celsum appellant, *lib.* 2. *cap.* 10. dicentem: *Interest enim, non quæ ætas sit, neque quid in Corpore intus geratur, sed quæ vires sint: Firmus puer, robustus senex, & gravida mulier valens, tuto curantur.* At vero minime animadverterunt, quod idem Auctor subjungit: *Maxime tamen in his Medicus imperitus falli potest, quia fere minus roboris illis ætatibus subest, mulierique prægnanti post curationem quoque viribus opus est, non tantum ad se, sed etiam ad partum sustinendum; non autem protinus faciendum est, quicquid intentionem animi, aut prudentiam exigit.*

Denique perpendendos quoque morbos esse docet, antequam evacuatio tentetur. Tabes enim, Hydrops, Syncope, Cardialgia, alvi fluxus, aliique plures morbi, sanguinis detractionem minime admittunt. Febres ardentes, inflammationes internæ, dolores vehementes, & similes, usum purgantium medicamentorum recusant, ex Hippocrate 4. *de rat. victus*, & Gal. 1. *de Art. Cur. ad Glauc.* 14. Ab accidentibus etiam, seu symptomatis adjunctis, utraque evacuatio plerumque impeditur, ut si conjungatur cum vomitu sitis, cum dolore vigilia, cum febre syncope, cum hydrope pulsuum exilitas. De obstructione etiam, & putredine habet expresse Galenus 11. *Meth. cap.* 14. illas phlebotomia non

non tolli: inquit enim: *neque obstructio, nec putredo curari per sanguinis missionem potest*. Viscera pariter digestioni ciborum dicata si langueant, quodcumque evacuationis genus interdicitur documento ejusdem Galeni 13. *meth. c.* 15. *&* 16. quoniam illa omnino roborari expostulant. Morborum praeterea tempora internoscenda sunt, nam multa inter initia utiliter adhiberi possunt, quae in augmento, & statu nocent, & alia opportuna sunt in declinatione, secus vero in caeteris temporibus. Sic Hippocrates 2. *aphorism.* 29. scribit: *cum morbi inchoant, si quid videtur movendum, move; cum vero consistunt, ac vigent; melius est quietem habere*. Sed de hac re alibi fusius.

Quae hucusque exposita sunt, satis manifeste declarant, cur Hippocrates voluerit inspicienda esse Regionem, aetatem, Anni tempestates, & aegritudines. At non defuere, ut prae caeteris est Sclanus, qui pro dignoscendis solum vitiosis humoribus salubriter expurgandis, isthaec in aphorismo adjecta fuisse opinatur. Equidem ex Regione conjici posse ajunt humores purgandos, cum in Regionibus calidis, & siccis, bilis, in frigidis, & humidis, pituita; in frigidis siccis, melancholia; & in calidis, humidisque sanguis praevaleat; adeoque pro illarum varietate congeneres humores educendi sint. Ita quoque Tempore calido, & aestivo calidos, & biliosos humores vacuare expedier, quia hos morbum gignere, vel fovere, probabiliter conjecturant, pituitosos vero, & melancholicos, Hieme, & Autumno; sanguineos denique Vere, ob conformem temperierum habitudinem: sic pariter ex aetatibus varietatem humorum deducunt: nam voraces Pueri, ob nimiam ciborum ingluviem, crudis, pituitosisque humoribus scatere solent; Juvenes vero biliosis; Viri melancholicis: & Senes phlegmaticis. Ex morbis denique eosdem humores dignosci posse opinantur; etenim tertianas febres bilem indicare, quotidianas pituitam, quartanas melancholiam, & sanguinem excedentem synochas. Sed & potuissent isti adjicere colores Cutis, & capillorum, habitum corporis, vitae conditionem, suetam victus rationem, coeli statum, insomnia, aliaque plura, quae Galenus proponere consuevit, veluti indicia generalia praedominantes humores attestantia, ut *lib. de humoribus, lib.* 2. *microtechni*, 2. *de Art. Cur. ad Glau.* 2. *de naturalibus facult.* & alibi sparsim. At haec, quam absint ab Hippocratis mente, ex nuper dictis clarissime patet.

APHORISMUS III.

Habitus Athletarum, qui ad summum bonitatis attingunt, periculosi, si in extremo constiterint: neque enim possunt in eodem permanere, neque quiescere; cum vero non quiescant, neque possint proficere in melius, reliquum est igitur, ut decidant in deterius. His de causis bonum habitum statim solvere expedit, ut corpus rursus nutriri incipiat. Neque Compressiones ad extremum ducendae; (periculosum enim) Sed qualis natura fuerit ejus, qui debet perferre, ad hoc ducere convenit. Sic & evacuationes, quae ad extremum deducunt, periculosae; & rursus refectiones, cum extremae fuerint, periculosae.

Notant hic imprimis nonnulli Hippocratem prolixitatis, quod orationem tam productam inter Aphorismos reposuerit, cum caeteroqui Aphorismus sit oratio brevis, & selecta. Sed excusatione is dignus est: etenim cum rem arduam, & vix fide dignam enarrare debuisset, qualis est, quae de summo bonitatis gradu, & de extrema sanguinis, & carnium plenitudine, hoc loco memoratur: initium propterea facit huic aphorismo ab exemplo, ut nimirum tacite quaerenti respondeat, quorum unquam esse possit ejusmodi habitus ad extremum bonitatis perductus, cum tamen apud cordatiores Medicos satis constet, vix inveniri in hominibus perfectam sanitatem, & habitum corporis adeo exquisitum, ut solutione, detractioneque opus habeat.

Inquit ergo ejusmodi habitum inveniri posse in Athletis, quorum scilicet institutum erat luctari, & in palaestris sese variis certaminum generibus exercere, quamobrem alimentis vescebantur multis, & optimis, ut specioso corpore jucundum Populo spectaculum exhiberent, & luctaturi robore, viribusque praepollerent. Cum igitur hi multa euchymorum ciborum copia sese ingurgitarent, tantam carnium, & sanguinis plenitudinem saepesaepius adipiscebantur, ut non raro subita, inopinataque morte succumberent.

Sumpto itaque ab his exemplo, Hippocrates ait, Athletarum habitum, cum ad sum-

summum bonitatis pervenerit, solvendum statim esse: quoniam in extremo constituti, nec possunt in eodem statu permanere, atque quiescere, neque possunt in melius proficere, unde necesse est, ut decidant in deterius. Ne autem in deteriorem statum incidant, subdit, tantum sanguinis, & carnium excessum diminui oportere, ut rursus corpus nutriri incipiat. Unde deducitur, memorari hoc aphorismo evacuationem illam, quæ a quantitate, seu plenitudine inducatur, quemadmodum in præcedenti aliam a qualitate deduxerat. Summa autem aphoristicæ sententiæ eo collimare videtur, ut repletiones, refectionesque, sicut & evacuationes, ad extremum ductas, periculosas esse decernat.

Sed quænam sint pericula ex habitu athletico imminentia, inquiramus, cum cæteroqui videatur ejuscemodi constitutio valde salubris; verum ob id ipsum, quod summum bonitatis gradum attigisse videntur Athletarum Corpora, periculosissima dicenda sunt. Primo ob assignatam in textu rationem, quia neque in eodem habitu subsistere, neque ultra progredi possunt; unde Celsus *lib.* 2. *cap.* 2. Scribit: *Si plenior aliquis, & speciosior, & coloratior factus est, suspecta habere bona sua debet, quæ, quia neque in eodem habitu subsistere, neque ultra progredi possunt, fere retro, quasi ruina quadam, revolvuntur*. Et Galenus *in orat. suasoria ad bonas artes capit. 6.* hoc genus hominum vocat miserrimum. Secundo quia Athletæ in quatuor magni momenti pericula incidere solent ex Hippocrate, ejusque Commentatore Galeno 4. *de rat. vict.* 23. v.3. in venarum diruptionem, præsertim vero thoracis, & pulmonis: in earumdem, & arteriarum interceptionem, unde Aphoniæ, Apoplexiæ, & similes perniciosæ ægritudines; in suffocationem, ab affluxu nimio irruentis sanguinis in cor; & denique in ejusdem sanguinis concretionem, putrefactionemque, ob impeditum illius motum retardatamque perspirationem. Hæc autem facillime Athleticis corporibus accidunt, quoniam sanguinea vasa ob nimiam plenitudinem summe turgent, adeoque vel dirumpi, vel comprimi necesse est, impedito interea cordis, & sanguinis motu.

Sed hic dubitare contingit ex Galeno in comment. cur Athletæ, quorum venæ adeo sanguine turgidæ putantur, ut diruptionem, & suffocationis periculum mineantur, famescere possent, imo pluries in die cibum sumere, quemadmodum de more illis erat? cum tamen ex Galeno 1. *de symptomatum causis cap.* 7. fames naturalis a privatione alimenti in partibus, e venarum sectione, atque ab oris ventriculi corrugatione proficisci dicatur, quæ sane in Athleticis Corporibus deesse videntur.

Huic difficultati respondent nonnulli cum Brasavolo, famem in Athletis excitari a Melancholia e splene ad Ventriculum transmissa, citantes ad id Avicennam 1. *primi* dicentem, Melancholiam famem afferre. At ductus ille ex Anatome, non quidem e Splene ad Ventriculum, sed e Ventriculo in Splenem tendit, ut ostendit ligatura in vivis animantibus. Neque Avicenna ibidem statuit, a Melancholia famem naturalem excitari, sed morbosam, & quam caninam, aut lupinam appellant, cum tamen Corpora Athletica sanguinea potius dicenda sint, quam melancholica, etiam ex testimonio Galenicorum, eaque famescant fame naturali, non morbosa. Argenterius famem in illis oriri inquit a calore interno, qui ambientem partium humorem dissolvendo, cogit extimas ab intimis nutrimentum trahere. Sed difficultati non satisfacit, cum venæ omnes in Athletis sanguine turgeant, & Corpus undequaque pinguefactum existimetur, si ad summum bonitatis statum pervenerit. At vero quis non deridebit appetitum illum voluptuosum, quem in Athletis effinxit Marsilius Cagnatus, sequentem, ut ipse inquit, ciborum recordationem: Qua enim ratione voluptuosus hic appetitus, aut ciborum recordatio, haberi poterit absque sensu? Sensus autem unde erit ad famem excitandam? sane ex Ventriculo. Quidpiam igitur ibi inesse dicendum, quod famem voluptuosam concitet. Adde, quod plerique ægrotantium tametsi recordentur se cibis egere, haud nihilominus famescunt, sed potius ad illorum memoriam stomachantur.

Verum Recentioribus innotuit, famem in Viventibus oriri a succis quibusdam in Ventriculi cavum exudantibus, qui etiamsi venæ omnino turgeant, & Corpus undequaque pinguefiat, sensum tamen in ejus orificio superiori movent, & ad famescendum solicitant, de qua re fusius alibi a Nobis actum est. Hinc cadit quoque Responsio Sanctorii, qui distinguit ex græco codice Athletas ad summum, græce

τὸ ἄκρον, plenitudinis perductos, his, qui sunt in extremo, græce ἐν τῷ ἐσχάτῳ, nam inquit, eos, qui perveniunt ad summum, seu τὸ ἄκρον, adhuc esse in motu, adeoque ta[illegible]cere; qui vero sunt in extremo, veluti terminum adeptos, in quiete persistere, & fame destitui; quinimo subdit, otiante anima vegetativa illos occumbere. Etenim parum, vel nihil interest, an summum, vel extremum attigerint Athletæ, cum isti ex mente Hippocratis, neque quiescere, aut in eodem statu permanere, neque in melius proficere dicuntur, quandocumque ad summum bonitatis pervenerint.

Sed & ex verbis textus ulterius dubitare licebit, cur nequeant Athletæ in eodem bonitatis statu permanere, & quiescere: Et quidem ad summum bonitatis evectos in melius proficere non posse, res est captu facilior; at vero non posse in eodem statu permanere, & quiescere, omnino inintelligibile videtur. Quid enim obstat, summum bonitatis statum adeptos, in eodem conservari non posse? Verum responsio deducitur ex Gal. *in comm. hujus aph. & lib. de bono Corporis habitu:* siquidem in Athletis semper fit major sanguinis accretio, ex nova ab alimentis assumptis additione, unde postremo arteriæ, & venæ novi sanguinis incapaces, alterum ex duobus incurrent, discindi scilicet, vel intercipi; quamobrem sanguinis, & cordis motu interrupto, animal perit. Et sane quosdam novimus, ex ejuscemodi Vasorum; & sanguinis interceptione, veluti repente suffocatos occubuisse. Cæterum nutricationis opus absque ingenti vitæ incommodo diutius feriari, omnino est impossibile.

Quid autem agendum sit, ne ejusmodi damna Athleticis Corporibus eveniant, docet in secunda Aphorismi parte Hippocrates. Et quidem bonum habitum solvendum statim admonet, ut Corpus rursus nutriri incipiat: at quo pacto, quove evacuationis genere, non explicat. Verum si Athletarum Corpora carnium, & sanguinis incrementum extremum nacta sunt, ea erunt adhibenda, quæ maximam minuere valent plethoriam, quam ad vasa Galenus appellavit *libr. de plenitudine*. Sunt autem hæc ex documento ejusdem Diæta, & sanguinis Missio. Missione quidem sanguinis, venæ inaniuntur; Diæta vero carnes macrescunt; utrumque in illis optandum; atque eo magis, si ex interceptione vasorum in plexibus Cerebri, Aphoni, vel Apoplectici jam evaserint, promoto nimirum per phlebotomiam sanguinis circuitu, subinde impedito, de quibus idem Hippocrates 4. *de rat. victus in Acutis*, & Celsus *lib.3. cap.27.*

At vero hasce evacuationes consulit ad extremum ducendas non esse; *periculosum enim:* sed faciendas, prout natura fuerit ejus, qui debet perferre, idest secundum quod vires tulerint, nam omne nimium Naturæ inimicum 2. *aphorism.51.* Verum quid per *Compressiones* intellexerit; cum inquit: *neque Compressiones ad extremum ducendæ sunt*. In textu græco scribitur τὰς ξυμπτώσιας, quod licet Leonicenus vertat Compressionem; Fuchsius tamen Extenuationem exponit, & Heurnius Inanitionem talem, ac tantam, ut ex ea Vasa concidant: nam si evacuatio immodica fieret, & ad extremum, Vasa proculdubio inanita conciderent; imo & ipsa moles Corporis labesceret, non sine vitæ periculo: subinde enim Syncope, aut Apoplexia certo immineret.

Sed unde est, quod hoc loco Hippocrates extremas evacuationes caveat; *Aphor. vero 23. hujus Libri* illas commendet, inquiens: *Atque ubi usque ad animi defectionem expedit ducere, faciendum*. Ubi Galenus subdit: *in maximis doloribus, & vehementissimis febribus, nullum majus inveniri remedium, quam usque ad animi defectionem evacuare.*

Et licet Brasavolus, Hippocratem, & Galenum commendasse dicat evacuationes sanguinis ad animi deliquium usque *exclusive*, non *inclusive;* id tamen alienum omnino est a Galeni mente; is enim *citato loco, & 9. Meth. c.4. & lib. de cur. rat. per Sang. miss. c.* 12. Sanguinis detractionem adhortatur animi deliquium includere; siquidem describens ibidem deficientis animi ex Venæ sectione accidentia, memorat totius Corporis refrigerationem, sudorem, vomitum, dejectionem, & similia, quæ sane Syncopem præsentem attestantur. Hinc aliter Sanctorius Hippocratem interpretatus, illum vituperasse, inquit, extremas evacuationes, non quidem in Corporibus quadratis, & absolute robustis, sed in Athletis tantum, qui non omnino boni, perfectique corporis habitus erant, quoniam sanguis in iis superabat aliorum humorum proportionem; cum tamen Virtus vitalis solum in illis robusta sit, quibus inest quatuor humorum Symetria, & optima partium commensuratio, quam in Athletis fuisse idem Auctor arbitratur, eo quod pars sanguinea,

guinea, & carnosa, præcelleret aliorum humorum, reliquarumque partium proportionem. At quam absurda sit hæc Sanctorii expositio, non est, quod multis suadeam, quippe qui multa fingit, multa supponit de quaternario humorum numero, jam satis reprobata, & a Peritioribus manifestæ falsitatis redarguta. Præterquam quod Hippocrates nomine Athletarum intelligit, qui ad summum bonitatis pervenerint; unde igitur habet Sanctorius, ut mentem Hippocratis retorqueat ad Corpora Athletarum, quorum habitus absolute bonus non sit?

Per easdem, imo & graviores ambages, versantur, qui Hippocratem interpretantur, caventem in hoc Aphorismo evacuationes, quæ eo deducunt Vasa, ut inanita subsidere cogantur, unde Syncopes, & repentini interitus, At vero *in Aph.23.* commendasse eas ad Lipothymiam usque, non ad Syncopem: differre autem dicunt Syncopem, & Lipothymiam, quod illa sit præceps virium lapsus, ex pulsu deficiente indicatus; hæc vero sit quidem casus virium, sed pulsu superstite. At omni crimine, supplicioque dignus foret Hippocrates, si vires, & hominum vitam, in tam ancipiti periculo per ejuscemodi evacuationes, libratas voluisset, qui in suo Jurejurando spoponderat, se dubia quæque, & periculosa vitaturum, qualia plane sunt cujusvis animi defectiones, unde difficilis admodum est reditus in Vitam, atqui ex Lipothymia in Syncopem, ac denique in Mortem, facillime transitur, nullis ex adverso suffragantibus auxiliis.

Melius dicendum ea propter, nuspiam sua sententia commendasse Hippocratem cujusvis generis evacuationes, ad animi defectionem usque, sed locutum esse dumtaxat sub conditione: etenim *c. aphor.* 23. *primi* hæc habet: *Atque ubi ad animi defectionem expedit ducere, faciendum, si æger possit tolerare*. Cumque rarissime, vel numquam ægri tolerent ejusmodi evacuationes, idcirco numquam pariter tentandæ illæ erunt. Adde, quod eo loco non agit Hippocrates de Venæ sectione, & sanguinis detractione, sed de dejectionibus multitudine haudquaquam existimandis, quæ cacochymiam humorum respiciunt, neque tantam virium dissolutionem minantur, quanta ex sanguinis missione timetur. Verum de hac re longior sermo redibit in prædicti Aphorismi expositione.

Quandoquidem videtur Hippocrates sumere præterea indicationem detrahendi sanguinem, atque ad præfinitam quamdam quantitatem evacuandi, ex Viribus solummodo: dum inquit, *sed qualis natura fuerit ejus, &c.* cum tamen indicationes istæ sumi debeant vel a Morbo, vel a causa Morbi, juxta ea, quæ fuse traduntur in Methodo medendi; idcirco de ejus mente hic ulterius addubitandum. Et communis responsio est cum Galeno *lib. de opt. sect. ad Trasybul. cap.*22. robur non indicare remedium, sed tantummodo tolerare, ac permittere, cumque remedium, ut rite administretur, sit a viribus tolerandum, propterea Hippocrates tantam inquit faciendam esse evacuationem, quantam Vires tulerint: quod etiam pluries edocuit Galenus *9. Meth. cap.*12. *&* 13. *& lib. de cur. rat. per sang. miss. cap.*14.

At hic controverti potest, quidnam illud sit, quod principaliter Venæ sectionem indicet? Etsi enim non desint, qui sanguinem in cunctis fere morbis educendum jubeant; non tamen adhuc inter eos bene convenit, quodnam sit primum, præcipuum, atque immediatum indicans missionis sanguinis.

Putarunt aliqui cum Massaria *lib. de scopis mittendi sanguinem*, proprium, & adæquatum indicans Missionis sanguinis esse morbi magnitudinem, moti auctoritate Hippocratis *3. de rat. vict. t.* 19. dicentis: *In acutis sanguinem detrahas, si Morbus vehemens sit, ætasque floruerit, & virium robur adsit*, Cui consentit etiam Galenus 4. *meth. cap.6.* At vero morbum magnum exponit idem Auctor ibidem, tripliciter intelligi, *vel ob afflictæ partis præstantiam, vel ob cacoethiam, malumve morem, aut propter affectus magnitudinem, & læsæ partis expansionem*. Quare perperam confundunt nonnulli magnum cum acuto: nam etiam in chronicis misit sanguinem Galenus, videlicet in febre Quartana, in Anasarca, in Arthritide, Sputo sanguinis, aliisque chronicis ægritudinibus, Hisce auctoritatibus efficacissimum se putant isti addere argumentum, quod scilicet magnis morbis magna conveniant remedia: Atqui sanguinis missio magnum remedium est; igitur illa magnis morbis omnino convenire dicenda videtur.

Verum quam longe isti aberrent a vero; ex eo potissimum deducitur, quia plerique morbi magni, acuti, & vehementes sunt, venæ tamen sectionem nedum non admittunt, sed respuunt: cujusmodi sunt, etiam ex Galenicorum sententia, Apoplexia, Vertigo, Syncope, Cholera, Volvulus, Lien-

Lienteria. Neque vero omnino verum est Axioma illud: magnis morbis magna remedia convenire, præsertim si ea vocemus magna, quæ magnam in visceribus, humoribus, & Vita commotionem pariunt, non sine ingenti discrimine: hæc enim tantum abest, ut magna remedia, quin potius perniciosissima pharmaca sint appellanda. Immo sæpe numero usuvenit, ut maximos, & gravissimos morbos, levissimis remediis arceamus: sic Alysson, & pulvis Cancrorum fluviatilium, sanat morsum canis rabidi, & hydrophobiam præcavet, sic a sanguine hirci Pleuritidem, a subere Dysenteriam, a gummi arabico Dysuriam, a nitro Nephritidem, a cortice peruviano Febres, ab Opio dolores, sæpissime fugari videmus. Quamobrem, cum verissimum sit, Naturam esse morborum medicatricem, ea dumtaxat magna remedia appellare licebit, quæ illi haudquaquam infensa, atque molesta sunt, nec vitale robur infringunt: sed potius, quæ grata, atque amica, ejusdem vim, facultatemque promovent, ad superandam, propullandamque morbificam causam. Hinc illud remedium magnum appellabitur, quod ad morbi curationem efficacius conducit, quamvis sine violentia operetur. Accedit, quod non valet illatio ab indicante generali ad indicatum speciale; unde non recte infertur: est morbus magnus, ergo indicatur phlebotomia.

Arbitrati sunt alii cum Capivacceo, vehemens peccatum sanguinis indicare *primo, & per se* phlebotomiam: vehemens autem peccatum sanguinis, inquiunt, considerari posse trifariam, aut secundum formam, cum scilicet putrescit, & corrumpitur: aut secundum quantitatem, cum excedit, aut secundum motum, cum de parte in partem fluit, quo fluere non debet. Hinc subdunt, vitium sanguinis secundum formam indicare evacuationem illius *eradicativam*: vitium vero quantitatis indicare evacuationem *minorativam*; secundum motum denique indicare evacuationem *revulsivam*.

Sed & hi suis quoque implicantur difficultatibus. Et quidem cum sanguis peccat secundum formam, degenerat in alios humores, qui cacochymiam constituentes, purgatione potius, quam sanguinis missione egebunt; quin & vires languentes admodum ex ejusmodi sanguinis mutatione, corruptioneque, proculdubio missionem minime tolerabunt. Attamen si hæc umquam in corrupto sanguine foret admittenda, ut vult Capivacceus, *eradicativa*, deberet plane universum sanguinem exhaurire ad Viventis internecionem. Excedens præterea quantitate sanguis in venis, & arteriis, ut evacuatione egeat, nuspiam visum est; nam quemadmodum Natura in necessariis non deficit, sic in superfluis non abundat; & si quandoque a copia ciborum abundantior fortasse sanguis progigni videatur, moles inde potius corporis, & carnium incrementum habebitur, chylosa scilicet Sanguinis portione in alimentum partium cedente, cui sola frugalitas medebitur. Virium denique in motu omnino commentitium est, & falso Veteribus creditum, qui putabant sanguinem in venis contineri, sicut vinum in utre: perenniter quippe ille circumit, & si fortasse aliquando remoretur, aut alicubi restagnet, graves excitat ægritudines, febres, inflammationes, aliasve, aliter omnino subigendas.

Existimarunt alii cum Vallesio 7. *controver. cap.* 2. venæ sectionem non esse unicum remedium, seu indicatum, sed multiplex, immo multorum remediorum aggregatum, adeoque indicari ab aggregato multorum indicantium; Quinimmo addit Sanctorius, huic insistens opinioni, verum, propriumque indicans venæ sectionis esse *innominatum*, atque *ineffabile*, eo quod ab unico denominari non possit: Octo autem ipse enumerat indicata, seu remedia, ex phlebotomia provenientia. Primum vocat *Eradicans*. Secundum *tollens plenitudinem*. Tertium *auferens malignam qualitatem*. Quartum *temperans calorem*. Quintum *revellens*. Sextum *derivans*. Septimum *præbens motum sanguini, quiete peccanti*. Octavum denique *deobstruens*. Concludit exinde propter, phlebotomiam humores peccantes *eradicare*, abundantes *minuere*, putridos *corrigere*, fluentes *revellere*, stagnantes *derivare*, itemque *aperire*, *refrigerare*, *ventilare*, *deobstruere*, & mille alias utilitates afferre.

At si hæc bona omnia ex unica provenirent phlebotomia: sane nullus foret morbus, cui illa non esset profutura: cum nullus morbus sit, in quo, vel eradicandum, vel minuendum, vel corrigendum, vel revellendum, vel derivandum, vel refrigerandum, vel deobstruendum, vel aperiendum, aliterve operandum, alterandumve non sit. Atqui nec ipsi, quibus tam cordi illa est, audent eamdem Vertiginosis, Epilepticis, Empyicis, Tabidis, Ascitis, Obstructis, Asmaticis, œdemate, & scir-

fcirrho affectis, aliifque præfcribere; in quibus eradicare, minuere, corrigere, revellere, derivare, aperire, deobftruere, aut aliter alterare expedit.

Utcumque præterea confideretur Phlebotomia, numquam utiliter poterit, & fine ingenti periculo, in ægrorum auxilium duci: etenim, ut præfidium eradicans, deberet univerfum vitio affectum fanguinem e venis, & arteriis exhaurire, ut omnem illius labem, fi præfertim in totum Corpus irrepferit, eradicaret; & fi alicubi tantum lateat, divinandum prius foret, unde is extrahendus, citra alius difpendium, aut infectionem. Sed & ejufmodi putrefactiones in fanguine, fuperftite vita, quis umquam rationabiliter admiferit?

Ut præfidium, plenitudinem diminuens, in fanis potius, quam in morbofis corporibus, locum habere poteft, ut hic Hippocrates de Athletis innotuit, cum ad extremum bonitatis devenerint, at vero in morbofis omnia aliter prorfus fe habent, cum & fanguis, & reliqui humores multum evarient, atque in alios, aliofque degenerent, minime per phlebotomiam educibiles, per quam non tam mali, quam boni plerumque, non fine gravi vitæ incommodo, educuntur; unde Hippocrates folum commendare vifus eft evacuationes in Athletis, cum intra limites fanitatis verfantur, nec folum eductione, fed prius diæta, folvendos illos effe præcepit, detractione proculdubio tutiori, magifque Veteribus commendata. Cæterum plethoriam in ægris, & potiffimum febrientibus, haudquaquam inveniri, ex eo fpeciatim fatis, fuperque evincit Helmontius, quia Cauteria in iis fponte exficcantur, nullumque fanguinem fundunt.

Quod infuper poffit per phlebotomiam maligna qualitas ex humoribus abfcindi; incredibile omnino eft: Maligna enim qualitas haud evacuantibus, fed corrigentibus, fubigitur; ut propterea folum alexipharmaca, & antidota, a Cordatioribus commendentur, quibus illius vis immanis infringatur. In malignis autem ægritudinibus bonus fanguis paucus effe folet, ifque fæpiffime effœtus, ut teftantur pulfus debiles, tactus frigidus, propenfio ad fomnum, & totius corporis languor: unde Galenus 4. *de fan. tuenda cap.*4. agens de dignotione, & Curatione vitioforum fuccorum, ait: *fi bonus fanguis modicus fit, reliquus vero fuccus plurimus; utique in his abftinendum a detractione fanguinis eft*. Amplius, cum dicatur maligna qualitas ab ingenti humorum putrefactione pendere, fane repugnabit omnis fanguinis detractio, tum quia per illam putredo minime curatur, documento Galeni 11. *meth. cap.* 14. tum quia educto tenuiori, floridiorique, qui remanet, fit magis obnoxius corruptioni; quare idem Galenus 9. *meth. cap.* 10. inquit: *In morbis maxime eft periculofa evacuatio, veluti fi ea forte incidit ex corruptela humorum*. Si præterea ingens hæc putredo in venas, & arterias nondum irrepferit, ut cum pulfus eft bonus, & urina, ex Rhafi; fed vel in glandulis Corporis, vel in exilibus vafis, & apicibus arteriarum hæreat, ab educto fanguine illa interius protrufa, cominus cor adoritur, & necem infert. In hanc rem Sennertus *cap. de febribus malignis, & peftilentibus*, conferens, quotquot ante fua tempora rem Medicam funt profeffi, & malignas, peftilentefque febres curare aggreffi funt; longa ferie memorat, teftatos, extremum obiiffe diem ægrotos omnes, quibus in peftilentiis fanguis detractus fuerat; quibus vero fecus, feliciter convaluiffe; quin & Galenus ipfe *libr. de cibis boni, & mali fucci*, idipfum expreffe fatetur, fuo tempore accidiffe in quadam peftilenti conftitutione, ex ciborum vitio. Vires enim plerumque in his extreme languent, quibus cæteroqui, oppugnandæ malignitatis gratia, validiffimis opus effet, haudquaquam venæ fectione diffipandis.

Quam præterea perperam agatur in emittendo fanguine, ut exinde calor adimatur, & vita refrigefcat, notius eft; quam ut hic fufa oratione oftendi poffit. Vita noftra calore eget, & calore confervatur: frigore vero languet, & fatifcit; unde ex utriufque exceffu, fane gravior, periculofiorque cenfendus eft, qui ex frigore, quam qui ex calore: cum, quoadufque calor vigeat, vita perfeveret. Neque vero perpetuo, ex miffione fanguinis, calor, qui febrilis dicitur, remittitur: cum & aliquando, immo fæpefæpius, augeatur, ut experimur in febribus, quæ non raro ab ejus detractione ingravefcunt, & exacerbantur. Refert quippe Helmontius *lib. de febribus cap.*4. Cardinalem Toletanum ab iteratis phlebotomiis, univerfo pene fanguine exhaufto, prius vita defunctum, quam febre. At vero, fi phlebotomia ejus virtutis effet, ut calorem excedentem, ad naturalem, & vitæ confentaneum reduceret, effet procul dubio remedium febrientibus omnino præfentaneum; cum tamen plerique

que in pejus ruant, atque ab illa intensius excandescant. Porro scite admodum inquit Helmontius: *tantum sanguinis missio refrigerat, quantum de calido vitali furatur*. Et Galenus 12. *meth. cap.* 1. multo antea admonuit, *non raro ob ejusmodi evacuationem, priorem quidem morbum desinere: sed ægrum remanere decolorem, viribus imbecillem, exilem, ut vix pristinum habitum in posterum recuperet*. Quemadmodum igitur dubius est eventus, in curandis febribus, a largo potu aquæ gelidæ, quæ specialius æstum febrilem temperare valet: cum subinde plurimi ab illa perierint, ad extremum frigefacti; sic, & longe gravius periculum timetur a venæ sectione, sedandi fervoris causa, indicta, per quam nedum excedens, & qui febrilis putatur, adimitur; sed & qui salutaris est, a sanguine oriundus, quique vitam tutatur, & fovet. Sed ecquis umquam sciverit, quantum sanguinis sit educendum, quod æstui solum temperando sine vitæ jactura satis sit? Verum & hæc, quæ de caloribus sunt a Veteribus conficta, alibi latius examinabuntur.

Quod ulterius creditur, posse per Venæ sectionem fluentem sanguinem retrahi, atque in contrarium cursum distrahi, ac derivari; vanum omnino est: is etenim, continenter excurrens per arterias, & venas, indeque rediens in Cor, perenni circuitu vitam promovet, nec sine gravi ejusdem incommodo retardari potest; unde si fortasse alicubi hæreat, febres, & inflammationes parit, quæ potius dissolventibus medicamentis, quam sanguinis detractione curantur; cum stagnans extra propria vasa sanguis, venæ incisione neutiquam educi, aut alio distrahi queat; imo potius ex dispendio vividioris portionis facilius concrescit, & difficilius dissolvitur, aut suppuratur: quibus sane modis vitæ incolumitati consulitur.

Denique quod obstructioni minime possit venæ incisio opitulari, docemur ab eodem Galeno *cit.* 11. *meth. cap.* 14. dicente: *Nec obstructio, nec putredo curari potest per sanguinis missionem*. Et quidem si umquam a sanguine obstructio fit, certe in apicibus arteriarum contingit, quæ nimia exilitate nequeunt tam facile impulsu a corde sanguinem excipere; idque potissimum, si a contracto acore facile concrescat, aut glutinosior evaserit; modo per venæ sectionem nulla ratione ejuscemodi arteriolarum obstructiones removentur, sed magis, ac magis a concrescente sanguine increscunt: ut propterea raro illa contingat, quin comitem non habeat febrem acutissimam, & mali moris, si præsertim præcordia occupet.

En igitur quam debili fundamento innituntur, quæ tot, tantæque ex sanguinis missione memorantur utilitates; & si aliquando referatur illa juvisse, indeque convaluisse ægrotantes: certe, quos illa non peremit, fortem servasse dicendum. Quibus autem rationibus plerique inducantur, ut obfirmato animo huic magno putato remedio emancipentur, hactenus mente concipere non potui. Excusandi plane sunt Veteres, quos nova Medicinæ inventa, quibus jam locupletata est, latuere: at non video, quam veniam Recentiores umquam sint promerituri. Si experientiam appellant, qua plurimos per phlebotomiam sanatos fateantur; testor ex adverso ipse, multos me annos Medicinam factitasse, & in Xenodochio Parthenopæo Divæ Mariæ Annunciatæ centenos, & millenos brevi curasse, sine ulla sanguinis evacuatione; licet phrenesi, pleuritide, angina, hepatide, hæmoptoe, erysipelate, omnisque generis febribus fuerint correpti; ut proinde jam in propatulo sit, quamlibet posse ægritudinem cito, tutoque curari, absque ulla sanguinis effusione; & si aliquando illa locum habeat, in sanis potius, & in Athleticis, plethoricisque Corporibus, ad plenitudinem minuendam, juxta mentem Hippocratis, commendanda, ne in immedicabiles ægritudines incidant, & suffocationis periculum incurrant. Unde Galenus 2. *aph. comm.* 8. cohærenter Hippocratis sententiæ, hæc habet: *Hippocrates non hic tantum, sed etiam in aliis suis commentariis, quando invicem proportione servata humores omnes augentur, missione sanguinis auxiliantur, ubi vero unus aliquis ex ipsis superabundat, illi purgatorium dat medicamen*. Et eodem 2. *aph. comment.* 17. *Evacuatio autem omnium humorum æqualiter* (*quæ quidem exquisitissima est*) *fit per venæ sectionem*. His inhæret Avicenna *fen.* 4. *primi c.* 20. ubi definit phlebotomiam, *evacuationem esse multitudinis detractivam*: multitudinem autem humorum, subdit, *augmentum esse super æqualitate ipsorum in venis*. Cum itaque ejusmodi plethoria, atque humorum in venis plenitudo, nonnisi in sanis haberi possit, cum ægra Corpora per hoc ipsum, quod ægra sunt, sanguinis, & carnium incrementum nequeant adipisci; fit eapropter, ut venarum sectiones sanis, & plethoricis

ricis tantum conveniant, ne in ægritudines labantur, aut suffocationis periculum incurrant, si id quoque verum sit, ut de Athletis consulit hic Hippocrates.

Claudit denique Aphorismum Hippocrates, inquiens: *Et rursus refectiones, cum extremæ fuerint, periculosæ*. Quibus verbis admonet, quod sicuti evacuationes ad extremum ducendæ non sunt, ne vasa exinde comprimantur, & concidant; sic & refectiones extremæ esse non debent, quemadmodum 2.*aph*.51. scribitur: *Plurimum, atque repente evacuare, vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, sive quovis alio modo Corpus movere, periculosum: omne enim nimium naturæ inimicum, sed quod paulatim fit, tutum est*. Per extremas autem refectiones, non solum intelligi possunt, quæ ad extremum ducuntur, adeoque illico, & ingenti copia ciborum a plerisque tentari solent: sed etiam, quæ adeo diminutæ sunt, ut vix reficere valeant, ac propterea sub tenui victu comprehenduntur; quippe Natura nostra mediocritate semper gaudet; de quo tenui victu mox.

APHORISMUS IV.

Victus tenuis, atque exquisitus, in morbis quidem longis semper; in acutis vero, in quibus non convenit, periculosus. Et rursus, qui ad extremum devenit tenuitatis, gravis est; nam & repletiones, quæ ad extremum deveniunt, graves sunt.

De victu ægrotantibus exhibendo verba facturus Hippocrates, considerat primum detrimenta victus tenuis, tam in morbis acutis, quam in chronicis; atque ait, tenuem, & exquisitum victum in morbis longis semper esse periculosum, adeoque damnandum; in acutis vero, in quibus, ex aliquo accidenti, non convenit, adhuc periculosum existimari: idque magis, quo ratio victus ad extremum tenuitatis devenerit; & rationem assignans, subdit, quoniam repletiones, quæ ad extremum deveniunt, periculosæ etiam sunt.

Verum ad horum notitiam præscire decet, Victum apud Veteres fuisse distinctum in Plenum, Tenuem, & Mediocrem. Rursus tenuem, in exacte tenuissimum, in tenuissimum, in exacte tenuem, & in tenuem non exacte: ut meminit Galenus *in comm. hujus aph.* & super libros *de ratione victus in morbis acutis*. Plenus victus intelligitur, qui sanorum est, & viribus, ac carnibus augmentum præstat: licet majori, vel minori quantitate sumptus, magis quoque, aut minus pro corporum, & ætatis diversitate nutriat: puta, qui ex carnibus, ovis, cæterisque usualibus alimentis frequentior esse solet. Mediocris est, qui vires quidem tuetur, sed non multum auget, quinimmo ex rebus labilibus, quæ citam in Ventriculo dissolutionem subeunt, paratur; ut sunt ova recentia, panis elixus, pastilli e mica triticei panis edules. Tenuis denique, vires potius minuit, quam augeat, vel servet. Hic præterea denuo dividitur in victum extreme tenuissimum, qui proxime accedit ad jejunium: ut, cum spiritus tantum, elixires, confectionesque restaurantes, commixtæ liquoribus ad cochlear unum, vel alterum, exhibentur: quemadmodum fieri solet in morbis vehementioribus, qui cito in salutem, vel mortem desinunt. In victum simpliciter tenuissimum, ut erat aqua mulsa, & melicraton temporibus Hippocratis. In cibum exquisite tenuem, ut cremor ptisanæ. Et demum in tenuem non exquisite, ut erat tota ptisana.

Sed, & præscire juvat, apud vetustiores Medicos varie victus rationem fuisse institutam. Quorumdam mos fuit extremam inediam, saltem per triduum, ægrotantibus imperare, uti erant Diatritarii, quorum Princeps Thessalus 4. *met. cap*.4. Aliis erat in usu victus plenissimus, ut fuit Petronas, cujus meminit Galenus *comment*.1. *de ratione victus t*.13. Alii aliter, pro Sectarum varietate. At Hippocrates victus rationem sic instituit, ut in acutis morbis tenuem: in longis vero pleniorem præscriberet. Neque ante illius tempora inter medicinalia præsidia Diæta fuit: etenim, referente Galeno *lib. de Arte tuendæ sanitatis ad Trasibul. c*.33. Plato, antiquos Asclepiadas, idest *Medicos*, hac medicinæ parte non admodum usos esse, asseverat. Et Hippocrates *primo de ratione victus in acutis t*.6. ait: *de Diæta, idest victus ratione, nihil, quod effatu dignum sit, conscripserunt Veteres: quamquam id magnum esset*. Hippocrates ergo ejusmodi auxilio Medicinam locupletavit, quo congrua victus ratio ægrotantibus præscribatur, & quidem summo cum emolumento.

Quamquam autem Diætæ nomine apud Hippocratem, & Galenum *comment*.3. *in* 3. *epidem. t*.9. & 1. *de rat. vict. in acut.* & *citato lib. ad Trasibul.* & alibi, sex causæ, seu res nonnaturales dictæ, intelligantur, hoc tamen loco proprie sumitur Victus, græce ἡ δίαιτα, pro cibo, ut explicat idem Galenus *in comm. hujus aphorismi*; ut pro-

propterea eidem adjiciat tenuem, atque exquisitum, sicut pariter in sequenti illum discriminat a pleniori.

Nec est insuper prætereundum, duas præcipue conditiones exigi a Galeno 2. *aph. comm.* 23. ad acutam ægritudinem, symptomatum scilicet incrementum, & ipsius ægritudinis brevitatem; unde acuti morbi ab eodem, & magni dicuntur, & qui ad suum vigorem celerrime properant. Ex defectu primæ conditionis, febres diariæ acuti morbi non sunt: quamvis enim brevissime terminentur, puta intra spatium ad summum trium dierum; vehementibus tamen symptomatibus carent. Ex defectu secundæ conditionis, Hecticæ febres, Hydrops, Empyema, aliique, neque acuti appellantur: quia, licet gravibus symptomatis ægros affligant, adjunctam tamen brevitatem non habent.

At vero potissima Causa chronicarum ægritudinum ex Galeno 2. *de dif. febrium cap. ult.* triplex recensetur, humorum scilicet multitudo, crassities, & viscositas: in his enim multum temporis consumitur, ut multi diminuantur, crassi attenuentur, & viscosi humores incidantur, adeoque ægritudo longa evadit, ut tandem, evicta, expulsaque causa, desinat. His addidere nonnulli vitiosorum succorum ab excrementorum viis distantiam, & altius infixam in Visceribus discrasiam; Unde Morbi articulares, & ægritudines nervorum, solent esse diuturniores: sicut pariter Viscerum obstructiones, & tumores Splenis, Mesenterii, & Uteri, indeque quartanæ febres, scirrhi, affectiones hypochondriacæ, & similes. Contra vero, breves ægritudines ab humoribus plerumque oriuntur paucis, tenuibus, & fluxilibus. Cæterum ad morbos contrahendos conferet indiscriminatim virium robur, & ductuum corporis laxitas; a robore etenim vitiosi humores citius evincuntur, & debellantur, atque e ductibus liberis, & expeditis, promptius perspirant, & facilius expurgantur; unde est, quod quartanæ febres æstivæ ab Hippocrate dicantur breviores: longiores vero autumnales, & potissimum, quæ hyemem attingunt 2. *aph. t.* 25.

His modo præmonitis, damnat Hippocrates victum tenuem, atque exquisitum (qui scilicet vires non auget, sed minuit, cujusmodi erat suo tempore ptisanæ cremor) in omnibus morbis longis; & merito, quoniam in his, præ temporis diuturnitate, ad causam morbificam evincendam, vires validæ exquiruntur; atqui hæ nonnisi pleniori victu foventur. In acutis vero, licet videatur victus tenuis commendandus, cum ob brevitatem vigor statim immineat, in quo frugalitas conducibilior est: ut propterea doceat *in comm.* Galenus, quod *in omnibus morbis, quibus maximus vigor, & judicatio primis quatuor diebus futura est, modo Natura sit fortior, integram inediam servare debemus, quæ est victus extreme tenuis; in quibus vero non ultra primam septimanam protrahitur, forti existente natura, solo utendum est melicrato, qui fuerit & ipse victus tenuissimus, non tamen in extremo*; nihilominus, si cum acutis morbis aliquid conjungatur, quod ejusmodi extremam diætam ferre non possit; plenior victus est concedendus: quare subdit idem Galenus: *Si Naturæ robori non satis fidamus, ptisanæ utemur succo.* Hinc nocuus semper est victus exquisite tenuis in chronicis, & quandoque etiam in acutis.

At quinam sint acuti morbi, in quibus tenuis victus non convenit, jure dubitare licet hoc loco. Et quidem negat Galenus, haudquaquam propter peracutos adjectas esse has particulas; nam de illis infra scribitur: *ubi Morbus peracutus est, victu extreme tenuissimo utendum.* Sed pro his intelligendi sunt, qui cum ingenti evacuatione junguntur, & a principio vires atterunt: ut sunt febres, cum alvi fluxu, animi deliquio, hæmorrhagiis, in quibus ab exacte tenui victu vires prorsus conciderent, & ægri ad interitum festinarent. Quamobrem idem Hippocrates 2. *aph.* 7. admonuit: *quæ longo tempore extenuata sunt Corpora, lente reficere oportere; quæ vero brevi, breviter.* Id ipsum etiam confirmat Celsus *lib.* 1. *capite* 3. inquiens: *In morbis, in quibus initium est ab evacuatione, sicut nullum majus remedium veloci refectione; ita nullum majus damnum jejunio, aut parco cibo.*

Verum obstare his videtur, quod in morbis a maxima evacuatione pendentibus, summe quoque Vires langueant, quæ, licet exigant pleniorem victum, quo refici possint; illum tamen non sufferunt, quoniam nequit imbecilla virtus largiorem cibum conficere. Veruntamen, esto vires brevi extenuentur, solidæ partes vigent, a quibus plenior cibus conficiatur: etenim ciborum digestio potius ad solidas partes, earumque fermenta, pertinet, quam ad spiritus. Accedit, quod hic damnatur solum victus tenuis exquisitus, idest exacte talis, qualis erat cremor ptisanæ, unde vires multum

tum deficerent; at ex Galeno in acutis, tantam diætam non admittentibus, concedi debet plenior victus, qui scilicet vires, quas invenit, tueatur. Itaque in prædictis morbis acutis, licet concedendus non sit victus plenus simpliciter ob virium languorem; non tamen exhibendus erit tenuissimus, qui magis illas infirmet, sed melius inter utrosque, vires servans, ne magis infringantur.

Dubitare insuper contingit ex Galeno *in comm.* quare dicat, in acutis morbis cibum oportere esse minuentem vires; etenim, si vires minuet, quomodo istæ morbum superabunt? At cibus, vires minuens, morbum, & causam morbi multo magis diminuit, & extenuat; nam modica cibi quantitate nec Natura distrahitur a digestione causæ morbificæ, nec copiosiora excrementa cumulantur; cum ex Hippocrate, *non pura Corpora, quanto plus nutris, tanto magis lædis* 2. *aph.* 10. Hinc cibus vires minuens dicitur relatus ad sanam corporis constitutionem, a qua certe plenior expostularetur, si omnino bene valeret; in adversa vero valetudine multus cibus confici nequit, infractis, mutatisque fermentis viscerum huic muneri destinatorum; quamobrem jure optimo diminuitur.

Quamquam autem Hippocratis ætate, cibus adeo parcus acute ægrotantibus exhiberetur, ut etiam extremam inediam interdum attingeret; nostra tamen tempestate plenior semper in acutissimis adhuc ægritudinibus permittitur; aut quia robustiora tunc Corpora tantam potuerint inediam tolerare, assueta frugalitati; nunc vero debiliora, & molliora evaserint, & largiori cibo uti consueverint; aut quia, ut notavit Montanus *hoc eodem Aphor. primo comm.* 5. generalia Hippocratis præcepta diversimode intelligi debent, pro diversitate regionum, & consuetudinum, cum ipsemet dixerit, condonandum aliquid esse Regioni, Anni tempori, Ætati, Consuetudini; idque potissimum, cum in morbis de Virium lapsu timetur. Sed tamen, quamvis paulo plenior victus tuto nostratibus in gratiam virium conservandarum concedi possit, liberalior permittendus non est, ut a plerisque fieri solet; siquidem non exinde vires, sed morbus increscit, aut producitur, vel saltem illius Curatio retardatur, ut advertit etiam Galenus 3. *de crisibus*, & 1. *de diebus decretoriis*.

Est autem distinguendum inter victum tenuem, & attenuantem. Tenuis enim, nedum parcum, sed & nullius substantiæ alibilis cibum significat; attenuans vero substantiæ nutribilis est, sed virtutis attenuantis, & aperientis. Sic vinum album, fœniculus, siler, petroselinum, cinnamomum, crocus, aves montanæ, attenuare dicuntur, quamvis liberalius assumantur; unde Avicenna in Ascite, Ischiade, Arthitride, & similibus, attenuantem, non tenuem victum commendavit. Sic quoque Venerea lues, hydrops pulmonis, & paralysis, morbi chronici, nec pleniori, nec valde tenui victu tractandi sunt, sed attenuante: ni aliud a viribus, ætate, aut peculiaris Corporis constitutione, expostuletur.

Quoniam vero parcior, vel plenior victus, ut in morbis præscribi possit, illorum brevitatem, & longitudinem prænoscere opus est; operæ pretium existimavi, breviter hoc loco referre signa, quibus prudens Medicus statim inter initia exactam, congruentemque victus rationem ægrotantibus definire sciat: quod tanti sane momenti existimandum, ut, si fortasse ignoretur, etiam ignorare contingat usum ciborum in morbis. Hinc Galenus 3. *de crisibus c.* 5. scripsit, Medicum in hac re potissimum oportere esse versatum: tum, ne cibum cum detrimento virium importune exhibeat, vel justo tenuiorem, vel pleniorem: tum, ne morbum protrahat, vel deteriorem faciat. Et quamvis idem Auctor 8. *meth. cap.* 3. dicat: *Ego vero, nec in omnibus ægrotantibus, fateor, exacte me scire in primo die affectum*; poterit saltem futura morbi constitutio secundo, vel tertio die prævideri: notando scilicet morbi impetum, symptomatum vigorem, recurrentes accessiones, & exacerbationes, motum, & robur Naturæ, causam tum externam, tum internam, quæ morbum, vel efficit, vel fovet, anni tempestatem, & constitutionem, partem affectam, ægrotantis ætatem, ac temperaturam. Cum Morbus impetum facit statim prima, vel secunda die, & symptomata profert vehementia, accessiones exacerbantur, anni tempus est æstivum, ægri constitutio valida, & juvenilis, procul dubio morbus acutissimus erit, ante septimum terminandus. Si vero tertio, vel quarto die contingant, ad septimum protrahetur, ut deducitur ex historiis Philisci, Uxoris Dromeadæ, & Adolescentis, qui decumbebat in foro Mendacium. In chronicis autem ægritudinibus, præter nuper memorata, observabitur ætas senilis, anni tempus hyemale, aer crassus, pluviosa tempestas, & hujus generis alia.

Et rursus, pergit Hippocrates, *qui ad extremum devenit tenuitatis*, *gravis est*. Quibus verbis significare videtur, non solum victum exquisite tenuem, sed etiam, qui ad extremum devenit tenuitatis, quique cum jejunio coincidit, in valde acutis morbis, si non conveniat, maxime periculosum esse, cum Natura tantam inediam ferre nequeat. Et sensus est, quod, licet morbi acutissimi, ob extremam brevitatem, extrema inedia tractandi forent; quia tamen major ratio de viribus, quam de morbo habenda est, periculo proinde minime vacabit victus extreme tenuis, utpote qui vires tueri nequit. Hinc optime advertit Sanctorius, Hippocratem hic intelligendum de robustis, quibus jejunium nec grave, nec molestum est. Quare semper in ægrotis observanda erit propria constitutio, ætas, consuetudo, regio, anni tempus, aliudve, an non possit ejusmodi victus tenuis tolerari; etenim picrocholi, Pueri, helluones, siccas regiones incolentes, jejunium tam facile ferre nequeunt, ut obesi, Senes, consueti, & crassum aerem habitantes.

Neque solum victus extreme tenuis gravis, & periculosus est: sed etiam, qui maxime nutrit: unde concludit, repletiones quoque ad extremum deductas graves esse; igitur decernere videtur, moderatum cibum tutiorem semper esse. At quoniam poterat quis quærere, num majus damnum futurum sit ægrotantibus acute, a cibo tenui, an a paulo pleniori: proinde Hippocrates hæc mox subjungit.

APHORISMUS V.

In tenui victu ægri delinquunt, quo fit, ut magis lædantur. Quicumque enim error committitur magnus, major in hoc fit, quam in paulo pleniori victu; propterea & sanis periculosus existit valde exquisitus, & constitutus, quoniam errores gravius ferunt. Ob hoc igitur tenuis victus, atque admodum exquisitus eo, qui fit paulo plenior, magis periculosus.

Cunctis fere expositoribus visus est Hippocrates, in hoc Aphorismo victum tenuem, & paulo pleniorem inter sese comparare, adeoque asserere, majus damnum ægrotantibus futurum ex tenui, quam ex paulo pleniori.

Sed his omnino adversatur Sanctorius; qui ex eodem Hippocrate, atque ex Galeno, deducit, tenuem potius, quam pleniorem in acutis exhibendum. Affert autem non leve argumentum ex 2. *de rat. victus t.* 37. ubi, semper in acutis *studendum esse detractioni, & non adjectioni ciborum*, consulit Hippocrates, *donec morbus maturescat*. Cui inhærens Galenus *in comm.* subdit: *Victus, qui plus est, in acutis efficit noxas inemendabiles; qui vero minus est, emendari potest, cibi pauxillum præbendo*. Id ipsum etiam confirmat 10. *meth. c.* 13. exemplo ejus, cui ob inediam a Thessali Sectatoribus præscriptam, tantus languor acciderat, ut vix oculos attollere posset; mox autem pauco cibo cum tenui vino refectus, oculos sustulit, & vires recuperavit. At error ex victu pleniori commissus nonnisi longa inedia, & iteratis evacuationibus emendari potest; unde facilis dicitur adjectio, difficillima detractio. Idem etiam inquit edoceri ab eodem Hippocrate, & Galeno, 2. *de rat. vict.* 19. quod *in acutis illi minus lædantur, qui accipiunt potum solum, quam qui ptisanam*. Corpora præterea acute febricitantia, malis succis plerumque referta sunt, ideoque ex pleniori cibo magis inquinantur, ut dicitur 2. *aph.* 10. cum ex morbo illa male digerant, unde postmodum corruptiones.

Ut contradicentia hæc Hippocratis loca conciliarent, & ad rectum sensum revocarent Interpretes, multa, & varia commenti sunt. Fuchsius, & Selanus inquiunt, voluisse hic Hippocratem illorum morem reprobare, qui statim a principio ægros per triduum inedia macerabant, adeo ut apud Ægyptios (ut auctor est Aristoteles 3. *politic. cap.* 11.) cautum fuerit, gravi pœna mulctandos, qui ante tertium diem cibum cujusvis generis ægrotantibus porrigerent. Sed quam sit hoc ab Hippocratis mente alienum, ex verbis Aphorismi apertissime deducitur. Neque insuper de victu tenui inter initia exhibendo meminit Hippocrates, sed de tenui comparato ad pleniorem, quocumque morbi tempore.

Triverius sic se satisfecisse putat, scilicet Hippocratem 2. *de rat. vict. cit.* de acutis sermonem habuisse, hic vero de morbis chronicis. Sed dum textu præcedenti, aliisque sequentibus verba faciat de victu tenui, qui suapte natura convenit in morbis acutis; ratio postulat, ut etiam de illis hic loquatur, in quibus ejusmodi victus convenire possit: modo convenit ille in acutis, non in chronicis.

In eisdem quoque ambagibus versantur Cardanus, & Capivacceus; Ille quidem, quia putat,

putat, Hippocratem in 2. *de rat. victus* loqui de cibi quantitate, in hoc autem Aphorismo de qualitate: Hic vero, quoniam arbitratur priorem locum intelligendum de statu morbi, in quo victus tenuis expedit; at vero posteriorem de toto morbo, in quo victus tenuis periculosior est. Hæc enim finguntur potius ab his, quam revera menti Hippocratis cohæreant.

Galenus simili quodam modo sensum Aphorismi interpretatur, etenim inquit: *Quicumque error contingit ægrotantibus, qui tenui victu reguntur, hic profecto majus affert periculum*. At hic subit equidem admirari, cur Hippocrates sententiam, quam paucissimis verbis exprimere poterat, tam prolixa oratione, contra aphoristicam brevitatem, & tot verborum ambagibus, reddiderit difficiliorem: cum tamen Galenus Asiatica sua loquacitate illam brevissime complexus sit.

Verisimilius, & cohærentius Hippocratis menti existimamus nos, contulisse reipsa Hippocratem in hoc Aphorismo damna victus tenuis, & plenioris, atque rationabiliter pronunciasse, periculosiorem esse tenuem paulo pleniori, quia ille viribus detrimento est, hic autem prodest: adeoque perperam a Sanctorio oppugnari illatum ex 2. *de rat. vict. in acutis* textum 37. Siquidem ibi commendavit tenuem victum, exigitum ab acutie morborum, indicatione desumpta ab ipso morbo acuto, qui velociter ad statum properat cum virium firmitudine; hic vero, cum earumdem specialiorem habuerit rationem, proinde periculosiorem inquit tenuiorem esse victum in acutis paulo pleniori. Atque hinc Galenus 8. *meth. cap. ult.* docet, magis incumbendum viribus debilibus, quam morbo, quia multo magis vires prævalent pro cibo pleniori, quam morbi pro tenuiori. Et in *comm. hujus Aphorism.* rationem reddens, ait, errata esse majora in tenui victu, quia ægri cum illo ob debilitatem ad statum non perveniunt. Quare a viribus definienda est ciborum quantitas, & substantia. Sensus itaque Aphorismi erit: in acutis morbis, si ex æquo comparentur errata, & detrimenta, imminentia ex victu, ab acute ægrotantibus assumendo: quia ex virium languore majus futurum esset damnum, idcirco in tenui victu magis ægri delinquere dicuntur. Notat etiam Valles, *epidem. 7. comm. 4.* quod tenuior cibus, licet interdum sit utilior, sæpe tamen est minus securus; ac plenior, licet Crisim differat, a morte tamen præcavet, quæ, ex tenuiori victu prius exhibito, ante Crisim insequi potuisset. Et ratio inde desumpta videtur, quia alimenta haud secus exhibentur, quam ad vires conservandas, vel reficiendas; ergo ubi vel non adest, vel non imminet virium lapsus, copiosus cibus exhibendus non est; contra vero, cum de viribus ambigitur, an non persistere possint, donec morbus maturescat in gratiam illarum victus plenior præscribi debet: non enim victus respicit morbum, sed vires, adeoque a viribus principaliter determinandus erit. Quare non immerito Hippocrates indulgendum, ait, paulo pleniori, quoniam vires in morbis facile labi possunt, quæ cæteroqui constantes esse debent, usque quo causa morbi evicta, & expulsa fuerit; & si unquam error aliquis committeretur in victu, major procul dubio foret in tenui, quam in paulo pleniori, nam de pleno simpliciter, vel plenissimo victu, certe par error committeretur, quo scilicet vires non reficerentur, sed gravarentur, immo obruerentur.

V. etiam Manardum l. 4. ep. 2.

Neque vero præter rem foret Hippocratis mentem explicare, talem illam fuisse, ut ostenderet, tum ægrotantes, tum sanos, qui tenui cibo utuntur, ægrius ferre delicta, quæ non circa victum, sed circa res alias committunt, quam eos, qui plenius nutriuntur: puta si æger, vel sanus, qui tenuiter cibatur, delinquat in Venere, similive; hunc equidem, docet Hippocrates, gravius lædi, quam qui uberiori alimento vescatur. Multum in id facere videtur Cornarii versio, quæ græci Codicis fidem accuratius prosequitur. Illa enim sic se habet: *In tenui victu delinquentes ægrotantes magis læduntur. Omne enim delictum, quod committitur, magis magnum committitur in tenui, quam in paulo pleniore victu; quapropter etiam in sanis periculosus est valde tenuis, & constitutus, ac exactus victus, quoniam delicta gravius ferunt. Ob hoc igitur tenuis, & exactus victus, periculosus est magis, quam paulo plenior.*

Nedum autem victus tenuis periculosus dicitur ægrotantibus, sed, si fortasse valde exquisitus sit, & constitutus, etiam sanis nocet, quoniam hi errores gravius ferunt. Ubi notandum, quod sanis periculosus dicitur cibus, non quidem tenuis simpliciter, sed exquisite tenuis, nam tenuis posset facilius a sanis tolerari, cum ex dictis, vires quodammodo conservet, vel non multum minuat. Hinc posset argumentum a fortiori

tiori deduci, quod, si tenuis exquisite a sanis minime toleratur, ideoque valide periculosus est, quanto magis ægris noxius judicandus erit, in quibus vires validæ expostulantur, quousque Morbus, & Causa morbi maturuerit. Addit tamen, periculosum esse sanis tenuem victum exquisite, si constitutus fuerit, idest si illis diæta exacta, statuta, & continens, præscripta sit; etenim, si semel, aut bis, aut etiam alternis vicibus, sanum Corpus exacto, tenuique victu uteretur, nullum inde futurum esset grave detrimentum. Quapropter Celsus admonet: *sanum hominem nullis obligare se legibus debere, nec ullum cibi genus fugere, quo Populus utatur: interdum in convictu esse, interdum ab eo se retrahere: modo plus justo, modo non amplius assumere, bis die potius, quam semel cibum capere, & semper quamplurimum, dummodo hunc concoquat*. Quin Avicenna sanis corporibus præcipit, ut saltem in hebdomada jejunent, exactamque diætam servent, ad digerendas superfluitates, quæ ex præcedenti cibo forte cumulatæ in Ventre fuerint.

Sed non levis difficultas emergit ex ratione, quam tradidit Hippocrates in hoc Aphorismo: *Quoniam errores gravius ferunt.* Nam videtur falsum, quod sani gravius ferant errata ex victu exquisite tenui: cum enim illi bene valeant, & viribus præpolleant, sane videntur melius inediam sufferre posse, quam si ægrotaverint. Ad quam tamen dicendum, gravius affici sanos, quam ægros, a tenui victu: cum sani, per hoc idem, quod sani sunt, & bene valent, jejunio magis macerentur, unde solida etiam membra delaxantur, consumuntur, & elanguent: quod secus ægrotis accidit, in quibus viscera alimentorum addicta digestioni plurimum hebetantur & a consuetis muneribus deficiunt. Hinc bene valentes, a longa inedia, bulimon incurrunt, & lipotymiam; ægrotantes vero ad dies integros citra noxam a cibis abstinent.

Quemadmodum tenuis victus periculosus est debilibus, etiamsi acute febricitent; sic pariter plenior nocuus censendus est robustis, & succi plenis, licet chronicis ægritudinibus laborent. Ratio deducitur ex mox dictis, quoniam cibus postulatur a viribus, non a morbo; nec aliunde pleniorem victum in chronicis morbis commendat Hippocrates, nisi, ut vires perdurent, quousque morbus, ejusque causa fuerit evicta. Cum igitur vires constant, & cum tenui victu, vel mediocri, bene consistunt, non erit, cur plenior importune exhibeatur.

Postremo inquit, tenuem idcirco victum, atque admodum exquisitum, periculosiorem esse paulo pleniori, ut pro coronide decernat detrimenta ex illo imminentia: quasi dicat, si tenuis victus sanis, & robustis nocet, procul dubio nocebit etiam acuto morbo laborantibus, ac proinde longe periculosior erit paulo pleniori. Quænam autem inediæ damna sint, explicuit idem Hippocrates *libr. de veteri Medicina*, & *2. de ration. vict. in acutis*.

At quamvis hæc in tenuem victum scripta sint, animadversione tamen dignum erit, longe utiliorem nostris temporibus esse tenuem cibum ægrotantibus quiscumque, & potissimum febrientibus: etenim plerumque infirmantur homines ex crapulis, comessationibus, nimiaque esculentorum luxurie; unde venter universus ægre admodum multitudinem, & ciborum varietatem conficit, quinimmo excrementis, multisque cruditatibus onustus, eas excitat ægritudines, quæ exacta diæta egent, ut removeantur.

APHORISMUS VI.

Extremis morbis extrema exquisite remedia optima sunt.

Hunc Aphorismum imperfectum putat *in comm.* Cardanus; ideoque cum sequenti jungendum. Quod pariter visus est innuere Galenus hoc eodem loco. Quamobrem, si de tenuissimo victu in morbis peracutis exhibendo inferius agitur, quoniam hi extremos statim labores habent; profecto hic etiam de extremo victu sermonem fieri dicere necessum erit: Cum autem superius de victu exquisite tenui in acutis morbis egisset Hippocrates, nunc qualisnam in peracutis, & acutissimis conveniat, decernit: Unde mens Auctoris hoc loco est, de Diæta solum sermonem continuare, non autem de cæteris remediis, ut vulgo creditur, quemadmodum & Galenus ipse interpretatur. Quin Heurnius existimat, præsentem Aphorismum in correctionem, limitationemque præcedentis, scriptum esse: atque in eo exactam curationem comprehendi, designatam per dictionem græcam αἱ θεραπεῖαι, quæ curationes, non remedia significat.

Verum quoniam plerique contendunt præter victus rationem in morbis peracutis ser-

van-

vandam, ſtatui quoque hoc Aphoriſmo magnorum remediorum uſum in morbis extremis; videamus, quid unquam ex hac aphoriſtica ſententia poſſint iſti pro reliquis medicamentis, ut vocant, magni concludere.

Extremos appellant morbos, qui magni, & ſummi obſervantur, ſive breves ſint, ſive diuturni, magnitudinem ſolummodo ſumentes a ſymptomatibus, conjunctis cum vehementia, ex quibus Natura graviter afficiatur, cum manifeſto vitæ periculo. Hos autem tanquam ſummos, & extremos, ſubdunt magnis, & extremis remediis debere curari. Atqui magna, & extrema remedia, ajunt, eſſe ex Galeno 2. *aphor. comm.* 29. Venæ ſectionem, nonnumquam etiam & purgationem; unde concludunt, non ſolum Hippocratem hoc Aphoriſmo extremam inediam deſignaſſe, ſed etiam ſangninis miſſionem, & purgationem, veluti auxilia medica extrema, & præſentanea, quibus morbus quilibet graviſſimus, momento fere, abigi poſſit.

Sed difficile eſt conjicere, unde hi habeant, purgationem, & Venæ ſectionem, extrema remedia eſſe. Si enim nomine extremorum intelligere velint contraria diſtantiſſima, ut uſurpat cum Ariſtotele 10. *metaph.* Themiſtius 1. *phyſicorum text.* 49. certe phlebotomia, & pharmacia, nullam habent cum morbis contrarietatem, cum vera contrarietas ſolum verſari dicatur inter qualitates. Nec inſuper, ſi ejuſdem forent, tuto poſſent adhiberi, nam præter alia alibi demonſtrata, Galenus expreſſe docet 3. *ſimpl. medic.* 12. & 2. *de arte Cur. ad Glauc. cap.* 3. ab his omnino cavendum, ne morbus alter priore pejor inſequatur. Si vero extrema remedia appellentur, quia extremam Corporibus commotionem inferunt, humores concitando, & educendo, ſub quo ſenſu ſolertiores Medici illa exponere conſueverunt; ſane non erit, ut a prudenti viro, ſub ancipiti eventu, illa tam facile poſſint commendari; cum eadem celeritate, qua juvare poſſunt, ſoleant pariter, & frequentius irreparabiliter interimere. Quare, ſi periculis implicita ſæpiſſime fallant, rariſſime, & maxima cum præmeditatione adminiſtranda, ut inſinuavit Hippocrates *hoc eodem lib. t.* 24. Neque vero Galenus *cit. loco* abſolute aſſeruit, venæ ſectionem, & purgationem, extrema, ſeu magna eſſe remedia, ſed ſolum hæc eſſe præcipue, & nonnumquam, atque in genere evacuantium, cum ibi Hippocrates de evacuantibus, ſeu moventibus medicamentis meminerit, inquiens: *ſi quid videtur movendum, move*. Unde 3. *meth. cap.* 14. agens de ſputo ſanguinis, & ulcere pulmonis ab ipſo inter morbos magnos, & extremos, recenſito, extrema remedia pro curatione retulit Diaſpermaton medicamentum compoſitum ex ſeminibus papaveris, & Ceratum ex thapſia, ſyncipiti admovendum; & alibi extremum remedium febris ardentis dixit eſſe potum Aquæ frigidæ, & in dolore colico, præſentaneum remedium ac veluti incantamentum eſſe Cucurbitulam magnam, ventri, & umbilico adhibitam, 12. *meth. cap. ult.* Aliquando etiam commendat balnea, tanquam exquiſitiſſima medicamenta, ut præſertim *comm.* 42. 7. *aphor.* nonnunquam etiam meri potionem, ac fomentum 6. *aph.* 31. & 7. *aph.* 46. Quamobrem ſana ratione evincere quis poterit, quodcumque medicamentum, cum juverit, extremum, & maximum dici poſſe. Potius ergo ſanguinis miſſio, & purgatio extrema, & magna remedia dicentur, quia magnam, & ingentem in toto corpore commotionem excitant; aut quia generalia præſidia ſunt, quamcumque partem reſpicentia, aut quia in reliquorum medicamentorum locum, cum ignorantur, ſufficiunrur: ſi enim unicuique morbo congruentia, propria, & ſpecialia remedia, adhibere ſciremus, minime generalibus ejuſcemodi medicamentis egeremus, phlebotomia, & pharmacia, niſi ſolum illa ad venas deplendas, hac vero ad alvum laxandam. Atqui huc ſpectarunt, omnemque ſollicitudinem, atque operam adhibuerunt tum Priſci, tum Recentiores Medici, ut ſinguls morbis propria, & particularia remedia ſingillatim coaptarent, quæ extrema forent, & illico conferrent, ut colligere eſt ex Galeno in libris *de compoſit. medic. per loca*, & *de medicinis facile parabilibus*. Hippocratem præterea ſi conſulamus, magnum, & extremum remedium, is conſtituit Ignem, 7. *aph. ult. Quæ medicamentum non ſanat, ſanat ferrum: & quæ non ferrum, ignis: quæ non ignis, ſunt inſanabilia*. Sic in ſphacelo, gangræna, cæteriſque Uſtio extremum remedium eſt, ut & in præduro Jecore 7. *aph.* 45. Sectio in Empyemate, & Hydrope, exrremum, & magnum remedium eſt *lib. de internis affectionibus*. Nec diſſimiliter Sternutamentum in retentis ſecundinis, & in extincto fœtu: Somnus in Delirio: Aquæ frigidæ profuſio in Tetano:

Timor vehemens, & repentinus, in Colica passione, & alia hujus generis innumera, extrema remedia dicuntur, ut propterea nequeat quis ex mente Hippocratis ad hæc duo dumtaxat, phlebotomiam, & pharmaciam, illa rationabiliter coarctare.

Quod vero nec semper, nec ubique, his duobus medicamentorum generibus tanquam extremis, adversus extremos morbos pugnandum sit, patet in curatione quamplurimum extremarum ægritudinum, præsertim vero Hecticæ febris, immodice fluentis sanguinis, Cancri, & Scirrhi inveterati, confirmatæ Dysenteriæ, Diabetes, Lienteriæ, Volvuli, Syncopes, aliarumque similium, in quibus, tametsi extremis, & magnis, neque phlebotomia, neque pharmacia, locum habent. Igitur extrema, & magna remedia intelligenda sunt, quæ statim prodesse possunt, cujusque generis illa sint, etiam citra evacuationem; adeoque perperam a nonnullis ejusmodi dumtaxat dici, Venæ sectionem: & purgationem.

Quoniam autem superius de Ustione mentio facta est, posset hinc quis ansam arripere, inter magna præsidia jure collocandi Cauteria, & *Vesicantia*, quibus morbos, cæteroqui gravissimos curari posse contendat. Cum enim Cauteria in musculorum finibus inflicta, vias aperiant præterfluentibus humoribus, verisimile admodum videtur, posse ex illis vitiosos etiam succos e toto corpore educi: exemplo ab Arboribus desumpto, quæ in caudicibus incisæ, veluti cauterio notatæ, ubi primum fructus, vel nullos, vel malos gignerent, mox plures, & sapidos afferant. De Vesicantibus deinde longe major ratio videtur habenda, quoniam ex rebus acribus, & causticis, composita, efficacius possunt e centro corporis, quæ interius latent, ad superficiem evocare, citra virium dispendium; ut proinde perhibeatur, & calorem nativum ab illis excitari, & humores alio decumbentes revelli, & ichores malignos educi, & quoscumque pestiferos, deleteriosque morbos tuto, jucundeque sanari; Hinc sacra salutis Anchora, & morborum deploratorum subsidium appellantur.

At si verum fateri licet, nil aliud a Cauteriis sperandum, quam circumeunti sanguini aditum extra Corpus aperire: sanguis etenim, qui ad musculos, adjacentesque partes nutriendas excurrit, ob inductum ulcus exilit, & si fortasse ibidem aliquantulum detineatur, corrumpitur; unde quæ exinde profluunt, vel sanguinem, vel purulentum humorem referunt, quemadmodum in cæteris ulceribus experimur; cumque sæpissime tractu temporis partes hoc malo affectæ languere soleant, magis proinde obnoxiæ fiunt suscipiendis humoribus, iisque corrumpendis. Hinc plurimum decipiuntur, qui credunt, ulceratas ejusmodi partes ob dolorem, & calorem, aut etiam ob metum vacui, excrementa trahere: nam & Galenus ipse *libr. de causis morborum 6. &* 13. *meth. ultimo, naturam depellere id*, inquit, *quod abundat, in partes imbecilliores*; & ante ipsum Asclepiades edocuit, succos in partem dolore affectam confluere, non autem ab illa attrahi. Quare a Cauteriis sola sanguinis, aut lymphæ per suos ductus præterfluentis evacuatio haberi potest, ideoque in Corporibus succi plenis, edacibus, obesis, & sedentariam vitam ducentibus, toleranda; secus vero in gracilibus, extenuatis, & morbo depressis, si potissimum distillationibus molestentur: in his siquidem, promota perpetim per cauterium affectas partes sanguinis egestione, concitatur, celeraturque ejusdem motus, unde distillationes ingravescunt, macrescit corpus, & non raro, languore nimio in partibus inducto, Erysipelas, & Gangræna succedit.

Quod ad *Vesicantia* vero, non adeo illa magnifacienda sunt, ut magnum emolumentum ex illis sit sperandum in ægrotantibus, quin potius non leve detrimentum inde futurum timendum sit. Vim tractoriam, quam illis attribuunt, omnino vanam existimant, qui Philosophiæ fontes plusquam leviter degustarunt, cum jam compertum sit, tractionem nullam rebus inesse, sed omnia ad pulsionem reduci, unde & revellendi facultas obsolevit. Etiamsi præterea traherent, procul dubio ab arteriis educere deberent, ut a centro ad corporis extremas partes humores evocarent, quoniam in venis valvulæ impediunt; cumque vitiosi humores, ichoresque maligni vulgo intra venas a Medicis collocentur, sane, ut per arterias ad cutim ferri possent, Cor ipsum pervadere primum deberent, damno longe graviori. Amplius tenuiores, acrioresque vesiculas in cute excitantium istiusmodi medicamentorum particulæ, cum in sanguinem ferantur, & cum eodem circulent, ut patet ex pulsu citatiori, mictu sanguinolento, urinæ ardore, cum dolore Vesicæ urinariæ, potius ab his credere licet noxam sanguini, cunctisque Visceribus affuturam: unde vigilia, urentior calor, sitis molestior, solutior sanguis

gnis cum virium languore exoriuntur: ideo quia ejufcemodi medicamenti genus conficitur ex Euphorbio, Sinapi, Cantharidibus, aliifque acribus, & humano corpori infenfis, nocuifque rebus. Atqui majus damnum procul dubio inferent, cum vitiofos humores in alvum decumbere, aut per vias urinarias expurgari, aut alios patentiores aditus petere contingat, veluti per loca conferentiora, quemadmodum ex Hippocrate edocet Galenus *primo aphor. comm.* 21. inquiens, *conferentia loca esse solere intestina, ventrem, vesicam, uterum, cutim, nares*. Mox fubdit: *Medicum Naturæ imitatorem ejusdem inclinationem observare debere*. Si igitur Natura nihilum in cutim deponere videatur, &, ut loquitur Sanctorius, *nullam ad illam habeat inclinationem*, ad quid veficantibus uti licebit? Sic apud Hippocratem *in lib. epidem.* Meton, fanguine e naribus fluente, quinta die judicatus eft: Mulier morofa per menftruas purgationes a maligna febre convaluit; & alii plurimi fanati referuntur per urinas, fputa, parotidas, in quibus cutim urentia ifta medicamenta Naturæ crifim impediunt, ac diftrahunt, adeoque deteriorem, & lethalem morbum reddunt. Ichor autem ille, qui nonnunquam exfudare folet ab ulceratis partibus, portio lymphæ eft, per glandulas fubtercutaneas excurrentis, vel etiam ejus humoris, qui in alimentum cutis cedere debuiffet, quique cum liquato linimento commiftus fæpenumero degenerat in fœtidam materiam, quæ pro maligno humore folet oftentari, cum cæteroqui profuiffet, fi retenta, & partibus applicita, faltem irrorando, & humefaciendo, a fuo munere non declinaffet.

M. Vit. Err. l. 13. c. 8.

Sed & neque graviora, quæ imminent mala, ab illorum ufu, omittenda funt. Et quidem, præter dolorem, vigiliam, urinæ ardorem, ulcus, ex languore partis, non raro infanabile, folent ægrotantes exinde tam graviter affici, ut motui inhabiles, & lecto decumbere coacti, longe pejus fe habeant, quam a morbo, quem evaferunt, & non fine mortiferæ plagæ periculo; quamobrem contuliffet his plurimum morbum morbo non curaffe, ne in graviorem, moleftioremque inciderent: nonnulli etiam periere a relictis ejufcemodi ulceribus in gangrænam verfis; aliis neceffe fuit fectioni, uftionique fuccumbere, ac mille alia incommoda pati, & cruciatus acerbiffimos. Quæ denique ab illis beneficia efferuntur, nulla funt: etenim fponte fua plerumque exiccantur, etiamfi iteratis vicibus affectæ partes proritentur. Grafsante hic Neapoli anno 1679. morbofa nimis, & peftilenti fere conftitutione, expertum eft, eos, quibus partes Veficulas excitantibus inuftæ nihil profunderent, & fponte fanefcerent, brevi convaluiffe; periiffe vero, qui bene ab illis haberi credebantur, plurimum ichoris effundentes; Sic a Medicis decepti, qui falutaria putant, quæ madefacta comparent, ac multo ichore fcatentia: quo fane factum, ut non infimæ notæ Viri, & præ cæteris folertiores agnoverint, ægrotantes, quos Sors per ulcerantia hæc medicamenta non fuftulit, confanuiffe quidem, at non ab illis. Jure igitur optimo vocat hoc medicamenti genus Helmontius *stulta subsidia circa Corporis superficiem, ubi centralia laborant, & obsessa sunt, a Spiritu nequam Moloch excogitata*.

Mirari autem hoc loco fubit, plerofque Medicorum, qui commendare cum non foleant, nifi quæ a Galeno, & Vetuftioribus, memorata funt, in hoc tamen negligunt Antiquorum monumenta. Illi enim nec hujufmodi medicamenta habuere in ufu, neque illorum unquam meminere. Primus fertur Oribafius (licet Sinapifmi ad Archigenem referantur) inter chirurgica præfidia illa retuliffe, ad revellendum a capite, *lib.* 7. *collect. cap.* 19. his verbis: *Acria etiam medicamenta, brachiis, & cruribus imposita, succos ad caput, & viscera vergentes revellunt.* Et quamvis nonnulli contendant etiam Hippocrati, & Galeno innotuiffe, falfi tamen ifti funt ex mala eorumdem interpretatione, qui haudquaquam de ulceribus ante promotis, fed dumtaxat de fponte enatis, in peftilentiis, verba faciunt. Sic namque Galenus de quadam peftilenti contagione agens, *lib. de cibis boni, & mali succi*, habet: *Qui servati sunt, id fuit factum, vel ob eruptiones in cutim, sive per sudorem, sive per erysipelata, ulcera, phlegmones, herpetes, impetigines, psoras, & lepras*. Et 5. *Meth. cap.* 12. *Qui evasuri erant, his pustulæ, quas exanthemata vocant, nigræ, toto corpore multæ, confestim apparuerunt, ulcerosæ quidem plurimis, omnibus certe siccæ*. Quod & contigiffe notatur ab Hippocrate Simoni, Horophonti, & Sileno, in quibus papulæ ad cutim, & abfceffus ad crura, eruperunt. At hæc ad Naturæ expellentis motum referenda funt. Et licet abfceffus, & ulcera in cute erumpentia potuerint poftmodum ope medica vel promoveri, vel diutius fervari; nil

nil tamen exinde pro hujus generis medicamentis rationabiliter deducere fas est; cum Naturæ motum adjuvare, vel promovere, prudentis Medici sit, insulsi vero, & temerarii eamdem præpostere, aut importune concitare. Hinc advertit in hanc rem *Septalius Animadvers. & Caution. Medic. lib.* 5. *num.* 44. & 45. neque Oribasium, Æginetam, & Aretæum, primos horum medicamentorum promotores, in omnibus indiscriminatim pestilentiis, nec semper in peste illis usos esse, sed solum in soporosis affectibus, vel cum externa algerent, & æstuarent interna; ea fortaslis spe freti ut ad dolentes, labefactatasque partes externas, extremasque, qui humores internos obsiderent, decumberent, indeque ægrotantes forte fortuna resipiscerent. Sed de his satis.

APHORISMUS VII.

Ubi Morbus peracutus est, statim extremos habet labores, & extreme tenuissimo victu utendum est. Ubi vero non, sed pleniorem victum contingit adhibere, tantum cibi indulgendum est, quanto morbus extremis est mollior.

Cum Hippocrates extremis morbis summam diætam convenire dixerit, nunc veluti rationem adjiciens, subdit, quoniam Morbus, ubi peracutus est, statim extremos labores affert, & ex cita ad augmentum, & statum festinatione, gravibus afflicta symptomatis Natura, conficiendis, dissolvendisque cibis vacare non potest; quamobrem his potius gravari, quam refici contingit. Peracuti autem morbi haudquaquam intelligendi, qui ad septimum usque diem protrahuntur, ut censuit Brasavolus, sed qui non prætergrediuntur quartum: nam hi statim extremos labores habent, ut exigit Hippocrates. Subdit insuper, extreme tenuissimo victu utendum esse: tenuissimus autem victus pene accedit ad inediam, quæ ad septimum sufferri nequiret; unde Galenus *in comm.* ait: *Cum vires tolerant, vel inediam meram, vel solius melicrati exhibitionem, vel paucum omnino ptisanæ; talis quidem est tenuissimus victus*. Itaque de peracutis exacte, sive acutissimis, qui ad quartum, vel paulo ulterius, finiuntur, & quintum diem non transcendunt, intelligendus. Extremos denique labores vocat symptomata vehementia: etenim ab his morborum tempora internoscuntur, juxta ac idem Hippocrates 2. *aph. t.* 30. scribit: *Circa initia, & fines, omnia sunt imbecilliora, circa statum vero vehementiora*.

At cum dicatur in textu: *extreme tenuissimo victu utendum*, qui, ex supra traditis, coincidit cum jejunio; dubitandi occasio datur Expositoribus, an revera in morbis acutissimis jejunio tractandi sint ægrotantes. Et sane obstare videntur, quæ ex eodem Hippocrate refert Galenus 3. *epidem. comm.* 3. ex quadam pestilentia eos solum evasisse, qui sibi ipsis vim inferentes, cibum assumpsissent. Et Avicenna 1. 4. *tr.* 4. *cap.* 4. docet, in febribus pestilentibus, quæ acutissimæ sunt, cogendos esse ægrotantes ad capiendum cibum, nam qui cibum sumunt in ejusmodi acutissimis morbis, sanantur. V. etiam 3. 1. doctr. 2. c. 7.

Sunt, qui dicunt pestilentes affectiones inter acutissimas recensendas non esse. At hi falluntur, quoniam interdum prima statim die perimunt, vel ad summum tertia, aut quarta finiuntur, intra terminum scilicet acutissimorum morborum; quare, qua ratione distrahenda Natura non est per cibum largiorem in acutissimis ægritudinibus, eadem omnino nec in pestilentiis cibus videtur plenior exhibendus.

Verum ex superius traditis, indicatio cibandi ægrotantes tenuiori, vel pleniori victu, a viribus sumenda, non a morbo; inde si illæ in peracutis consistant, tenuiorem, vel etiam tenuissimum admittent, secus si fatiscant, vel deficiant: cumque in pestilentibus febribus adhuc inter initia concidant, deleterio miasmate cor, & sanguinem invadente, fit propterea, ut in illis victus plenior commendabilis sit. Eo præterea retundi sepissime solet miasmatis immanitas, & pestilentis humoris acritudo, pari modo, quo experimur plurimam a lacteis, glutinosisque cibariis infringi, & castigari erodentia, & exulcerantia venena, Arsenicum, Sublimatum, Auripigmentum, cujus ferme naturæ, & conditionis, semina pestis esse consueverunt. Qua etiam arte se tuentur, qui ex Agyrtis, & Circumforaneis rudi plebeculæ imponunt, venena istiusmodi citra noxam assumentes, postquam bene his alimentorum generibus se impleverint.

Sicuti Morbus, cum acutissimus est, statim extremos habet labores, & tenuissimo victu utendum; ita e converso victus plenior exhibendus, cum ejusmodi non est. Hinc subjicitur in Aphorismo: *Ubi vero non*: videlicet cum morbus non est peracutus, nec statim extremos labores habet, & pleniorem victum contingit adhibere. Ut autem determinet quantitatem lautioris victus in morbis

non

non adeo peracutis, subdit Hippocrates, id deducendum esse a majori, vel minori eorumdem acutie, & brevitate, ut propterea in ægritudinibus ultra quartum duraturis, ad quintum, vel sextum diem, laxior diæta instituenda sit, & adhuc laxior, ac liberalior in his, quæ ad septimum protrahuntur, pro ratione. Quamquam Galenus malit id intelligendum de recessu a vigore summo, de quo mox.

APHORISMUS VIII.

Quando Morbus in suo vigore constiterit, tunc victu tenuissimo utendum est.

De quibus morbis hunc Aphorismum scripserit Hippocrates, non est adeo facile divinare. Etenim si de omnibus sermo sit, plane errore non vacabit, quoniam in morbis longis vigor, aut status, ad plures dies sæpissime protrahitur, ut potissimum in Quartanis annuis, quarum vigor, aut status universalis menses complectitur: modo si per mensem victu tenuissimo uteremur in ejusmodi generibus morborum, proculdubio vires conciderent, & æger præ summa inedia periret. Nec insuper de solis peracutis intelligendus; is namque supervacaneus foret, cum jam superiori Aphorismo dictum sit, in peracutis victum extreme tenuissimum exhibendum esse. Et quamvis dici possit, ibi de toto Morbo, hic solum de illius vigore sermonem haberi; quia tamen totus Morbus tempus etiam vigoris comprehendit, profecto si in toto modo præcipitur victus extreme tenuissimus, etiam in vigore, & statu, credendus erit imperatus. Probabilius ergo dicendum videtur, locutum hoc loco Hippocratem de victu tenuissimo, exhibendo in vigore omnium acutorum, etiamsi ex aliquo accidenti commendabilis esset paulo plenior; ut propterea in omnibus Morbis acutis, licet inter initia, & declinationis tempora, paulo plenior victus foret adhibendus, indicatione a viribus desumpta; cum nihilominus ad vigorem, & statum ii pervenerint, extremis laboribus stipati, ne ex pleniori cibo Natura distrahatur a concoctione, secretioneque causæ morbificæ, cui plurimum tunc temporis vacare cogitur; tenuissimus victus præscribendus est. Voluit autem hic primum de Acutis tantum ægritudinibus sermonem habere, in quibus majus vitæ periculum imminet, a symptomatibus eo tempore augescentibus, & citiori mutatione, quæ contingere solet, comprehensurus in sequenti etiam Chronicas.

Neque tamen de victu solum in vigore morborum minuendo intelligendus est Aphorismus, sed etiam de medicamentorum prope omnium administratione, atque eorum potissimum, quæ Naturam salubriter operantem avertere possunt: eo enim tempore omnia fere importune exhibentur, nisi illius motum adjuvent, si fortasse deficere videatur.

Advertit autem, & prudenter Galenus *in comm.* hanc Hippocratis doctrinam iis dumtaxat morbis aptandam, quorum causas superare Natura, atque depellere possit, & in quibus post vigorem sequitur declinatio, nam in illis, quorum vigorem mors excipit, exactam hanc inediam nequaquam præscribemus, ne infaustus eventus nostro adscribatur errori. Quare in his casibus rem omnem solo prognostico exequemur, memores illius enunciati Vallesiani, *quod ad Medici honorem, & Artis admirationem magis referat prædicere mortem in morituris, quam salutem in convalituris*; cum etiam doceamur ab eodem Galeno 11. *meth. c.* 9. ubi omnino salus desperata est, imprudentis consilii esse apud vulgum infamare præsidia, quæ multis fuere saluti; & 2. *aph. comm.* 29. deploratos attingere non oportere, sed magis abscedere, eventu morbi prænuntiato.

Verum quando, & unde vigori in Morbis habeatur, inquisitione dignum est. Et quidem cum symptomata increscunt, vel nova, & graviora superveniunt, vigere Morbus dicitur, juxta id, quod scripsit Hippocrates 2. *aph.* 30. *Circa initia, & fines omnia imbecilliora; circa statum vero vehementiora*, idest symptomata, ut interpretatur Galenus. In Febribus autem potissimum, & in morbis cum febre copulatis, hæc accidunt a commotione, fermentationeque vehementiori succorum, illos gignentium, & ab eorumdem inversione tunc temporis contingente; propterea fit, ut si secretis inutilibus, & pravis humoribus fermentatio in præcipitationem, quam coctionem appellant, desinat, Morbi, & Febris statum excipiet declinatio, cum pristino salutis statu; sin secus, ingravescentibus symptomatis, a sanguine, cæterisque liquoribus, Vitæ tuendæ necessariis, in degenerem a naturali statum adactis, & aliquando etiam corruptis, partes cunctæ corporis elanguent, sed præsertim Cor in suo motu satiscit, & Vita desinit; cumque inter initia febrium fer-

fermentatio indebita humorum nondum commotionem talem, ac tantam in sanguine, & visceribus induxerit, ut extremam inversionem, in præcipitationem, dissolutionem, aut in coagulationem vergere videatur; proinde illis initiantibus, symptomata leviora comparent, atque hinc etiam signa coctionis, & crisium nonnisi circa statum comparent, quo tempore per fermentationem secerni incipiunt, ac repurgari inutiles ab utilibus humoribus, quemadmodum in abscessibus, & inflammationibus quoque accidit, cum ad suppurationem perducuntur. Contra vero lethalia symptomata exorientur, concrescente, vel dissolutionem subeunte sanguine, aut si aliter vitietur, & invertatur, ut ad motum exercendum inefficax evadat.

APHORISMUS IX.

Conjectari autem oportet, an Æger cum victu sufficiat perdurare, donec Morbus consistat, & num prius ille deficiat, nec possit cum victu perdurare, vel Morbus antea deficiat, & obtundatur.

HActenus Hippocrates victus rationem in acutis præscripsit, desumpta indicatione ab ipsis Morbis, morborumque temporibus; nunc vero a viribus illam deducens, inquit, conjectari oportere, num illæ sufferre possint ejusmodi victus tenuitatem, quousque morbus constiterit, quo tempore, evicta causa morbifica, tuto, ac salubriter fugari queat: si enim ejus sit roboris æger, ut citra cibi mutationem morbum sustinere valeat, diætæ innovatio nulla facienda est; sin secus, pro illius varietate, varie quoque alendus erit.

At vero quamvis sensus hujus Aphorismi clarissimus videatur, adhuc tamen multa in illo animadvertenda supersunt. Et quidem primum conjiciendum docet Hippocrates, num qui præscribitur cibus, ejusmodi sit, ut cum eo æger ad vigorem, statumque morbi usque perdurare possit, collatis nimirum Morbi viribus cum viribus Ægrotantis: quod licet perarduum plane sit, solent tamen Medici idipsum ex facultatum robore dimetiri; unde Galenus de triplici Virium genere agens 9. *meth. cap.* 10. docet has omnes facultates (puta Vitales, Animales, & Naturales) servare, nihil plane aliud esse, quam Vitam ipsam tueri, & qualibet earum amissa, necesse esse, reliquas quoque una perire; atqui potior ratio habenda semper erit de vitali virtute, quippe quæ Vitam potissimum sustinet; quamquam & Naturalem in Morbis materialibus principalem dixerit idem Galenus 4. *de præsag. ex puls. cap.* 12. eo quod in illis judicationes faciat: Vitalis autem facultatis vim ex pulsu speciatim conjectamus, perpendentes illius magnitudinem, æqualitatem, impetum, ac vehementiam; etenim pulsus vehemens, magnus, & æquabilis in suo motu, vigorem vitalis facultatis denuntiat. Sed & non solum vires per ea dumtaxat tempora constantes esse debent, sed etiam in posterum valituræ, quousque tandem morbus omnino desierit, pervestigatis nimirum habitu Corporis ægrotantis, temperamento, ætate, una cum facili, vel difficili excrementorum egestione: siquidem, cum elatum pulsum comitantur carnium firmitas, constitutio corporis sanguinea, ætas juvenilis, cum facili excrementorum evacuatione, plane virium perseverantiam probabiliter conjectabimus; secus vero, si habitus Corporis sit picrocholus, ætas senilis, vel puerilis, stomachus elangueat, alvus laxiora dejiciat excrementa, & vehementibus animi pathematis eger afficiatur, de futura virium jactura plurimum ambigendum, atque eo magis, si cum his conjungantur causæ longam ægritudinem designantes, superius recensitæ. Quamobrem tametsi morbus tenuem victum exigat, in his tamen paulo pleniori indulgendum.

Cum igitur ægrotantis vires ejusmodi fuerint, ut spes sit, illas cum tenui victu usque ad summum morbi vigores perduraturas, tali quidem victus forma utemur; at vero adjiciemus aliquid, si eousque ferendo non sint, atque imbecilliores extiterint, & quidem tantum, quantum imbecillitas ipsa videbitur expostulare; quocirca aliquando in ipso morbi vigore, ut notat Galenus, plenius nutrire cogemur, si casus ita ferat, ut interea Naturæ robur dissolvatur.

Nedum autem conjecturam faciendam esse monet Hippocrates de Ægro, an cum victu tenui, vel tenuissimo, perdurare possit ad vigorem usque, & statum Morbi, viribus Naturæ cum illo comparatis; verum etiam si morbus ipse sensim mitescere, & per epicrasim, seu per evacuationes paulatim factas, tandem desinere debeat, ut dicitur *cit.* 1. *de rat. vict. t.* 23. & 25. in his namque casibus, quoniam evacuationes ante statum incipere solent, & quandoque inter initia, quibus vires non leviter infirmari con-

ri contingit: proculdubio cibus plenior in vigore, & statu morbi expostulabitur, ut idem Hippocrates *ibidem* inquit, tales enim acuti morbi ante vigorem deficiunt & hebescunt, quem sane graviorem essent subituri, nisi, detracta causa materiali, hebetiores evasissent. Advertit pariter, & scite Sanctorius, non abs re ab Hippocrate dictum, *an Æger*, & non *Virtus* cum victu sufficiat perdurare: quoniam in ægro considerantur simul Vires, & Morbus: in virtute vero solum vires; cum tamen ad conjectandum, num æger possit perdurare, quousque morbus consistat, vires ex una, & ægritudo, ejusque causa ex altera parte sint perpendendæ. Quamobrem subditur in appendice Aphorismi, *conjectari etiam oportere, numquid prius ille deficiat, atque obtundatur*, quam Morbus ipse defecerit, atque desierit, ne Medicus in cibando decipiatur.

APHORISMUS X.

Quibus igitur statim morbus consistit, iis statim tenuis victus adhibendus est; quibus vero posterius debet consistere iis & in ipso consistendi tempore, & parum ante illud, cibus subtrahendus; prius vero uberius agendum, ut æger sufficiat.

PErstringit tandem Hippocrates hoc Aphorismo congruam cibandi rationem in Morbis acutis, illorumque temporibus, atque generaliorem regulam describit a citiori, vel tardiori morbi vigore, & statu desumptam, ut propterea, si statim morbus ad statum sit perventurus, protinus quoque tenuis Victus sit adhibendus; cum vero vigoris, & status tempora longius distare videntur, non statim subtrahendus cibus est: sed prius quidem uberius, postea vero frugalius cibandum, instante morbi vigore, & adhuc parcius in vigore ipso. Itaque a duobus videtur ejusmodi in cibis exhibendis rationem, indicationemque desumpsisse, nimirum a virium constantia, & a morbi summo vigore: ut proinde, cum Vires constant, & morbi status imminet, cibum subducendum velit; at vero imbecillis viribus, & forte non duraturis ad Morbi usque vigorem pleniorem exhibendum. Quæ cum ex superius traditis, clarissime pateant, non est, cur fusiori oratione explicentur.

APHORISMUS XI.

In Accessionibus abstinere oportet, nam cibum dare nocuum est; & quibus per circuitum fiunt accessiones, in ipsa accessione abstinere oportet.

HActenus de temporibus morborum universalibus, in quibus cibus vel parcior, vel plenior est exhibendus, canones tradidit Hippocrates; nunc cibandi rationem examinat in temporibus eorumdem particularibus: atque primum monet, a cibo abstinendum in ipso accessionis tempore; mox etiam cibi exhibitionem inhibet in ipsa accessione, cum per circuitum redit.

At videtur Hippocrates idem prorsus repetere in utraque Aphorismi parte: quare ne ejusmodi notam eidem impingamus, explicare decet, quid per accessionem in prima, quidque per accessionem in secunda, intelligere voluerit. Philotheus illum exponendum inquit, in priori Aphorismi parte de paroxysmis febrium quarumcumque: in posteriori vero de paroxysmis morborum redeuntium per circuitus. Sed nulla in victu exhibendo differentia est inter paroxysmos Febrium, & Morborum, cum eadem ratio militet in utrisque. Oribasius, & Sclanus, ut difficultatem dirimant, in secunda Aphorismi parte addendam volunt particulam *ante*: quamobrem textum ita legunt: *in ipsa accessione, & paulo ante abstinere oportet*. Verum, præterquam quod id gratis fingant, neque tamen difficultatis nodum solvunt, cum idipsum dici quoque possit de priori parte Aphorismi, quoniam par ratio viget in utrisque: enim vero non modo in ipsa accessione a cibo est abstinendum, sed etiam aliquot horis ante illam; attamen non tam facile poterit id ad praxim deduci, nisi quando accessionis tempus fuerit præcognitum.

Rationi autem, & menti Hippocratis, fortasse consentaneum magis videbitur, si dicatur, primam Aphorismi partem comprehendere accessiones febrium continuarum, quas Galenus non semel ex Veterum monumentis, cum principio, augmento, & statu particulari convenire fassus est; alteram vero partem invasiones dumtaxat continere febrium, & morborum intermittentium, qui per statutos circuitus redeunt: Et sane idem Hippocrates 4. *de rat. vict. in acut.* 39. similem Sententiam protulit; inquiens: *Cibum neque tunc dandum, cum accessiones adsunt: neque cum jam illæ in-*

ſtant , aut non multo poſt ſunt invaſuræ ; ſed cum declinant , aut ceſſant . Et *primo ejuſdem operis 46.* hæc habet: *cum frigidi fuerint pedes, non modo à ſorbitione , ſed etiam a potu eſt maximè temperandum, ſed cum caliditas ad pedes deſcenderit, & caput, cor , ac thoracem reliquerit , dandus eſt cibus* . Idipſum repetit Galenus *in comm. hujus aph.* aſſerens ex eodem Hippocrate, dandum eſſe cibum, cum declinant, aut cum ceſſant paroxyſmi: cum declinant quidem, veluti in horis quietioribus, ſi febres continuę ſint; cum ceſſant vero, ideſt in horis omnino a febre vacuis , ſi fuerint intermittentes .

Sed non inutile erit cauſam inquirere, cur tam multum noxia ſit cibi exhibitio in paroxyſmis, & præſertim inter initia. Et quidem multiplex ab Expoſitoribus affertur. Primò, quia initiantibus paroxyſmis, frigus ſæpenumero corpus ægrotantis excruciat, cum rigore, vel horrore , & cor ſive humoribus, ſive vaporibus infenſis, adverſiſque, plurimum gravatur, & angitur; unde, ſi cibus tunc temporis exhiberetur, graviora proculdubio hæc omnia evaderent , cum majori febris incremento, & non ſine manifeſto vitæ periculo ; quamobrem 7. *aph.* 67. dicitur, cibum febricitantibus morbum fieri, & Galenus 1. *ad Glaucon. cap.* 10. monet, in tertiana notha ægros non quotidie, ſed alternis ſolum diebus alendos eſſe; aliter virtus, quæ in principio febris obruitur, multo magis a cibo ſuffocaretur, ut ſubdit 3. *progn.* 3. Secundo, quia tunc Natura ſymptomatis laceſſita, non debet ingeſtis cibis opprimi, cum utriuſque æque intenta eſſe non poſſit ; eoque magis ingruente vigore, in quo omnia evadunt fortiora ; & quemadmodum in augmento univerſali ſumma diæta expoſtulatur, ita in particulari, inedia omnino commendabilis erit. Tertio, quia acceſſionis tempore morbificam cauſam agitari contingit , omnemque naturæ conatum adverſus eamdem promoveri, unde cæteræ functiones quodammodo feriantur , ac deficiunt, præſertim vero ea, quæ in ventriculo peragitur, cum in unam ciborum confectionem complures cauſas concurrere neceſſe ſit, quæ per id tempus plurimum immutantur, & languent; quamobrem facillime evenit, eos corrumpi potius, & in alienam, diſſentaneamque ſubſtantiam degenerare, quam in alibilem humorem verti , & commutari , potiſſimum in confluxu ſuccorum e Pancreate , & Cyſti fellea derivantium , qui in febribus fere ſemper depravantur , & a naturali , convenientique conditione plurimum recedunt, ut alias oſtendimus.

Quemadmodum cibi prohibentur in principiis acceſſionum , imo in toto paroxyſmo, comprehendente principium, augmentum, & ſtatum, ita & cujuſvis generis medicamenta, & longe magis, ſi ægrum exagitent, ac turbent: inde enim vires imminui, ſanguinem liquari, viſcera inſici, aut proritari , faciliſſimum . Quamobrem idem Hippocrates *cit.* 1. *&* 4. *de rat. vict.* conſulit, nec ſorbitionem, nec aliud quidpiam exhibendum, priuſquam calor ad pedes deſcenderit, & reliquerit cor. Neque alia de cauſa obiiſſe teſtatur Philonis filiam , & Ægrum innominatum , alioſque *in epidemiis* , niſi quia febricitantes intempeſtive cœnarunt, aut medicamenta in paroxyſmis aſſumpſerunt; in his enim venter neceſſario calet, faſtiditque cibum , intenduntur hypochondria, lumbi, & caput dolent , æger lancinatur , vellicatur , & vomere affectat : unde ſorbitio quæcumque evadit pernicioſa , ut ſubdit *c. l. de rat. vict.*

Verum hæc non tam generaliter ſunt ſervanda, ut ſaltem aliquando non fallant. Et quidem prudenter Galenus monet 10. *meth. cap.* 3. *&* 4. cibandos quandoque eſſe ægrotantes in ipſo acceſſionis initio: memoratque Juvenem quemdam ab imminente maraſmo præcautum, exhibita per recurrentes acceſſiones ſorbitione. Itaque generalis hæc Hippocratis Regula limitatur in Picrocholis, in ſtomacho debilibus, & in quibus, ex virium languore, ſyncope timetur, in pueris item, ac ſenibus, iiſque omnibus, qui levi quacumque de cauſa diſſolvuntur, & animo deficiunt, aut per intervalla refici conſueverunt, vel etiam pluri, & frequentiori cibo veſci; ac denique in locis calidiſſimis, atque in peſtilenti conſtitutione: in his namque, aliiſque caſibus conſimilibus, ne vires infirmentur, aut omnino deficiant, etiam inter initia febrilium acceſſionum, levis ſaltem cibus exhiberi poterit, documento Galeni *cit. loco*: is autem ejus ſit conditionis, ut facile digeri, & vires ſtatim reſtaurare valeat, juxta id, quod Hippocrates ipſe ſcribit 2. *aphor.* 11. *facilius eſt impleri potu*, ideſt *ſorbitionibus, quam cibis*. Sic pariter & medicamenta, quæ febrium periodicarum rigorem, vel horrorem retundunt, poſſunt, inſtante paroxyſmo, tutiſſime propinari, monitu ejuſdem Galeni *lib. de præſagit. ad Poſthumum* , qui adverſus quartanam febrim, ante paroxyſmum , theriacam exhibuit. Et noſtra ætate , ad retundendas quaſ-

quascumque febres per circuitum redeuntes, felicissimo cum successu paulo ante futuram accessionem, potandum damus vinum cum infuso pulvere Corticis Peruviani, ut & pleraque alia febrifuga dicta; quin & Zacutus Lusitanus arbitratur, etiam in cæteris medicamentis administrandis, invasionis impetum esse expectandum, veluti tempus maxime opportunum ad causæ morbificæ correctionem, expulsionemque; unde plerique ingruentem febrium paroxysmum adoriuntur medicamentis vomitum moventibus, ut quem vitiosum humorem, fermentumque febrile tunc temporis natura excutere solet, facilius extrahant, & educant.

Simile quid inter vetustiores Medicos factitatum in curatione Tertianæ febris a Cleophanto memorat Celsus *l. 3. cap.* 14. eumque habuisse in usu multo ante accessionem Caput ægri aqua calida perfundere, deinde Vinum propinare. Sed & Celsus ipse *eodem l. c.* 16. ad curationem duarum Quartanarum commendat calefacientia ante accessionem sorbere, vel aceti cyathos duos, vel unum sinapis, cum tribus græci vini salsi, vel mista paribus portionibus; & in aqua dilata, piper, castoreum, laser, myrrham, *Et cap.* 12. *ejusdem lib.* ad Horrorem in febribus aquam tepidam exhibet, ut vomitum cieat; & sub expectatione proximæ accessionis, quæ instare tertia potest, ægrum in balneum deducendum jubet: idemque repetendum sub expectatione quartæ accessionis: quod si nec balneum profuit, ante accessionem allium edat, aut bibat calidam aquam cum pipere. Si quid vero evomuit, danda aqua tepida, iterumque vomere cogendus æger est, eisdemque utendum, donec horror finiatur.

V. Hipp. 7. Aph. 42.

Cæterum quando in febribus sit cibandum, paucis expressit Hippocrates 4. *de rat. vict. in acut. cit.* nimirum cum declinant, aut cessant, & quidem expectandam jubet declinationem in continuis, in intermittentibus vero cessationem, & vacuum tempus: tanto tamen intervallo a futura accessione, ut, ea adventante Ventriculus inveniatur vacuus, documento Avicennæ 1. 4. At vero distinctiorem cibandi rationem eleganter descripserit Celsus *lib.* 3. *cap.* 5. his verbis: *Cum febris inest, incipiat, augeatur, consistat, decedat, deinde, in decessione consistat, aut finiatur; scire licet, optimum cibo tempus esse, febre finita: deinde, cum decessio ejus consistit: tertium, si necesse est, quandocumque decedit: cætera omnia periculosa esse. Si tamen propter infirmitatem necessitas urget, satius esse, consistente jam incremento febris, aliquid offerre, quam increscente: & satius esse, instante, quam incipiente: cum eo tamen, ut nullo tempore is, qui deficit, non sit sustinendus.* Hæc eadem prorsus aptanda cæteris aliis ægritudinibus, quæ per circuitus exacerbari solent, ut sunt catarrhi, hemicraniæ, colici dolores, melancholiæ hypochondriacæ, calculorum affectiones, podagræ, vertigines, palpitationes, passiones hystericæ, & similes, ut advertunt cum Galeno Cardanus, Heurnius, aliique.

APHORISMUS XII.

Accessiones vero, & Constitutiones morbi indicabunt, & anni tempora, & circuituum successiva incrementa, sive quotidie, sive alternis diebus, sive per majora intervalla fiant. Sed ex iis, quæ mox apparent, indicia sumuntur; quemadmodum in morbo laterali, si circa initia statim sputum appareat, morbum breviat; si vero postea appareat, producit. Et urinæ, & alvi excrementa, & sudores, quæcumque apparuerint, vel bonam morborum indicationem, vel malam, vel breves, vel longos fore morbos ostendunt.

NUnc ad signa progreditur Hippocrates, quibus Accessiones, & Constitutiones, sive futuros morborum vigores, liceat præcognoscere. Cum enim ex Galeno *in comm.* tria sint consideranda in victu rite exhibendo. Vires nimirum, Accessiones, & Vigores morborum, vel citius, vel serius futuri, idcirco, omissis indiciis Virium, de quibus supra, reliquum erat, ut traderet signa prænoscendarum Accessionum, & Constitutionum morborum: quæ hoc Aphorismo commemorans, ad quatuor classes revocat: atque alia desumit a Morbis ipsis, alia ab Anni temporibus, quædam ex Circuitum incrementis, inter se invicem collatis, & demum pleraque alia ab his, quæ mox apparent.

Primum quidem proponit, observandos esse morbos: cumque de febribus potissima ratio habeatur, idcirco Galenus juxta divisionem febrium intermittentium, & continuarum, illarum præsertim exempla profert. Tertiana enim intermittens exquisita, paroxysmos breves futuros indicat, atque vigorem cito adventurum, docente

Hippocrates 4. *aphorism.* 59. illam septem circuitibus ad summum terminari, Notha vero Tertiana, sicut etiam Quartana, & longos paroxysmos, & tardos vigores, prænunciat. Inter continuas autem, quæ cum sudore a principio invadunt, ut sunt, quæ a Græcis Elodes dicuntur, diuturnæ præsignantur: quæque pariter cum vomitu, nausea, aut ciborum fastidio, citra sitim, & absque carnium marcore, junguntur, ab obstructione, crudisque succis exortæ, longitudinem portendunt: quemadmodum de Hemitritæo, de Quotidiana continua, aliisque in praxi est experiri.

Proponit deinde consideranda Anni tempora: etenim, pro eorumdem varietate, compertum est, accessiones, constitutionesque morborum breves, vel longas accidere, ac vigores citius, vel serius, adventare. Morbi Vere, aut Æstate contingentes, ut plurimum breves sunt; qui vero Autumno, vel Hieme vagantur, sæpissime in longum protrahuntur, ut de Quartanis febribus ab Hippocrate est animadversum 2. *aph.* 25. Ipsæ quoque Tertianæ suapte natura breves, si in Autumnum incidant, diutissime prolongari solent: non dissimili ratione conjectandum, subdit Galenus, de morbis omnibus, si hanc, vel illam ætatem, temperiemque invadant, aut sub una, vel alia tempestate, regioneve accidant, ut colligitur ex 3. *aph.* & *ex* 1. ac 3. *epidemiorum.*

Insuper observanda proponit circuituum inter se collata incrementa. Siquidem, cum ægritudines in suis paroxysmis per circuitus increscunt, aut protinus, cum redeunt, exarcebantur, cito ad augmentum perveniunt, & finiuntur. At vero, quæ statas, & uniformes accessiones servant, statuto quodam tempore redeuntes, diuturniores esse solent, tarde admodum vigorem subituræ, ut ex 4. *aph.* 30. Pari modo, quæ celerius revertuntur, anticipantes dictæ, breviores, quæ vero serius, longiores esse solent, præsertim si lente procedant, & vix quidquam, aut nihil remittant. In his itaque conferantur inter se paroxysmi, num scilicet alter sit altero levior, vel gravior, mitioribus, vel violentis symptomatis stipatus, celerior, vel tardior, brevior, vel longior: inde enim facile conjiciemus Morbi durationem, ejusque vigorem universalem, vel propinquum, vel remotum. A periodis etiam accessiones febrium, & vigores futuri, citius, vel serius præsignantur; nam Tertianæ febres in accessionibus comitem habent rigorem, Quartanæ horrorem, & Quotidianæ partium extremarum algorem; vigores vero tardiores sunt in his, ocyores in illis; hinc addit Hippocrates: *sive quotidie, sive alternis diebus, sive per majora intervalla fiant.* Et quidem, ut comprehenderet nedum Quartanas febres, sed etiam Quintanas, Sextanas, & similes, de quibus meminit 1. *epidem. s.* 3. *t.* 2. 7. & 9. ubi Septimanam, & Nonanam longam esse scribit, verum non lethalem: licet Galenus illas admittere nolit, commendetque Dioclem, qui in hoc Hippocrati audacter contradixit.

Amplius spectanda proponit ea, quæ mox apparent. Dicuntur autem mox apparentia signa, quæ nequaquam a principio, sed vel in augmento, vel in statu comparent, ad differentiam assidentium signorum, quæ statim ab initio cum morbo conjunguntur. Exemplum dat Hippocrates in textu de sputo in morbo laterali: illud enim inter initia deesse solet, at vero in vigore comparet, & quo citius apparuerit, eo brevior morbus designabitur; cumque Anaxion pleuriticus *Aeger VIII.* 3. *epidem.* nonnisi decimaseptima die cæpisset pauca expuere, trigesimaquarta copioso sudore liber evasit.

Ad hæc revocat sudores, aliaque hujus generis epiphænomena, seu mox apparentia signa, qualia quoque sunt Criseos, desumpta ex coctionibus vitiosorum humorum, morbos foventium, de quibus idem Hippocrates hæc habet 1. *epidem. s.* 2. *t.* 45. *Coctiones Judicii celeritatem, & salutis securitatem indicant: Cruda vero, & incocta ostendunt futuros abscessus, vel morbi longitudinem, vel recidiva, vel mortem;* prout reliqua indicia mitiora, vel graviora fuerint.

Quæ vero de Urinis memorantur a Medicis, sæpissime fallunt, præsertim quia nuperis observationibus anatomicis compertum est, non omnem urinæ materiam una cum sanguine permanere, neque per venas emulgentes dictas in Renes corrivari, ibique secerni, ut a Veteribus proditum est: sed per compendiosiores vias, quas Pecquetus, & Bartholinus primi indicarunt, ad Renes, Ureteres, & Vesicam deferri: quod vel hinc etiam constare potest, quoniam ubi quis asparagos, aliaque olea, diuresim moventia, vel etiam terebinthinam assumpserit, statim urinam egerat, peculiari odore, & colore inquinatam; quin & in potu quarumdam aquarum thermalium, mox statim mictum promoveri observamus, atque epotas aquas vix, ac ne vix quidem immuta-

mutatas excerni. Unde conjecturæ ab urina, quæ venarum exploratrix fida ant quitus credebatur, desumptæ, fallacissimæ evadunt. Quæ a spurcioribus excrementis signa petuntur, idem judicium habent, ut alias in nostra Theoretice demonstravimus.

In calce demum hujus Aphorismi dubitare contingit, cur Hippocrates omiserit indicia ex virium robore desumpta, sicut etiam ab operationibus, tum vitalibus, tum animalibus, & naturalibus; cum nullum fidelius signum peti possit pro dignotione, & præcognitione accessionum, ac vigorum in morbis, itemque salutis, aut mortis, coctionis, aut cruditatis, & crisium, quam quod ab operationibus desumitur, authoritate Galeni, tum 2. *Artis Medicæ c.* 2. tum etiam 2. *de differ. febr. ult.* & alibi.

Sunt, qui dicunt cum Galeno *in comm.* proposuisse hoc loco Hippocratem signa ex minus obviis petita, atque adeo inquisitu difficiliora; Vires autem facile dignosci posse ex pulsibus, patentibus unicuique. At qui Hippocratem ajunt, doctrinam de pulsibus ignorasse, vel saltem non magnifecisse, procul dubio allatæ responsioni haudquaquam acquiescunt. Quin Galenus ipse 3. *de crisibus cap.* 11. scribit: *omnia ab Hippocrate, exceptis pulsibus, dicta sunt*. Et inferius: *signa ex pulsibus sumpta, Hippocrates, vel quia non noverat, vel quia non magni momenti existimavit, idcirco non est executus*. Verum quidquid sit de hoc, sane de viribus rationem tacite habendam voluit superiori *Aph. IX*, ubi indicia ab illis desumenda, nos magna ex parte notavimus, ut proinde de iis denuo agere non sit opus.

APHORISMUS XIII.

Senes facillime jejunium ferunt: secundo loco, qui ætatem consistentem habent: minus Adolescentes: omnium minime Pueri, præsertim, qui inter ipsos sunt vividiores.

NOn inter omnes Expositores convenit, num de sanis, an de ægrotantibus, per ætatum differentias, scriptus sit hic Aphorismus. Siquidem nonnulli existimant, Hippocratem hactenus locutum de ratione victus ægrorum: in posterum de victu sanorum, ad Aphorismum usque undevigesimum, sermonem instituere. Alii vero de victu, ægrotantibus solum per ætates præscribendo: canones hic descripsisse contendunt, cum non omnes æque jejunium, summamque diætam sufferant propter virium, & corporis variam habitudinem; Adolescentium enim corpora robustissima sunt; debilissima vero Senum, & Puerorum.

At utralibet sit mens Hippocratis in hoc Aphorismo, id tamen certum erit, peculiarem ætatum rationem hic illum habere voluisse in victus administratione. Quamobrem Senes, ait, facillime jejunium tolerare, deinde in ætate consistenti constitutos, minus Juvenes, & Adolescentes, minime omnium Pueros, atque inter hos, qui vividiores, agilioresque sunt.

Nomine Senum intelligit, & quidem sana ratione, Galenus, qui sunt in principio senilis ætatis, nam de iis, qui ad extremam pervenerunt senectutem, seu decrepitam, non recte videtur pronuntiatum, quod jejunium ferant: quamvis enim modico cibo sustineri possint, non tamen summam inediam ferre valent, qua penitus deficerent: *Tale quiddam isti patiuntur*, (inquit Galenus *in commen.*) *quale lucernis pene extinctis accidit, quæ continuam exigunt olei suffectionem, multam autem, & cumulatam nequeunt sustinere*. Hinc Celsus *lib.* 1. *c.* 3. hunc Aphorismum ab Hippocrate resumens, aliquantulum ab illius mente deflectere videtur, nam inquit: *inediam facillime sustinent mediæ ætates, minus Juvenes, minime Pueri, & senectute confecti*. Quare pro senibus, non decrepitos, ut Celsus, sed in prima, seu viridi senectute constitutos intellexit Hippocrates, quam a septimo annorum septennio ad nonum usque septenarium protendi communiter arbitrantur. Quod si pro jejunio intelligere velimus cum eodem Galeno, non quidem inediam summam, & omnem a cibis abstinentiam, sed tantummodo parcitatem; profecto Aphorismus de quacumque senectute erit exponendus, cum revera etiam decrepiti, & extremo senio confecti, modico cibo sustineri debeant, quo scilicet salubriter conservantur, multo vero potius opprimuntur.

Triplici ex causa dicuntur Senes facile jejunium ferre. Prima est, quia in illis naturalis calor elanguet, & levissimam consumptionem in partibus facit, propter quam communiter putatur restauratione ex alimentis corpus indigere. Secunda est, quia ipsi humoribus abundant phlegmaticis, nimium obsistentibus tenui calori concoquenti; quamobrem nec dissolutio, nec suctio, ne-

que fames iis admodum molesta esse solet. Tertia demum, quia senile Corpus densum, rugosumque, distributioni, adjectionique alibilis humoris, non adeo facile patet. Verum ego existimarim, illos famem diutius pati, quia succi in ventriculum confluentes, atque ciborum dissolutioni destinati, per ætatem hebetes evadunt, veluti a sanguine, cæterisque liquoribus effœtis, provenientes, proindeque nec famem, nec chylosim potenter promovent. Carnes quoque per illam ætatem constipantur, atque viscera universa indurantur, & obrigescunt, quinimmo sensu quodammodo obtunduntur. Duo quippe videntur in universum exigi ad famen excitandam, acrior quædam vis illorum succorum, qui e tunicis, ac lenticularibus glandulis Ventriculi sensim in ejus cavum extillant, atque exquisitus ejusdem stomachi sensus: utrumque autem in senio hebescit. Neque vero Animantium Corpora cibis idcirco egent, quia ab intrinseco difflantur: quemadmodum opinatus est Galenus I. *de rat. vict.* 44. *& comm.* 15. I. *aph.* inquiens: *si nihil e nostro efflueret corpore, alimento opus non esset*: quia licet nihilum e Viventibus efflueret, adhuc tamen pro rata nutriri, & crescere deberent. Verum de hac re fusius infra.

Post Senes, jejunium ferre dicuntur, qui in ætate sunt consistenti, a trigesimo quinto nimirum anno ad quinquagesimum, non tamen adeo, ut illi, quemadmodum denotant adjecta in textu verba: *secundo loco*, & quidem pari ratione, ac de Senibus dictum est. Minus adhuc Adolescentes, & Juvenes summum corporis robur adepti: sanguis enim in utrisque vegetior est, & succi digestionem, dissolutionemque ciborum promoventes, atque aviditatem excitantes, acriores, acutioresque sunt, ipseque stomachus præcellentis sensus: propterea & famescunt magis, & exactius cibos conficiunt.

Omnium minime Pueri jejunium tolerant, quoniam præ cæteris maxime augescunt, adeoque multo alimento egent, ut conveniens incrementum adipiscantur: quamobrem & famescunt & avide comedunt, & assumptos cibos quammaxime conficiunt. Addit autem Hippocrates: *Et præsertim, qui inter ipsos sunt vividiores*: his namque sanguis floridior inest, & succi dissolvendis cibis necessarii, acutiores, efficacioresque sunt, atque ad Corporis motum agilior habitudo, quo circa præter citam alimenti digestionem, facilis quoque accidit distributio, atque excrementorum cujusvis generis subita, ac prompta repurgatio. Porro id sonat in græco Codice προθυμότερα, (quo vocabulo usus est Hippocrates) ætatis scilicet vivacitatem, & promptitudinem ad agendum, quæ nonnisi a robore Viscerum, & sanguinis floriditate provenit, ex Galeno *lib. Artis medic. c.* 29.

Non est denique prætereundum, fuisse hic solum ad faciliorem, difficilioremque jejunii tolerantiam comparatas inter se invicem ætates, non homines singulatim consideratos: nempe quod Sortes puer difficilius inediam patiatur, quam cum idem ad juventutem pervenerit, & facilius in senio, quam in ætate consistenti: nam si comparatio fieret inter ætates differentium hominum, sive individuorum, vereri plurimum liceret de veritate istius Aphorismi: quippe posset Sortes juvenis facilius sufferre jejunium, quam Sophroniscus senex, ex peculiari corporis constitutione, quæ a varietate regionum, exercitiorum, ciborum, & similium potest plurimum variari. Hinc Corpora jejunii patientiora solent esse obesa, & succi plena, sedentariam vitam ducentia, ferendis laboribus addicta, & cibis abstinere consueta, ac merobiba; secus vero gracilia, picrochola, exercitata, & pluries intra diem cibum assumere solita.

APHORISMUS XIV.

Qui crescunt, plurimum habent calidi innati: plurimo igitur egent alimento, alioquin corpus absumitur: Senibus vero parum calidi innati inest, paucis propterea fomitibus egent, quia a multis extinguuntur. Hanc etiam ob causam febres Senibus non similiter acutæ fiunt: frigidum enim eorum est corpus.

Reddit in hoc Aphorismo Hippocrates præcedentis rationem: cum enim jam proxime scripsisset, Senes facile inediam sustinere, Pueros autem difficulter, ejus rei rationem nunc subjungens, inquit: qui crescunt, nempe Pueros, plurimum habere calidi nativi, parum vero Senes. Verum difficultates tum ex dictionibus, tum ex ipso Aphorismi sensu exorientes singulatim enucleemus.

Primum autem ait: *Qui crescunt*: Sub his procul dubio comprehenduntur Pueri, & Adolescentes, quod in illis dumtaxat incrementum uniuscujusque partis habeatur; juxta triplicem coporis dimensionem, hoc est

est in longum, latum, & profundum: nam qui jam adulti sunt, alimentorum ope pinguiores tantum fiunt, & carnibus magis, atque magis repleri possunt: non autem secundum longitudinem augescere; unde Senes, quamvis nutriantur, minime tamen incrementum capessunt. Sic pariter plerique, licet in ætate consistenti obesiores fiant, re ipsa augeri minime dicuntur; quin & non raro obesitas illa male parta, & morbosa esse solet, & quandoque etiam particularis, puta solius imi Ventris.

At hinc non modica lis orta est inter Expositores. Nonnulli putant, Pueris, & Adolescentibus inesse quidem plurimum calidi innati, quo ad substantiam, minime vero, quo ad qualitatem, cum calor, roburque Juvenum longe majus sit, quam Puerorum. Lycus insuper Macedo, ut refert Galenus *lib. adversus Lycum*, & *in comm. istius Aph.* pluribus etiam contendit, intensiorem esse Juvenum, quam Puerorum nativum calorem, cui consentire videtur Cæsar Cremoninus. Is autem adversus Hippocratem hoc protulit argumentum: Plurimum innati calidi, ex ejus mente, vel intelligendum secundum substantiam, sive, ut ajunt, *extensive*, vel secundum qualitatem, & *intensive*, vel secundum robur, idest secundum vires; & exercitium: at vero in pueris neque major, & extensior est substantia calidi innati: neque qualitas intensior; neque robur majus, quam in juvenibus; ergo perperam ab Hippocrate videtur pronuntiatum, pueros plurimum habere calidi nativi. Extensior equidem substantia calidi innati in pueris, subdit Lycus, fingi non potest, quoniam in minori corpore, quale puerorum est, parcior proculdubio esse debet calidi innati substantia: abundantior, vero in Corporibus juvenum, longe, lateque grandioribus. Nec insuper Puerorum, quam Juvenum intensior calor esse potest: etenim Juvenes calidiores observantur, ad motum, cæterasque actiones obeundas agiliores, vegetioresque, & cibos adhuc duriores facilius, citiusque conficiunt, quam Pueri. Accedit, quod qualitatibus competit intensio, & remissio, non autem pluralitas, & paucitas, quæ sola debetur quantitati; ideoque perperam videtur dictum *plurimum calidi innati*: quinimo etsi propria significatione usus Hippocrates dixisset validum, & intensum calorem, neque tamen is in pueris constitui deberet, quoniam operationes salubriores, perfectioresque non a calore intenso, sed a moderato proficiscuntur, quippe sanitas in mediocritate consistit. Neque demum Pueri Juvenibus robore, præstant, sed omnino hi sunt illis robustiores; nihil est igitur, quamobrem Hippocrati concedendum sit, quod Pueri ingenito calore Juvenibus præcellant: verumtamen ejusmodi argumentationem satis diluisse visus est Galenus, proposita innati, atque ascititii caloris differentia. Siquidem fatetur, juvenes ascititio calore præpollere pueris, atque adeo illos, & ad tactum calidiores videri, & in motu agiliores, atque itidem robore præstare; sed esse tamen substantiam innati calidi copiosiorem in recens natis, quam longo post ortum tempore in adultis, & senibus. Cæterum, quamvis plurimum calidi innati pueris inesse scribat Hippocrates, haud tamen immoderatum, & incongruens existimandum illud est, sed eidem ætati omnino consentaneum: at vero dicitur, magis vigere in pueris, quam in juvenibus, & adultis comparate, quia in his sensim mutatione ætatum deficit.

Præterea valde ambigitur apud Physiologos, quidnam sit calidum istud innatum & unde originem sortiatur in Viventibus. Equidem nil frequentius audias in Scholis, quam calidi innati exaggerationem, cujus præstantiam maximopere extollunt: cum tamen nemo ejusdem naturam hactenus sit assecutus; credidit ea propter Petrus Garcias, fingi solum illud a Medicis: & Montanus ingenue fassus est *in hujus Aph. comm.* se ipsum jam senem factum nondum illius naturam percepisse. Galenus etiam anceps videtur in illo describendo: siquidem 5. *de simpl. med. fac. c.* 8. confundit calidum innatum cum spiritu: *&* *libr. adversus Lycum*, atque *in hoc comm.* illud asserit oriri ex semine, & sanguine menstruo in Animantibus, in cæteris vero mistis ex eorumdem principiis, semini, & sanguini æquipollentibus; atque *in libris de usu partium*, *&* *de Placitis Hippocratis*, *&* *Platonis*, similaribus particulis corporum idem affingit. Insuper 1. *ad Glauconem cap.* 2. vocat calidum innatum substantiam, quod confirmans in *hoc comm.* *&* *lib.* 1. *de temper. cap.* 6. ait: calidum innatum significare non nudam qualitatem, sed subjectum, & qualitatem simul, puta substantiam calidam: at alibi, & præsertim *adversus Lycum*; sumit illud aliquando sub nomine substantiæ, interdum etiam sub nomine qualitatis.

Si reliquos Auctores tum Veteres, tum Recentiores consulamus, hi rem magis, ma-

gisque implicarunt. Siquidem Hippocrates *lib. de Carnibus*, vocat illud immortale. Plato in *Timæo* quasi igneum esse putavit: sive, ut Galenus explicat *in lib. de plac. Hipp. & Plat.* ignem refractum. Aristoteles 2. *de partib. Animal.* 7. & 2. *de generat. eorumdem cap.* 3. de elemento stellarum illud responde-re docet, unde plerique apud B. Albertum Magnum *lib.* 2. 20. *de Animalib.* Cœli substantiam in corporibus Animalium reperiri crediderunt, eamque esse calidum nativum: cui opinioni inhærens Fernelius *lib.* 4. *suæ physiologiæ c.* 1. & 1. *de abdit. rerum Causis c.* 4. acriter contendit, calidum innatum haud quaquam elementaris, sed cœlestis originis esse. Dandinus *lib.* 1. *de Hum. corp. temper. cap.* 12. innatum calorem non omnino elementarem, nec tantum cœlestem ait, sed igneo multo nobiliorem, superioremque. Averroes denique mistum ex ambobus putat, 12. *metaph. comm.* 18. ideoque non abs re dixisse Aristotelem, Hominem genitum ex Sole, & Homine, quia calor vitalis, & insitus illius, pendet quidem ex Terra, & Aqua, cæterisque elementis, sed præterea calorem Solis admittit admistum cum calore aliarum Stellarum.

Sed non facile foret singula recensere, quæ de calido innato a Medicis, & Physiologis sunt conficta. Minime vero præterire decet, quod Harvejus in hanc rem præclarissimis suis observationibus detexit, & in Exercitationibus de Generatione Animalium dilucidavit. Is enim, cum iterata vivarum Animantium Anatome ostendisset, sanguinem esse primigeniam partem in illarum conformatione, & omnem Corporis calorem a sanguine proficisci; tandem statuit, dotes omnes illas, quas vulgo innato calido tribuunt, revera deberi sanguini, nec quidquam in Animalium Corpore illo præstantius inveniri.

Et quidem alius calor in Animantibus nullus est præter eum, qui a Cordis, & sanguinis motu proficiscitur: constat siquidem ex Anatome in primo Ebryonis ortu vesiculam rubicundo liquore turgidam, micantem observari, indeque per tubulos consimilem humorem sensim adigi in corpus universum, quo statim incipiunt partes reliquæ vivere, & operari: & tamdiu in vita perseverant, quamdiu sanguis ipse per proprios ductus in ipsas diffunditur; cumque vividior, plurimisque is sit halitibus acri salsilagine præditis, abundans in prima ætate: effœtus vero, & languidus evadat in postrema; idcirco vegetiores, agilioresque Pueri, & Adolescentes; debiliores vero, & tardi admodum Senes. Et quamvis in juventute, & in consistenti ætate sanguis adhuc vegetus observetur; ille tamen insitus, atque a primordiis generationis oriundus, tum ciborum, tum exercitiorum, aliarumque rerum externarum alteratione, plurimum immutatur, coadjuvante pariter ea, quæ fit in textura partium per ætates, mutatione: cum membra, & Corpus universum in pueritia laxius, molliusque, fiat in senectute rigidum, durumque adeo, ut pene in poris omnibus constipetur, ac exarescat. Hac autem membrorum firmitate, & constantia, itemque summo incremento, quod ex alimentis in prioribus ætatibus Juvenes, & Viri adepti sunt, præcellunt, præstantque Pueris, & Adolescentibus: non ita vero calore innato, & primogenito.

Calidum igitur innatum in sanguine residere Hippocratem quoque existimasse credendum, quoniam eo per arterias, & venas in totum Corpus diffuso, partes cunctæ vivificantur, & calent: frigescunt vero, & emoriuntur, cum effœtus redditur, aut illius motus retardatur. Alium præterea calorem ab isto distinctum, quem influentem vocant, in Animantibus effingere opus non est, cujus nec ipse Hippocrates unquam meminit, qui ingenitum dumtaxat, tum hic, tum alibi memoravit. Eget autem primævus ille, & ingenitus sanguis assiduo pabulo, quo foveatur, suique dispendium instauretur; unde iterata alimenta, & quidem majora, frequentioraque per eas ætates, in quibus incrementum secundum triplicem dimensionem capessere contingit, natura exiguntur. Quod si quis primævum, & ingenitum illum sanguinem in Embryonis micante bullula statim ab ortu conspicuum, Calidum innatum; a cibis vero perpetim suggestum, atque juxta variam ciborum conditionem, & exercitiorum, anni temporum, regionum, aliarumque rerum diversitatem, varium, influentem velit appellare, per me hoc illi absque controversia licebit.

Quoniam vero mutatione ætatum vividus, qui a primordiis vitæ erat, sanguis, spiritibus abundans, & vi, ac robore præcellens, sensim evanescit, & hebetatur; proinde fit, ut quo magis in senectutem tendimus, eo paucioribus alimentis indigeamus, sed melioribus, quæ nimirum vivificam illius portionem reficiant, & balsamo vitali repleant, sine ullo inutilium succorum gravamine. At vero Adolescentium corpora copiosiori alimen-

alimento funt nutrienda, quippe quæ nutriri, & augefcere fimul debent; adeo vivifica, & auctifica portione fanguis eft reficiendus: aliter eo nimis diffoluto, & utraque portione depauperato, illa macrefcerent, & confumerentur. Hinc Ariftoteles *lib. de vita, & morte* docet, finiri Vitam, aut refolutione, cum alimenta deficiunt aut fuffocatione, cum plus jufto affumuntur, indeque excrementa cumulantur. Qua ratione Senibus fervanda vita eft paucis fomitibus, atque alimento fpiritibus vegeto, ut idemmet Hippocrates hic confulit. Nec abs re nomine fomitis ufus ille eft in Senibus; alimenti vero in Pueris: ut fcilicet denotet, in adolefcentia convenire cibum aptum nutritioni, accretionique, quæ per id tempus fummopere exiguntur; at vero in fenectute opus effe rebus omnino tenuibus, quæ fpiritibus, non mole reficere queant. Hinc experimur, Senes vino, ejufque fpiritu, elixire, cæterifque fimilibus, ftatim inftaurari: atque in longius Vitam ducere falubriorem parco, & tenuiori victu, qui facile conficiatur, & vertatur in halitus; multis autem alimentis utentes fuffocari, & perire. *Sicuti enim*, inquit *in comm.* Galenus, *lucernarum flammæ, quarum tamen oleum eft alimentum, fi quis id totum fimul fuperinfundat, extinguuntur potius, quam nutriuntur; eodem modo & in Senibus calidum fui fomentum quidem habet alimenta; fed fi multis, & confertis cumuletur, ac quodammodo fuffocetur, periculum eft, ne extinguatur; non aliter, ac fi parvæ fcintillæ ignis lignorum multitudinem fuperacerves*.

Hanc poftremo ob caufam, concludit Hippocrates, febres Senibus non fimiliter acutas fieri: *frigidum enim eodem eft Corpus*. Unde notare videtur, non eodem modo febres Senibus accidere, quo Juvenibus, & Adolefcentibus; quippe febres Senum pufillæ effe folent, & vix confpicuæ; Juvenum vero vehementes, & æftuofæ. Ne autem quis hinc fufpicetur, febres propterea omnino, & per fe calorem præfeferre, tametfi Hippocrates a frigido corpore Senum acutas febres excluferit: etenim frigus confideratur ab eodem, ut fignum, non ut caufa, cur Senes febribus acutis difficulter corripiantur; quandoquidem corpora Senum frigida obfervantur, quoniam fanguis in illis effœtus eft vivida floridaque portione imminutus, ut vehementem commotionem, fermentationemque febrilem fubire nequeat; unde quemadmodum oligopharum vinum, levem nimis patitur fermentationem. Sed & hac de caufa febres Senibus cum accidunt, perniciofæ fiunt, quia tenuis ille fanguinis fpiritus fermentatione facile diffipatur. Si vero a calore febris oriretur, fane is Senibus prodefset, foto fcilicet, roboratoque pufillo eorumdem ingenito calore, qui a febrili non differt, etiam ex mente Hippocratis hoc loco, nifi folum intenfione, per quam infenfum illorum frigus, quo tandem ad interitum perducuntur, proculdubio retunderetur: atqui confervantur potius fenilia corpora ufu vini, aquæ ardentis, aromatum, quæ calorem excitare folent intenfiorem iis febribus, quas in ipfis pufillas, frigidas, & fepultas Avicenna appellavit: Scite igitur Galenus *comm.* 34. 2. *Aph.* febres dixit Senibus periculofas fieri, ob virium imbecillitatem, quæ vappefcentem fanguinem, fugientemqne vitalem fpiritum confequitur.

Sed quid fit, ut quo innato calido Animantes cuncti vivunt, eodem perire Hippocrati dicantur; unde ex eodem *lib. de alim.* effatum illud prodiit, quod idem calor, qui omnia generat, omnia pariter confumat; & quod principium omnium unum fit, & finis unus: Quamquam contrarium tueatur Galenus *lib. de Marcore c.* 3. ubi reprobat fententiam eorum, qui afserunt, nativum calorem caufam efse confumptionis in Viventibus; cum enim fit principium confervans, & augens, nequit ea ratione fieri confumens. Quamobrem cenfuit potius Avicenna *fen.* 1. *pr. doctr.* 3. *cap.* 3. confumentes Viventium caufas effe circumambientem Aerem, corporales, & fpiritales motiones, atque excrementorum congeriem. At Galenus ipfe *lib.* 2. *de temper. cap.* 2. putavit, ex inæquali deperditæ fubftantiæ reftauratione fenfim vitam imminui, ac poftremo extingui: & quidem fanguis jugiter commotus fenfim rarefcit, extenuatur, & confumitur, nec umquam ex æquo poteft, etiam optimorum alimentorum ope refici, æqualitate exquifita, & exacta. Aptiffimum exemplum affert ex Platone *in Atlantico* Ficinus: Si generofum e dolio merum in fingulos dies ad certam menfuram exhauriatur, atque in ejus locum fufficiatur pejoris notæ vinum, aliufve liquor: certe diuturnitate temporis illud vapidum, nullarumque virium evadet; fic fanguinem ad refolutionem vergentem, quamvis accurata victus ratione fovere, ac inftaurare affiduo conemur, numquam tamen poffumus omni ex parte reficere; undo

unde procedente ætate tandem hebeſcit. Sed de his alibi a Nobis eſt actum *in par. Medicinæ Theoreticæ*.

APHORISMUS XV.

Ventres Hieme, & Vere natura calidiſſimi ſunt, & ſomni longiſſimi: quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibenda; etenim tunc calor innatus plurimus eſt, unde & pluribus egent alimentis: indicio ſunt ætates, & Athletæ.

NEdum per ætates varias, varium cibum exhibendum docet Hippocrates, ſed etiam propter Anni temporum diverſitatem: quippe nemo eſt, qui neſciat, Homines potiſſimum ita eſſe a Natura comparatos, ut hyberno, & vernali tempore plus cibi appetant, & ingeſta alimenta facilius concoquant, quam in Æſtate. Cujus rei cauſam examinans idem Auctor, inquit, hiemali, & verno tempore Ventres fieri calidiſſimos, ac præterea ſomnos longiſſimos eſſe, innatumque calorem plurimum vigere; quæ omnia conſpirare videntur in uſum uberioris alituræ.

Ventres dixit ſine ulla adjectione; unde proprie intelligit Ventriculum, & Inteſtina, juxta morem, ut deducitur ex 6. *Aph.* 14. ubi dicitur: *Hydrope correpto, ſi aqua e venis in ventrem defluerit*, ideſt in cavum Ventriculi, & Inteſtinorum, *ſolvitur morbus*: educto nimirum humore Hydropem faciente: at vero cavum Thoracis deſignat 7. *Aph.* 38. cum inquit: *deſtillationes, in ventrem ſuperiorem decidentes, ſuppurantur intra viginti dies*.

Hieme, & Vere calidiſſimos illos eſſe docet. Hiems autem quamvis ab Aſtronomis ſpatium illud temporis intelligatur, quod comprehenditur inter Solſtitium Hiemale, & Vernum Æquinoctium, luſtrante Sole Signa Capricorni, Aquarii, & Piſcium: atque Vernum tempus, quod interjacet inter illius Æquinoctium, & Solſtitium æſtivum, peragrante Sole reliqua tria Signa Arietis, Tauri, & Geminorum. Hippocrati tamen (cui annum dividere aliter arriſit, & quidem in ſeptem tempora) ab occaſu Vergiliarum, ſeu Plejadum, uſque ad adventum Hirundinum, nempe a fine Novembris, uſque ad medium Martii Hiems erat; Ver autem ab ingreſſu Solis in ſignum Arietis, uſque ad ortum Hyadum, qui contingit circa finem Maii, & initium Junii. Voluit itaque ſub Hieme, & Vere is comprehendere tempora Anni æqualia, & conſtantia, magis, minuſque calida, excluſis Æſtate calidiſſima, & Autumno inconſtanti, & inæquali.

At unde calidiſſimi tunc temporis Ventres evadant, non temere dubitari poteſt. Vulgo ex Ariſtotele ad Antiperiſtaſim confugiunt, ſive ad contrarii circumobſiſtentiam: quoniam inquiunt, calorem a circumobſidente frigore magis, magiſque intendi, ſuaſque vires exerere fortiores, veluti adverſus hoſtilem qualitatem dimicaturum. Hinc cryptas, puteos, & ſubterranea quæque loca Hyeme calere teſtantur, Æſtate vero frigere; qua etiam ratione problema illud enucleavit Ariſtoteles, cur Aquę puteales hyberno tempore incaleſcerent, inalgerent autem Æſtate.

Verum non parum falſi ſunt, qui ejuſmodi Antiperiſtaſis vim, & efficaciam ſunt commenti, ex ſuperius memoratis experimentis: etenim cryptæ, & loca quæcumque ſubterranea haudquaquam calida ſunt Hieme, & per Æſtatem frigida, ſed potius frigidiora ſunt Hieme, quam Æſtate, ut ope Thermoſcopii eſt animadvertere, quin & compactior Aer iis in locis hyberno tempore obſervatur; unde & aqua, ceterique liquores magis ibidem attolluntur. Verumtamen decepti iſti ſunt a ſenſu ejus frigoris, quod æſtivo tempore percipere ſolemus, cum ex externo Aere calidiſſimo cryptas adimus longe minus calidas, in quibus ſcilicet Aer a radiis ſolaribus æſtivis remotior invenitur.

Sed etſi Antiperiſtaſis aliquam vim haberet; procul dubio non Vere, ſed potius Autumno illa intenſior fieret, cum noctes longiores, & Solis remotior diſceſſus a noſtro vertice frigidiorem aerem reddant; ut propterea frigidas quoque ægritudines per id tempus vagari fateatur Hippocrates, ejuſque Commentator Galenus 3. *aph.* 22. & Quartanas evadere longiores 2. *aph.* 25. Atqui de Autumno hic nihil meminit, ſed ſolius Hiemis, & Veris; igitur non a frigore obſidente caloris incrementum in Ventribus, ſed aliunde deducendum erit.

Et quidem ejus incrementi ratio apertiſſime traditur ab eodem Hippocrate *in hoc aph.* inquit enim: *quia tunc calor innatus plurimus eſt*. Plurimus quidem eſt in Hieme, quia ſanguis, unde calor innatus provenit, minus difflatur, conſtipata per externum frigus Cute: & quemadmodum in Vino partes mobiliſſimæ, tenuiſſimæque, ſive ejuſdem ſpiritus, per hiemem melius conſervatur, & viget, qui ex calore ambientis æſtivo facil-

facillime perspirat, & dissipatur, quamobrem eo exhalante prompte illud acescit, aut vapidum fit; sic pariter sanguinis spiritus, ejusque portio vivida, tenuis, & mobilis facile per æstatem exhalat, & disperditur; colligitur vero, ac plurimum viget in hieme, unde calor internus vegetior evadit. Plurimus quoque est in Vere, sed alia de causa: nimirum quia eo tempore non modo in hominibus, sed etiam in stirpibus nutritius abundat humor, qui tamen Æstate, & Autumno magna ex parte imminuitur: porro nutritius iste succus abundantior e sanguine per id tempus vegetiori, puriorique, proficiscitur: quamobrem dicitur Ver ab Hippocrate saluberrimum, ob salubrem, quam efficit in Viventibus constitutionem. Jure ergo excipiuntur Æstas, & Autumnus; quoniam per illam sanguis plurimus absumitur, ejusque spiritus, seu portio vivifica, per laxiores Cutis poros evaporat, & dissipatur, unde Corpus universum languet; per hunc vero varium, & inæqualem, multifariam afficitur, ac plerisque impuritatibus inquinatur, nec bene patent emunctoria Corporis; quo deinde fit, ut ægritudines Autumno contingentes, vel longæ, vel exitiosæ evadant. 3. *aph. 9.* Verumtamen comparatæ solum ad cæteras Anni tempestates, & in corporibus bene valentibus, ac robustis, hæc sunt intelligenda; cum & non desint, qui melius, & robustius se habeant nedum Ventriculo, sed toto Corpore, Æstate, aut Autumno, quam Hieme, & Vere: unde idem Hippocrates 3. *aphor.* 2. animadvertit, Naturarum alias ad Æstatem, alias ad Hiemem bene, maleve se habere; atque pluries observamus, sortitos imbecilles vires, languidosque Ventres, in valde frigida tempestate, vitali calore pene deficere, æstivis vero temporibus fieri vividiores, quod & iis Animalibus quoque accidit, quæ hiemali tempore vel in latibulis præ frigore immobiles jacent, vel omnino emoriuntur; at vero Æstate vivificunt, & vigent, summisque viribus præpollent.

Fiunt etiam in hybernis, vernisque temporibus somni longissimi: Hieme quidem, conferente plurimum diuturna noctium quiete, cum alimentaria humiditate; & Vere, abundantiori succo sanguinis nutritio, cum clementiori, salubriorique Aeris constitutione: sicut enim calor ingens, sive externus, sive internus ille sit, somnum perturbat, & corpori molestiam affert; sic contra frigus condensando, & comprimendo, humores interius propellit, & somnum conciliat: qua etiam ratione experimur, inter initia paroxysmorum somnum ægrotantes opprimere, externis partibus non leviter refrigeratis. Contingit pariter somnus longior Hieme, & Vere, quoniam, ut dictum, sanguis per ea tempora glutinosior evadit, quo partes Corporis sensibilius nutriuntur, & humescunt: modo ex alibi traditis somnus sæpissime accidit a Nervorum, & Cerebri madore, majoreque irroratione, ut potissimum a pastu licet observare.

Ab his ergo deducit Hippocrates, quod per ea tempora sint alimenta exhibenda copiosiora: quoniam nativus Calor plurimus tunc est, a sanguine scilicet abundantiori, vegetiorique. Quod autem de Calore a sanguine pendente explicandus sit hic Hippocrates, suaderi potest ex eo, quia quamlibet ætatem, & unamquamque corporis constitutionem comprehendit, ex ingenito calore Hieme, & Vere abundantiori. Modo si de eo, qui ex principiis seminalibus oriri vulgo creditur, exponatur, aptari haud sane posset ætati senili, quæ cum maxime omnium elongetur a primigenia seminum constitutione cum evidenti carnium marcore, ideoque pauxillo, vel minimo ejuscemodi innati calidi, quod solidis partibus inesse ponitur, freta, Ventres haudquaquam per ea tempora calidiores sortiretur, maximeque hieme, qua calor potenter infrangitur, ac hebetatur a circumambiente frigore. Dixit insuper *Natura*, quoniam de naturali calore, non autem de eo, qui præter naturam est, & aliam causam habet, quam ætatum mutationem, agit, hic namque indifferenter potest quocumque tempore Ventriculum alterare, & calefacere, sed ad exitium:

Quoniam vero subinde Hippocrates, inquit, alimenta copiosiora Hieme, & Vere esse exhibenda, cum nimirum somni longissimi sunt; videtur tacite insinuare, Somnum potius, quam Vigiliam ad ciborum confectionem persolvendam proficere; opportunum fore existimavi, pauca de hac re in medium afferre. Galenus 7. *meth. c.6.* morem fortasse secutus Veterum, qui parce admodum prandebant, cœnabant vero lautius, somnum, & quietem summopere conferre coctioni in Ventriculo peragendæ docet, cui fere omnes antiquiores Medici consentiunt, moti potissimum ex eo, quia per somnum calor cujusvis coctionis opifex intro collectus roboratur, qui per vigiliam dissolvitur, & dissipatur. Ex adver- V. Pancirol. l. 1. tit. 51.

verso contendunt alii, quorum præcipuus est Laurentius Joubertus *decad.* 1. *paradox.* 8. vigilia potius coctionem promoveri, quoniam ex eodem Hippocrate, *6. epidem. ſ.*4. Vigilia edax dicitur: ea etenim calor acuitur magis, ideoque efficacius in cibos agit. At cum ciborum confectio, & concoctio dissolutionem ex fermentatione in Ventriculo habita, & secretionem, distributionemque in intestinis tenuibus, ex confluxu succi fellei, & pancreatici, complectatur, existimaverim ego, & Somnum, ac Vigiliam, & Quietem, ac Motum perficiendæ coctioni omnino prodesse: Somnum quidem, ac Quietem ad eam, quæ in Ventriculo fit, persolvendam; at vero Vigiliam, ac Motum ad eam, quæ in Intestinis tenuibus peragitur, utilium ab inutilibus Chyli partibus secretionem, atque in lacteas venas protrusionem. Cum enim cibus nondum sit in chylum versus, quousque Ventriculi cavum occupat, nisi deinceps nova dissolutione in gracilibus intestinis subactus a recrementis nutricationi ineptis penitus, penitusque repurgetur, atque in albicantem liquorem convertatur, ut facilius oscilla venarum lactearum subeat, profecto chylosis utramque mutationem exposcit, & quæ in Ventriculo inchoatur sola dissolutione, & quæ in gracilibus Intestinis perficitur per integram, absolutamque cibi in chylum transmutationem: Atqui prior melius quiete, & somno, posterior citius motu, & vigilia peragitur, ut consideranti patet. Hinc modo notum fit, cur alterutrius vitio ciborum concoctio sæpesæpius interturbetur, & alvi dejectiones accidant, aut indigesti, necdum bene secreti alimenti, aut etiam corrupti, & depravati, in Lienteriis, vel Diarrhœis, ut alibi est a Nobis explicatum. Verumtamen variant quidem non raro hæc ob variam Corporum habitudinem, itemque Regionum, Anni temporum, & assumptorum Ciborum conditionem.

Confirmat postremo aphoristicam hanc sententiam Hippocrates exemplo desumpto a Pueris, & Athletis; siquidem in his uberior exquiritur alimonia, quam in cæteris, a vegetiori, plurimoque nativo Calore, ut jam antea demonstratum est. Ipsum autem Athletarum habitum natura calidum esse manifestum est, nam multo, atque optimo sanguine abundant. Adjicit quoque Galenus exercitia, quibus nativus calor augescit, quemadmodum latius ostendit 1. *de san. tuend. cap.* 14. & 2. *ejusd. oper. cap.*2. At per exercitia sanguis solum tenuior, & vividior fit, unde calor intensior; secus vero, qui in partibus solidis inhærescere fingitur: quippe is potius motu dissolveretur, & evanesceret.

APHORISMUS XVI.

Victus humidus febricitantibus omnibus confert, maxime vero Pueris, & aliis, qui tali victu uti consueverunt.

Cibi quantitatem in præcedentibus Aphorismis præscripsit Hippocrates variam, pro varietate Anni temporum, & Ætatum; nunc vero de ejusdem qualitate sententiam profert, potissimum in febrientibus, quibus humidum convenire docet: cui inhærens Celsus *lib.*3.*cap.*6. inquit: *febricitantibus cibus humidus est aptissimus, aut humori certe quamproximus.*

Quid autem pro victu humido intelligere voluerit, non abs re dubitari potest; Et Expositores fere omnes cum Galeno reipsa humidum arbitrantur, eumque convenire febricitantibus, propterea quod febris affectio sit calida sicca, cui per contrariam cibi qualitatem obsistendum est: Sed cur non etiam frigidum victum commendavit? cum febris ex eodem Galeno *in commentario istius aphor.* sit *conversio nativæ caliditatis ad igneam*, nihilque febricitantibus calore molestius. Sed & quamvis hoc loco febrim calidam siccam passionem appellet, alibi tamen sæpius calorem dumtaxat illam præseferre docet; nam *libr. de differ. morbor. cap.* 5. intemperiem calidam simplicem totum Corpus occupantem relaturus, exemplum dat febris, quæ nimirum solo immoderato calore molestat, nulla de siccitate mentione facta: quod etiam confirmat *lib. de Causis morborum cap.* 2. & 8. *meth. in principio*, ubi febrim calorem immodicum nuncupat, ejusque solius vi operationes vitæ lædi testatur. Idipsum sentit etiam Avicenna *pr.* 4. *cap.* 1. definiens febrim, *calorem extraneum accensum in corde.*

Qua præterea ratione si de curandis febribus per victum humidum sermonem facere voluisset Hippocrates, commendasset illum Pueris, qui humidi existimantur; ideoque conservandi potius gratia, quam curandi? Plurimum autem hallucinantur, qui putant, fuisse hic præscriptum humidum cibum Pueris in statu sano, adeoque voluisse Hippocratem unico Aphorismo omnes

omnes simul indicationes a victu humente desumptas comprehendere, quasi vero Pueri eo cibi genere in salubri constitutione servandi, febrientes curandi, & consueti illo uti, muniendi sint, ne in calidas ægritudines labantur. Nam ex contextu verborum clare deducitur, Pueros hic considerari non sanos, sed febrientes: quippe victus humidus febricitantibus omnibus conferre dicitur, *maxime vero Pueris*; unde iis febricitantibus potissimum commendatur, itemque eo uti consuetis, si fortasse febribus laborent; quoniam his convenit ex peculiari puerilis corporis constitutione, atque ex veteri consuetudine; cumque mutationes in universum subito inductæ periculosæ admodum sunt, ex 1. *aph.* 3. *&* 2. *aphor.* 51. *& lib. de vict. rat. in morbis acutis*, atque in iis præcipue graviores; propterea consuetudo ipsa servanda est; pueris vero, ne inemendabile detrimentum in nutricatione, & carnium laxitate patiantur, iidem, vel consimiles cibi, quibus per ætatum initia usi sunt, exhibendi erunt: primum autem illorum alimentum lac fuit: cibo itaque illi analogo, etiamsi febre corripiantur, erunt alendi.

Verum enim vero Hippocratis mentem rectius interpretatur Heurnius ex *libr.* I. *de diæta*, unde persimilem sententiam transcribit: *cibus humidus, imbecillis, sitis expers, coctu facilis, & liquidus febricitantibus convenit*, cujusmodi erat ptisana, ejusque cremor. Et quidem *humidus* esse debet, idest fluidus, & potabilis; *imbecillis*, qui scilicet non sit fortis, durus, aut solidus, quique nec acritudinem stomacho afferat, nec vapores ad caput attollat, nec Ventriculum plurimum fatiget: *sitis expers*, puta qui sitim potius minuat: *coctu facilis*, ut cito in chilum commutari possit, atque in aliti substantiam converti: postremo sit *liquidus*, facilisque distributionis, nam hoc pacto prompte diluitur, & celerrime in venas lacteas trajicitur. Quare idem Hippocrates inquit 2. *aphor.* 11. *facilius est refici potu*, idest alimento liquido, *quam cibo*, seu alimento duro, solidoque. Recte igitur a Galeno *lib. de opt. sect. ad Trasybul. cap.* 4. *&* 1. *de rat. vict. comm.* 18. scriptum est, Hippocratem pro humido victu, liquidum intelligere, qui potest esse cujusvis conditionis, & qualitatis, ut propterea idemmet Galenus *eodem lib.* 1. *de rat. victus c.* his, qui imbecilliorem sortiti sunt Ventriculi concoctionem, præscribit cibum liquidum, quoniam ejusmodi alimenta facilius peraguntur; quippe illud videtur esse præcipuum Ventriculi concoquentis opus, ingesta scilicet dissolvere, colliquare, & in substantiam fluidam redigere; quocirca cibus liquidus promptissimus est, ac ita præparatus ad concoctionem, ut nullo pene negotio conficiatur; cumque in febricitantibus vis Ventriculi ad ciborum digestionem plerumque elangueat; exhibenda proinde erunt, quæ facile concoquantur, qualia profecto sunt liquida, & in pultis veluti formam dissoluta: ut hac ratione promptissime confecta facilius in venas, & arterias distribuantur.

Atque hinc etiam deducere licet, cur non frigidum cibum commendaverit Hippocrates: quoniam non ab indicatione curandi febrem per contrarias qualitates, sed a viribus reficiendis, & a facilitate, ac promptitudine coctionis, & distributionis, victus humidus præscribitur, veluti conducibilior febrientibus; eoque magis, quia superius dixerat, in accessionibus abstinere a cibo oportere, & præsertim si per iteratos paroxysmos febres redeant, ut subditur quoque *Aphorismo XIX.*

Qua ergo ratione victus humidus febricitantibus omnibus convenit, longe graviori videtur commendandus Pueris, si fortasse in febrim incidant: siquidem non aliunde probatum est, humidum victum febrientibus convenire, quam ex eo, quod facilius hic digeritur, citiusque distribuitur, Ventriculum non fatigat, nec sitim præ cæteris molestissimam auget: atqui hæc in Pueris majus sane negotium facessunt; quoniam tenerrimæ illorum carnes facile per febrim extenuantur, & gluten sanguinis nutricationi, qua cæteroqui summe egent, omnino necessarium, diluitur, & liquatur, nec alioqui inediam sustinent, & alimenta duriora vix conficere queunt, quorum usu cruditates cumulantur; quamobrem humidus, liquidusque victus his videtur convenientissimus.

Similiter qui longo usu liquidis cibis fuerunt assueti, ægre duriores conficient, qui suapte natura laboriosius concoquuntur: vis autem consuetudinis tanta est, ut etiam deteriora, si consueta sint, minus mala evadant, imo facilius ferantur, quam insueta, ut dicitur 2. *aph.* 50. *&* 2. *de rat. vict. in acut.* 33. 8. *meth. cap.* 9. *&* 6. *de loc. aff. cap.* 4.

Hinc modo patet, quam male sentiant, qui

qui de victu omnino humido, frigidoque aphoristicam banc doctrinam interpretantur, quippe qui generale hoc Hippocratis documentum omnibus febricitantibus conveniens, non admittunt, puta in febribus Ephemeris a cruditate, in Quotidianis, Quartanis, & Epialis, aliisque, cum ulceribus, tumoribus, alvi profluviis, catarrhis, & sopore copulatis; cum tamen ille indiscriminatim cibum humidum omnibus febricitantibus commendet, & quidem prudentissime; præsertim si pro humido, cibum liquidum, fluidum, facilisque coctionis, ac distributionis, intelligamus.

APHORISMUS XVII.

Et quibus semel, aut bis, & quibus plurane, an pauciora, & particulatim oporteat offerre, considerandum. Condonandum autem aliquid Tempori, Regioni, Ætati, & Consuetudini.

A Quantitate, & Qualitate ciborum, pergit Hippocrates ad tempus, partitionemque eorumdem, cum non satis sit, ad rectam Victus rationem præscribendam, nosse quid, & quantum cibi sit exhibendum, ni etiam, semel, an bis in die, & num parum, ac sæpe, an vero multum, & raro cibare oporteat, prospiciatur: Quamobrem Medicos admonet, ut & id pariter advertant, ne in recta ciborum administratione fallantur.

Quoniam vero prima indicatio semper a Viribus sumenda est, pro illarum propterea ratione, cibi erunt offerendi. Et quidem parum alimenti, sed sæpius exhibendum, consulit Galenus *in comm.* cum ægrotantis Vires imbecillæ fuerint, & ea, quæ in corpore est affectio, fit ex humorum corruptione, vel defectu: quippe languidæ vires, etsi restauratione egeant, multum tamen alimenti sufferre nequeunt, a quo potius obrutæ succumberent, quam increscerent: alimentum autem parum, & sæpe exhibitum æquivalet multo. Parum, & raro cibandum subdit, si vires debiles sint, nullus tamen defectus adsit, neque corruptio; sed & humores, naturales moderati fuerint, vel etiam superabundaverint, ut propterea conjicere possimus comprimi potius vires ab humorum copia, quam reipsa deficere. Præterea multum, ac sæpius vult alendum, si cum humorum defectu, aut corruptione vires fuerint validæ; etenim multos cibos exigit ejusmodi dispositio, ne vigorem amittat, & hi bene confici possunt a constanti robore. Multum denique, & raro cibandum docet, cum vires robustæ sunt, & plethorica adest dispositio; nam etsi hæc corporis constitutio potenter cibos conficere valeat, quia tamen multis, & frequentioribus non eget, rationabile est, ut rarius alatur, ne ex plethorica dispositione in Athletarum discrimina incidat, si liberalius nutriatur.

At quamvis hæc in recta victus ratione a viribus, & a morbo desumpta, specialius considerare necesse sit, adjicit, nihilominus Hippocrates, indulgendum aliquid semper esse tempori, regioni, ætati, & consuetudini. Et quidem Hieme uberiori utendum cibo, sed rarius: quoniam tunc ex dictis ventres sunt validiores; unde homines magis appetunt, meliusque digerunt; at quoniam multam ciborum copiam nonnisi post longius tempus conficere possunt, propterea rarius alendi sunt. Æstate vero ob virium, & ventriculi languorem ciborum multitudo minus toleratur; idcirco parcius, sed sæpius alendum, ne vires alimenti paucitate deficiant. Sic non dissimiliter Vere, ac in Hieme, & Autumno, ac in Æstate cibi erunt assumendi; eo tamen discrimine, ut quo magis Ver ad Æstatem accesserit, frugalius; & quo magis Autumnus ad Hiemem inclinaverit, liberalius offerantur: sæpius tamen, aut rarius pro varia corporum habitudine, & conditione. In Regionibus quoque variis, Aeris, aut Aquarum ratione, cibi facilius, citiusque concoquuntur; vel contra tarde admodum, & difficulter; unde homines alicubi, vel multum, atque avidius appetunt, vel, modico licet cibo, gravantur: quamquam & esculenta, ac potulenta magis, minusque nutricatui conferentia, plurimum in hoc valeant. Præterea qui adolescunt, sæpius, uberiusque sunt reficiendi; sicut etiam consueti frequentiores, abundantioresve cibos sumere; serius vero, & parcius Senes, quique contrariæ consuetudini se addixerunt.

Sed & de corporibus quoque, eorumque constitutionibus peculiaris ratio habenda est: quippe Gracilia copiosioribus, & humectibus alimentis: Obesa tenuioribus, ac extenuantibus; & Carnosa solidioribus, ac moderatis nutrienda sunt; atque pro virium, & ventris robore, rarius etiam, ac frequentius, his, aliisque ciborum generibus, prout humores, & fermenta viscerum multigena conditione variaverint.

Hinc deducere licebit, quod tametsi Vires

res ægrotantis, Morbi, & causæ morbificæ, itemque illorum tempora, circuitus, incrementa, symptomata, & proprietates, statutam quamdam cibandi rationem exposcant, juxta regulas superius traditas: illam tamen quodammodo laxare expediet Anni, Temporis, Regionis, Ætatis, Corporis constitutionis, & Consuetudinis ergo; adeoque paululum inde in hanc, vel aliam declinandum, & semel, aut bis, & parcius, aut uberius, & serius, aut citius, & sæpius, aut rarius cibandum, prout ipsa expostulaverint.

APHORISMUS XVIII.

Æstate, & Autumno cibos difficillime ferunt, Hieme facillime; secundum locum Ver habet.

CUm dixerit Hippocrates, condonandum aliquid esse Anni tempori, Regioni, Ætati, & Consuetudini, nunc docet, quibus in Anni temporibus fit hoc agendum in usu ciborum. Nihil autem prætera de regionibus, ætatibus, & consuetudine meminit; quoniam facile erat de his decernere, ubi ratio ab Anni tempore desumpta constitisset. Inquit ergo, Æstate, & Autumno, cibos difficillime ferri; facillime vero Hieme, cujus causam Aphorismo XV. prodidit. Viget enim nativus, seu vitalis animalium Calor hyberno tempore; quamobrem tunc cibus plurimus exhibendus est: at vero Æstate, & Autumno is languet; ideoque multo cibo abstinendum. Quare si in statu sano pluri alimento homines per ea tempora gravandi non sunt, languescente nimirum ingenito, & naturali calore; profecto in statu morboso longe magis offenduntur, si multo cibo repleantur.

Verum quamvis in Æstate, & Autumno indiscriminatim ab Hippocrate sit prolatum, multos cibos minime sufferri, forte quia, ex superius explicatis, Vitalis calor difflatur, & ventriculi Animalium tum maxime in concoctione fatiscunt; adhuc aliæ per Autumnum vigent causæ, quibus corpora specialius afficiantur. Et quidem inæqualis ambientis Aeris habitus Viventia plurimum turbat, & veluti ad motus oppositos repente exagitat, non sine gravi vitæ incommodo; unde Hippocrates 3. *Aph.* 4. notavit, Autumnales morbos expectare oportere, quod eadem die modo calor, modo frigus viget, illosque præterea acutissimos, & exitiales dixit *19. ejusdem libri*, eoque magis, quia halituum perspiratio per Cutim, tantopere viventibus necessaria, plurimum per id tempus interturbatur, quo circa sanguis non leviter inficitur; quin & detenti sudores, & cumulata ex intemperanti victu, & fructuum esu, excrementa, majora propemodum damna visceribus afferunt, ut etiam advertit Galenus *in comm. illius Aphorismi.*

Medium locum Ver habere inquit, inter difficillimam in Æstate, & Autumno, ac facillimam ciborum in Hieme tolerantiam, atque hanc ab illo disjunxit Hippocrates, quamvis Aphorismo XV. per ea tempora scripsisset, alimenta exigi æque copiosiora; quia ventris robur, & ingeniti caloris vis, atque efficacia in utroque tempore, etsi non eadem ex causa, uberius alimentum exquirunt, & speciatim in sanis. Sed & ciborum gravamen facilius, vel difficilius tolerabile in diversis Anni temporibus considerans, ægre admodum illos sustineri inquit Æstate, & Autumno; Hieme vero nullo pene labore: neque præterea in Medicina novum est, quod medicamentum, sive alimentum alicui indicatum, aliunde non toleretur. Atqui non æque ferendus videtur cibus Vere, & Hieme: siquidem verno tempore turgent abundantiori sanguine Vasa, proindeque diruptioni, pressuræque facilius subjiciuntur, ex humorum, & carnium laxitate, ac plenitudine, ut de Athletis, qui ad summum bonitatis pervenere, jam antea est demonstratum. Jure ergo medium locum verno tempori concessit Hippocrates, illudque ab hyberno disjunxit, comparata nimirum facillima tolerantia ciborum in Hieme cum ea, quæ minus tuta videtur in Vere. Sed & hac de causa cibum partiri expedit, ut qui non sustinetur semel exhibitus, iterato resumatur distributus, sæpius, & parce, quod edocere visus plane est Hippocrates hoc loco, intentus partitioni ciborum potius, quam quantitati.

APHORISMUS XIX.

Iis, qui per circuitus accessiones habent, nihil dare oportet, neque cogere; sed subtrahere adjectioni ante judicationes.

VIdetur hic Aphorismus omnino coincidere cum undecimo, in quo consimilis ferme sententia repetitur. Sunt vero, qui putant hunc esse epilogum præcedentium. Sed penitus falluntur; quia senten-

tentiæ aphoristicæ epilogum non admittunt, nec hic quidpiam eorum continetur, quæ superioribus Aphorismis memorata sunt, nisi solum, quod videantur resumpta documenta undecimi. Neque licet opinari, fuisse illum incaute repetitum, vel ab aliis imprudenter adjectum: nam pleraque hic notantur, quæ ibi nullatenus sunt recensita, ut est, quod speciatim dicitur de subtractione cibi ante judicationes. Satius igitur erit ita cum Sclano, & Sanctorio hunc Aphorismum interpretari, ut etiam cum præcedenti congruenter necti possit. Nuper scripserat Hippocrates, Æstate, & Autumno difficillime cibos ferri, adeoque partiendos esse; excipit nunc Accessiones, & tempus paulo ante Judicationes morborum, ita ut in ipsis Accessionibus, etiam Hiems vigeat, nihil cibi exhibeatur, sicut pariter paulo ante Judicationes: quamobrem quod condonandum est Tempori, Regioni, Ætati, & Consuetudini, locum haudquaquam habebit in Accessione ipsa, & imminente Crisi.

Quamvis autem indefinite scribat Hippocrates: *Iis, qui per circuitus accessiones habent*, adeoque videatur quamcumque morbi accessionem periodicam complecti, specialius tamen intelligit recurrentes febrium invasiones, quas Galenus *libr. de tempor. morbor. cap. 6.* divisit in accessiones, ac remissiones: & rursus accessiones in principium, inæqualitatem, augmentum, & statum: Remissiones vero in declinationem, & intervallum. Modo cum Hippocrates inquit, nil dandum in accessionibus, intelligendus in principio, inæqualitate, augmento, & statu: sed tamen posse tuto exhiberi cibum in declinatione, vel intervallo. Et quidem non in principio, ne distrahatur, aut gravetur Natura, cibo interea nihilum proficiente, imo potius lædente, ut contigit ægroto innominato, & filiæ Philonis, qui cum febre calentes cœnassent, obierunt. Neque in æqualitate cum scilicet inæqualibus motibus caloris, & frigoris, corpus ægrotantis afficitur, & pulsus varii in systole, & diastole observantur: tunc enim gravius lacessiti febricitantes rem quamlibet fastidiunt; nec in augmento, in quo cerebrum, & cor increbrescentibus symptomatis afflicta, magis, magisque a cibo læderentur, non parum promota febrilium fermentorum tumultuaria commotione. Nihil postremo exhibendum in statu, quo tempore particulares Crises disponuntur, præsertim vero sudores, qui a cibo impedito proculdubio nocumento forent. Hinc sana ratione Galenus ex documento Hippocratis 1. *de rat. vict. in ac.* 46. inculcat, cibum nullatenus præbendum, nisi calor thoracem dimiserit, & descenderit ad pedes: quod solum in declinatione accidit, aut in intervallo, cum symptomata desunt, vel magna ex parte remittuntur. At vero si stomachi languor urgeat, vel syncope immineat, non nihil pro viribus offerendum, instante adhuc paroxysmo, ut jam antea notavimus.

Addit Hippocrates, nec cogendos esse ægrotantes ad sumendum cibum ante judicationem, seu crisim, ne impediatur: siquidem ex Galeno 3. *de Crisibus*, plerumque perturbantur motus Critici, vel cum interitu ægrotantis accidunt, ob errores in victu: cumque ex eodem Hippocrate 2. *Aph.* 13. *Quibuscumque Crisis fit, iis nox gravis ante accessionem*, ideoque nec cibus appetitur; nulla plane ratione cogendi sunt, ut cibum sumant: quemadmodum imprudenter plerisque fieri solet, qui ægros, vel invitos compellunt epulari, ut pugnam cum morbo, ut ipsi dicunt, strenue possint sustinere. Porro Hippocrates nedum cogendos non esse ait, sed detractioni potius incumbendum, ita ut ex priori, & consueto cibo aliquid demendum sit, proxime accedendo victui tenuissimo, ne futura Crisis impediatur, aut interturbetur.

Tempus hoc ante Judicationes, in quo cogere non oportet ægrotantes, ut cibum sumant, Galenus exponit ante accessiones: verum reprehenditur a Triverio, & Montano, quod Hippocratem nugatorium faciat, quippe qui superius cibum in accessionibus non dissimiliter inhibuerit; unde concludit Triverius, Judicationem hic revera intelligi Crisim, qua morbus in suo statu judicatur. Hinc autem fit, ut per id tempus subtrahere adjectioni ille consulat, & quidem sive Crises sunt universales, totique morbo finem imponant, sive sint particulares, & accessiones tantummodo singulatim removeant, ut dicitur 4. *Aph.* 63. ne scilicet Natura a suo munere distrahatur, & causa morbifica per Crisim expellenda, ciborum multitudine retardetur, recrudescat, ac evicto morbo suppetias ferat.

Attamen adnotare decet, non dixisse Hippocratem nil cibis his dandum esse ante judicationes, præsertim universales, sed subtrahendum adjectioni; idest demendum esse aliquid ex cibo antea exhiberi solito; aliter si de integra subtractione, & inedia intelligeretur, maximum vitæ periculum ægrotantes subirent,

rent, effetque hoc Hippocratis documentum ad perniciem potius, quam ad falutem indictum.

APHORISMUS XX.

Quæ judicantur, & judicata funt integre, neque movere, neque novare aliquid, five medicamentis, five aliter irritando, fed finere oportet.

QUoniam tribus præfidiorum generibus univerfa Medicina fulcitur, Diætetico, Pharmaceutico, & Chirurgico: Hippocrates poftquam de priori fuperioribus Aphorifmis fufe differuit, pergit nunc canones quofdam generales tradere, fummopere conferentes ad ufum Chirurgicum, & Pharmaceuticum; atque primum Medicos monet, ne quid eo tempore agant, quo Crifes perfecte accidunt, & Morbi omnino judicantur, ac definunt; unde nihil omnino tentare, aut aliqua ratione movere expedit, tum medicamentis evacuationes promoventibus, tum irritantibus, ac perturbantibus Crifis motum, fed inchoatum opus, vel abfolutum a Natura, Naturæ ipfi omnino committere.

Principio inquit, *Quæ judicantur* ideft, quæ falubriter a Victrice Natura, convenienter morbificam caufam expellente, peraguntur. Judicium enim, feu Crifis a Galeno *comm.* 13. 2. *lib. Aph.* definitur fubita in morbo, vel ad falutem, vel ad mortem, mutatio, ac fit Natura feparante a bonis mala, atque ad evacuationem difponente. Subita quippe debet effe mutatio, nam mutationes in morbis fenfim factæ folutiones potius ab eodem Galeno appellantur: At vero Crifes accidunt, tota fimul expulfa caufa morbifica, vel faltem ad ignobiles corporis partes translata. Cum itaque ægritudines judicantur, vel etiam judicatæ, & finitæ funt, Medicus tamquam Naturæ minifter aliud quid tentare, aut innovare non debet: etenim non minoris prudentiæ erit, tum ceffare, & ab omni opere quiefcere, cum Natura fatis perfecte fuum opus explet, & morbum, morbique caufam profligat, quam fubfidiarias eidem manus porrigere, quoties ope medica, atque externo auxilio indigere videtur. Quare Galenus comparat Medicum perito Nauclero, qui opportunis temporibus vela aptat, ac demittit: præpofterus enim illorum ufus profecto naufragium pareret. Hinc putat, quam longiffime a ratione, & recta Methodo medendi juxta præfcriptum Hippocratis, & Galeni deflectant, qui, quo tempore Natura Crifim aggreditur, & labores ingentes fubit in ipfo morbi vigore, ægrum importuna remediorum multitudine, ac varietate obruunt: & ne parum foliciti, aut diligentes videantur, ipfam vexant, atque a proprio, falutarique munere diftrahunt: nec ideo meminerunt, illam effe morborum medicatricem, neque indigere remediis, Medicique opera, nifi cum impedita nequit opus abfolvere: quamobrem idem Galenus 9. *de plac. Hipp. & Plat. capit.* 8. ex mente ejufdem Hippocratis hæc habet: *erudita Natura eft, licet recte facere non didicerit*; & alibi: *Naturæ morborum Medici funt*. Eodem modo fe habet & illud *Natura fufficiet prorfus, &c.* Prudenter itaque confuluit Hippocrates, nihil penitus movendum effe, ullo medicamentorum genere, quotiefcumque morbus integre judicari videtur, fed opus omne committendum Naturæ.

Nec folum Hippocrates movendum inhibuit, verum etiam nullatenus innovandum; ut propterea velit, non modo abftinere oportere ab his, quæ evacuandi, & quocumque modo alterandi, atque naturæ motum concitandi vim habent, fed etiam a cujufvis alterius generis medicamentis novam, atque ab inchoata differentem motionem inducentibus: quare nec quæ promoveant, nec quæ turbent, nec quæ diftrahant, aut impediant, adhibenda funt: fed & nec ægrotantes ambienti frigido exponantur, fi per fudorem Crifis immineat; nec cibos conftipantes affumant, fi dejectiones futuræ conjiciantur; nec plurimis integumentis cooperiantur, ut æftuent, fi per vias urinæ fperetur exitus caufæ morbofæ; nec gelidam nimis potent aquam, fi hæmorrhagia e naribus prænofcatur; ideoque vitentur ea omnia, quæ falutarem Naturæ motum remorari, aut pervertere poffunt; unde non abs re addidit Hippocrates: *fed finere oportet*.

Integre autem ægritudines judicari, ac definere debent, adeoque omnino caufæ morbificæ depelli, ut opus univerfum foli Naturæ abfolvendum relinquatur. At fecus, fi imperfecte motiones, evacuationefque contingerent: tunc enim, quia Natura quoquo modo deficit, auxiliis egebit, & ope medica, ut inchoatum opus perficiat, & compleat. Fiunt autem ejufmodi imperfectæ judicationes, feu crifes, vel ob virium languorem, vel

vel ob morbificæ Causæ repugnantiam, aut ob viarum, per quas motiones, evacuationesque tentantur, impedimenta; præter ea, quæ ex erroribus Medici, vel ægroti proficiscuntur. Unde prout hoc, vel illud noverit Naturæ impedimento esse, totis viribus per congruentia, & opportuna remedia prudens Medicus removere conetur.

Quoniam vero specialius Crises distrahi, aut impediri possunt usu medicamentorum, vel evacuantium, vel irritantium saltem, propterea dicitur in Aph. *sive medicamentis, sive aliter irritando*: atque hæc duo dumtaxat medicamentorum genera notantur. Excipiuntur autem, quæ Naturam non turbant, sed roborant, ut efficacius inchoatum opus perficiat. Sic in ipsa etiam Crisi ad reficiendas vires tutissime exhibentur tinctura Alkermes, julapium vitale, omne genus Elixiris, aqua Cinnamomi, Ambra grisea, & his similia.

Verum huic sententiæ obstare videtur sequens Aphorismus, quo admonet Hippocrates, eo ducere oportere vitiosos humores, *quo Natura vergit per loca conferentia*. Unde quis inferre posset, licere Medico congrua adhibere remedia, quæ crisim per loca conferentia, adjuvent, ac promoveant. At nullam in Hippocrate contradictionem inveniet, quicumque consideraverit, hic Crisim integram, perfectamque memorari; ut patet ex dictione illa *integre*, quæ licet in græco Codice exprimatur per ἀρτίως, quod plura solet significare, 2. tamen *de Humoribus t.* 13. unde transcriptus est hic Aphorismus, A1ce ἀρτίως scribitur ἀπαρτὶ, quod perfecte, & integre sonat, ut notat etiam Galenus *in comm.* In sequenti autem Aphorism. agitur de Crisi imperfecta, qua non ex integro morbifica Causa depellitur, ut propterea opus medicum exquiratur. Quare Avicenna *prima* 4. in unum recolligens ambas has Hippocratis sententias dixit; *si Natura non movet, move tu motu ejus*; *at si ipsa movet, & actu movet, dimitte eam, & operationem ejus*.

Conditiones autem perfectæ Crisis refert Galenus 1. *de diebus decret. c.* 2. & *in comm. hujus aph.* easque ad sex revocat: primum exigit, ut per evacuationem fiat potius, quam per Abscessum, & per partes infernas melius, quam per supernas, tum ut noxius tantum humor, isque omnino excernatur, minime vero quivis alius: servetur deinde locorum necessitudo, ut per vasa consentientia, ac recto tramite, ejusmodi evacuatio fiat: post has, quæ facile tolerentur, & postremo, prævia coctione, atque in die decretorio; cum his enim conditionibus Crisis contingens denotat, devictam fuisse causam morbificam, atque omnino extra corpus eductam absque periculo Recidivæ, & sine ullo virium detrimento. Ex defectu primæ conditionis licet abscessus inter Crises referantur, quia tamen vitiosus humor non evacuatur, nec extra Corpus depellitur, facile recrudescere potest, & denuo sanguinem, ac principalia viscera inquinare, ut accidit Critoni: sic pariter cum fiunt per partes superas, inopinanter Cor, Pulmones, Cerebrum, & alia membra nobiliora infici possunt; unde ex Crisi per vomitum nc.. raro accidit Cardialgia. Ex defectu secundæ conditionis perniciosæ sunt evacuationes diminutæ, vel immodicæ: etenim ob illas relabuntur ægrotantes: nam quæ relinquuntur in morbis post judicationem, recidivas facere consueverunt 2. *Aph.* 12. ob has vero vitæ periculum imminet ex Virium languore. Cum insuper alii humores, quam vitiosi evacuantur, contingit plane ex una vires infirmari, & ex altera morbificam causam increscere, ac vehementius adoriri Naturam, quæ proculdubio ex inutili egestione languidior reddita tandem succumbet: atqui oportet post coctionem fieri discretionem, & postea evacuationem, ut bona sit Crisis 4. *Aphor. comm.* 22. Ex defectu tertiæ conditionis damnantur evacuationes per eas partes habitæ, quæ cum affecto viscere non consentiunt, per meatus sibi mutuo respondentes: sic in affectibus pectoris, vomitus, vel alvi profluvium, malum est. Ex defectu quartæ conditionis pessimæ sunt Crises, vitale robur dissolventes, quippe ab his una simul morbus desinit, & Vita: unde dicebat Hippocrates *in Coacis prænotionibus: aliquando in optimis Crisibus ægri pereunt*; cum scilicet vires illas non sufferunt. Ex defectu quintæ conditionis malæ sunt egestiones humorum inter morborum initia, nondum concocta, nec secreta causa materiali eorumdem, quamobrem Galenus *c. comm.* 22. 4. *Aph.* inquit: *Qando aliquis incipit Morbus, si quid excernitur, nihil tunc excernitur Naturæ ratione, sed sunt omnia symptomata earum, quæ præter Naturam sunt in corpore dispositionum: quo enim in tempore a causis morborum facientibus Natura gravatur, & adest cruditas humorum, tunc aliquid utiliter evacuari est impossibile: siquidem oportet coctionem*

præire,

praeire, subsequi vero discretionem, & postea evacuationem, ut bona sit Crisis, sive Judicium. Et *comm*. 13. 2. *aph. Fit autem judicatio, Natura separante a bonis mala, & ad excernendum praeparante*. Ex defectu demum sextae conditionis suspectae sunt Galeno Crises in diebus paribus contingentes; ut propterea miretur, cur citra recidivam judicata fuerit Virgo Larissaea in sexta die, quandoquidem ex eodem 1. *de diebus decretor. c.*7. nullum signum futurae recidivae fortius est, quam dum Crisis fit in die non critico. Et Hippocrates 4. *aph.*36. *Sudores*, docet, *febricitanti si inceperint, boni, tertia die, quinta, septima, octava, nona, undecima, decimaquarta, decimaseptima, vigesimaprima, vigesimaseptima, trigesimaprima, & trigesimaquarta: hi enim sudores judicant morbos. Qui vere non ita fiunt, laborem significant, & morbi longitudinem, ac recidivam*.

Verum adversus hanc ultimam bonae Crisis conditionem pugnare videntur plurima exempla aegrotantium: in libris Epidemiorum ab Hippocrate memorantur judicati aliis, quam in diebus decretoriis; ut propterea Averroes 4. *collect.* 4. has easdem perfectae Crisis conditiones referens, pro die critico habeat illum, in quo bona Crisis accidit, ex praecedente coctione, & succedente evacuatione conferente. Et Celsus *lib.*3. *cap.*4. inhaerens Asclepiadi haec habet: *Id Asclepiades jure, ut vanum, repudiavit, neque in ullo die, quia par, imparve esset, bis, vel majus, vel minus periculum esse dixit. Interdum enim pejores dies pares fiunt, nonnumquam etiam in ipso morbo dierum ratio mutatur, fitque gravior, qui remissior esse consueverat, atque ipse quartusdecimus par est, in quo esse magnam vim antiqui fatebantur, qui cum octavum primi naturam habere contenderent, ut ab eo secundus septenarius numerus inciperet, ipsi sibi repugnabant, non octavum, neque decimum, neque duodecimum diem sumendum quasi potentiorem: plus enim tribuebant nono, & undecimo: quod cum fecissent sine ulla probabili ratione, ab undecimo non ad tertiumdecimum, sed ad quartumdecimum transibant. Est etiam apud Hippocratem, ei, quem septimus dies liberaturus sit, quartum esse gravissimum, ita, illo quoque Auctore, in die pari, & gravior febris esse potest, & certa futuri nota; atque idem alio loco quartum quemque diem, ut in utrumque efficacissimum apprehendit, idest, quartum, septimum, undecimum, quartumdecimum, decimumseptimum, in quo & ab impari ad paris rationem transit: & ne hoc quidem propositum conservavit, cum a septimo die undecimus, non quartus, sed quintus fit: adeo apparet, quacumque ratione ad numerum respexerimus, nihil rationis sub illo quidem Auctore reperiri*. Hactenus Celsus.

Haec igitur cum ita se habeant, facile prudens Medicus conjicere poterit, quandonam operantem Naturam sinere debeat, & contra quando ejusdem diminutos motus adjuvare, vel excedentes cohibere oporteat. Et quidem in perfecta Crisi nil aliud tentandum praeter id, quod Viribus instaurandis inservit: in Crisi vero imperfecta, cum scilicet Natura inchoatam evacuationem absolvere nequit, Medicus illius adjutor sit, & inchoatum motum perficiat, Viribus interea refectis. Symptomaticae demum egestiones non impediendae, si ferantur, & causam morbificam quaque ratione diminuant; at si Vires infirment, & ad morbum, morbique causam nihilum conferant, cohibendae sunt. Porro in omnibus peculiaris ratio de Aegrotantis virtute habenda semper est.

APHORISMUS XXI.

Quae ducere oportet, quo maxime Natura vergit per loca conferentia, eo ducere convenit.

Sicuti quae judicantur, & judicata sunt integre, neque movere, neque novare oportet, sed sinere; ita cum imperfecte moventur, aut mota sunt, toto conatu adjuvare expediet, ut propterea hic Aphorismus sit veluti appendix antecedentis. Cumque imperfecte judicata a Natura, sint Arte perficienda, ut omnino causa morbi depellatur, & morbus ipse plane desinat, docet nunc Hippocrates per eadem loca, quae Natura ipsa indicaverit, esse promovendam totius causae morbificae evacuationem. Hinc tria potissimum videntur hoc Aphorismo comprehensa: primum oportere Medicum Arte perficere, quod Natura explere non potuit: tum ut per loca conferentia, & quae Natura ipsa in Crisi jam inchoata indigitaverit: deinde ut ex variis fortasse illius motionibus, ea speciatim seligatur, ad quam maxime vergere videtur, & humor ipse deponendus

dus promptior, paratior, magisque dispositus est.

Quænam sint ista, quæ ducere oportet, explicat Galenus *in comm.* quæ v.3. neque judicantur, neque sunt integre judicata, nempe causę materiales ægritudinum, quoniam Crises non accidunt, nisi morbis pendentibus e materia, sive humoribus, qui degenerarunt: & nisi sensibili evacuatione hi tollantur, illi non desinunt: modo si imperfecte contingat, ejusmodi vitiosos humores morborum causas repurgari ope Naturæ, beneficio Artis oportebit diminutam eorumdem evacuationem absolvere, ut Æger in pristinum salutis statum reducatur, & non recidat.

At quoniam, quæ educenda sunt, per quas vias educi debeant, sæpissime ignoramus, admonet Hippocrates, ut per ea loca promoveatur evacuatio, per quæ Natura illam inchoaverat; proinde subdit: *Quo natura maxime vergit*. Naturæ vero nomine intelligitur hic ab Hippocrate vis illa, internusque motus tam partium fluidarum, quam solidarum rectam Corporis œconomiam constituentium, unde fermentationibus, dissolutionibus, secretionibusque, coctiones, nutricationes, mutationes, atque salubrium ab insalubribus humoribus repurgationes absolvuntur, indeque Cordis, & Arteriarum motus, ac totius Animalis Vita persistit. Hunc ergo partium omnium mutuo cohærentium, atque in unum consentientium complexum, & structuram meditatus aliquando idem Hippocrates dixit, esse in homine, ejusque partibus consensum unum, conspirationem unam, per quam sibi vicissim auxiliantur, diversis fermentorum proprietatibus, atque excedentium humorum propensionibus, viscerum secerniculis, mutuisque succorum actionibus, ac fermentationibus, ut exinde huc, aut illuc ferantur subacta, inversa, & mutata quæcumque morbosam fortasse corporis constitutionem reddiderant, pro varia partium affectarum habitudine, & vitiosorum succorum inclinatione; Unde observamus tenues, acres, sulphureos, seu biliosos appellatos humores, sponte sua stomachum, & partes supernas petere; crassos vero, seu phlegmaticos, potius alvum, & intestina, ex 4. *Aph.* 4. & 6. quamobrem eodem 4. *Aph.* 2. utile dicitur talia in medicationibus e corpore educere, qualia sponte prodeunt, puta humores vitiosi, cum ultro per Corporis emissaria defluunt. Hinc non semel etiam expertum in Cadaveribus, humores sponte sua per os, nares, vel per alvum prodiisse, nulla interea vi illos intrinsecus adigente.

Cum aliquando Sudores, Vomitus, & Dejectiones, aliæque evacuationes una simul promoveantur, illa potissimum ex ipsis adjuvanda, quæ convenientior, facilior, & securior visa fuerit: si vero loca, per quæ humorum expulsiones inchoantur, idonea non sint, præsertim si gravia symptomata socientur, ut cum per vomitum vitiosi humores educuntur, qui Cardialgiam, Singultum, aut Lipothymiam afferunt; vel cum a cerebro deponuntur in aures, cum periculo surditatis; vel cum per vias urinæ, dolorem, ardorem, ulcerationemve inducunt, ea sagax Medicus avertere, atque in alios ductus deducere poterit, præcavendo interea mala subinde imminentia. Sic sudores diaphoreticos dictos, & frigidos, passim comprimere conamur, & sistere hæmorrhagias narium, ac hæmorrhoidum, si modum illæ non servent. Cum igitur Natura per poros cutis morbi causam expellere nititur, apparentque signa sudoris imminentis, omni conatu studebit Medicus illum promovere: si vero alterius evacuationis signa præluceant, in illam, prout occasio feret, specialius incumbet, perpensis interea propriis, peculiaribusque ægrotantium corporum constitutionibus, dispositionibus humorum, partium affectarum, & ductuum earumdem conditionibus, aliisque, quæ sane plurima esse possunt, cum non omnibus æque contingat pari evacuationis genere ab iisdem ægritudinibus vindicari. Hinc perperam agunt, qui morbos omnes, omnemque noxium humorem, per alvum dumtaxat conantur educere, putantes se hac sola ratione omnem medelam cunctis ægrotis afferre posse.

Loca insuper congruentia, per quæ noxii humores ducendi sint, recenset Galenus *in comm.* scilicet illa sunt os, nares, aures, ventriculus, intestina, uterus, vesica, & cutis universa, unde fit perspiratio, & sudor: itemque meatus omnes corporis insensibiles, quos idem Galenus *comm.* 54. 7. *lib. aphor.* Naturam, ad depellendos vitiosos humores, sibi parare, & invenire dixit. Excipiuntur autem loca affecta, seu partes læsæ corporis, per quas nullo modo educere convenit, ne humores ad illas magis confluant, ex Galeno *f.*2. *in 6. epidem.* 29. Hinc in Dysenteria per alvum evacuare, & per vias urinæ in Nephritide, & Diabete, nulla ratione expedit.

Ut

Ut autem convenientia illa existimentur, sex videntur exigere conditiones. Primo, ut sint illæsa, ex 13. *meth. c.* 11. ubi inflammatis intestinis, vel aliter affectis, Galenus præcipit per alvum non esse evacuandum, sed per ductus urinæ; & læsis Renibus, non per urinam, sed per alvum purgandum esse: quod pariter confirmat 2. *epidem. comm.*7. & ante ipsum edocuit Hippocrates *6. epid.*2. 25. inquiens: *Revellere oportet, si non qua oportet, repunt; si vero qua oportet, his oscula aperire oportet, qualiter singula repunt*. Secundo, ut nullum incommodum, ex evacuatione promovenda, loca ipsa patiantur, quemadmodum recte monet *in comm. hujus aphor.* Galenus. Advertit tamen idem Auctor 1. *ad Glauc. c. de Quartana*, cum per vomitum omnino ducendus humor est, ne ab illius acritudine, ac pravitate stomachus offendatur, cibum, vel jusculum pingue, aut aliud quid, quod retundere queat mordentis humoris acritatem, præsumere oportere. Quamobrem in urinæ vitiis exhibere solemus diuretica, illius acritudinem una simul temperantia. Tertio, ut nedum damna partium affectarum, sed etiam cohærentium, & consentientium evitentur, ne scilicet a promota per has egestione illæ quodammodo coafficiantur, & doleant. Hinc vomitus prohibetur in affectibus oculorum, & cerebri, quia hæ partes plurimum compatiuntur a vomitu. Sic pariter affecto utero, alvus proritanda non est, ne ab intestinorum irritatione ille concutiatur, & furat. Quarto, loca, per quæ ducere expedit, proxima sint visceribus, unde humores sunt deducendi: hac enim ratione cito, tuto, & jucunde assumpta medicamenta conferent, quod summum est in Medicina facienda, documento Asclepiadis summopere a Galeno hac de re commendati; unde idem Galenus 7.*meth. cap. ult.* affecta parte cava Hepatis, educit per alvum; laborante vero gibba, per renes. Hippocrates etiam 2. *epidem. s.* 2. 27. urinæ profluvio Lienis tumorem in Bione curatum refert, propter consensum Renum cum Liene per arterias splenicas, & emulgentes dictas. Quinto, ut tramite, quo fieri potest, compendiosiori, humores egerantur: nimirum, citius vomitu, quam dejectione ventriculus inanitur, & pectus facilius per tussim, quam per urinam. Sexto demum, ut loca, per quæ promovenda est evacuatio, communicent cum partibus affectis, & consueta emissaria illa sint, unde alias corpus fuerit repurgatum. Sive autem ductus isti patentes sint, & Anatome cogniti, sive prorsus ignoti, & inconspicui, parum referet, modo in similibus contulerint: dicitur enim 4. *aphor.* 28. *Quibus biliosæ sunt dejectiones, hæ, superveniente surditate, cessant; & quibus surditas adest, supervenientibus biliosis dejectionibus, cessat*. Et 7. *aph.* 54. *Quibus inter ventriculum, & Septum transversum pituita reposita est & dolorem affert, non habens viam ad alterutrum ventrem, iis per venas in vesicam pituita versa, solvitur morbus*. Et *lib. de humoribus* refertur hæmorrhoidas pleuriticis prodesse; atque aliis alia: cum tamen consensus per vasa nullus in his pateat.

Sed & non raro conferre solent evacuationes promotæ per speciales quosdam ductus, & magis uni, quam alteri, ex habitu, & peculiari corporis constitutione, itemque a varia anni tempestate, & humorum copia. De habitu corporis scribit Hippocrates 4. *aph. 6.* & 7. Graciles per vomitum facile purgari, Carnosos vero, & Pingues potius per alvum. Sunt insuper, qui ex peculiari habitudine respuunt cujusvis generis cathartica, atque ab illis perquam male se habent: alii ægre nimis ferunt clysteria, ut etiam aliquando in animi deliquia incidant: nonnulli certa quædam remediorum genera, quibus humores in particulares meatus feruntur, abhorrent; aliis vero suavius delectantur. Quare in his oportebit ea dumtaxat præscribere medicamenta, quæ experimentis conferentiora probata sunt; quinimmo per eas solum vias præstabit evacuare, unde nullum incommodum sit probabilius consecuturum, perquisita prius propria cujusvis patientis constitutione, cui magis ferendo sit, & per quos ductus. Quod ad anni tempora; inquit idem Hippocrates 4. *aphor.* 4. Æstate per superiora, Hieme vero per inferiora potius esse evacuandum. In humorum denique copia, & multitudine, potius dejectoria, quam vomitoria commendantur, & hæc magis, quam diuretica, vel sudorifica.

Quoniam vero antea dictum est, oportere aliquando Medicum alio commotos humores divertere, monendi propterea illi sunt, qui indiscriminatim in morbis, Naturæ motum prosequi adnituntur: nimirum quia aberrat non raro illa; & vergit, quo ducere salutare non est. *Oportet itaque*, ex Galeno, *Medicum Naturæ motum animadvertere, & si quidem idoneus fuerit, ei convenit adminiculari, & cooperari, si vero con-*

contrarius, & noxius hunc prohibere, transferre, atque divertere oportet. Atqui idoneus, & utilis tum maxime existimabitur, cum citra virium dispendium, & viscerum incommodum evenit, ac morbum vel tollit, vel magna ex parte diminuit.

APHORISMUS XXII.

Concocta medicari, atque movere, non cruda, neque in principiis, modo non turgeant: plurimum vero non turgent.

QUamvis in quibusdam exemplaribus Aphorismus hic scriptus non sit, ut notat *in commentario* Galenus, ipso tamen auctore, negari non potest, quod Hippocratis non sit, quippe qui passim notatus inveniatur *in lib. de humoribus*. Et *libr.4. de san. tuend. cap.* 5. nedum Hippocratis esse, idem subdit, verum etiam totius Medicinæ oraculum: id quod speciatim præmonendum duxi ad redarguendos eos, qui vim istius præcepti effugere tentarunt.

Proponitur autem in illo opportuna occasio purgandi, & tempus aptum egestioni vitiosorum humorum, ut tuta, & conveniens morbificæ Causæ propulsio succedat, absque ulla innoxii humoris evacuatione; equidem non semper humores nocui evacuante medicamento utiliter educuntur, cum primum concoqui, deinde secerni, ac postremo debeant evacuari. At vero de purgatione ope medica promovenda hic agitur; etenim cum antea sermo fuerit institutus de evacuatione sponte Naturæ inducta, sed imperfecte, quæque a Medico foret adjuvanda per loca conferentia, quo scilicet humores ipsi vergerent: propterea hoc Aphorismo ea solum objicitur examinanda, quæ omnino Medici ministerio peragitur. Ne autem quis putaret quocumque morbi tempore licere Medico morbos purgante medicamento aggredi, præcipit Hippocrates; nonnisi concocta convenire medicari, non autem cruda, nec in principiis, modo non turgeant. Quare generalem regulam purgante dumtaxat medicamento utendi, cum concoctio humorum præcesserit, excipit solum in crudis turgentibus, quos tamen & raro turgere dicit.

Arabes, aliique Barbari, coctionem, in hominibus potissimum, contemplantur duplicem, pro duplici eorumdem statu. Primam fieri, ajunt, mutatione alimenti in alibiles humores, atque in corporis nutricatum, ut cum ex cibo chylus, & ex chylo sanguis conficitur, ut is in aliti substantiam transeat: alteram, mutatione noxiorum humorum, non tamen ut nutriant, sed ut subacti, ac domiti, imo etiam a salubribus secreti, facilius possint per consueta emissaria expurgari: quo spectat effatum illud Medicorum ex Galeno antea memoratum: *oportere primum præire coctionem, subsequi vero discretionem, & postea evacuationem.* Et sane hæc, quæ in nocentibus, & inutilibus humoribus sæpissime observatur, haudquaquam a Calore, qui universalis opifex Coctionum statuitur, perfici potest, quippe qui in statu corporis morboso evadit excedens, vel deficiens, adeoque ineptus coctioni noxiorum humorum peragendæ, quæ tamen patentior plerumque est, potissimum in febribus, in quibus non raro sponte sua morbosi humores concoquuntur, atque ab utilibus secreti per convenientia emissaria sensim repurgantur. Subolevit fortasse hoc Vallesio, qui propterea *super quartum Meteor. Aristotelis* arbitratus est, coctiones perfici potius intrinseco calore, ac vi propria mistorum, vel succorum, quam alieno, nempe ventriculi, aut alterius visceris: quod pariter existimarunt Horatius Augenius 2. *epistol. lib.*10. *cap.*10. & Argenterius 3. *Artis Med. comm.* 38. eo præsertim argumento ducti, quod fructus ex arboribus decerpti, sponte sua concoquantur, ac maturentur, itemque interna vi Mustum in perfectum, generosumque vinum commutetur. Atque hinc jure optimo melioris notæ Philosophi, quam coctionem veteres appellarunt, maluerunt dissolutionem ex fermentatione nuncupare, voce plane congruentiori; quin & Galenus ipse coctionem cum secretione sæpe confundere non est veritus, & alteram sine altera inveniri minime posse testatus est 3. *de naturalibus facult. & alibi.*

Hanc ergo coctionem ad opportunam purgantis medicamenti exhibitionem exquirit in hoc Aphorismo Hippocrates, ut exinde inutilium, & noxiorum dumtaxat humorum sequatur evacuatio, quique utiles sunt, & salutares corpori, in suis vasis consistant ad vitæ sustentationem. Illi propterea promovendæ sedulo vacandum, nec umquam aggredi licere Morbos purgantibus medicamentis, nisi prius humores evacuandi dispositi, & ad exitum parati fuerint, pluries animadvertit idem Auctor, sed præsertim 2. *aphor.* 9. inquiens: *Corpora cum quispiam purgare voluerit, oportet fluida facere:* quem textum exponens Ga-

le-

lenus, ait: *Erit autem fluidum corpus, omnibus meatibus quidem reseratis, humoribus vero incisis, absterfis, atque extenuatis, si quis fuerit humor in corpore crassus, & glutinosus*. Hinc duo videtur in universum exigere ad coctionem, promptamque humorum purgationem; viarum scilicet laxitatem, & humorum extenuationem. Idipsum etiam edocet *lib. quos, quibus, & quando purgare oportet*, inquiens: *oportet autem priusquam purgans exhibeamus medicamentum, crassos humores attenuare, tenacesque dissecare, & meatus recludere*. At alii plura in humoribus considerantes, plura quoque in præparationibus, coctionibusque desiderant pro varia earumdem conditione: & quidem humores crassos esse attenuandos, tenaces incidendos, calidos refrigerandos, frigidos calefaciendos, & pari ratione alios ad naturalem constitutionem reducendos esse affirmant. Sed tamen de tenuibus humoribus controvertunt, quo pacto præparandi, atque ad coctionem disponendi sint. Et Avicenna *fen.1. 4. tract. 1. cap.7.* illos, eadem lege, vult crassiores efficiendos, documento Galeni *lib. de constit. Artis cap.19.* qui jubet crassum, & lentum humorem esse attenuandum, tenuem vero densandum. At contrarius est Averroes, qui acriter Avicennam reprehendit, afferentem tenuia concoqui, cum crassescunt & ratio videtur, quoniam quo tenuior humor est, eo facilius purgante medicamento educitur: quippe propria tenuitate facile quosque ductus subire, & pervadere potest, unde suapte natura purgabitur; atque hinc Galenus ipse *lib.4. meth. cap. 17.* flavæ bilis evacuationem facilem esse scripsit, pituitæ vero, & melancholiæ difficilem; quod pariter confirmans *lib. quos, quibus, & quando purgare conveniat*, subdit: *inter initia morbi tenues, & aquosos humores evacuabis: ubi crassi, & tenaces fuerint, quales suapte natura sunt pituita, & nigra bilis, concoctionem expectabis*. Unde tenues, & aquosos humores ad catharsim præparatione, coctioneque non egere, manifeste videtur insinuare; Experimenta nihilominus contraria suadent.

V. etiam libr. de differ. sympt.

Ex his itaque deducere fas est, aliam hic intelligi ab Hippocrate coctionem, quam ut vulgo solent interpretari, per mutuam qualitatum attemperationem, & quemadmodum ex Galeno 3. *de natural. facul. cap.7.* definiendam putant: Alterationem in propriam ejus, quod nutritur, qualitatem. Ibi enim coctionem naturalem in statu salutis, per quam alimentum in nutricationem vertitur, sibi tantummodo examinandam proposuit; non vero quæ in statu morboso in humores evacuandos peragitur; de ea quidem specialius agens *1. epidem. com. 2. t.44. & 2. de rat. vit. in acut. com. 44.* inquit, Concoctionem haberi, Natura morbosas Causas evincente, atque ad expulsionem disponente; cumque id calorificis, & dissolventibus tantummodo perfici possit, jure optimo proinde Alexander Trallianus *lib.1. cap. 10.* etiam biliosum humorem per mediocriter calefacientia, non vero per frigorifica concoquendum esse docet: quod & Galenus ipse *lib.2. de compos. medic. per loca cap.11.* admonet; etenim coctio a calorificis tantum, sed temperatis, non autem a frigorificis perficitur. Et licet ab his quoque aliquando emolumentum consequatur in affectibus biliosis dictis, ea tamen non conferunt, quod coctionem promoveant, sed quia fervorem, ac sitim sedant, symptomata plane ægris molestissima; unde postmodum Natura melius possit morbosam Causam concoquere, & superare; quemadmodum notavit etiam Actuarius *lib. de compos. medicam.* agens *de usu syruporum infrigidantium in febribus*.

V. Gal. 5. de simpl. med. fac c.5. & 1. epidem. f.2. const. 3. com. 41. Aristotel. 4. meteor. 2. &c.

Concoctio igitur ab Hippocrate hic memorata erit solum dissolutio, ac secretio inutilium humorum ab utilibus, & præsertim a sanguine, eo prorsus modo, quo in musto, cum in vinum perfectum prævia fermentatione transit, experimur: sepositis etenim partibus inutilibus, & fæculentis, veluti Naturæ dissentaneis, Causa Morbi evicta dicitur, & concocta. Jubet autem Hippocrates concocta esse medicanda, non cruda, quoniam si ante ejusmodi dissolutionem, secretionemque, purgatio institueretur, tum boni, tum mali humores a Cathartico indiscriminatim educerentur, vel boni solum, magisque fluentes, magna cum virium jactura; Quod idem Hippocrates 4. *de rat. vict.* 44. nedum expresse insinuat, sed etiam rationem addens, subdit: *nempe si ventrem moveris, urina non maturabitur, febrisque citra tum sudorem, tum judicationem in longum tempus protrahetur*. Cui Galenus inhærens *in comm.* in eamdem plane sententiam concedit: Ut igitur evacuatio accidat talis, qualis exigitur, quæ nimirum conferat, & tolleretur, expectanda erit concoctio, idest dissolutio, & secretio morbosorum humorum a salutaribus, ut

his relictis, illi solummodo educantur, & æger absque ulla virium noxa in pristinum sanitatis statum citissime redeat.

Advertit autem Galenus in *hoc comm. & comm. 37. 2. lib. Aphor. non cujuscumque medicamenti assumptionem solere Hippocratem medicationem nominare, sed tali vocabulo in sola uti purgatione*. Atqui ille humor a purganti pharmaco commode potest educi, qui concoctus, atque ab aliis secretus fuerit, non autem crudus, & cum utilibus, ac salubribus commistus. At cur addidit, *atque movere non cruda?* Satis enim esse videbatur affirmando dixisse, *concocta medicari*. Ut quid igitur opus fuit negantem adjicere dictionem? Ansam proinde præbuit Expositoribus dubitandi, quid per *movere*, quidque per *non cruda*, is intelligere voluerit.

Sanctorius existimat dictiones has superfluas esse in Aphorismo latine reddito; fuisse autem opportune adjectas in græco Codice ad tollendam ambiguitatem, & æquivocationem, quæ continebatur in verbo Πέπονα, quod potest significare *cocta*, & *matura*; ideoque vult ita legendum esse Aphorismum: *Matura medicari, & movere*, deleta dictione, *non cruda*, tamquam superflua. Montanus *non cruda* putat esse nomen indefinitum, comprehendens quidquid crudum non est; unde opinatur, voluisse Hippocratem movenda esse non cruda, idest omnia præter ea, quæ cruda sunt. Arbitrantur alii idem prorsus significare, *movere non cruda*, ac *medicari concocta*: fuisse autem bis idem ab Hippocrate repetitum sub diversa phrasi, veluti effatum, ac documentum magni in Medicina momenti. Aliis cum Zecchio sic legere placuit: *concocta medicari, atque non movere cruda expedit*: cruda autem interpretantur, quæcumque concoctione transmutari possunt in substantiam alibilem, ut fertur esse pituita in venis contineri credita. Sed & visum est Marsilio Cagnato universam hanc sententiam invertere, ut sensus fiat, minime convenire concocta medicari, atque movere, sed cruda solum, quia concocta, uti evicta a Natura, sponte sua difflantur, & egeruntur, sine ulla Medici opera. Sunt qui verbum *movere* exponunt pro *minuere*, seu uti medicamentis blande subducentibus, & lenientibus dictis, adeoque Aphorismum interpretantur: medicanda, seu purganda esse medicamentis eradicantibus, quæ concocta sunt, movenda vero, seu diminuenda, quæ adhuc cruda persistunt; Neque desunt, qui pro non crudis intelligunt *semicocta*, ut propterea sententiam aphoristicam explicent de purgandis perfecte concoctis, movendis vero, seu diminuendis crudis, seu semicoctis: Quin & Fuchsius de crassis, & frigidis humoribus dumtaxat interpretatur. Nonnulli apud Argentarium non crudos intelligendos existimant humores infra sanguinem, qui nimirum per ulteriorem coctionem in sanguinem ipsum commutari possunt; sub verbo autem *movere* comprehendi ajunt quodcumque genus medicamenti motum in corpore efficientis, etiam per frictiones, & cucurbitulas. Denique alii *movere* exponunt, sanguinem mittere, ut proinde sicuti concocta purgante medicamento educenda sunt, ita cruda moveri possint sanguinis detractione per venæ sectionem.

Sed tam variæ, ac multæ sunt hujus Aphorismi expositiones, ut mirum sit, quam mentem Hippocratis in alienos, differentesque sensus extorqueant anxii isti Commentatores; cum tamen facillime pateat, voluisse illum concocta, idest ab utilibus humoribus secreta, catharticis medicamentis licere dumtaxat evacuari; minime vero cruda, nondum dissoluta, nec sejuncta, sed simul cum salutaribus commista, ut propterea Aphorismus legendus sit: Concocta medicari, atque movere convenit, non autem cruda. Quæ expositio nedum genuina Hippocratis est, ut deducitur ex 4. *de rat. victus* 44. verum etiam expressissima Galeni 4. *de sanit. tuend. capit.* 5. *Quando corpora* (is inquit) *abundant crudis humoribus, his nec sanguis mittendus, nec alvi dejectio, aut exercitatio, aut omnino motus, aut balneum adhibendum, quippe incisa vena bonum sanguinem emittit, malum, qui in primis maxime venis circa Jecur, & quod Mesenterium vocant, colligitur, in totum attrahit corpus; dejectio vero in talibus, tormina, & erosiones creat, animique deliquia, cum eo, quod nec notatu quidpiam dignum educit, quando crudi omnes succi pigri, atque ad motum inepti propter crassitudinem, frigiditatemque sunt; quo fit, ut etiam omnes angustas vias obstruant, per quas id, quod medicamentum dejicit, ferri ad alvum debeat, atque ita nec ipsi educantur, & aliis sint impedimento: id quod sane Hippocrates illo oraculo præcavit, quo brevissime præcipit, concocta medicamento tentanda esse,*

se, non cruda. Eadem de causa nec exercitare, nec omnino movere, sed nec lavare expedit eos, qui in primis venis crudorum copiam habent, siquidem omnes id genus motus succos illos in totum corpus agunt. Servandi igitur hi sunt in omni quiete, dandaque ipsis cibus, potio, medicamentaque sunt, singula ejus generis, quae attenuent, dissecent, & conficiant succorum crassitudinem, idque citra manifestum calorem. Et lib. quos, quibus, & quando purgare convenit: Qui humores jam aliqua in parte corporis consederint, neque ullo alio auxilio, neque purganti medicamento prius movendi sunt, quam concocti fuerint; tunc enim & Naturam evacuationi adjutricem habebimus; quod etiam repetit *in hujus Aphorismi commentario*. Ex his itaque manifeste colligitur, quid pro *movere* intelligendum sit: quippe non solum voluit Hippocrates purgandum non esse cruda, sed nec aliud omnino medicamentum, quomodolibet movens, aut agitans corpus, & humores, exhibendum; idcirco dixit, concoctione persistente, & *medicari*, idest purgare, & *movere*, hoc est balneis, sudorificis, exercitiis, aliisque similibus uti posse; in crudis vero humoribus nil horum movendum aut tentandum: *κινεῖν* namque verbum, ut acute observat Fuchsius, generatim omnia jam dicta auxilia excludit, quippe singula aliqua ratione corpus commovent. Atque hinc perperam nonnulli exponunt verbum *movere* referendum esse ad non cruda, adeoque intelligendum de medicamento, non quidem (ut ipsi dicunt) *eradicante* sub verbo *medicari* designato, sed de *minuente*; tum quia notaretur Hippocrates manifesta Tautologia; nam medicari concocta, & movere non cruda, in idem ferme recidunt; tum etiam quia Gal. 2. *de humor. comment.* 21. verbum *movere* interpretatur evacuare per sudores, urinas, & similia, non vero per purgantia diminuere. Et *comm.* 29. 2. *Aphor.* venae sectionem exposuit, &, *nonnunquam* solum purgationem. Accedit, non bene inter se convenire sententias *hoc*, & *Aphorismo* 29. 2. prolatas, si *movere* pro diminuere, seu leviter intelligatur: quod enim hic in morborum principiis penitus inhibetur, ibi suadetur, & commendatur.

V. Fuch. annot. in com. Gal. 29. 2. lib. Aphor.

At quoniam fere communiter in praxi existimant, Hippocratem damnasse solum purgantia medicamenta inter morborum initia, quae suo tempore vehementiora erant, ut Colocynthis, Schammonium, Helleborus, quibus reipsa uti non licet, nisi postquam concocti fuerint humores; neutiquam vero leviora, Casiam, Rosam, Manna, Rhabarbarum, si forte illa novisset: operae pretium propterea existimavi breviter hic etiam examinare, an tuto liceat crudos humores ejusmodi medicamentorum purgantium generibus aggredi, & evacuare, eosque speciatim, qui cum sanguine commisti indebitam fermentationem excitant, ac per eam coctioni, secretionique subjiciuntur, ut plerumque in febribus evenit, quippe illos, qui alicubi restagnant, & a sanguine sunt sejuncti, neque coctionem, secretionemque admittere possunt, ut Aqua in Hydropicis, acre Serum in Arthriticis, retentae faeces in Colicis, procul dubio omni tempore educere expedit, & quocumque medicamenti genere.

Et quidem juxta Hippocratis, & Galeni documenta non convenire dicendum. Ille enim concocta solum medicari, seu purgare oportere hoc loco docet, cruda vero minime: Modo haec purgentur usu horum catharticorum lenientium, quae nedum leviter solent evacuare, sed etiam non raro hypercatharsim inducere, cum praesertim dosi majori exhibentur; quare si inter initia morborum prohibentur Diuretica, Sudorifica, & alio quocumque modo moventia medicamenta, longe magis inhibita censenda erunt minuentia ista cathartica. Praeterea 4. *de rat. vict. in acut.* 53. & 44. in principiis morborum, & materiae morbificae cruditate, licere dumtaxat uti clystere, & non pharmaco docet; *nam si ventrem moveris, urina non maturabitur, febrisque citra tum sudorem, tum judicationem in longum tempus protrahetur*. Ubi Galenus subdit: non quidem pharmaco, quia impeditur concoctio; igitur de leviori cathartico id pronunciatum fateri oportet, eo quod integre, & omnino morbosam causam non educat: si enim de evellente, & penitus expurgante cathartico solummodo meminisset, concoctio haud per ipsum videretur posse impediri, cum subinde totus humor vitiosus ejus ope expulsum iri speraretur, ut recte etiam notat Sanctorius hoc loco.

Galenus insuper 2. *aphorism. comm.* 9. commendans Hippocratis, documentum de praeparandis corporibus ad humorum evacuationem, haec habet: *si quis extenuet, atque incidat crassos, & tenaces humores,*

mores, qui in corpore sunt, & meatus aperiat, per quos isti transmittuntur, atque trabuntur (sit venia verbo) *a medicamentis, quæ vim purgatoriam habent, tunc purgatio in omnibus recte procedit: qui vero istud neglexerint, & vomitus, atque alvi subductionem procuraverint, in difficiles veniunt purgationes, non sine torminibus aliquando, & quadam vertigine, fastidio multo, & malo pulsu, imbecillitate, & difficultate.* Quoniam ex eodem 2. *de humoribus comm.* 14. quæ sunt incocta, sunt stabilia, & infixa, itaut maxima cum difficultate educi possint; quocirca ob medicamenti violentiam colliquationes exoriuntur, mali pulsus, vertigines, febres, & alia graviora symptomata. Amplius 4. *aph. comm.* 22. docet: *quo tempore a Causis morbum facientibus Natura gravatur, & adest cruditas humorum, tunc aliquid utiliter evacuari est impossibile.* Ubi speciatim notanda sunt verba illa, *Natura gravatur*, idest a multitudine, & *adest cruditas humorum*, scilicet in principio, *tunc aliquid evacuari*, hoc est leviter, sive diminute purgari, *est impossibile.* Et 4. *de ratione vict. in acut.* 44. *Sicut quies juvat coctionem, ita quælibet commotio coctionem impedit: pharmaca autem maximam faciunt agitationem; unde & coctionibus adversantur, & vires quammaxime atterunt.* Et *comment.* 2. *prorrh.* 58. *Alvus in quovis morbo profluens, sine signis coctionis, nihil juvat, & si implacidius adhuc promoveatur, præter id, quod nihil juvat, noxam etiam affert.* Si igitur non prodest, etiamsi sponte profluat, cur est, quod juverit ab agitante medicamento? Denique *comment.* 24. *hujus libri* fusa oratione prosequitur, quam cautos esse oporteat medicos in exhibendis purgantibus medicamentis, ut proinde Hippocratem recte adjecisse animadvertat, multa cum cautione, & præmeditatione licere iisdem uti inter ægritudinum initia, & quam se circumspectum manifestet in ejusmodi purgationibus peragendis, *Neque enim*, ait, *periculum minimum in morbo acuto est male uti purgante medicamento. Quare majorem oportet ex noxiorum humorum evacuatione fieri utilitatem, quam (id quod necessario consequitur) ex purgantibus medicamentis detrimentum. Est autem major utilitas, si absque molestia omnis infestans, ac molestans humor sit evacuatus: ut vero hoc fiat, primo oportet considerare, numquid æger idonee se habeat ad hujusmodi purgationem, nam quicumque multa cruditate laborant, vel qui tenaces, & crassos cibos assumpserunt, sicuti etiam quibus hypochondria distenta, atque inflata sunt, aut supra modum calida, atque ignea existunt, & hoc ipso in loco aliqua est viscerum inflammatio, omnes ii haudquaquam sunt apti ad purgationes. Hæc itaque abesse oportet, & humores, quammaxime fieri potest, esse fluxui paratos, hoc est tenues, & nullum lentorem participantes, & aperta esse foramina, per quæ debet purgatio fieri, & nullam habere obstructionem; nam & nos ista antea paramus, cum quempiam sumus purgaturi.* Hactenus Galenus.

His auctoritatibus non levia accedunt argumenta. Equidem importuna hæc, etsi blanda purgantia, in principiis morborum exhibita, tenujores solummodo humores, eosque non vitiosos, sed utiles, & plerumque etiam alibiles educunt, corpus exagitant, coctionem interturbant, Naturam ab incepto opere secretionis distrahunt, Vires infringunt, Stomacho refragantur, febrim, & sitim augent, obstructiones, & quandoque etiam inflammationes pariunt, &, quod gravius, talem non raro fermentis viscerum, & sanguini commotionem, inversionemque afferunt, ut dissolutionem is omnino subeat, aut, exolutis tenujoribus particulis, per reliquas crassiores, concretioni subjiciatur, summo cum Vitæ periculo.

Sed & experimenta quoque attestantur, nulla esse medicamenta, quæ diminuant solum, aut quæ detergant, integreque expurgent, seligantque peculiares humores: cum omnia indifferenter unumquemque educere, & parcius, & affluentius evacuare apta sint, si præsertim dosi deficiant, vel excedant, & hoc, vel alio artificio fuerint præparata, aut correcta. Constat siquidem, quæ leviora creduntur, ut Rhabarbarum, Manna, Rosa, dosi adaucta, nonnunquam hypercatharsim inducere, & cathartica vehementiora Scammonium, Helleborum, Colocynthidem Artis Chimiæ industria tam exacte castigata, levem, & blandam alvi subductionem promovere; Quin & idem medicamentum pro varia corporum constitutione modo copiosiores, modo pauciores dejectiones excitat, & nunc per superiora, nunc vero per inferiora movet; unde scite Hippocrates *lib. de medicamentis purgantibus* admonet, *Medicamentorum purgantium res non ita*

ita se babere, *quemadmodum vulgo putatur*; *eodem enim medicamento purgantur*, *& non purgantur*; *quandoque vero alia purgat*, *quam quæ purgare solet*; *aliquando nimium purgat*; *aliquando ea*, *quæ non debet*, *facit*; *quare fieri non potest*, *ut quis medicamentis confixus ea temere exhibeat*. Et *lib. de Natura Hominis*: *Si eidem homini idem pharmacum quater in anno exhibueris*; *Hieme quidem pituitosissima*, *Vere autem liquidissima*, *Æstate biliosissima*, *& Autumno nigerrima evacuabit*. Quamobrem non video, unde isti habeant, quædam cathartica medicamenta sibi proprios, & peculiares humores educere, alia evellere, & radicitus extirpare, & nonnulla alia mitius purgare, ac leviter solum ventrem solvere, sive ut ipsi dicunt, primos ductus corporis detergere, & inanire: Porro hac ratione nunquam a purgantibus fallerentur: numquam sana corpora ab his læderentur: numquam hypercatharsis accideret: & tuto illorum usu cunctos morbos expellere liceret.

Sed, qui purgandi legem statim ab initio planam, certamque sibi constituerunt per cathartica dumtaxat leviora, quod vehementiora nocua sint inter initia, cum concoctio in humoribus nulla apparet, &, ex eodem Hippocrate, materia morbifica omnino cruda est, adeoque infixa, & impacta, nec dum ab utilibus humoribus secreta, non vident, si crudi succi hærentes, & infixi nequeunt medicamentis vehementioribus expurgari, qui fieri possit, ut debilioribus educantur? Certe vitiosos humores ne quidem attingent, sed alios ab his exagitabunt, & corrumpent, non sine Ventriculi, & Intestinorum noxa; unde postmodum nausea, sitis, pulsus concitatior, æstuosior febris, cæteraque graviora mala exoriuntur. Sic pluries vidimus febrientes ab ejusmodi purgatiunculis, potissimum ex Manna, aut Casia, in maximum vitæ discrimen deductos, cum tamen crederent nil unquam damni ex hujusmodi catharticorum generibus sibi accidere potuisse.

In summo præterea errore, atque in maxima rerum ignoratione versantur, quicumque putant, blande subducentium medicamentorum usum Hippocratem, & Galenum latuisse: siquidem luculenter percipiet, qui istorum Auctorum libros evolvere non gravabitur, eos habuisse in usu Betam, Fumariam, Mercurialem, Serum Lactis, Epithymum, Aloem, idque genus alia, quorum beneficio ventrem solvere, molliter humores, atque excrementa dejicere consueverunt. Hac ratione Cydis Filius usu Mercurialis purgatus fertur *7. epidem.* sicut etiam ibidem Filius Nicolai, & Andreas, atque uxor Polemarchi a Betæ succo. Et lib. de *internis affectionibus* commendatur ad subpurgationem lac Asininum coctum, Bubulum, vel Caprinum: itemque succus Betæ, & Brassicæ; necnon Serum caprinum cum melle, & sale, aut lac etiam Equinum decoctum. Pluries etiam sparsim is memorat, & præscribit Fumariam, Aloem, Epithymum, & gummi Ammoniacum, quæ leniter alvum solvere observantur. Non dissimiliter Galenus leviora istiusmodi purgantia recenset, atque a catharticis vehementioribus sejungit: ut *3. meth. cap. 7. & lib. 4. cap. 5. & 6. & lib. 7. cap. 11. & lib. 11. cap. 19. & lib. 13. cap. 20.* & clarius *lib. 14. cap. 9.* & alibi.

Neque vero prætereundum videtur quod Hippocrates *4. de ratione vict. in acut. 64.* vel ad deplendam humorum multitudinem, vel ad juvandum Naturæ motum vergentis in alvum, ante quintum Morbi diem purgandum suadet cathartico ex Scammonio; ut vel hinc saltem discant, qui solum Manna, Casiam, Rosam, Violas adhibendas inter ægritudinum initia contendunt, licere etiam Morbos aggredi Scammonio, Helleboro, Antimonio, Mercurio convenienter præparatis, & justa dosi exhibitis: cum revera nihilum differant in educendis, aut seligendis humoribus; & non raro damnum, quod a Manna, aut Casia, quæ facile corrumpuntur, & ventrem inflant, inducitur, neutiquam a Scammonio rite, recteque correcto timere est: quinimmo Chimiæ ope eo res in conficiendis medicamentis delata videtur, ut longe tutiora, & mitiora observentur Extracta, Resinæ, Magisteria, quam sint ista, quæ vulgo appellantur benedicta medicamenta.

Verum, ut revertamur, unde digressi sumus, adjecit Hippocrates in Aphorismo: *Neque in principiis*, ut nimirum ostenderet, non solum purgantia medicamenta exhibenda non esse in augmento, & statu morborum, in quibus ex eodem *2. aphor. 29.* melius est quietem habere, nempe ab omni medicamento abstinere; sed neque in principiis: principia autem complectuntur totum tempus cruditatis ex *1. de crisibus c. 9.* cum scilicet nullum coctionis vestigium comparet. Et quamvis *cit. 2. aphorism. 29.* dicatur, *inchoantibus morbis si quid videtur movendum*, *move*, de evacuationibus

bus solum per cæteros corporis ductus intelligendum, si necessitas urgeat, minime vero de purgatione per alvum ope cathar-ticorum, quæ omnino coctionem, secretionemque in humoribus evacuandis exigunt, ut feliciter operentur.

At hanc generalem purgandi normam, excipit idem Hippocrates in turgentibus humoribus, quos statim a principio sine ulla prævia coctione evacuari oportere animadvertit. Quamobrem quinam illi sint, & qua conditione præditi, internosse necessum erit.

Galenus tum *hic*, tum *com.* 10. 4. *aph.* & alibi, verbum *turgere* exponit, loco moveri, & vagari, aitque *esse translatum ab animalibus turgentibus ad humores; nam sicuti illa stare loco non possunt quodammodo titillata, atque impulsa, concitaque a passione, sic & humores plerumque in motu vehementiore, atque transfluxu, ab una parte ad aliam in morbi principio hominem infestant, moventes, titillantes, & quiescere non permittentes: sed cum ipsi pariter moveantur, & transfluant, tanto motu de loco ad locum, ægrum molestant*. Hinc subditur, *aphoris.* 4. *t.* 10. illico medicari oportere, etenim tardare malum est; *ne scilicet* (ut commentatur ibidem Galenus) *robur Corporis dissolvatur, ne febris augeatur, & ne in aliquod principale membrum decumbant ii, qui per corpus vagantur humores*.

At quam communem, & ratam jam fecerunt Scholæ hanc Galeni expositionem, evertere videtur detecta nuper sanguinis, aliorumque humorum Circulatio, per quam satis, superque constat, eos perenni motu per sua vasa circumire, cunctaque membra Corporis pervadere. Quamobrem turgentes humores potius exponendi sunt, qui moventur quidem, sed impetuosius, quam par est, per venas, & arterias excurrunt, atque illas inæqualiter agitant, & in tumorem attollunt, simulque multitudine, & pravitate concitant, irritant, gravant viscera, per quæ transeunt; unde periculum suffocationis minantur, nisi cito evacuentur. Quam sane sententiam clarius videtur explicasse idem Galenus, sive ejus compilator Oribasius *lib. quos, quibus, & quando purgare conveniat*, dum ait: *Concitari, & turgere humores dicuntur, cum motu vehementi agitantur, ac ab uno loco ad aliud confluentes, inter principia morbi hominem vexant, doloresque, ac titillationes afferendo, ægrum quiescere non permittunt.* Quo fit, ut ægrotantes in turgentibus humoribus percipiant dolores per viscera vagantes, cum quadam oppressione, & anxietudine: equidem Orgasmus hic provenit ab humoribus, multitudine, & pravitate molestantibus, sed magis pertinere videtur ad Viscera, quæ lacessita propellunt, & illos veluti infensos extrudere, atque exterminare adnituntur: nisi enim a seipsis removerent, quod affatim irruit, proculdubio in tumorem elata imminens Vitæ periculum afferrent.

Quoniam vero ejusmodi Orgasmus sive impetens, & fluctuosus humorum motus raro accidit, quia raro sanguis cum adjunctis humoribus adeo multitudine turget, & gravat, ut venas, & arterias distendendo, & tumefaciendo, irruat in Viscera Corporis: propterea subdit Hippocrates, *plurimum vero non turgent*, etsi in motu perpetuo sint, ne quis inde temere, atque inconsiderate statim a principio sub specie turgentis humoris ad purgans pharmacum deveniat. Raro etiam ita turgent, ut cathartico educi debeant, quippe qui non semper ad alvum vergunt. Quamobrem etsi humores turgerent in Critone, Herophonte, & Larissa calvo, non tamen fuere ab Hippocrate purgante medicamento educti; quoniam, ut colligitur ex Galeno 4. *de rat. vict. comm.* 64. illi solum dejectione purgari possunt, qui ad Mesenterium, & Intestina impetum faciunt, adeoque in alvum vergunt, ut ex conjuncto murmure conjici potest. Hinc prudenter monet Sanctorius, non esse exhibendum medicamentum purgans in turgente materia, nisi ea inclinationem habeat ad intestina, quo scilicet ferri videatur, juxta doctrinam ab eodem Hippocrate traditam Aphorismo superiori, ubi duo præcipiuntur observanda, pro recto medicamentorum usu; quorum alterum spectat ad noxii humoris inclinationem, alterum ad loca convenientia. At nostris temporibus vagantes humores illico evacuare adnituntur, saltem ad deplendam multitudinem, priusquam particularia viscera impetant, & alicubi decumbant cum vitæ discrimine: quod si fortasse vergere viderentur in vias urinæ, aut in articulis, aliisque externis partibus, cum abscesserint, immorari, proculdubio in alvum ducere, & aliorsum distrahere non liceret.

Denique animadvertendum, aliquando ægrotantes summa inquietudine, & molestia affici, absque eo quod humores turgeant, & cum impetu vagentur: cum nimirum præcordia æstuant, & phlogosi, aut inflam-

inflammatione corripiuntur; unde gravis anxietas, ingens sitis, ardens febris, pervigilium, & aliqua in parte dolor exoriuntur. In his plane purgans medicamentum mortiferum omnino est. Idipsum sæpesæpius hypochondriacis accidere solet, cum in febres incidunt, quæ illis sunt præ cæteris molestissimæ.

APHORISMUS XXIII.

Dejectiones non multitudine sunt æstimandæ, sed si talia dejiciantur, qualia conveniunt, & ægri facile tolerant. Atque ubi usque ad animi defectionem expedit ducere, faciendum, si æger possit tolerare.

Videtur hic Aphorismus, quod ad primam sui partem, plurimum convenire cum secundo, in quo dejectiones pariter commendavit Hippocrates eorum dumtaxat humorum, quos convenit evacuari, & ægri facile ferunt: verum ibi de egestionibus meminit sponte Naturæ habitis; hic vero de Arte promotis: quoniam superiori Aphorismo dixerat concocta solum esse medicanda, & quidem ope medica, atque medicamenti purgantis adminiculo. Quamvis autem multum ex eo humoris excernatur, non tamen semper ejusmodi evacuatio, ut decet, erit; quandoquidem excrementorum non quantitas, sed qualitas, & natura inspicienda est, si ea sit, quæ morbo respondeat, ut subinde conferre possit. Tacite ergo reprehendit, ut observat Fuchsius, stultam Vulgi, & imperitorum Medicorum opinionem, qui in evacuationibus copiam dumtaxat eorum, quæ excernuntur, expendunt, parum de aliis soliciti. Sunt enim quædam medicamenta, quæ & noxios, & innoxios simul humores plerumque educunt, & aliquando etiam alibilem substantiam extenuant, & carnes eliquant. Igitur irrisione digni sunt, qui magnopere admirantur, quamobrem quis ægrotet, postquam oppido multa dejecerit: quasi vero ita fuerit natura comparatum, ut aliud quid, nisi vitiosus humor, per cathartica educi nequeat.

Prætereundum autem non est, quod in græco Codice habetur Τὰ χωρέοντα, quod non significat dejectiones, sed quamcumque evacuationem, ut præ cæteris advertunt Fuchsius, & Cenomanus: unde congruentius legendum foret juxta interpretationem Jani Cornarii: *Quæ prodeunt, seu excernuntur, non multitudine æstimare oportet, sed quandiu prodeant, qualia oportet, & facile eger ferat.* Quamvis specialius dejectiones, sive per alvum egestiones sub hoc nomine comprehendantur, veluti illæ, quæ frequentius eveniunt, atque vulgo plausibilius commendari solent.

Erunt igitur quæcumque evacuationes, ac cujuslibet medicamenti ope, commendabiles, si ejusmodi sint, ut per eas peccantes humores egerantur, recuperandæ salutis ergo. Et licet in vulgata latina traductione legatur. *Si talia dejiciantur, qualia conveniunt*; ut videantur qualitates solummodo humorum designari; nihilominus juxta ea, quæ in *commentario Aphorismi secundi* allata sunt, denotantur præcipue illorum species, conditio, & natura. Quin in græco Codice scribitur οἷα, quod *convenienter* exponitur a Sanctorio, ut inde modus, locus, & tempus opportunum, cum aliis conditionibus ad bonam, salutaremque evacuationem requisitis, designentur, quemadmodum etiam adnotarunt Cardanus, & a Veiga. Hinc perinde est dicere, si talia ejiciantur, qualia conveniunt, ac si illi humores, qui morbum faciunt, egerantur, & insuper tempore opportuno, prævia coctione, per loca conferentia, atque citra ullam Symptomatum supervenientium molestiam. Ab his etenim evacuationibus præsto erit salutaris eventus, unde Morbus desinat, & consistentibus viribus æger sufferat.

Sed quamvis, cogente necessitate, ut omnino causa morbi educatur, usque ad animi defectionem evacuandum consulere videatur Hippocrates, atque illi adhæreat Galenus; prudentius tamen utrique adversatur Averroes 2. *collect. cap.* 8. atque tribus argumentis evacuationem quamcumque, & præsertim Sanguinis, ad lipotymiam usque vituperat. Medicus, is inquit, Naturam recte operantem debet imitari: at hæc recte operans nunquam ad animi defectionem educit; quare nec Medicus eamdem tentare audebit. Medici præterea intentio in Curationibus esse solum debet, superfluum, atque inutile evacuare: modo per evacuationem ad lipotymiam usque, nedum superfluum, & inutile, sed utile, & necessarium inanitur; unde omnino nocua censenda est. Postremo Medicum oportet, ut nedum ægrorum saluti, verum etiam vitæ tuitioni prospiciat; atqui evacuatio usque ad animi defectionem non est cum vitæ custodia, quin potius illam in grave discrimen adducit,

V. etiam 9. Meth. c. 4.

igitur

igitur prorsus evitanda. Hinc communiter Arabes, cum ipsorum principe Avicenna, contendunt, meliorem, tutioremque esse parcam, sed iteratam, quam semel actam, & immoderatam quamcumque evacuationem.

Sunt, qui pro Galeno dicant, neutiquam ab eodem commendari sanguinis detractionem ad lipotymiam usque in quacumque indiscriminatim ægritudine; sed solum in febribus ardentissimis, in vehementissimis doloribus, & in maximis inflammationibus, ut idemmet Auctor memorat in *commentario hujus Aphorismi*: quibus addit Montanus febrem synocham: quamquam hæc ad ardentes quoque referatur, 2. *de differ. febr. cap. 2. & 2. de Crisib. cap. 6.* At non ideo isti Averrois argumentis satisfaciunt: cautius ergo se gerunt nostris temporibus, qui ad tantam evacuationem numquam deveniunt, excusantque Hippocratem, quippe qui faciendam tantum dixit, si æger toleraverit; minime vero illam vires sustinent, quæ facile concidunt; nostra præsertim ætate, propter Corporum, & Regionum laxitatem. Quod si idem Hippocrates *Aphor. secundo hujus* inspicere oportere dixit Regiones, Anni tempus, & Ætates in evacuationibus sane, & hic æque horum, atque status Corporum habendam esse rationem voluisse credendum, ut luculenter edocuit 4. *de rat. vict.* 19.

Sed & Cardanus, nec de evacuatione per venæ sectionem quacumque de causa præscribendam, sed per alvum solum; nec insuper de vera animi defectione locutum Hippocratem, arbitratur: Quamobrem in his omnibus Galenum reprehendit mentem Hippocratis perperam interpretatum. Quod non loquatur de missione Sanguinis, deducit ex priori parte Aphorismi, ubi de dejectionibus primum agere est aggressus: quare rationi consentaneum videtur de illis quoque continuasse sermonem; cum & evacuationes per alvum, imo per reliquos etiam Corporis ductus, accidant non raro usque ad animi defectionem; unde *in Coacis prænotionibus* dixerat: *liquida alvi egestio seu sensim, seu simul, si contingat, mala est: altera enim vigilias, altera exolutionem facit.* Quod insuper nec de syncope, aut lipotymia strictim sumpta, sed de vulgari illo animi deliquio; quod superpurgati ægri sine magno periculo incurrere solent, intelligendus sit, colligit ex adjunctis verbis: *Si æger possit ferre: Quomodo enim* (ipse subdit) *si ad virium defectum æger deducatur, ferre potuisse dici debebit?* Quod denique tres casus a Galeno recensiti de mittendo sanguine ad lipotymiam usque falsi quoque sint, probat: & primo de missione sanguinis in febribus ardentissimis, inquit: *si intelligat Galenus ardentissimam febrim, idest a flava bile factam, aberrat toto, ut ajunt, cœlo: hoc enim esset scelerata manu hominem interficere: sin autem de ea, quæ fit a sanguine, adhuc generale præceptum non est, vel ipso teste, 9. Art. Cur. ubi de duobus ægris narrat, quibus secta vena, ab aliis Medicis exoluti numquam amplius revixerunt. In secundo casu phlegmonis, vel ipso teste, multo minus convenit sectio venæ, cum dicat tantum esse relinquendum sanguinis, & virium, ut abscessus concoqui possit. In tertio casu, in dolore Coli, vel Renum lapidis, si ad exolutionem sanguinem mittat, feretrum jubeat afferri Medicus, & carnificem se missum testetur. Nec excusant verba illa: adhibita distinctione: Nam in dolore Coli sæpe purgatio talis eadem die occidit. Sed utut sit, melius est, ut expositione hac Aphorismorum a Galeno facta relicta, ad illius libros de Arte curandi te conferas: hic enim aut toties aberrat, aut si nolis hoc verbum admittere, tot præbet aberrandi causas, ut omnino latronis sit propter paucula verba, seu ab illo male scripta, seu posterius temporum vitio corrupta, seu a nobis perperam intellecta, tot insontium vitam in manifestum periculum vocare.* Hæc de Galeni expositione Cardanus.

V. Avic. cur. feb. putrid. in com. cap. de phlebotomia 9. meth. cap. 10.

Hinc concludere nobis licebit, voluisse hoc Aphorismo Hippocratem in evacuationibus arte promovendis Medicos admonere, ne illas ab humorum multitudine æstiment conducibiles, sed si talia educantur, qualia pro salute ægrotantis prodire debent, facileque ab ægro feruntur; scilicet, ut qui morbum facit humor, excernatur, & vires ejuscemodi evacuationem facile tolerent. Quod si vires tam validæ non sint, ut humores multitudine quoque peccantes semel educendos non sufferant, potius ad illarum tolerantiam expedit sensim, & iterato purgare; quam ad animi defectionem ægrum deducere; nisi vero usque ad anxietatem, labefactionemque illam, quæ post ingentes evacuationes subsequi solet, Hippocratem exponamus.

V. Gal. 1. ad Glauc. 14.

APHORISMUS XXIV.

In acutis morbis raro, & in principiis, medicinis purgantibus uti convenit, & hoc cum præmeditatione faciendum.

QUandoquidem turgens humor præcedenti Aphorismo expurgari permittitur, etsi coctio nulla appareat, atque acutæ plerumque ægritudines ejuscemodi molesta anxietudine stipantur; de his propterea speciatim nunc admonet Hippocrates, qua ratione, quo tempore, & quibus cum cautionibus purgantia medicamenta sint exhibenda.

De chronicis autem ægritudinibus non meminit, vel quia *Aph.* XXII. illas comprehensas voluit, si fortasse ab humorum multitudine, & copia sint progenitæ, vel quia sub illarum initia peccans materia neque concocta, & secreta esse potest, neque tam facile turgere solet; ideoque minime ad evacuationem est prompta: Unde in illis semper (ut habet Galenus) oportet expectare coctionem: In acutis autem solummodo inter initia convenire sæpius videtur catharticum, ob majus, quod exinde imminet, vitæ periculum; proinde de his specialius sententiam protulit, sed adeo angustis finibus coercitam, ut nonnisi raro, & maxima cum circumspectione, ac præmeditatione illud exhibendum esse decreverit. Cæterum adhuc in chronicis, si cum multitudine humorum, atque veluti orgasmo conjungantur, ut non raro Quartanis febribus accidit, etiam sub initia illas catharticis aggredi licebit; sin minus per inferiora, per superiora saltem, prout humor facilius per unam, quam per alteram viam educi posse videbitur, juxta illius impetum, & inclinationem, aut etiam patientis promptitudinem.

Quinam autem sint morbi acuti, cunctis liquet, & alibi explicatum est. At quodnam illorum principium hic sumendum sit, quæri potest: etenim Galenus 1. *de Crisibus cap.* 9. & 1. *Aphor. comm.* 12. Morbi principium tripliciter sumi posse testatur, vel pro primo insultu, vel pro primis tribus diebus, vel quousque cruditas in humoribus perseverat, sine ullo coctionis signo. Cum autem ratio purgandi in principiis morborum, citra coctionem, desumatur ex imminenti vitæ periculo, quod ab humoribus impetentibus timetur; sane quo citius catharticum exhibetur, eo conducibilius erit, juxta documentum ejusdem Hippocratis 4. *Aph.* 10. Quare Galenus hic exponit, principium sumendum pro primo die, vel non ultra secundum: ne scilicet agendi occasio, quæ in his præceps admodum esse solet, prætermittatur.

Sed quid est, quod cum præmeditatione faciendum esse dicat? Nempe quia ex medicamentis purgantibus plurimum Natura divexatur, distrahiturque ab opere coctionis, quod summopere necessarium est ad expulsionem causæ morbificæ, unde spes salutis affulget. Porro quæ magni momenti sunt, magna quoque circumspectione egent; & nonnisi maturo judicio examinanda: atqui in morbis nihil est periculosum magis, inquit Seneca, quam immatura medicina: Et ante ipsum Plato, tum solum permittendam censuit, cum summa necessitas urgeret; aliter autem nullo modo. *Cons. ad Helv. V. Vall. 5. ep. 34.*

Quæ vero oporteat Medicum præmeditari, antequam purgans medicamentum exhibeat, licet hic non memorentur, colliguntur tamen ex aliis tum Hippocratis, tum Galeni monimentis, quæ reducuntur ad quinque capita generaliora, spectantia Ægrotum, Morbum, Medicamentum, Humorem turgentem purgandum, & Vires. *V. 9. meth. 17. & 2. Aphor. comm. 16.*

Ægrotus nec Puer, nec Senex sit: uterque enim facile ab evacuationibus concidit: ille quidem ob promptam carnium dissolutionem, hic vero ob virium languorem. Non sit insuper obnoxius Cardialgiæ, Lipothymiæ, cæterisque similibus affectionibus, in quas plane ex purgante medicamento laberetur. Excipit quoque Galenus eos, qui multa cruditate laborant; qui tenaces, ac crassos cibos assumpserunt; & quibus hypocondria distenta, atque inflata sunt, aut supra modum calida, & æstuosa; & hoc ipso in loco aliqua est viscerum inflammatio: hi siquidem haudquaquam purgationes ferunt. Quod etiam confirmat 1. *de humor. comm.* 2. & 12. Alibi etiam cavet his, quibus alvus adstricta nimis est, aut Venter languet, pravusque victus in usu fuit. Huc etiam pertinent utero gerentes, stomacho imbecilles, nuper a cibo repleti, lubriciorem alvum, & cruda dejicientem sortiti, atrophia affecti, Insueti, Rauciloqui, Lienosi, Asthmatici, Icterici, siccca Tussi laborantes, Stranguria vexati, atque hæmorrhagiis obnoxii, aliisque similes, quos omnino purgandos vetat idem Hippocrates, ejusque interpres Galenus pluribus in locis. *In comm. V. 4. aph. 1. 2. aph. 35. de rat. vict. In acut. in epist.*

Morbus non sit cum inflammatione viscerum,

ſcerum, præſertim imi Ventris ex Gal. 13. *Meth. cap.* 11. neque cum febre copulatus, ex eodem in *comm. hujus Aph.* neque cum obſtructione, aut dolore vehementi; nec in tempore æſtivo, aut nimis algido.

Medicamentum Morbo, & Cauſæ morbificæ reſpondeat oportet, ſitque convenienter correctum, & præparatum, gratum, ac jucundum tum Stomacho, tum Palato; itemque experimentis comprobatum, atque decenti doſi exhibitum.

4. aph. 5. Lib. quos, quibus, & quando. Humor turgens, ut citra moleſtiam educatur, in alvum vergat, atque ductus expeditos inveniat. Si namque humores aliorſum inclinent, quam ad Inteſtina, pharmacum anceps erit; unde Hippocrates 4. *de rat. vict.* 64. turgentes humores purgandos conſulit cum ventris murmure; ſin ſecus, inquit, impurgatos ſinito, ut in Pericle, Metone, Muliere moroſa, Virgine, Lariſſæa, aliiſque, in quibus licet turgerent humores, quia tamen ad alvum non vergebant, medicamento purgante protrudere non eſt auſus: quippe Medicum oportet Naturæ motum conſectari, & adjuvare; minime vero diſtrahere, aut impedire. Si præterea Corpus crudis, craſſiſque humoribus abundet, a cathartico abſtinendum, ut monet hic Galenus: *nam & nos*, inquit, *iſta antea paramus*, *cum quempiam ſumus purgaturi*. *Et quamvis cum turgent*, *non datur facultas iſta præparandi*; *tamen quis forte arripiat occaſionem propinandi melicratum in quo decoctum ſit aliquid byſſopi*, *vel origani*, *vel tragorigani*, *vel thymi vel pulegii*, *ſive quid hujuſmodi*, *vim habens humores extenuandi*.

Denique viribus debilibus, purgans medicamentum inhibetur 7. *meth. c.* 4. Sicut pariter languente aliquo viſcere, præſertim imi ventris: etenim commoti a cathartico humores in debilem illam partem potius ferrentur, quam in alvum, non ſine periculo ingenti alicujus tumoris. Hæc itaque omnia præmeditari, & circumſpicere oportebit, antequam pharmacum præſcribatur. Sed & tempus quoque opportunum: & modus, & habitudo, ac forma Medicamenti ſimiliter erunt conſideranda, ut tutior, & jucundior, quo fieri poſſit, illius exhibitio ſuccedat.

At unde eſt, quod tam accurata, & diligens inquiſitio præcipiatur ab Hippocrate pro uſu medicamenti purgantis, in acutis ægritudinibus ſub initia, etiamſi materia turgeat? Galenus *in comm.* circumſpectum fuiſſe Hippocratem ait, in ejuſmodi purgationibus, *quoniam non minimum imminet periculum in morbo acuto male uti purgante medicamento*; *cum omnia id generis ſint potentia calida*. Alibi etiam, dubium inquit eſſe eventum Medicamenti purgantis: nam alii difficulter purgari ſolent, alii modica potione ebibita copioſe evacuantur; unde comparatur lapillo in mare projecto. Alibi etiam univerſum Corpus turbare, agitareque ait: Et alibi naturam ſapere veneni; quippe infenſum, moleſtumque eſt partibus ejuſdem univerſis: etenim ſanguinem attenuat, carnes eliquat, fermenta omnia depravat, Ventriculum ſubvertit, & nauſeam movet, Inteſtina proritat, tormina, & eroſiones creat, ſitim, & æſtum affert, viſcera delaxat, ſpiritus diſſipat, motum Cordis, & arteriarum perturbat, & alia plurima incommoda excitat; ut propterea dixerit Celſus *lib.* 8. *cap.* 10. omnem medicinam ſolutivam mali ſucci eſſe, & Ventriculo inimicam; cui aſſentitur Serapio, rationem addens: cum enim, inquit, non aliter alvus ſubducatur, niſi prius ad Ventriculum, contractis humoribus, ac demum expreſſis: neceſſe eſt ipſum, & humorum qualitate, & motuum diverſitate, non parum lædi, ac etiam temperamentum ſolvi; cujus etiam ſigna ſunt faſtidium ſubſequens, antecedens plerumque nauſea, malus ſapor in ore, quem tandem extrema comitatur ſitis. Galenus pariter, qui omnium laxantium innocentiſſimum Serum eſſe dixit, mellis tamen, & ſalis ſocietate corrigit 5. *Aphor.* 64. & neque ab his flatus, quos excitat, diſcutiuntur. Si igitur innocentiſſimum medicamentum non omnino vitio caret, quid de aliis vehementioribus dicendum erit? Sane concludere oportebit cum eodem Galeno 5. *de ſimplic. medicam. facul.* paria eſſe in purgantibus detrimenta adjumentis, imo aliquando majora veluti ex adverſis inflicta: Jure optimo ergo Hippocrates hic docet, raro medicinis purgantibus uti oportere, & nonniſi maxima cum præmeditatione: & Galenus *in commentario* ſubdit: *Quare majorem oportet ex noxiorum humorum evacuatione fieri utilitatem*, *quam* (*id quod neceſſario conſequitur*) *ex purgantibus medicamentis detrimentum*: *habebitur autem major utilitas*, *ſi abſque moleſtia omnis infeſtans*, *ac moleſtans humor ſit evacuatus*.

Lib. quos, quibus, & quando p. c.

V. 2. de rat. vict. in acut. comm. 12.

Animadverſione quoque dignum vide-

detur, quod adnotat idem Galenus *lib. quos, quibus, & quando purgare conveniat*, in malum cedere purgans medicamentum, cum suum evacuandi opus rite non exerit: & quidem vel ob peculiare ægri naturam, vel quia tenue nimis, & exiguum fuit: Fęces etiam obduratæ, & in aliquo intestino detentæ, atque exiccatæ, quæ propterea clystere prius erant emolliendæ, ac subducendæ, evacuationem prohibent, & non raro interturbant; itemque commoti antea humores, in ductus urinarios vergentes, unde catharticum medicamentum in alvum ducere nequeat: interdum quoque, quod id in nutrimentum abeat, vel invertatur, atque in alienam degeneret naturam; imo quandoque transeat in perniciem, & commutetur in venenum.

Ob peculiarem ægrotantium constitutionem non raro accidit, ut assumpta medicamenta nihil evacuent, forte quia succi dissolutionibus destinati diluunt, & infringunt eorum vim, atque efficaciam; cumque medicamenta purgantia irritando plerumque subducant, si fortasse a fermentis Ventriculi, & intestinorum retundantur, atque extenuentur, votis non respondent. Hac ratione experimur cathartica, cæteroqui violentissima, quibusdam liquoribus chimice præparatis immersa, vim omnem purgandi amittere. Pari modo Spiritus, & Olea, aliaque hujus generis magisteria, Arte Chimica e medicamentis solventibus elicita, movendæ alvo penitus sunt inefficacia: constat autem assumpta quævis medicamenta dissolvi quidem in Ventriculo, ibique primam actionem cum fermento ejusdem inire, unde anxietas, sitis, nausea, & quandoque etiam vomitus exoritur; sed evacuatione potissimum humorum in intestinis gracilibus moliri, ex fermentatione habita cum succo Pancreatico, & Felleo, aliisque e glandulis intestinorum extillantibus. Ejusmodi autem constitutionis plerosque novi, qui certa medicamentorum purgantium genera sic innoxie assumunt, & citra ullam ventris molestiam, aut evacuationem, ut pene dixeris, illos aquam simplicem ebibisse.

Quoties assumptum Catharticum, dosi, aut vi exiguum est relate ad Corpus, & habitudinem assumentis, certe nihil, vel modice nimis operatur: quippe vincitur potius a præfatis succis Ventriculi, & Intestinorum, atque adeo præcipitatione quadam, statim ad inferiora intestina deturbatur, & cum fæcibus commiscetur, ac prorumpit in flatus, vel etiam per vias urinæ præversus abigitur.

Ab obduratis, densatisque fæcibus non raro purgantis medicamenti actio impeditur; quinimo gravia incommoda suboriuntur, inflationis, doloris, vertiginis, & vomitus. Quamobrem recte monet Galenus, in his emolliendam antea alvum, subducendasque fęces esse, & postea Catharticum exhibendum. Atqui ex his nonnulli Volvulo mox correpti periere, alii ab inflammatione suborta, & alii a præcipiti virium casu maxima vitæ discrimina passi sunt.

Qui præterea humores in urinæ meatus sunt deducti, purgationi obicem sæpissime ponunt, vel quod jam excreti exuccum fere ventrem reliquerint, vel quod Naturam alio intentam ostendant; vel quod commotos a medicamento humores per easdem urinæ vias conferant. Hinc solent vicissim hæ duæ evacuationum species sibi mutuo refragari, & altera alteram, vel removet, vel diminuit.

Sed & non raro epotum purgans medicamentum in nutrimentum abit, si præcipue ejus sit conditionis, ut alimentariam participet substantiam, quemadmodum sunt Pruna, Casia, Manna, Uvæ passæ, Tamarindi. Compertum enim habemus, qui per æstatem Manna colligunt, principio quidem alvo turbari, deinde vero, atque in posterum nullam percipere ventris commotionem, etsi illius libras integras assumant. Alia vero genera Catharticorum in quibusdam saltem Corporibus solent inverti, & in alienam naturam transire, ex mutua commistione, actioneque, quam ineunt cum succis Intestinorum: debet enim assumptum Catharticum ejus esse virtutis, & efficaciæ, ut per actionem, fermentationemque initam cum succis Ventriculi, & Intestinorum, prævalentius consistat, quinimo ceu in sui naturam commutatos succos felleum, & pancreaticum, acrius, & præcellentius adoriatur, ac lacessat partes intestinorum sensibiliores; quæ subinde irritatæ quadam veluti corrugatione, contractioneque utrosque protrudant, & reliquos omnes in iisdem ductibus stagnantes sine ullo discrimine depellant. At vero si inertes succi isti sint, ut fermentationem nequeant ingentem excitare, aut contra præpotentes admodum vincant, præcipitent, debellent particulas Catharticorum acriores, & mobiliores insuper retundant, aut figant, aliterve prævertant,

tant, nulla, vel levis inde purgatio suborietur. Fieri etiam potest ut ex vi, impetu, atque energia tum assumpti Cathartici, tum dissolventium succorum, utrique infracti consistant, in præcipitationem adacti, sicuti in quibusdam artificialibus liquoribus experimur. Acidum quoque, quod in succis prædictis sæpesæpius exorbitat, in causa est, ut nonnunquam solutivæ Medicinæ inefficaces evadant: ab illo enim statim demittuntur acriores, mobilioresque partes, unde inertes, & effœtæ istæ subsistunt. Qua ratione crediderim difficillime purgari, etiam a vehementissimis catharticis, Hypocondriacos, & Scorbuticos, quibus acidum, & multum, & præcellens inest, & sæpe etiam a naturali constitutione devium; ideoque sicuti innumera illis accidunt symptomata propemodum admiranda, ita in usu medicamentorum purgantium rara admodum obtingunt;

Denique venenum aliquando evadit, & transit in perniciem; cum nimirum ex malo succorum apparatu evertitur, & corrumpitur in Ventriculo, tametsi sua natura lene illud sit, & innocuum: quemadmodum enim cibi, ex mala Corporis habitudine, quandoque vertuntur in exitiosos humores, plane longe pejus degenerare solent cathartica in deleteriam, & mortiferam conditionem; quinimo existimavit Asclepiades, ab assumptis purgantibus medicamentis, perpetuo corrumpi humores Corporis, commutarique in eos, qui sæpissime nedum olent excreti, sed referunt pessimam, venenatamque naturam. Hinc autem sæpenumero evenit evomi nuper assumpta medicamenta, adeo immutata, & corrupta, ut præter stomachi dolorem, anxietatem, subversionem, deliquium, afferant, cum egeruntur, œsophagi ardorem, faucium, & gutturis attritum, redoleantque multigenas saporum, & colorum species. Si vero deorsum deposita in tenuibus intestinis cum fermentis eorumdem malam subeant fermentationem, atque per corruptionem degenerent in extraneam, dissentaneamque naturam, tunc inverso rerum ordine, inficiunt nedum succos ipsos, & intestina divexant, verum etiam per partes saltem tenuiores magisque volantes, circumgyrantem coinquinant sanguinem; unde damna ferme inemendabilia, veluti a venenis illata exoriuntur. At qua ratione, operæ pretium erit hic etiam breviter explicare.

Lib. 1. de nat. fac. c. 13. 14.

Varia Venenorum genera commode ad duas classes in universum revocari possunt. Aut enim partibus solidis corporis infensa sunt, illasque vel ulcerant, vel mortificant; aut liquidis, hoc est humoribus, adversantur, & potissimum sanguini vitæ fomiti. Prioris generis multa sunt, prout diversæ sunt partes, quæ speciatim ab illis lædi solent; & quidem in Hominibus, (cum & pleraque certis quibusdam solum Animalibus obesse videantur; cæteris vero vel innocua sint, vel etiam utilia: unde cicuta, quæ hominibus venenum est, cedit in alimentum Sturnis, & Asinis, sicuti Coturnicibus helleborum) stupescit Cerebrum ab opio; coarctantur Fauces, & Guttur solano; lepore marino Pulmones; Colocynthis nocua potissimum est Intestinis, & Veratrum Nervis. Cantharides sive assumptę, sive admotæ, Vesicam speciatim cruciant, & mictum Sanguinis provocant; atque id genus alia plurima sunt, quæ aliquibus partibus, iisque solidis potissimum adversantur. Ad hanc quoque classem sunt referenda Arsenicum, Sublimatum, Auripgmentum, Sandaracha, Ærugo, & Caustica quæcumque, quibus Fauces, & Ventriculum contingit ulcerari, ac inflammari, & quod pejus, gangrænam incurrere. Posterioris vero generis sunt, quæ sanguinem contagione labefactant, illumque vel dissolvunt, & in halitus extenuant, vel coagulant, & in grumos vertunt; sed utraque motui ineptum, & vitæ inutilem reddunt. Ejusmodi plane sunt morsus ab Animalibus venenatis inflicti, Vipera, Scorpio, Phalangio, Stellione, Cane rabido. Plerique infusi liquores per venas, aut arterias idipsum efficiunt, ut de Aqua Stygia, de Oleo Tartari, de Spiritu Vitrioli, cæterisque, periculum fecere Viri undequaque celeberrimi, atque de re Medica optime meriti. Constat autem ab ejusmodi Venenis, vel inflictis, vel assumptis, infectum sanguinem, aut plus justo fluidiorem evadere, aut concrescere in grumos, adeoque extincto, vel resoluto spiritu, inhabilem reddi motui Cordis, & Vitæ tuendæ.

Atque hinc non omnia venena pari modo inficiunt, & enecant: quædam enim, ut maleficam suam vim exserant, cum sanguine omnino misceri debent, & si fortasse ore sumantur, ac ventriculum petant, qualiacumque illa sint, nullum damnum inferunt. Hoc pacto venena viperarum, & scorpionum si bibantur, vel ingerantur, non interimunt; at vero inflicta furore, & sanguini immista, statim exitiales excitant affectus. Non semel etiam animalcula

cula venenofa forte fortuna deglutita nil mali attulerunt: de qua re multa referuntur exempla ab Auctoribus, fed præcipue ab Ephemeridum Germanicarum Collectoribus.

At unde fit, ut a certis venenis, certæ folum, & peculiares partes afficiantur, reliquæ non item; ut de cantharidibus præfertim, five exterius admotis, five intrinfecus affumptis, experimur, quod Veficæ folum officiant. Sane aliunde congruentior ratio peti non poteft, quam a confentanea, & diffentanea actione, quam excitant cum fermentis, & poris partium, quas pervadunt. Porro Cantharides magnam ineunt fermentationem cum fero, & fale urinario, cujus caufa tantam id contrahit acritudinem, ut Veficam nedum vellicet, & compungat, fed etiam corrodat, & mictum fanguinis inducat, qui deinde ufu lactis fedatur. Ita pariter folanum fuo fucco adeo falivam craffam reddit, & tonfillas conftipat, ac tumefacit, ut veluti ftragulationem afferat, quæ aceto mox diffolvitur.

Non tamen hinc inficiabor, venena illa, quæ inflammationem, ulcerationemque in Ventriculo pariunt, fi interiora vafa, & fanguinem pertingant, vitiare quoque illum, & vel exfolvere, vel coagulare. Obfervatum quippe eft in venenatis Cadaveribus ab Arfenico, & Sublimato, non femel venam Cavam afcendentem, & auriculam Cordis dexteram cum adjunctis valvulis, erofas apparuiffe, a circulante veneno, una cum infecto chylo, & fanguine. A Cicuta autem, Nappello, Mandragora, Hyofcyamo adeo infringuntur fucci Ventriculi diffolventes, & Inteftinorum, ut etiam adiacentes partes hebetent, ac mortificent, indeque pariter præterfluentem fanguinem inficiant, & tandem congelent.

Clare nunc ergo ex his liquere poteft, cur ab aliquibus venenis febris, ardor, fitis, inquietudo; ab aliis vero frigus, languor, fopor exoriantur, atque etiam magis in uno, quam in alio vifcere: quoniam non æque ab illis fanguis inficitur, neque parem fermenta Corporis depravationem, perturbationemque fubeunt. Habitudo quoque, & textura membrorum plurimum fane in his valere poteft: Quamobrem Cerebrum, fuapte natura debilius, magis affici, & gravari, ab Opio videmus, quo craffefcens fanguis oneri partibus effe folet. Alibi autem a nobis eft oftenfum, fuccos Ventriculi, & Inteftinorum, quamplurima, vel nullatenus, vel non bene diffolvere poffe, adeoque infringi, turbari, & quandoque etiam corrumpi.

Cum itaque cathartica medicamenti ejufmodi plerumque fint conftilationis, ut, faltem in aliquibus Corporibus, Ventriculo, & diffolventibus liquoribus obfint, ob indebitam fermentationem, commotione ingenti excitata, totius Corporis œconomiam turbant, & fanguinis motum pervertunt: unde poftmodum naturam venenorum, quibus quam proxime accedunt, induta. Vitæ exitium parant.

APHORISMUS XXV.

Si qualia oportet purgari purgentur, confert, & facile ferunt; fi contra, difficulter.

Mirum quam anxie ftudeant Interpretes hunc Aphorifmum præcedentibus adnectere; eumque non fuiffe inutiliter repetitum; quemadmodum deduci videtur ex Galeno, qui illum exiftimat omnino contineri in Secundo, in quo hæc ipfa verba leguntur. At ipfe crediderim, alia ex caufa fuiffe ab Hippocrate denuo pronunciatum, quippe qui laconica dicendi methodo fumme præcellens, nonnifi premente neceffitate, plufquam femel idem repetere nunquam confuevit: id hoc autem illum feciffe, five quod ibi de fponte habitis, hic de arte promotis tantum evacuationibus; five quod de evacuatione in communi eo loci, in hoc autem de purgationibus, quæ fieri folent in principiis Morborum folum turgente materia; five quod hoc ultimo Aphorifmo generaliter comprehenfas omnes fimul conditiones ad bonam evacuationem per quafcumque vias Artis auxilio promovendam requifitas, atque adeo epilogi loco hic tandem relatas voluerit, non diutius morabor, cum non multum interfit, longius examinare. Atque hic efto finis Primi Libri.

LUCÆ TOZZI
In Secundum Librum Aphorismorum.
HIPPOCRATIS COMMENTARIA.

APHORISMUS I.

In quo morbo Somnus laborem facit, mortale: Si vero juvat, non mortale.

Cunctis liquet, Somnum, seu quietem illam, qua sensus omnes ligati, & consopiti jacent, Animantibus fuisse concessam, ut membra Corporis defatigata restaurentur, & vires per vigiliam, atque laborem effœtæ reficiantur. Sic enim provida Natura comparatum est, ut alternatim Vigiliæ Somnus succedat, & quod Somno torpidum, emortuumque fere Corpus evaserat, Vigilia veluti revivisceret, atque vicissim hac quodammodo extenuatum, exolutumque, opportuno Somno reficeretur. Unde Ovidius.

Quod caret alterna requie, durabile non est.

Verum ubi Somnus ita se habet, ut inde Vivens magis debilitetur, atque infirmetur, tunc lethale signum censendum est: quo enim tempore id, quod suapte Natura prodesse aptum est, officit, læditque, procul dubio pessimi signi testimonium est; ideoque inversam naturalis œconomiæ rationem, atque insuper vitæ dissolutionem prænuntiat. Si igitur præter id, quod nihil prodest, noceat etiam somnus ægrotanti, qui omnino restauratione eget, ut morbo obsistat, mortem non sine ratione significat.

Dicitur autem Somnus in morbis laborem facere, & nocere, ex Galeno, cum febres exacerbat, difficilem anhelitum, & inflammationem affert, deliria, aut somnia perturbat, inducit dolores, inquietudines, & defluxiones suscitat, quibus ægri plurimi divexati vires amittunt. Sed & quandoque tam gravis Somnus ægrotantes invadit, ut vix ab illo expergiscantur; quamobrem exinde eos opprimi potius, quam levari contingit; unde merito timetur, ne ob longa quiescendi tempora fato cedant, & in interitum delabantur.

At vero si somnus, ut par est, vires instauret, febrem deprimat, moderatum, & conferentem sudorem promoveat, dolores, & deliria sedet, atque adeo undequaque ægrotantibus conferat, melius exinde sperandum, sed non propterea certa salutis spes expectanda: Unde Hippocrates non dixit, signum esse salutare, sed non mortale, siquidem somnus suapte natura ægritudinem lenire potest, at vero delere, nequaquam. Quare nihil mali profecto portendit, si laborem in morbis non afferat, sed potius prosit, verum non idcirco salutare signum erit, cum possit æger ex alia causa perire.

Unde autem hæc mala ægris ex somno proveniant, inquisitione dignum videtur. Et sane credere licet, juxta ea, quæ alibi a nobis explicata sunt, roridam illam substantiam, qua cerebrum in ejusmodi ægrotantibus perfunditur, suggeri a sanguine depravatam, maleque affectam, ut proinde nervorum fibræ, ubi a blanda, & consentanea suaviter irrorantur in statu naturali, ab illa graventur, obtundantur, vel etiam vellicentur, & doleant in morboso: ejus enim conditionis ros ille e cerebro in nervos defluens esse debet, ut leni quadam, aptaque irroratione demulceat, & flexiles illos faciat: quamobrem cum ab hac naturali constitutione recesserit, potius conturbat, extorquet, exasperat, adeoque animalibus operationibus obeundis ineptos eos reddit, unde postmodum dolores, lassitudines, distillationes, aliaque graviora mala exoriuntur. Porro roridus hic humor plurimum per vigiliam extenuatur, & dissolvitur, qui propterea ex somno potius reficitur, quadam veluti ex arteriis per cerebrum transcolatione ejus potissimum liquoris, qui in ipsis albicat, & a concoctiori chyli portione procedit, perenni plane suggestu. Quare si per id tempus nocuus omnino sufficiatur, proculdubio cerebro, nervis, cunctisque partibus infensus, molestusque accedet.

Quoniam vero non satis est laborem ex somno exitialem præsagire, nisi etiam solerti indu-

Industria imminens exinde vitæ periculum, infaustumque exitum quoad fieri poterit, prudens Medicus præcavere nitatur, operæ pretium duxi, ea hic in medium afferre, quæ valeant ejusmodi infortunato omini occurrere, & sanguinem, liquoremque nervorum ab inquinamentis mortiferis repurgare. Et quidem quæ sudorem blandum, atque urinam movere valent, optima sunt, uti omnia Bezoardica appellata, sulphur auratum Antimonii, Antimonium diaphoreticum, Tinctura Zuelferiana, panacea duplicata Mynsichti, Sal volatile succini, Viperarum, & Cornu Cervi, Sales volatiles plantarum ab Helmontio memorati, atque descripti a Vvolfango, peculiari libello *de Sale volatili plantarum*. Per vias urinæ vero specialius conferent spiritus urinæ volatilis, nec non Salis Ammoniaci salsus, ad aliquot guttas in aqua Juniperi, itemque balsamum Salis marini verum, idque genus alia, quæ sanguini, cæterisque humoribus corporis repugnandis non semel contulisse observata sunt.

APHORISMUS II.

Ubi somnus delirium sedat, bonum.

Quamvis somnus in morbis prodesse solitus non mortale signum dicatur Hippocrati: attamen, si delirium sedet, non modo mortem non indicare, sed omnino utilem esse hic statuitur. Est autem delirium aberratio a recta rationis semita, ut cum ægrotantes absurda, & vana loquuntur, aut imaginantur; neque solum delirant, cum vigilant, sed etiam ubi somno detinentur: quocirca non immerito inquit Hippocrates, ubi somnus delirium sedat: nam non semper per somnum delirium sedatur, imo & dormientes aliquando obloquuntur, & delirant.

Fit autem delirium, cum sanguis per arterias Carotidas in plexus cerebri delatus, nimiaque fermentatione subactus extillat in vaporem acrem, & exardescentem, qui deinde per cerebri substantiam diffusus, continua, & inæquali agitatione internam, & medullarem ipsius substantiam percellit, atque quaquaversum ejus poros pervadens, ad delirium, & vigiliam lacessit; quin & roridam substantiam, qua ipsum, & nervorum fibræ irrorantur, adeo exagitat, & perturbat, ut subinde omnes propemodum operationes animales depraventur, & vacillent.

Colligit Cardanus ex Hippocrate septem deliramentorum genera, nimirum phrenitidem, insaniam, delirium, mentis motionem, stuporem, melancholiam & furorem. Phrenitidem vocat continentem mentis alienationem: interruptam vero delirium; & mentis motionem, levem solum, ac inconspicuam ejusdem perturbationem. Furorem autem appellat, delirium cum ira, & impetu; atque insaniam, in cogitationibus, & apprehensionibus læsionem; at vero melancholiam, delirium timore, & mœrore conjunctum: Stuporem denique cum oblivione: Sed & videtur insuper idem Hippocrates duas alias deliriorum species considerasse 6. *Aph.* 53. quæ videlicet cum risu fiunt, & quæ cum studio, inquiens: *Desipientiæ, quæ cum risu fiunt, securiores, quæ vero cum studio, periculosiores*, eo quod illæ leviorem in sanguine mutationem, & minorem cerebri læsionem designent; hæ vero graviorem, majoremque a statu naturali utriusque recessum arguant.

At ex memoratis his omnibus deliriorum speciebus advertit Heurnius, eam solum hic ab Hippocrate somno sedari posse intelligendam, quæ proprie delirium dicitur, & interrupta mentis læsio est, ut præsertim evenit in vigore febrium ardentium, a pravis halitibus, atque expirationibus ex ventriculo, mesenterio, aut præcordiis, in cerebrum sublatis, secus vero cum per idiopathiam accidit, quoniam tunc somno delirium increbrescit magis, cum causa in cerebro hæret.

Verum quamvis hæc Heurnii expositio Hippocratis menti valde consentanea videatur, non tamen est, cur etiam somnus summopere utilis dicendus non sit in reliquis deliriorum generibus; etenim cum unumquodque delirium pervigilio plerumque consocietur, & vigilantibus quibuscumque somnus prosit; proculdubio & hic delirantibus conferet, modo profundus sopor, & veternus non sit. Neque inde timeri debet, humorem in cerebro collectum, ac delirii causam, magis per somnum infigi, & adhærescere: siquidem delirium a sanguine solito acriori excitatur, ut proptérea acritudine vellicans, & extimulans, cerebrum, ejusque fibras percellat ad depravatas functiones obeundas; Somnus autem fit ab humida potius, mollique irroratione per cerebri substantiam diffusa, quæ agitationem illam acrium particularum lenire, & compescere valet, atque adeo si ejusmodi somnus fiat, qualis natura fieri consuevit, indicio est, fer-

vidos halitus, acresque evaporationes, quæ delirandi causa fuerant, jam esse edomitas, aut etiam resolutas. Quod si ex somno delirium nequaquam sedetur, signum erit altiores, consistentioresque esse delirii Causas, puta mordaces humores in cerebrum delatos, quorum vim, effrænatamque potestatem somnus demulcere nequeat. Atque hinc putaverim differre delirium interruptum in Paraphrenitide, a perpetuo in Phrenitide, quia vitium hoc in sanguine inductum, & cerebro per roridum ejus liquorem communicatum non semper intrarium est, & persistens, ut etiam quamdam in cerebro veluti phlogosim pariat; sed plerumque in febribus ad indebita, & vehementi sanguinis fermentatione promotum, qua deinde mitiscente sedatur. Quod autem inquiunt interruptum delirium Diaphragmatis inflammationem sequi, rationi, & experimento non cohæret: etenim pari modo stomachus, pleura, intestina, dum inflammantur, ob nervorum communionem cum cerebro, delirium inferrent, atque in Peripneumonia nulla mentis motio contingeret, cum pulmo nervis careat: quinimmo nihil vetat, quin continens Diaphragmatis inflammatio continuum quoque delirium non inducat, & omnino exitiosum, cum inflammationes illius periculosissimæ sint, atque curatu difficillissimæ. Sed & neque experimento constat Paraphrenitide affectos fuisse umquam dolentes, ac tumidos in illius regione; neque præterea purulentam, aut cruentam materiam excrevisse, uti Pleuriticis accidit, cum convaluerint: Atqui compertum non semel ex adverso est, ab inflammato Septo transverso nullam mentis motionem prodiisse, cum tamen Hepatide, & Peripneumonia laborantes deliri sæpissime observati sint.

In omni igitur delirio somnus ex Hippocrate prodesse poterit, quamvis potior juvandi causa videatur in his, quæ in vigore febrium ardentium accidunt, cum scilicet præter acres evaporationes nulla phlogosis cerebrum occupat: sed enim plurimas sane utilitates affert somnus ægrotantibus quibuscumque, sed delirantibus potissimum, quippe placida quiete, & molli irroratione acritatem sanguinis, & roridæ cerebri substantiæ retundit, vaporesque illud, & fibras nervorum pervadentes, lenes admodum, & blandos reddit, qui proinde nequeant percellere, & extimulare: vires quoque ex vigilia immoderara fatiscentes commode instaurat, coctionem quamcumque adjuvat, perspirationem adeo vitæ necessariam; & sudorem sæpe etiam promovet; ut propterea nil magis exoptandum deliris, & vigilibus ægrotis, quam blando sopore affici, quo nimirum sensus omnes, nedum conquiescunt, & reficiuntur, verum etiam morbosis molestiis vacant. Jure ergo optimo Paracelsus somnum existimavit maximum in Medicina Arcanum, quod in omnibus morbis præsentaneum sit auxilium, superans omnia Arcana gemmarum, & lapillorum prætiosorum, ut propterea non solum ubi delirium sedaverit, sed etiam si alias ægritudines cohibeat, & moderetur, bonum. Unde merito Seneca cecinit.

—— Tu, o Domitor
Somne malorum, requies, animi, Pars humanæ melior vitæ. Herc. Fur.

Hinc itaque edocemur, oportere in deliriis, atque vigiliis immoderatis, somnum conciliantibus remediis uti caute tamen, & opportune, ne scilicet pro delirio Lethargus, & pro vigilia Carus inducatur. Quamobrem & dosis, & tempus, & modus in somniferis maximopere erit attendendus.

Et quidem seligenda erunt ad hunc usum medicamenta, quæ sensim, & blande tranquillam quietem inducant, neutiquam vero subitam, violentam, & immoderatam: atque ex his primum externam per balneationes, & lituras, ut præ cæteris est Epithema somniferum Penoti, cujus etiam meminit Riverius, mox vero, si ista non sint satis, interna, quæ nimirum ex Opio conficiuntur, adhibeantur. Oportet autem, illud rite, recteque esse paratum; etenim nisi fuerit a sulphure suo narcotico, ac stupefaciente vindicatum, non innoxie intra corpus assumetur. At vero inter plurimas Opii præparationes, compositionesque, prestare videtur illa, quam descripsit idem Paracelsus in suo Anodyno specifico, *lib. 7. Archidox.* Quamquam & facilius com spiritu vini paratur, corrigiturque hac ratione. Opium purum, & pulveratum in septupla, vel octupla quantitate spiritus vini probe depurati, atque ab omni phlegmate separati, tandiu digeratur, quoadusque tinctura per quam bene fuerit elicita: mox hæc per filtrum trajecta, atque deinde spiritu vini exuta, abibit in extractum ad formam consistentioris mellis, cui, si lubet, adjici poterit subdupla extracti croci portio, non tam corrigendi gratia, quam juvandi vim Opii soporiferam. Cæterum Margaritæ, Corallia, Hyacinthus, Bezoar, Unicornu,

cornu nihil plane conferunt. Commendant alii cum Glasero, & Hamelio præparationem, correctionemque Opii per rorem mense Majo collectum, & distillatum, illamque reliquis omnibus præferunt. In Ephemeridibus quoque Germanicis Anni 1672. alia memoratur ex Joele Lancelotto per succum Cydoniorum, & salem Tartari. Sed & quæ affertur ab Angelo Sala optima est, & usu frequentissimo mihi probata.

Dosis Opii quamvis variet penes diversos Auctores, pro varia ejusdem præparatione, frequentius tamen vix unum aut alterum granum excedit. Quæ vero præscribuntur Opiata ad grana xx. & ultra, ad quam dosim visus est Avicenna, & Serapio illud commendare, Opium licet admittant, sunt tamen ex pluribus aliis medicamentorum generibus commista, quinimmo ex his sunt, quæ minimam sane Opii partem excipiunt, quemadmodum Theriaca, Mitridatium, Philonium, Diascordium, Triphera magna, & similia. Veruntamen & in hoc plurimum valet consuetudo, nam apud Turcas, Persas, Ægyptios, etiam ad drachmas integras sumitur, imo his tam familiaris est opii usus, ut eo abstinere diutius nequeant, sine evidenti vitæ discrimine, ut testantur Garzias ab Horto, & Prosper Alpinus.

In omnibus fere ægritudinibus laudatum hoc medicamentum utile esse consuevit, ut propterea ad catarrhos, ad Hemorrhagias, ad Febres, initiantem pleuritidem, sanguinis sputum, palpitationem, cardialgiam, dysenteriam, diarhœam, ileum, renum dolores, podagram, hystericas passiones, affectiones hypocondriacas, & scorbuticas, aliasque hujus generis ægritudines fere communiter, & cum utilitate, præscribatur. Merito proinde a quibusdam comparatur Nepenthes Homerico, quo fertur, Helenam tristes convivas reddidisse hilares, omnemque luctum ex animo non semel abstulisse, sedato nimirum cordis dolore. Nec desunt, qui de re medica optime meriti Scriptores in omni fere Medicamentorum compositione illud admiscere non vereantur.

Ut autem omni culpa vacet, & nonnisi magno cum emolumento perpetuo exhibeatur, vires ægrotantis erunt primum perpendendæ: etenim summe debilibus, & quibus sanguis nuper detractus, aut proxime detrahendus est, exhibere nefas; sicut & infantibus, ac puerulis, quique facile in somnum prolabuntur, ex peculiari corporis constitutione. Præterea cachecticis, hydropicis, empycis, crudis, pituitosis, stypticis, periculosa sunt Opio commista, vel quia crudos, crassosque succos magis sistunt, effœtumque sanguinem figunt, & coagulant, vel quia excrementorum expulsionem impediunt, ac retardant. Cæterum præstabit semper dilutum aliquo liquore Opium exhibere, ut facilius somnum conciliet; quippe evaporationibus potissimum, cerebri poros opplentibus, soporem inferre videtur, veluti experimur ex mero, spiritu vini, croco, aliisque plurimum effumantibus, calce, musto, cerevisia, moscho, & similibus, idipsum pariter evenire. Neque solum suas vires exerit opium, cum stomachum subjerit, verum etiam ore detentum, aut aliquo liquore dissolutum, & vix lingua degustatum: quamobrem credere licet per istius porulos, & papillas facillime nervos, & cerebrum tenui evaporatione pertingere, ac soporare: unde etiam compertum habemus extrinsecus admotum, vel manibus diutius detentum, somnum allicere consuevisse.

APHORISMUS III.

Somnus, atque vigilia, utrumque si modum excesserit, malum.

QUoniam sanitas in moderatione sita est, ideo quæ mediocria sunt, valetudini conservandæ, atque Naturæ ipsi sunt valde consentanea. Hanc ergo mediocritatem in vigilia quoque, & somno veluti necessariam tacite hic Hippocrates videtur commendare, præsertim quia nedum ad salutem, sed etiam ad vitam, debent somnus, atque vigilia sibi invicem succedere, & productam utriusque continuitatem vicissim interrumpere; unde exuberantes somnos, diutinasque vigilias merito nocuas existimat; nam profecto ubi quis vel immodice dormiat, vel nimium plusquam oporteat, vigilet, contra valetudinis præscripta operabitur: sicut enim moderato somno nil utilius, quo nimirum membra omnia instaurantur, & vires per motum, atque vigiliam fatiscentes, reficiuntur, ita nihil deterius eodem, cum extra limites mediocritatis excurrit, atque in longius tempus, quam par sit, protrahitur; quoniam exinde cerebrum gravatur, torpent membra, sanguis hebescit, & cor quodammodo in suo motu desidet. Vigilia pariter conveniens & opportuna, sensus omnes vivificat, sanguinem floridiorem, vividioremque

reddit, excrementorum secretionem, expulsionemque promovet: diuturnior vero vires infringit, membra dilaxat, & corpus universum extenuat. Hinc jure optimo pronuntiavit Hippocrates, utrumque si modum excesserit, malum: omne enim nimium Naturæ inimicum est.

Sed quamvis in determinanda somni, atque vigiliæ mensura, certam, statutamque rationem assignare difficillimum plane sit, si nihilominus ætati, consuetudini, propriæque corporis, aut regionis constitutioni prospiciatur, poterit magna ex parte de longioris, aut brevioris somni usu determinari: Pueri enim, & qui humidiorem nacti sunt temperaturam, longiori indigent somno, ut & illi, qui frigidiores plagas inhabitant, & crassioribus vescuntur alimentis. Contra vero alii, ita natura sunt comparati, ut breviorem somnum exposcant, veluti senes, & habitu graciliores. Sed & quidam morbi nonnisi prolixiori somno curantur: in aliis vero quibusdam potius longior vigilia prodest, pro humorum scilicet peccantium varia conditione. Quisquis autem omnes ejusmodi circumstantias consideraverit, poterit ex probabili conjectura decernere, quantus cuique somnus debeatur, ut de immoderato possit probabiliter judicare.

At vero num deterius sit plus æquo soporari, quam vigilare, curiose quis exquiret. Et sane si experimenta, & rationem consulamus, facile conjiciemus longe deteriorem esse somnum immoderatum pervigilio; Etenim Lethargici, & Comatosi, pervetusta Medicorum observatione, infra septem dies pereunt, & apoplectici vix quartum pertingunt, imo sæpius uno, aut altero die moriuntur: at vero vigiles plures dies, & menses vivere visi sunt. Fernelius delirium quemdam menses quatuordecim insomnes duxisse memorat: & Heurnius de Nizolio sibi relatum narrat; quod per decennium somno caruerit. Seneca etiam Mecœnatem refert integro triennio exsomnem permansisse, atque vix tandem placida, lenique harmonia per symphoniarum cantum redormiisse, quod testatur quoque Plinius *lib. 7. cap. 51.* Porro somnus morti comparatur, vigilia vitæ, quippe per somnum hebetantur sensus, & motus cordis ac sanguinis cunctatur: per vigiliam vero illi acuuntur, hic incitatur, & viget.

Lib. 1. Satyr. 1.

APHORISMUS IV.

Non satietas, non fames, neque aliud quidquam, quod modum Naturæ excesserit, bonum.

Non solum somnus, atque vigilia immoderata, sed etiam satietas, & fames, aut aliud quidpiam, si Naturæ modum excesserit, nocua sunt: nam profecto, quod ad valetudinem conservandam, vitamque prorogandam conferre videtur, id quidem in mediocritate versatur; Quemadmodum autem in structura, & constitutione corporis, omnia membra, partesque, certam exigunt mensuram, atque extensionem, quam si excesserint, vitiosa fiunt, ita pariter quæcumque nutricationi, atque conservationi eorumdem usui esse possunt, certum modum, & æquabilem quamdam mensuram, quæ ipsis congruat, exposcunt. Et quidem a satietate, seu ciborum plenitudine gravatur ventriculus, diaphragmatis motus impeditur, adeoque respiratio offenditur, viscera circumjacentia comprimuntur, & succi dissolventes infringuntur; unde mala digestio, & cruditas exoritur, atque subinde innumera propemodum detrimenta. A fame vero, seu nimia cibi abstinentia, præter morbum illum quem Bulimon Græci vocant, macies, languor, stomachi morsus, leipothymia, & similes ægritudines proficiscuntur.

Quoniam autem videtur hic Hippocrates famem considerasse naturalem, præter rem haud erit, quo pacto illa in animantibus excitetur, quam brevissime explicare. Creditum est Galeno, famem oriri in orificio superiori ventriculi a prævia suctione universali partium corporis, trahentium a venis sanguinem, atque harum a Jecore, hujus autem per venas mesaraicas ab intestinis tenuibus, & a ventriculo, ejusque stomacho, qui cum non habeat, unde ulterius sugat, in seipso coarctatus sensum quaqua ratione molestum subeat, qui fames dicitur.

Verum facilius se expediunt, qui famem oriri ajunt titillatione quadam inducta in tunicis ventriculi, ea potissimum in parte, quæ nervosior est, & stomachus appellatur, a succis quibusdam acido-acribus illuc confluentibus, vel e Liene, ut placuit Helmontio, & Petro Castello, vel ut aliis visum est, ab arteriis gastricis, & cœliacis, vel probabilius a glandulis in cavum, plicaturasque ejusdem ventriculi desinentibus,

ut

ut alias quoque meminimus. Etsi autem isti succi in statu salutis perpetim exinde extillent pro ciborum dissolutione, si tamen contingat ventriculum vacuum inveniri proritatione quadam stomachum vellicant, & ad alimenta exquirenda solicitant, quin & non raro acritate, atque acore plurimum excedente, nec cibis ipsis infringuntur, sed eos veluti momento extenuant, & colliquant, ac mox iterum, iterumque ad nova alimenta ingurgitanda lacessunt, inexplebili sane appetitu, quem Caninum, aut Lupinum appellant. Quare ab hac etiam fame, quam non improbabiliter quis dixerit Hippocratem hic commemorasse, plurimum corpus affici contingit: cum in confinia ægritudinum per ipsam transeatur. Hinc scite Horatius cecinit.

Libr. 1. Satyr. 1. *Est modus in rebus, sunt certi denique fines,*
Quos ultra, citraque nequit consistere rectum.

Atque Hippocrates quoque in Epidemiis scribit: Cibus, Motus, Somnus, Venus, omnia mediocria: quippe sanitas ipsa in mediocritate consistit, a qua si fortasse recedatur, statim ægrotare contingit. Verumtamen minus peccare videntur illi, qui sensim modum, mediocritatemque excedere assuescunt; longe gravius vero qui, cum jam diu se e repletione cibi, & potus, vel a Venere, exercitiisque, abstinuerint, aut plus justo cauti omnem Aeris inclementiam vitaverint, quandoque tamen cibis copiosius implentur, vel nimio coitu exolvuntur, vel laboribus delaxantur: tunc enim æquabilitas destruitur, cum ex indigentia corporis, tum etiam ratione consuetudinis. Sed & his non raro accidit, ut si aliquando sub dio morentur, vel tantillum a consueto declinent, statim in morbos incidant, & miserrimam plane ducant vitam.

APHORISMUS V.

Spontaneæ Lassitudines Morbos prænunciant.

Ad prognosim pertinet hic Aphorismus, cum per eum præsagire doceamur imminentes ex spontaneis lassitudinibus ægritudines. Sunt autem spontaneę lassitudines, quæ citra causam manifestam exercitii, ac laboris eveniunt: nam quod ex labore, motuque vehementiori, corpus lassescere contingat, etiamsi sanitate fruatur, res est manifesta: at vero si artus, membraque corporis citra ejuscemodi patentes causas lassitudines persentiant, ac impotentia ad motum evadant, sponte lassari dicuntur, atque ita instantem morbum præsignant: ejusmodi enim lassitudo, cum ex causis manifestis, & naturalibus non fiat, procul dubio ab occultis, & morbosis exoritur.

Galenus tum in *commentario hujus Aph.* tum 4. *de Sanit. tuenda cap.2.* tres enumerat spontaneæ lassitudinis species, a triplici molestia, sensuque corporis desumptas. Primam ulcerosam vocat, quæ nimirum cum sensu ulceris fit; Alteram, quæ cum sensu tensionis; Tertiam cum sensu inflammationis, cum scilicet partes veluti inflammatæ percipiuntur, & æstu quodam interius conflagrant. Ulcerosam a cacochymia, sive a vitiosis humoribus membra lacessentibus; Secundam a plethora, seu humorum inflantium, & distendentium nimia plenitudine; Phlegmonosam denique ab utraque causa, superfluitate scilicet, & vitio humorum, qui repleant simul, distendantque, & vellicent, proritentque partes, & artus corporis, oriri ait.

Quandoquidem a sanguine præter naturam vitiato spontaneæ istæ lassitudines oriuntur, qui diversimode affectus diversas infert partibus molestias, proinde fit, ut ægritudines portendantur. Et quidem ab illius plenitudine vasa corporis tumefiunt, & inflantur, unde sensus ponderis, atque ad motum ineptitudo, imminentque mala 1. *Aph.* 3. memorata; cum vero acritatem, salsedinem, aliamve pravam conditionem contraxerit, pruritus, febres, inflammationes, ulcera, aliasque similes ægritudines excitare potest. At vero oportet musculos potissimum, & artus, ejusmodi vitiis humorum affici, ut lassitudines habeantur; quippe per has motus speciatim offenditur, & corpus ad se regendum, & exercendum impotens evadit.

Sed nec a sanguine solum vitiato, sed a lympha quoque, & nervorum liquore, imo a reliquis etiam succis præter naturam affectis, possunt lassitudines oriri, quamobrem catarrhos, arthritides, hystericas affectiones, cardialgias, epilepsias, apoplexias, sæpesæpius illæ præcedunt, & comitantur. Peculiaris etiam quarumdam ægritudinum natura ea est, ut, antequam invadant, & sensibiliter affligant, veluti prodromos, lassitudines præmittant, quemadmodum de Renum dolore a calculo experientia testatur; ejuscemodi enim morbi genere laborantes multos ante dies accidit lassescere, quam dolore afficiantur. Quarumdam

pari-

pariter regionum incolatus idipsum præferre consuevit, ut citra quamcumque aliam causam, ex sola Aeris mutatione, aut sub certo ventorum afflatu, lassitudines afferat. Ut sæpissime nos Parthenopæi, flantibus Austris, experimur. Hinc recte notavit Hippocrates 3. *Aphor*.5. *Austri auditum hebetant, caligine visum offundunt, caput gravant, fluxiones movent, tarditatem & languorem inducunt*.

Cum igitur a sanguine, cæterisque humoribus, veluti a causis internis vitiatis, lassitudines fiunt, & ægritudines vel instantes, vel etiam præsentes denuntiant, oportebit, iis edomitis, correctis, ac repurgatis, morbos ipsos adventantes avertere, & impedire, prout species lassitudinis designaverit. In primis autem perpetuo conferent omnia alkalia tum fixa, tum volatilia, & quæ diaphoresim, ac diuresim promovere apta sunt; unde Hippocrates 2. *prædict.* adnotavit, sanguinis mictu solvi lassitudines, si præsertim absque dolore, & febre contingat. Ita etiam, si cacochymia vigeat, & corpus excrementis abundet, adhuc cathartica convenientiora prodesse possunt; instituta interea diæta, quæ præfatis causis, & patientis constitutioni, ac ætati, melius congruere videbitur.

APHORISMUS VI.

Quicumque dolentes aliqua parte corporis omnino dolorem non sentiunt, iis Mens ægrotat.

Pugnantia, atque omnino absurda videtur hic locutus Hippocrates, quippe qui dolentem asserat posse dolorem non sentire. Qui enim fieri potest, ut quis dolorem non sentiat, cum revera doleat? Quamobrem Celsus, & Galenus de causa doloris potius, quam de dolore ipso sententiam hanc interpretantur. Sed profecto sic exponendus erat Aphorismus: *Quicumque in aliqua corporis parte doloris causam habentes, omnino dolorem non sentiunt, iis Mens ægrotat*. Fortasse Heurnius idipsum meditatus, præ reliquis Interpretibus, e græco Codice vertit: *Quicumque ex parte aliqua corporis laborant, & nullo modo eam læsionem percipiunt, iis Mens laborat*.

Neque vero pro dolore quamcumque morbosam affectionem quis hic intelligat, ut male plerique arbitrantur: sed eam solum læsionem, quæ cum molesto sensu affectæ partis a re vehementer tactum percellente, ac divexante fit, ut clare deducitur ex contextu ejusdem Aphorismi; itaut sensus sit, eos, qui a re dolorem, sive molestam sensionem in tactu inferre valente, afficiuntur, si fortasse dolorem illum non percipiant, mente laborare: at vero si de quacumque læsione sermonem hunc protulisset Hippocrates, procul dubio maligna febre affecti, Hectici, & Tabidi, qui se febrire non sentiunt, mente quoque laborarent. Itaque de dolore proprie sumpto exponendus ipse est, puta cum quis inflammationem, vulnus, ulcus, vel quid simile, quod dolorem inferre aptum est, reipsa non persentit, is plane mente læsus est.

Mirari autem subit, quam sicco transeant pede Interpretes causam ejuscemodi læsionis in mente a partis laborantis indolentia, cum hæc non semper illam ægrotantem arguat, ut in gangrænis. Verum qui noverit sensiones omnes in cerebro fieri, ut alias a nobis est ostensum, facile difficultatem diluet: quippe sensiones omnes excitantur quidem in membris corporis, sed percipiuntur a mente in cerebro: hac autem distracta, ecstasi abducta, minimeque advertente, licet partes reliquæ acriter afficiantur, sensio nihilominus nulla fit: qua ratione lethargici, apoplectici, phrenetici, cataleptici, ligaturas, ustiones, aliaque id genus tormenta, si adhibeantur, minime persentiunt. Sæpe etiam evenit, ut sani licet homines alio intenti, & cogitabundi, adstantes nec videant, nec audiant, licet in oculos, & aures, color, & sonus appulerit. Mens igitur advertere debet in ea, quæ est perceptura: quippe, ut Epicharmus ajebat; Sola mens audit, & videt, reliqua surda, & cæca. Quamobrem cerebrum, illius sedes, bene se oportet habere, ut sensiones istæ fiant, quæ tametsi per propria organa ab externis objectis promoveantur, revera tamen in cerebro perficiuntur. Hinc autem sagax natura nervos omnes, quibus sensiones peraguntur, in cerebri meditullio colligavit, ut in ipsum, quæ ex organis excipiuntur, recta pertingant, atque in commune sensorium devolvantur, quod de illis judicium ferat. Hoc autem si fortasse consopiri, aliterve ægrotare contingat, motiones, perculsionesque etsi vehementes, & dolorificæ, minime percipientur, ut proinde recte dictum sit ab Hippocrate, cerebri, & mentis læsionem inde designari.

APHORISMUS VII.

Quæ longo tempore extenuata sunt corpora, lente reficere oportet: quæ vero brevi, breviter.

NOn de ea agit hic Hippocrates extenuatione, quæ viventibus, etiam sanis, ad extremum senium, atque ad interitum usque perenniter accidit, cum ex alibi dictis Animalium corpora, donec vivunt, continuo absumantur, ac propterea perenni indigeant per cibos restauratione, ne omnino contabescant, & citius quam deceat, extenuata emoriantur; Sed solum, quæ a Morbis inducta est, ex quibus quandoque tanta fit brevi tempore corporis consumpio, ut indicio sit ipsam carnium substantiam colliquari, & absumi. Hæc autem corpora, inquit, si diuturna ægritudine sint extenuata, non esse illico, & violenter, sed lente, ac pedetentim reficienda; si vero brevi, breviter. Hinc ad eam Medicinæ partem videtur hic Aphorismus pertinere, quæ Analeptice appellatur; siquidem ipso docemur, quo pacto nos gerere oporteat in reficiendis iis, qui nuper a Morbo convaluere.

Et quidem ejusmodi corporum ex Morbis extenuatio non uniusmodi est, aut æquabiliter omnibus contingit: molliora enim Puerorum corpora facillime ex inedia, vel levi etiam ægritudine, extenuantur; difficilius vero Senum, aliorumque. In Gracilibus etiam, atque ex morbis urentioribus, major plane fit carnium consumptio; at vero longe minor in Obesis, & succi plenis, atque ubi morbi accidunt ex crassiori humore progeniti: quamobrem non immerito tradit in hoc Aphorismo Hippocrates generalem quemdam Canonem reficiendi eos, qui a Morbis jam contabuere, aitque sensim, ac lente reficienda esse, quotiescumque sensim, longoque temporis spatio corpora ægrotantium consumpta sunt; affatim vero, atque brevi tempore restauranda, si illa brevi fuerint extenuata. Et sane corpora diuturno tempore consumpta languidiora cæteris evadunt, atque fermentis viscerum exolutis, nequeunt tam bene ingestum uberius alimentum conficere, & in nutricatum commutare; quamobrem multo cibo gravantur potius, quam reficiantur, ideoque in cruditates labuntur, & non raro etiam in obstructiones, cachexias, tumores. Oportet itaque sensim illa nutrire, & parum, ac sæpe potius alere, quam plurimo cibo statim gravare; hac enim ratione ventriculus melius conficit, & reliqua viscera conferentius admittunt, repurgantque confecta alimenta, sine molestia, aut periculosa partium inutilium retentione. Sed & solidæ partes, ac membra corporis jam diu a morbo conflictata veluti exaruerunt, alvusque præ morbi diuturnitate redditur ignava, & negligentius in ea, quæ nutricationi inserviunt, incumbit, conniventque valvulæ, ac ostiola meatuum corporis, atque extabefactæ glandulæ suo quoque desunt officio: unde expedit illa sensim in consueta munera revocare per lentam, productamque refectionem. At vero in his, in quibus celerior facta est extenuatio, quoniam robur viscerum non tam graviter labefactatum est, uberius reficere licebit statim a principio, postquam convaluerint. Atqui semper facilius erit asumptos humores, & sanguinem ipsum restaurare, quam membra, & solidas corporis partes, quæ ex diuturniori morbo omnino exarefacta, longe difficilius reficiuntur, segniusque consumptam substantiam recuperant.

Neque solum ex longa ægritudine tabefacta corpora sensim, lenteque reficienda sunt, sed iis præsertim alimentorum generibus, quæ alendo humefaciant, & exsuccas partes irrorent, illarumque porros promptius subeant, & repleant. Idcirco inductus est usus jurium, præsertim ex viperarum carnibus, quam maxime utilis ad reficienda convalescentium, & tabidorum corpora.

Hinc patet, quam male plerique Medicorum agunt, qui, famen ut expleant convalescentium, illos permittunt multo cibo gravari, putantes, oportere plurimum eos ali, ut vires amissas, & carnes absumptas resumant; cum tamen eo hebetentur magis, atque in ægritudines recidant; etenim propterea quod langueant, moderato cibo, atque paulatim nutriendi sunt.

APHORISMUS VIII.

Si a morbo cibum asumens quis non corroboratur, pluri alimento corpus uti significatur: quod si non asumenti cibum hoc accidat, scire oportet, quod indiget evacuatione.

DE convalescentibus quoque verba hic facit Hippocrates, illosque considerat, num ab assumptis alimentis reficiantur, at-

que inquit, cibos appetentes simul, & hæsitantes, postquam morbo evaserint, nisi pari ratione restaurentur, & robur resumant, plurimo sane cibo, quem conficere nequeunt, repleri, adeoque opprimi potius, quam nutriri. Siquidem assumptum alimentum minime in succum alibilem commutatur, sed majori ex parte degenerat in excrementum, veluti non recte a concoquente vi, ex præcedenti morbo labefactata confectum, & elaboratum. Quamobrem oportebit parciorem cibum assumere, quantum scilicet vis concoctrix viscerum conficere, & congruenter transmutare queat.

At vero si a morbo quis convaluisse videatur, nec tamen largiori cibo indulgeat, quo fortasse gravatus, minime nutriatur, & confirmetur; signum erit, malis humoribus, atque excrementis esse refertum, unde partes congruo alimento refici nequeant, proindeque repurgatione, & illorum evacuatione indigere, ut deinceps melius possit ventriculus appetere, & ingestos cibos exactius conficere; quippe in corporibus impuris assumptum alimentum in succum inutilem solet degenerare.

An autem ejusmodi malorum succorum evacuatio per vomitum potius, an per dejectionem facienda sit, internoscere oportebit ab eorumdem humorum inclinatione, & loco, constitutione, & consuetudine ægrotantis; Itemque anni tempore, aliisque ab eodem Hippocrate notatis *libr.* 4. præsertim *Aphorismorum* 4. 6. 7. 8. & 9. etenim Graciles, & facile vomentes æstate, per superiora; hieme vero, & vomentes difficulter, ac carnosi, per inferiora opportunius purgantur. Sic pariter eo ducere conveniet, quo maxime Natura vergit, & per loca conferentia, ut dicitur 1. *aphor.* 21. Quæ sane in convalescentibus potissimum, præcedenti morbo non leviter conflictatis, observanda sunt.

APHORISMUS IX.

Corpora cum quispiam purgare voluerit, oportet fluida facere.

V. Fuchs. & Hic. &c. PRævertunt hic nonnulli consuetum Aphorismorum ordinem, atque huic sequentem decimum præponunt, quem veluti rationem prænarrati octavi faciunt, ut propterea adjiciendum dicant, hac de causa convalescentes nihilum a cibo proficientes purgandos voluisse Hippocratem, etsi viribus deficere videantur, quia nimirum impura corpora quo magis nutries, eo magis lædes. In quam sententiam videtur etiam Galenus inclinare in *comm. aphorismi Octavo*. Utut autem se habeat illorum connexio, quam tam anxie non est, ut perquiramus, illud certum videri solum debet, notari in hoc Aphorismo ab Hippocrate purgandorum corporum dispositionem, ut prospera subinde succedat evacuatio adhuc etiam in convalescentibus, si fortasse contingat illos purgari oportere, cum ab alimentis, licet moderatis, non reficiuntur.

Videtur autem generaliter pronunciatum, corpora esse præparanda, priusquam pharmacum assumant; & quidem sive illa nuper a morbis convaluerint, sive etiam reipsa ægrotent, modo cacochyma sint: Sed tamen quomodo disponi debeant, non est expressum. Verum crediderim & vias, per quas evacuatio promovenda est, debitis, opportunisque remediis esse reserandas, ac leniendas; & vitiosos humores reddendos esse ad exitum paratos, ut facilior, promptior, & tolerabilior contingat evacuatio. Hinc Hippocrates 4. *Aph.* 13. præhumectanda esse corpora eorum consulit, qui helleborum sunt assumpturi, ne pharmacum magna vi, atque inani conatu, parum, aut nihil educat: Quem commendabilem plane morem plerique secuti, antequam dejectorium medicamentum exhibeant, alvum solent injectis clysteribus iterato lenire, ut nimirum pateant ductus ad humorum illuviem expurgandam: in vomitoriis autem, ventriculum curant jusculis madefacere, atque in nauseam deducere, ne humoribus vacuus inutiliter concitetur; vel, iisdem tenaciter hærentibus, plus æquo ad evacuationem, non sine gravi noxa, exagitetur: quapropter illum, & finitimas partes, præstat humoribus scatere, ut facilior, & felicior vomitio subsequatur. Succi quoque, & humores ipsi evacuandi faciles, & parati ad exitum esse debent; quamobrem crassos, tenacesque attenuare, & incidere, itemque inutiles ab utilibus separare, atque in propria emissaria deducere expediet, ut alias cum Galeno hoc ex loco meminimus; hac enim ratione fluere ii facile poterunt, atque adeo vi purgantis medicamenti, nullo pene negotio educi, Id autem præstare, quæ vulgo exhiberi solent, ex melle, & saccharo parata medicamenta, julapia; syrupos, potionesque conditas, credat, qui velit. Mihi vero persuadeo opportuna potius, convenientique diæta posse idipsum effica-

fica-

ficacius haberi; quippe compertum est, ea sola digeri, attenuari, & absumi quascumque corporis impuritates; quamquam non omnibus indiscriminatim pari modo præscribenda, sed pro varietate corporum, ætatum, regionum, aliarumque circumstantiarum varianda sit. Verumtamen si umquam medicamentis præparantibus utendum, satis erit adhibere Tartarum Vitriolatum, Cremorem ejusdem descriptione Quercetani, Electuarium ex Absynthio, Mentha, vel baccis Juniperi, in humoribus crassioribus; in tenujoribus vero pulverem oculorum Cancrorum, Sal Cardui benedicti, vel Centaurii minoris, Nitrum fixum, Salem prunellæ, idque genus alia, soluta in aliquo liquore, ut melius vitiosos humores diluant, & citius ductus corporis pervadant.

Neque vero omnes quoscumque educendos humores regula hic ab Hippocrate tradita excipit, sed eos dumtaxat, qui præter naturam cum sanguine sunt commisti, atque inducias præbent, ut prævia coctione, secretioneque tutius repurgentur, atque educantur, ut potissimum in febribus accidit. Qui enim turgent, aut alicubi hærentes urgent, nec moram patiuntur, quo citius fieri potest, antequam majora damna, & lethum afferant, exturbandi, & educendi; quemadmodum in Apoplexia, Hydrope, doloribus Articulorum, affectione Colica, aliisque, communis praxis observat.

APHORISMUS X.

Non pura corpora quanto plus nutries, tanto magis lædes.

SIve Aphorismus hic referatur ad præcedentem, sive ad superiorem octavum, non est, ut tam soliciti simus examinare, quemadmodum anxie admodum nonnulli allaborant, ordinem in hisce sententiis perquirentes, cum unicuique perspectum esse putemus, doctrinam hic ab Hippocrate traditam, semper, & ubique consideratam, veram esse. Corpora equidem non pura pravis omnino scatent humoribus, quibus cum sanguis, tum fermenta viscerum perpetim inquinantur, eaque præsertim, quæ coctionibus, secretionibusque sunt dicata: Quamobrem alimentum, quod primo incipit in ventriculi digestione a naturali conditione desciscere, mox etiam in reliquis visceribus magis, magisque depravatur, ac deinde arterias, venasque ingressus, nec nutrire, nec vitam sustinere valet; unde Cachexiæ, Marcores, Febresque mali moris exoriuntur. Impura ergo corpora quo plus cibis implentur, eo copiosioribus succis inutilibus infarciuntur, ut proinde iisdem gravata lædantur potius, quam nutriantur. Quare præstabit ab inquinamentis primum ejuscemodi corpora repurgare, deinde alere.

Hinc autem manifeste colligitur, non solum corpora convalescentium, & impura, paulatim esse reficienda, sed etiam iis ciborum generibus nutrienda, quæ succorum in stomacho, aliisque visceribus redundantium pravitatem valeant emendare. Et quamvis Hippocrates referat *primo epidem.* eos solum ex pestilenti quadam constitutione servatos, qui se liberaliter invitarent, ut propterea aliquando saltem conferre videatur impura licet corpora latius nutrire, & cibis implere; si tamen lues ejus tempestatis exactius perpendatur, palam fiet, id speciatim ægrotantibus tunc accidisse, quod omni prorsus appetitu destituerentur: quamobrem ii dumtaxat evadebant, qui sibipsis vim, veluti inferentes cibum assumerent, quo nimirum pestiferæ illius luis conditio, & malitia retunderetur, viresque quodammodo servatæ violentiam morbi evaderent, ne omnino extrema inedia fatiscentes corruerent. Cæterum res aliter in aliis tractanda est.

APHORISMUS XI.

Facilius est impleri potu, quam cibis.

ETiam de iis, qui a morbo convalescunt, sermonem hic habet Hippocrates, atque refectionis modum referens, quo illi in pristinum statum tutius redire possint, docet, præstare eos impleri, seu refici potu, quam cibis.

At pro potu, non eam intelligit cujuscumque liquoris sorbitionem, qua potissimum ad sitim extinguendam utimur, sed, cum agat de reficiendis convalescentibus, voluisse indicare videtur alimentum in potionis formam dissolutum, cibum scilicet potabilem, qui facile exolvatur, & cito in cor, cæterasque corporis partes per arterias trajiciatur. Quod sane liquere potest ex his, quæ ab eodem scripta sunt in libro *de alimento;* inquit enim, *quotiescumque opus est certissima, & promptissima refectione, tunc humidum alimentum, ad instaurandas vires, valde est conducibile: quemadmodum ubi adhuc celerius est reficiendum,*

opus

opus est odoratu. A cibis autem, seu solidis alimentis, gravius plane se habet corpus, quod nuper convaluit; quippe a morbo languidum remanet, illiusque operationes universæ hebetes, & imbecillæ, unde solida alimenta, nec tam bene, nec tam cito confici queunt, ut in substantiam aliti commutentur; quamobrem tutius, cautiusque labilis, & facilis digestionis cibi, quam duri, & solidi exhibebuntur, quales potissimum liquores carnium, & jura, ptisanæque cremores rite concinnati.

Quamvis autem, attenta faciliori ciborum digestione, ac distributione, in rationabilem sensum Hippocratis sententia revocetur; non tamen quis hinc generatim existimet, liquidum, ac potabile alimentum solido semper esse præferendum: etenim quæ dentibus conficiuntur, nedum citius exolvi solent, & in perfectum chylum commutari, sed etiam in accommodatius alimentum verti. Valde siquidem conducit ad ciborum in ventriculo dissolutionem saliva, quæ sale quodam abundat fermentationi promovendæ peropportuno, quo videlicet, & panificium fermentum quis posset excitare, ac forte fortuna amissum restituere. Constat autem aliunde ocyus salita, quam insulsa fermentescere, & exsolvi, atque ciborum reliquias in dentium intercapedinibus remansas sponte sua per salivam quodammodo chylificari.

Tunc igitur satius erit potulenta convalescentibus commendare, cum sanguis acrior videtur, & corpora salivario rore carentia multa macie confecta sunt, atque viscera imi præsertim ventris exarucre, ut potissimum Hecticis accidit. Quibus vero stomachus a muccosis succis languet, saliva abundantior est, & acidi ructus frequenter accidunt, solidi potius cibi illorum malitiam temperantes commendabuntur.

Non desunt autem, qui Hippocratem asserant, non de quacumque refectione locutum, præsertim vero, quæ cum nutricatione coincidit, sed solum de virium, seu spirituum restauratione, quibus liquida, & potabilia plurimum conferunt: sic Julapium Vitale, Elixir vitæ, Aqua magnanimitatis, Spiritus refectivus, Aquavitæ exhilarans, Aqua restaurans, Tinctura alkermes, & similia, veluti momento temporis corroborant, & distractas vires reficiunt, quoniam nulla in ventriculo mora, illico vitales partes petunt, & cum sanguine commista, cordi, totique corpori succurrunt. Et quidem nil æque ac vinum, vinique spiritus, eique analoga, id citissime præstare videntur, cum experiamur vix ore degustata, palati, & linguæ papillas, porulosque subire, seque in auras extenuata interiores partes pervadere, & vivificare.

Neque vero hinc quis ambigat tenuissimos ejuscemodi halitus nulla ratione nequire solida quoque membra restaurare; cum & illi queant denuo intra corpus cum ceteris liquoribus subacti in concrescentem succum verti, nutricationi aptissimum: Hoc pacto Arbores e terræ succo, in vaporem elato, imo & pleræque plantæ solo vapore aqueo augescunt, & nutriuntur. Atque ex Physicis melioris notæ viri sunt, qui volunt animalium partes tenuissimo solum succo, ex chyli portionibus purioribus elicito, ali, atque compingi. Sic etiam ex durissimis corporibus tenuissimos liquores ope chymica extrahi, videmus, ipsosque in duriora deinde corpora coagulari, ut propterea vicissim nullo pene negotio res quascumque & dilui, & concrescere posse, jam satis unicuique notum sit.

APHORISMUS XII.

Quæ relinquuntur in morbis post judicationem, recidivas facere consueverunt.

Judicantur plerumque morbi salubriter criticis evacuationibus per sudorem, vomitum, dejectionem, urinam, similesque egestiones, quibus eorumdem causæ omnino subactæ, & secretæ, a Natura extra corpus expelluntur: At vero aliquando licet exacte terminati, ac devicti videantur, ob reliquias tamen vitiosorum humorum alicubi relictas, post aliquod tempus redeunt, & recidivi morbi appellantur. De his ergo monet Hippocrates, ne omnino fidant Medici ejuscemodi ægritudinum remissionibus; quoties Crises perfectæ non sunt, nec Causæ morborum fuerint penitus secretæ, atque extra corpus expulsæ.

Et quidem morbos omnes, quos materiales appellant, eousque perseverare, quousque Causæ illos foventes, & conservantes in corpore perduraverint, in confesso est apud omnes: Hæ autem vitium in sanguine, & visceribus inducentes fermentationem procul dubio indebitam promovent, qua portiones utiles, & salutares cum inutilibus, & nocuis commistæ commotionem non levem universo corpori inferunt, unde febris, inquietudo, vigilia, dolor, aliaque graviora symptomata exoriuntur. Concitatam modo fermentationem subsequi necesse est inutilium

tilium ab utilibus secretionem, præcipitationemque, ut morbus in salutem desinat; sin secus, mors præsto erit.

Debent itaque Causæ morbificæ, & fermenta viscerum præter naturam excitata, omnino ab utilibus, & salubribus humoribus sejungi, ac tandem eliminari, ut corpus in naturalem statum redeat, idque Crisis est, seu Judicium, de quo idem Hippocrates alias protulit: *Quæ judicantur, & judicata sunt integre, neque movere, neque novare oportet, sed sinere*, 1. *Aph*.20. Quod si contingat, reliquias saltem præternaturalium fermentorum in corpore remanere, atque alicubi latitare, proculdubio morbus ex nova inconvenienti fermentatione evectus brevi redibit.

Non tamen dixit Hippocrates, quæ relinquuntur in morbis post judicationem, recidivas necessario facere, sed tantummodo solere. Interdum enim reliquiæ istæ sensim post judicium dissipantur, cum observemus lente admodum a morbo convalescentes, forte ex istiusmodi reliquiis, paulatim appetitum, consuetum colorem, robur, & carnes recuperare, absumptis interea, atque evanescentibus his, quæ in corpore relicta erant. Jure ergo Recidivæ timendæ sunt, cum evacuationes naturales, & consuetæ denuo supprimuntur; vires nihilum reficiuntur, stomachus adhuc languet, vel nausea tenetur, nec bene cibum conficit, etsi convenienter alatur, non tamen in melius proficit convaliturus. Si præterea Morbus sine causa evidenti, aut manifesta Crisi remittatur, haud erit de recidiva dubitandum, nam his, quæ non ex justa causa fiunt, fidere non oportet *hoc eod. lib. t.* 27. Adjicit & aliud relabentis morbi indicium Hippocrates *in Coacis prænotionibus*, si videlicet Urina in febrientibus densum, crassumque sedimentum contineat, divulsum tamen, atque distractum: etenim quod densum est, difficile dissolvitur, difficiliusque repurgatur, quocirca saltem ex parte in venis, & arteriis remanens, febrem facillime revocabit, ni sudor ubertim profluat, aut alvi fluxus superveniat; quibus scilicet crassiores succi egeri queant.

Quæ de revertentibus Morbis scribit Hippocrates, nos ad commutantes quoque, protrahimus exemplo a Pleuritide, & Peripneumonia desumpto: siquidem non raro experimur depressam ex pleuritide, aut peripneumonia subacta, febrim protinus redire, inducto nimirum empyemate; quoniam purulentus humor ex pleuritide domita relictus, Thoracis cavum occupans febrim denuo promovet, & quandoque priore pejorem. Differt autem recidivus Morbus a commutato, quoniam in hoc causa variat cum symptomatis, at in illo utraque invariata perseverant.

Cur autem morbificæ causæ post morborum judicationes relinquantur, ratio multiplex esse potest, quæ tamen ad Medici, aut Ægrotantis errores, ad naturæ imbecillitatem, vel ad fermenti morbifici repugnantiam, rationabiliter refertur. Ad Medicum quidem, si fortasse in declinatione morbi inchoatam crisim impediat, vel prævertat, puta, si comparente sudore critico, pharmacum exhibeat, cohibentia medicamenta propinet, cutim, & humores constipantia. Ad Ægrum, si diætam debitam non servet, seque frigido ambienti exponat. Ad naturam, si præ languore non valeat Crisim perficere, atque universa recrementa morbosa repurgare. Denique ad fermenti morbifici repugnantiam, si tenax, viscosum, multum, rebelle, malignum illud sit, ut in parotidibus, cæterisque abscessibus, plerumque contingit. Verumtamen speciales quandoque temporum constitutiones recidentes morbos afferre solent, ut dicitur 1. *epidem.* tanta est vis aeris in perturbanda humani corporis œconomia, nedum inspiratione, sed ambitu.

Ut his ergo incommodis, ac recurrenti morbo solers Medicus occurrat, inchoatam, imperfectamque crisim expleat, rebelles, ac viscosos succos attenuet, ac dissolvat, obstructos meatus reseret, Naturæ robur adjiciat, nervosque omnes una intendat; ut relicta inquinamenta per conferentia emissaria educat: atqui fieri potest, ut protrusus magna ex parte vitiosus humor critice per vias Urinæ, vel Sudoris, residuus per alvum sit egerendus, forte quia crassior, compactiorque, non aliter quam cathartico medicamento exturbari queat. Sed & non raro etiam accidit, ut reliquiæ istiusmodi morborum certam quamdam fermenti vim, conditionemque nanciscantur, aptam utiles quoque liquores inquinare, quæ sensim adeo increbrescere solet, ut tractu temporis potentior reddita majora detrimenta pariat. In his autem ægritudinibus etsi magna promoveatur evacuatio, nisi ejusmodi quoque fermentum educatur, numquam ægri bene convalescent. Quo fit, ut sæpissime modico sudore, levi vomitu, pauca dejectione, vel etiam

per

per urinam excretione, graves cæteroqui morbi desinant, qui magnis, iteratisque evacuationibus abigi non potuerunt. Porro jam satis liquet, febrile fermentum, in febribus præsertim periodicis, extingui a Cortice peruviano, quod valido purgante pharmaco adhuc iterato numquam cederet. Hos equidem contumaces morbos a latentibus hisce fermentis inductos, efficacius præ cæteris fugari experti sumus Antimonio diaphoretico, & Bezoarticis cujusvis generis rite præparatis, quæ nimirum efficacius pervadunt & vi, potestateque potius corrigendi, quam evacuandi, latentes hos, & rebelles succos extenuant, & eliminant.

APHORISMUS XIII.

Quibuscumque Crisis fit, iis nox gravis ante accessionem; quæ vero subsequitur, magna ex parte levior existit.

QUamvis Morbi plerumque iteratis paulatim solvantur egestionibus, rarenter vero judicentur; non est tamen, ut aliquando saltem perfecta Crisi subito desinant, quæ propterea Medicis dicitur: *Subita in Morbo, vel ad salutem, vel ad Mortem mutatio, cum notabili materiæ motione*. Illam autem non aliter fieri contingit, quam concoquente, & segregante Natura a bonis mala, adeoque per fermentationem subigente, quæ ipsi adversa totius Corporis œconomiam perturbarant, ut in Apostematum maturatione, atque puris concoctione manifeste patet: at vero in hac concoctione, secretioneque, magna percipitur agitatio, pari ferme modo, ac in musto fermentescente experimur, cujus partes tenues, & mobiles a crassioribus, & fæculentis necesse est extricari, ut in perfectum Vinum commutetur. Hac ergo de causa futuram crisim accidit agitationes, molestiasque præire, quibus ægri noctes plurimum insomnes, & inquietas patiuntur. Hinc quod aplerisque dicitur ante accessionem, vertunt alii ante judicationem. Sed revera numquam Crises accidunt, nisi in paroxysmis ægritudinum, cum nimirum Natura Causam morbosam adoritur, ac subigere conatur; unde perinde erit ante accessionem, ac ante judicationem, in accessione contingentem, molestias, inquietudinesque persentiri.

Meminit autem Hippocrates potius noctis, quam diei: quoniam nocte, etiam levia graviora percipiuntur, cum id tempus quieti destinatum sit, & mens minus distracta esse soleat; quamobrem dolores, perturbationes, & cætera symptomata per noctem experimur molestiora. Accedit, quod noctu ex Aere densiori, & frigidiori, perspirationes in nobis quodammodo impediuntur, ac retardantur, unde sanguis ipse, & viscera Corporis, magis inâci, & divexari solent.

Quæ vero sint mala Crisim præcedere solita, refert idem Hippocrates 1. *epidem. & lib. prænotionum:* & quidem, si futura sit hæmorrhagia ex naribus, præcedet vertigo, oculorum rubor, squallor, hebetudo, & illacrymatio, aurium tinnitus, pruritus narium, Capitis dolor, temporum pulsatio, venarum Colli inflatio, & phantasmata per Somnum erunt repræsentantia prælia, rixas, ignem, resque ignitas, ut de eo memorat Galenus, qui volantem ignitum draconem somniaverat. Si Vomitus, præerunt Nausea, & ciborum fastidium, dolor, & morsus stomachi, oris amarities, inferioris labii tremor, & contractio, faciei rubor, Somni turbulenti, Corporis jactatio, Cordis palpitatio. At vero si alvi fluxus; ventris onus, tormina, ac rugitus, Hypochondriorum inflatio cum dejiciendi cupiditate. Si præterea per Urinam Crisis immineat; illa repente turbabitur, æger sæpius micturiet, Renum, & Vesicæ dolore gravabitur, interque mingendum ardore afficietur. Si demum per Sudorem; difficilis, & crebra respiratio, præcordiorum æstus, partiumque externarum calor, & mador præcedent, æger ad somnum inclinabit, urina parcior fiet, atque arteriarum pulsus, majori quadam expansione, fluctuantis motum referet.

Hæc, & id genus alia, pro Crisium varietate accident nocte præcedente; sequenti vero, leviora plane erunt omnia, & æger ipse melius se habebit; imo, si critica evacuatio perfecta fuerit, atque Causa morbi omnino fuerit evicta, & expulsa, non solum nox, quæ sequitur, magna ex parte levior fiet, sed etiam ægrotus convalescet. Hunc autem ferendo esse oportet, nam viribus ex Crisi infractis, de vita verendum: unde dicebat Hippocrates *in Coacis prænotionibus: quandoque in optimis Crisibus ægri pereunt*. Nimirum ubi vires non sufferunt.

Atque hinc salutaris Criseos indicia patebunt, nec non cujuscumque evacuationis exitus. Quippe si subinde morbus

cum

cum adjunctis symptomatibus penitus, vel magna ex parte cesserit, & vires tulerint, profecto res succedet ex voto; sin secus, omnia ruent in interitum.

APHORISMUS XIV.

In profluviis Alvi mutatione excrementorum juvant, nisi ad mala mutatio fiat.

EGestiones per alvum habitæ, quemadmodum sæpenumero salutares sunt, ita nonnumquam valde perniciosæ. Neque solum, ut habet hoc loco Hippocrates, malæ debent existimari, cum succedentes fiunt ad mala mutationes; verum etiam cum immoderatæ sunt, & tormina, ac dolores inducunt, internamque intestinorum tunicam erodunt; siquidem præter Diarrhœam, & Dysenteriam, solent Tabem, & totius Corporis consumptionem afferre.

Distinguere consueverunt plerique Medicorum ejuscemodi per alvum evacuationes, in Stomachicas, & Jecorarias, atque illas a Ventriculo male concoquente, & in excrementa cibos commutante oriri ajunt; has vero e Jecore intemperato ad frigidum quidem, ut in fluxu, quem Hepaticum vocant; ad calidum vero, ut in Diarrhœa, & Dysenteria.

Verum licet aliquando in Lienteria, & Cœliaca affectione dejiciantur cibi nondum digesti, qui Ventriculi defectum arguant, haud tamen putandum, ejusdem semper vitio hujus generis dejectiones haberi. Siquidem non raro a depravatis succis pancratico, & felleo, importunæ, ac immodicæ evacuationes oriuntur: cum enim in eum usum succi isti a Natura sint destinati, ut transeuntem chylum per intestina gracilia diluant, atque a fæculentis portionibus repurgent, si fortasse aquei, viscosi, inertes, aut aliter præter Naturam sint affecti, vel illorum ductus obstructi, nulla, vel mala secretio fit, unde simul cum fæculentis partibus, chylosæ, & alibiles pariter egeruntur. Atque hinc est, quod in his conferant salita, acida, acria, austera, quibus scilicet succi illi corrigantur, vigorentur, vel per proprios ductus confluant in Intestina.

De Fluxu vero Jecorario, nemo est, vel leviter in rebus Anatomicis versatus, qui nesciat omni culpa carere Jecur in ejuscemodi alvi profluviis, cum jam satis, superque constet, nec ipsum sanguificandi munere fungi, nec ex illo per venas sanguinem ad Intestina permeare, sed potius ab his in illud revehi: atqui in Dysenteria, & Diarrhœa, si ab Hepate per venas in Intestina acres illi, & erodentes humores derivarent, proculdubio laxatis, apertisque venis, una simul cum humoribus sanguis ipse affluenter prosiliret. Verum hæc fusius a nobis discussa sunt in Praxi *cap. proprio de Alvi fluxu*.

Utut autem ista se habeant, memorat hic Hippocrates mutationes excrementorum juvare in alvi profluviis, nisi ad mala mutatio fiat: etenim cum in Lienterico, ac Cœliaco fluxu egestiones, quæ antea albæ, chylosæ, & fluentes admodum erant, coloratæ comparent, repurgatæ, & consistentes, naturalem conditionem induunt; ut etiam de acido ructu superveniente protulit idem Hippocrates. 6. Aph. 1. Sic pariter excrementa Diarrhœam, ac Dysenteriam concitantia, nigra, fætida, purulenta, ubi malitiam horum exuerint, atque in flavum, minusque olentem humorem commutantur, argumento sunt, Naturam in pristinum sanitatis statum redire, facileque in posterum moderari posse fluentium excrementorum malitiam, & originem. At vero quotiescumque evacuationes uniusmodi sunt, & sibi similes continenter prodeunt, Morbum, causamque Morbi persistentem, contumacemque significant.

Melius igitur erit in alvi profluviis excrementa sensim apparere mutata, neutiquam vero in pejorem deducta conditionem, ut cum e flavo in nigrum, e minus olente, in fætidum; e consistente in corruptum humorem abeunt; ut propterea prudenter sane adjecerit Hippocrates, *nisi ad mala mutatio fiat*. Hac de causa exitiosæ sunt dejectiones in Dysenteriis, quæ e pallidis in croceas, in virides, in atras; e crassis in dilutas, & putridas; e stercorariis in pingues, & strigmentosas transeunt. Mutationes etenim istæ nulla ratione prodesse possunt, utpote a naturali statu plurimum recedentes; quamobrem utiles solummodo censendæ erunt, quæ ad Naturæ consuetum redeunt; vel saltem non multum a sanitatis statu deflectunt.

APHORISMUS XV.

Ubi fauces ægrotant, aut tubercula nascuntur in Corpore, excretiones inspicere oportet; nam si biliosæ fuerint, Corpus una ægrotat; si vero similes sanis fiant, tutum est Corpus nutrire.

ATtulit præcedenti Aphorismo Hippocrates, loco exempli, Crises per deje-

ctionem factas, nunc eas, quæ per abscessum contingunt examinans, utitur exemplo glandularum tumefactarum, atque tuberculorum in corpore erumpentium, aitque intumescentibus faucium glandulis, vel erumpentibus tuberculis in Corpore, an non idem nutriendum sit, excretiones observandas esse: etenim si illæ biliosæ fuerint, indicium erit, Corpus, ejusque interna viscera una simul ægrotare; si vero sanorum egestionibus similes sint, tutum erit Corpus nutrire.

Conjecturas hic itaque recenset ab apparentibus ad recondita, quibus de nutricatu, refectioneque Convalescentium a morbis certo statuat, si fortasse consanescant, facta vitiosi humoris in glandulas, & cutim Corporis depositione, num inde impurum adhuc illud remaneat; idque ab excretionibus conjicere satagit, unde omnino repurgatum possit tuto pleniori cibo nutriri; sin secus, purgare prius expediat, mox alere, juxta regulas superius traditas.

Neque vero de Angina intelligendus est Aphorismus, ut male plerique interpretantur: etenim si de ea, quæ musculorum gutturis, & faucium inflammatio est, sermonem Hippocrates instituisset, non plane de convalescentibus ex Abscessu, sed de omnino morbosis Corporibus ageret; adeoque male fuisset adjectum: *Si vero sanis similes, tutum est Corpus nutrire*. Igitur de Abscessibus ad glandulas faucium, & colli, itemque de tumoribus erumpentibus ad cutim omnino locutus est. Et quidem iteratis observationibus est compertum, solere glandulas tum internas, tum subcutaneas, quibus universum fere Corpus refertum est, in plerisque ægritudinibus vitiari, imo reliquorum omnium viscerum affectiones prompte subire, quod vasa quæcumque tum sanguinem, & nervorum liquorem, tum lympham deducentia, in se excipiant, & moderentur, unde harum male affectarum causa plerumque accidit ægrotare, vel ægritudinum crises per abscessus admittere. Quamobrem non immerito Hippocrates tumefactarum adenum, & tuberculorum in habitu Corporis prodeuntium exemplo speciatim hic usus est; quippe humores quicumque per vasa Corporis excurrentes in ipsas deducuntur, ibique commiscentur, atque ab impuritatibus repurgantur. Hinc triplici de causa nedum faucium glandulas, sed cunctas propemodum contingit ægrotare, indeque tubercula progigni; vel scilicet vitio sanguinis, lymphæ, & liquoris nervorum minime a recrementis repurgari; vel impedita per poros cutis perspiratione: vel denique earumdem glandularum vitio, quæ nimirum nec excipiant, nec deducant, nec bene permeantes succos repurgent, aut emendent. Meminit autem Hippocrates biliosarum hic solummodo excretionum, non quod a reliquis aliis excrementorum vitiis illas affici non contingat: sed quia in acutis ægritudinibus hujus generis excrementa plerumque excitari solent, quippe quæ acriorem sanguinis constitutionem, & inflammabilem naturam consequuntur, unde febres æstuosæ, sitis, oris amarities, dolor, vigilia, & consimilia symptomata exoriuntur. Cum itaque excreta ista mala sunt, totum corpus adhuc infectum denunciant, nec sufficienter ex abscessibus fuisse repurgatum, ideoque tuto nutriri non posse, nisi fuerit omnino ab inquinamentis detersum, & evacuationes similes sanis habeantur.

V.Hipp. libr. de Glandu.

Sub excretionibus autem, quas inspiciendas vult Hippocrates, non solum quæ per alvum, sed etiam quæ per vias urinæ, aliosque ductus fiunt, comprehenduntur; undecumque enim illæ prodeant, corporis statum designant.

Notantur pariter hic tubercula speciatim extrinsecus apparentia, licet consimilibus tumoribus fere semper interiora quoque afficiantur. Anatome quippe pluries observatum est, tumores in collo, & faucibus erumpentes occupasse primum Mesenterium, Pancreas, aliaque Viscera adenosa, ut in Variolis quoque accidit; quamobrem non mirum, si ob consensum partium per glandulas, putaverint plerique ab ipsis bene, vel male affectis de totius habitudine judicium ferri posse. Frustra igitur ejusmodi tubercula tollere adnituntur, qui toti sunt in lituris, lotionibus & emplastris adhibendis, cum tamen oporteat internis medicamentis concretos ibidem humores dissolvere, & extenuare, repurgatis quoque a sanguine, cæterisque utilibus humoribus, quæ retenta sunt, excrementis. In hunc sane usum valde conferunt (præ cæteris adhuc purgantibus) Antimonium diaphoreticum, Sanguis hircinus, Cornu Cervi, Sperma Ceti, Nitrum fixum, extractum hyperici, pulvis Viperarum, & omnia salia volatilia, quibus scilicet & diaphoresis, & diuresis facile possit promoveri.

APHO-

APHORISMUS XVI.

Ubi Fames, laborandum non est.

REdit Hippocrates ad enarrandas cautiones reficiendorum Corporum, atque hoc Aphorismo, docet non esse simul, convalescentibus potissimum, injungenda inediam, & laborem, cum Natura duplicem evacuationem ferre nequeat; unde ait: *Ubi fames, laborandum non est*: velut vertere visum est aliis: *ubi Corpus inedia conficitur, vel confectum est, laborare non debet*.

Quamvis autem de fame solum videatur locutus, tacite tamen (ut monet *in comment. Galen.*) cætera quoque inanientia subintellecta voluit, ut proinde hujus sententiæ summa sit, duplici simul evacuatione nunquam utendum, ne vires dissolvantur, & Natura omnino succumbat, cum alias ex eodem Hippocrate doceamur, magnum studium habendum esse, præsertim in ægrotantibus, fortem servare Virtutem. (Lib. de alim.)

Atque hinc sane non leve argumentum sumere licet ad redarguendos eos, qui ex Hippocrate cum præcipiant victum valde tenuem, & quandoque etiam tenuissimum, in morbis acutis, iteratas tamen phlebotomias, aliasque evacuationes præscribere non verentur, magno Virium dispendio. At vero prudenter hic Galenus admonet: *Sanis non sunt præcipienda exercitia simul, & inedia, neque etiam ægris aliquis vehementior motus adhibendus, una cum cibi abstinentia, neque sanguinem mittere oportet, neque citare vomitum, neque purgare, neque multa uti frictione, neque in universum aliquo forti motu, vel Corporis alteratione: in talibus siquidem motibus omnibus, ubi cibus defuturus sit, vires dissolvuntur, sive ægrotent, sive etiam sani sint homines*. Hactenus Galenus.

Verum non quemcumque motum, laborem vocat, sed qui lassitudinem inferat: etenim solent Medici simplicem motum ab exercitio, & labore distinguere, ac per sudorem, & lassitudinem dimetiri, & quidem levem Corporis agitationem, motum appellant; cum sudore, & anhelitu, exercitium; laborem denique, ad lassitudinem, & defatigationem usque deductum. Hoc autem loco specialius videtur notatus Labor, quo nimirum Corpora virium dispendium patiuntur, quas plurimum licet credere inedia resolutas. Modo per laborem sanguis citatior redditur, ac tenuior, qui profecto facillime expirat per poros Corporis, eadem occasione patentiores, unde sudores etiam affluentius emanant, universaque fere membra fatiscunt.

Quoniam vero famis mentio ab Hippocrate facta est, jure posset quis dubitare, de qua fame exponendus ille sit. Et sane cum de Convalescentibus reficiendis agat, famem potius naturalem intelligere fas est, cujus nimirum causa solicitamur ad exquirenda alimenta. Alias enim meminimus, a succis quibusdam acido acribus Ventriculi os superius proritari, cum is vacuus est; alimenta vero ingesta dissolvi, cum est repletus. Cumque per laborem sanguis potenter extenuetur, & vires langueant, si fortasse a vacuo per famem ventriculo nil possit suggeri, quod sanguinem & vires reficere queat, profecto ex languore nimio totum Corpus grave vitæ periculum subiret: verumtamen famem idem Auctor consuluit solum in humidioribus temperaturis. 7. *Aphor*. 59.

Quousque autem Vita, summa cum inedia, & absque ullo cibo, ac potu, sustineri queat; jam diu quæsitum est apud Medicos. Et licet ab Hippocrate scriptum sit *lib. de Carnibus*, seu *de Principiis*, non ante septimum diem illam esse exitialem, & Plinius *lib*. 11. *c*. 54. adhuc ultra undecimum plerosque durasse referat: experimentis nihilominus innumeris observatum ab aliis est, etiam ad menses integros, atque ad annos, incolumem fuisse productam. At quamvis id factum crediderim in quibusdam ex peculiari Corporum, & succorum constitutione, forte etiam non sine eorumdem vitio, atque ægrimonia: in cæteris tamen universim non diutius Vitam nataraliter prorogari posse, ut sine cibo, ac potu hebdomadas transcendant, vix induci possum, ut credam, si potissimum succi ciborum dissolutionibus destinati, & Ventriculus in suis operibus bene se habeant. In multis Animalibus expertum se fatetur Clarissimus Redius infra quadragesimum diem dumtaxat perduratam; verumtamen Homines, beneque valentes, ipse existimaverim, haud difficulter quartumdecimum transilire posse; quin & post octavum bulimon incurrere, quo nec amplius deinde famescant, nec cibum capiant, illumque fortasse assumptum, vel per vim inditum, nec retineant, nec conficiant, ut aliquando observavi.

Qui ergo referuntur ad plures menses, & annos sine ullo cibo vixisse, præter naturam plane affecti, in succis Ventriculi, & intestinorum dissolventibus, vitium aliquod passi sunt; unde ad cibos exquirendos minime solicitarentur. Sed & sanguis pariter ejusmodi sane constitutionis fieri potest, ut vel minimum, vel nihil admodum extenuetur, & absumatur, æque ac animalibus iis accidit, quæ per hiemem in latibulis degunt absque cibo. Viscerum quoque, & membrorum textura plurimum in idipsum confert, si non tamen laxa, ac tenuis sit, ut celeri consumptioni subjiciatur; etenim quibus cutis densior est, nec facile perspirationi patet, leviorem plane patiuntur corporis dissolutionem. Simile quid accidit iis, qui ingenti timore, ac vehementi mœstitia correpti, omni pene ciborum desiderio destituuntur, & inediam ad plures dies sufferunt. Qua ratione crediderim, quamobrem nonnulli sub ædificiorum ruina ad hebdomadas supervixerint: & pleræque volucres intra nives semestri spatio immobiles persistant, sed adhuc in vita perdurent. Porro in his, impedita perspiratione, sanguis non difflatur, ideoque nec novo pabulo eget, ut continenter reficiatur. Quamquam & Aer ipse sive inspiratus, sive per poros cutis, aut aliter exceptus, potest in aliquibus ita sanguinem temperare, ut sine evidenti consumptione, is diutius perennet; & sicut peculiares quædam Aeris constitutiones solent quibusdam talem famem excitare, ut pluries in die cibum sumere cogantur; ita ex adverso aliæ poterunt, in certis saltem habitudinibus corporum, illam obtundere, ut queant absque cibis in longum tempus perdurare; Cujus forte constitutionis fuit ille, quem memorat Olympiodorus ex Aristotele solo Aere, & Sole sustentatum. Hinc non omnino fabulosum putandum est, quod scribit Plinius *lib.7. c.2.* confirmatque Strabo *lib. 15. de situ Orbis: ad extremos fines Indiæ ab Oriente circa fontem Gangis Astomorum gentem sine ore, halitu tantum viventem, & odore, quem naribus trahunt, nullum illis cibum, nullumque potum esse*, Odore etiam plurimos sibi vitam prorogasse, posteritati traditum, ut de Democrito Laertius, & de Homero, qui ejus vitam descripsit, memorant. Refert quoque Xiphilinus ex Dione, Britannos cibum parare consuevisse, qui ad unius fabæ quantitatem gustatus, & famem, & sitim penitus inhiberet. Feruntur & Indi beneficio cujusdam herbæ, *Coca* ab ipsis dictæ, ac ore gestatæ, famem a seipsis repellere: quod etiam a Scythis factitatum meminit Matthiolus *in Præfatione ad Dioscor.* Cæterum in aliis, qui diutius cibis caruisse narrantur, vel impostura locum habuit, vel virtus Divina præluxit.

APHORISMUS XVII.

Ubi Cibus præter naturam plus ingestus est, hic morbum facit, ostendit autem sanatio.

Mediocritatem omnino servandam esse in Natura certissimum est apud omnes, præsertim vero in alimentorum sumptione, ut propterea superioribus Aphorismis dixerit idem Hippocrates: *Non satietas, non fames, nec quidquam aliud, quod modum Naturæ excesserit, bonum.* Nunc vero Cibi quantitatem in Convalescentibus præscribens, nocuum inquit esse cibum præter naturam ingestum, quoniam morbum facit, ut patet ex illius sanatione. Dixit autem *præter naturam*, sive ut alii legunt, *ultra naturæ exigentiam*, ut nimirum designaret cibi ingesti quantitatem mensurandam esse a peculiari cujusvis Corporis constitutione: quæ enim quantitas uni indebita, & excedens videtur, alii erit naturalis, & consentanea: quamobrem habendus semper est respectus ad ætatem, propriam Constitutionem, exercitia, incolatum, in ciborum administratione.

Sed & *præter naturam* explicari quoque potest, prout vires gravat, & Ventriculum plus justo replet: concoquentis quippe Ventriculi vis limitata est, & succi ejusdem non omnem ciborum copiam dissolvere queunt, sicuti nec certa aquæ stygiæ quantitas illimitatam metallorum molem diluere, & erodere valet. Forte quoque dixerit *præter naturam*, habito respectu ad eorumdem qualitatem, conditionemque. Siquidem multa sunt, quæ pravitate solum nocent, & sanguinem, ac viscera coinquinant, si tamen modestate sumantur innocua sunt: extra modum vero omnino infensa evadunt. Quamquam consuetudo in his plurimum valet.

Quoniam vero Hippocrates inquit, ex cibo præter naturam plus ingesto Morbum fieri, non Mortem, adeoque admittere sanationem; inde profecto deducere possumus, excessum dumtaxat cibi assumpti illum hic notare voluisse, sive autem excessus sit relatus ad cibum solito abundantiorem, ut de femina quadam idem Auctor in epidemiis testatur,

ftatur, quæ liberalius pafta, quo die judicata fuerat, recidit; five ad vim, facultatemque Ventriculi, etiam moderatam ejufdem quantitatem exacte conficere nequeuntis, cum multum, & paucum ad aliquid referantur, parum intererit: nam & importunus, & infuetus, & impræparatus, & crudus, atque nec debito ordine, nec convenienti modo fumptus cibus, nedum convalefcentibus, fed etiam fanis nocuus, & periculofus effe folet. *Cibus profecto*, inquit idem Hippocrates *lib. de loc. in hom. fi vincit Naturam, efficit morbum*; Quare quocumque modo Naturam fuperet, præter naturam erit, atque adeo Morbum faciet.

Quod denique ex cibo præter naturam plus ingefto morbus oriatur, fubdit Hippocrates oftendere fanationem, nulla tamen mentione facta de morbi fpecie, aut de ejufdem fanatione. Fortaffe voluit fubintelligendas ægritudines ex cruditate, quam fere omnes morbi confequi poffunt, nifi etiam eamdem prægreffam ægritudinem, & graviorem, ex indigeftis, corruptifque cibis, redire exiftimaverit; aut etiam morbi nomine abufus, damnum, atque detrimentum indefinite expreflerit. Sanationem vero per vomitum, aut dejectionem, vel per inediam, implicite complexus eft: etenim mala ex cibis uberioribus, vel infeftis orta, quam citius vomitu, aut exacta diæta corriguntur. Quod fi interiores corporis ductus fubierint, & vifcera, ac fanguinem infecerint, nonnifi alexipharmacis curabuntur. Cæterum a cibis abundantius ingeftis, depravatis, aut corruptis, præter cruditates, proficifcuntur obftructiones, tumores, alvi profluvia, choleræ, colici dolores, febres, idque genus alia, & pejora mala. Si præterea cacochymi ii fint, feu infalubres, malique fucci, etiam febres peftilentes oriri confueverunt, itemque vertigines, fyncopes, Lethargi Apoplexiæ, aliæque perniciofæ ægritudines, quas memorat Galenus, præfertim *libro de cibis boni, & mali fucci*. Quamobrem fi ex his morbis provenerint, pro illorum ratione varia, diverfimode quoque tractandi erunt.

V. Hip. de vict. in acut.

V. Etiam Hipp. 3. de diæta.

APHORISMUS XVIII.

Eorum, quæ univerfim, & velociter nutriunt, veloces quoque fiunt excretiones.

SIc habet vulgata lectio Leoniceni, ut proinde fenfus iftius Aphorifmi fit: eorum, quæ univerfim, hoc eft fecundum totam fubftantiam, & velociter nutriunt, veloces quoque fieri refiduorum excretiones. At aliis arridet ἀθρόως, non univerfim, fed affatim, feu non fenfim exponere; adeoque Aphorifmum ita interpretari, quod ea, quæ abundantem, & celerem fuggerunt nutrientem fubftantiam, celerem quoque patiantur excretionem.

Quod velox nutritio velocem quoque excretionem referat, fuaderi ex eo poteft, quia ficut fe habet digeftio ad nutritionem, ita fe habebit fecretio, ac diftributio ad evacuationem: modo fi velox facta eft nutritio, velox quoque defignabitur abfoluta digeftio, ac diftributio, adeoque excrementorum repurgatio, & expulfio.

At qua ratione univerfim, feu affatim nutrientia celerem fubeant evacuationem, non bene intelligi poteft, cum pleraque nutriant, & abundanter, nec tamen celeriter evacuantur: fic carnes melius, & abundantius nutriunt, quam olera, cum tamen ifta facilioris fint, & celerioris excretionis; multa alia, ut Spondyli, Locuftæ, Aftaci, tardius plane concoquuntur; mox vero in inteftinum tenue delapfa ftatim ventrem movere folent, & plufquam ratio exigat, egeri. Ova infuper facilis, & citæ dicuntur coctionis, multumque nutrire, cum tamen robuftum quid habeant, & inflent, ut dicitur 2. *de diæta*; Quin & Galenus ipfe multa alia in hunc locum congerit, quibus Hippocratis effatum non levibus videatur implexum difficultatibus.

Sed tamen ipfe crediderim, voluiffe hic Hippocratem indicare, quod alia phrafi dixerat in *lib. de alimento*, *cibum*, fcilicet, *qui difficulter tranfmutatur, ægre confumi: qui vero facile alteratur, & apponitur, abfumi etiam facile*. Cum enim refectio virium celerrime habeatur a vino, vinique fpiritu, aut a rebus confimilem naturam participantibus, profecto quemadmodum ifta velociter reftaurant, ita velociter quoque fua tenuitate diffolvuntur. Alimenta pariter tenuiorem fubftantiam nacta, & labilis appofitionis, celeris etiam funt difflationis, adhuc per poros Cutis perfpiratione. Contra vero fuccum fortita craffiorem, compactioremque, ficuti difficilius in ventriculo diffolvuntur, ita tardius in fuccum nutritium trafmutantur, ocyufque partibus apponuntur, atque pari ratione ferius abfumuntur, & perfpirant. Cæterum hoc Aphorifmo cenfuit Hippocrates generale quoddam documentum tradere, quo fciamus, quibus alimentis oporteat ægros, & con-

& convalescentes reficere, & quibus indiciis utiliora internoscamus. At vero a liquiditate, & mollitie ciborum fallax judicium sumitur facilis, & citæ refectionis: nam si vini spiritum excipias, ipsumque vinum, reliqua propemodum omnia non æque cunctis conferunt, nec pari modo se habent, cum non desint, qui melius, promptiusque restaurentur solidioribus, quam mollioribus cibariis.

APHORISMUS XIX.

Acutorum Morborum non omnino sunt certæ prænunciationes aut Salutis, aut Mortis.

INter alias morborum divisiones, notissima illa est, qua alii Acuti, alii Chronici dicuntur; cumque acuti ob citam eorumdem solutionem, intra breve tempus de ægrotantis vita decernant, cujus eventus præsagitio ab ignominia plerumque Medicos vindicat, ne tamen exinde multum faciles in prædicendo illi sint; idcirco accuratissimus Hippocrates, ut quorumdam conjectorum impudentiam, arrogantiamque reprimat, qui etiam a prima die se jactant morborum exitum prænuntiare, hic monet, non omnino certas esse, & infallibiles acutorum morborum, vel ad salutem, vel ad mortem prædictiones. Hinc idem Hippocrates *lib.* 2. *prædict.* postquam hos derisérit, subdit: *Consulo autem, ut quam prudentissime agant, tum in reliqua arte, tum in hujusmodi prædictionibus, illius probe memores, quod si cui successerit prædictio, is apud ægrotum intelligentia præditum in admiratione fuerit; si vero quis aberrarit, supra hoc, quod odio habetur, fortasse etiam insanire videbitur: quapropter jubeo, ut cum alias omnes, tum has prædictiones prudenter faciant, quamquam sane & audiam, & videam, neque judicare recte homines ea, quæ dicuntur, ac fiunt in arte, neque narrare.*

Quinam autem acuti morbi dicendi sint, alias a nobis est ostensum. Equidem simul breves, ac symptomatum magnitudine, & vehementia sociati esse debent; etenim febres Ephemeræ dictæ, quamvis brevissimæ sint, ob defectum tamen symptomatum graviorum, acutæ minime dicuntur; sed & nec Hydrops, Empyema, Tabes, aliæque ægritudines vehementissimis, perniciosissimisque symptomatis conjunctæ acutæ nominantur, quia breves non sunt: quamobrem merito notavit Hippocrates 1. *aphoris.* 7. morbos acutos statim extremos afferre labores.

Unde præterea Morbis accidat acute lædere, & ægrotantes affligere, profecto a partis affectæ præstantia, & a vitiosi humoris conditione deducere licet. A partis præstantia quidem, nam hæc diu molestiam, gravemque noxam sustinere non potest; qua ratione Apoplexiæ, Lethargi, Phrenitides, Syncopes, Palpitationes, ob cerebri, & cordis cum vita necessitudinem, non multum protrahuntur. A noxii humoris natura vero, qui plerumque in acutis ægritudinibus sanguini infensus vitæ conservandæ ineptum illum reddit, sive quod dissolvat, & corrumpat, sive quod cogat, aut aliter inficiat, ut solutus, concretus, effœtusve nequeat tandem motum cordis tueri. Hæc plane damna sæpenumero eveniunt e degenerantibus, inversis, corruptisque fermentis viscerum, quibus sanguis permeans inficitur.

Quoniam vero Morbi quicumque inchoant, augescunt, consistunt, & declinant, nedum inter initia de illorum exitu certo præsagire nequimus; verum etiam fallax judicium, & incerta prædictio erit, quousque exacte non constiterint, cœperintque declinare: cum enim nondum devicti, pugnantem causam in corpore latentem adhuc habent, vitæ possunt insidias moliri, & ob agendi rapiditatem quacumque de causa momento temporis permutantur, & symptomata, quæ remitti visa sunt, denuo exasperantur, imo quandoque graviora redeunt.

Hujus incertitudinis causam referunt fere communiter Interpretes in Humorum peccantium mobilitatem, tenuitatemque; quoniam scilicet facile ii de loco in locum feruntur, & quascumque corporis partes pervadunt, ut propterea chronici Morbi a crassis humoribus progeniti, cum lente procedant, soleant facilius, tutiusque futuri eventus indicia prodere. At potius petenda videtur causa a motu particularum in sanguine, cæterisque liquoribus fermentescentium; etenim donec fermentatio perseveraverit, & in depressionem, secretionemque non desierit, quæ sola salutarem exitum ægrotantibus prænuntiat, morbus ipse in ancipiti est: quandoquidem in coagulationem, aut resolutionem abire potest.

Adjectum est *non omnino*: ne Medici prorsus desperent de prognosi; cum cæteroqui magnam laudem exinde consequi soleant testimonio ejusdem Hippocratis *primo* *pro-*

prognost. Quare, ut quis rationabiliter conjiciat de successu ægrotantium, docuit *Gal.3. de Crisib.* 4. ad tria hæc respicere debere, *ad Ideam Morbi*, *ad Magnitudinem*, *& ad Morem:* nempe cujus generis ægritudo sit, quæ symptomata illam comitentur, & num a benignis, vel malignis succis ortum ducat. Perpendat etiam sagax Medicus naturæ vires, an validæ, vel imbecillæ sint, & quidem examinando singulas corporis operationes, Animales, Vitales, & Naturales: ab his namque bene, vel male se habentibus, levius, graviusque, probabiliter cujuscumque Morbi eventum conjectabit.

Subditur insuper, *non omnino sunt certæ prænunciationes*. Medicina siquidem tota conjecturalis est, & universa conjecturis inhæret: quamobrem *primo aph.* 1. judicium fallax dicitur. Et Celsus *lib.* 1. *cap.* 6. inquit: *Spes ejus interdum frustratur, & moritur aliquis, de quo Medicus securus primo fuit*. Attamen non sunt ex hoc omnino parvifaciendæ ejusmodi conjecturæ; nam etsi aliquando fallant, sæpe tamen collimant. Unde idem Celsus, *Sed est tamen Medicinæ fides, quæ multo sæpius, perque multo plures ægrotos prodest*.

Postremo quamvis meminerit Hippocrates Salutis dumtaxat, & Mortis, sub his nihilominus aliæ in Morbis mutationes comprehenduntur, ut proinde non modo cauti simus in præsagiendo salutis, aut mortis eventu; verum etiam omnium accidentium, & mutationum, quæ in morborum decursu contingere possunt. Notavit autem speciatim acutos, quibus præ brevitate, & impetu, facilior accidit mutatio: at vero chronici, cum in longius protrahantur, nec tam subitam motionem subeant, nec sine alicujus visceris affectu divexent, certiora, & firmiora signa imminentis quandoque interitus proferunt.

APHORISMUS XX.

Quibus Juvenibus alvus humecta est, iis senescentibus exiccatur. Quibus vero Juvenibus alvus sicca est, iis senescentibus humectatur.

QUod Hippocrates has sententias, sicut & pleraque fere omnia ab observationibus, atque experimentis potius deduxerit, quam rationibus conquisierit, vel ex hoc liquere potest Aphorismo, in quo explicando tamdiu Interpretes allaborant, certam, constantemque rationem exquirentes a vario ætatum temperamento, ficciori, aut humidiori; cum tamen exinde oporteret invertere illarum temperaturas, & siccis senibus humidam, humidis adolescentibus siccam temperiem asciscere, adversus omnium veterum placita. Sed & nec tam facile humiditas Juvenibus posset affingi, ut qua de causa lubriciorem alvum aliquando sortiantur, ratio posset indicari, qui tamen communi voto calidi sicci statuuntur. Hinc fortasse Galenus *in Commentario* huic argumento non fisus, *longiorem*, dixit, *rem hanc exigere sermonem, itaut liber integer necessario sit futurus:* Quamquam de intemperata, aut labefactata facultate Retentrice, & Attractrice ventriculi, atque Hepatis, multa etiam comminiscatur. Verumtamen recte postremo concludit: *Quantum autem ad usum artis attinet, hoc solum scisse sufficiat, quod est ab Hippocrate dictum, etiamsi causa non adjiciatur.*

Quamvis ergo res difficilis explicatu videatur, si tamen ea, quæ ad ciborum confectionem, dissolutionemque, atque ad excrementorum alvi secretionem, sunt alibi a nobis memorata, hic in memoriam revocentur; profecto causæ ejusmodi permutationis in ætatum varietate rationabilius quæri poterunt.

Ciborum dissolutionem, atque utilium ab inutilibus partibus secretionem promovent potissimum confluentes succi illi e Pancreate per Vvirsungi ductum, e Cysti fellea per cholidochum in Intestina: debent autem ita hi natura esse comparati, ut alter alterum nec mole, nec conditione prævaleat, aut exuperet. Si vero felleus humor fortasse præcellat, & acrior, tenujorque sit, alvus lubricior redditur; at contra adstrictior fit, si præpolleat e Pancreate deductus. Quandoque etiam serosus humor, qui e potu, & humidis cibis derivat, totus fere in Intestina delabitur, & cum fæcibus commiscetur ad alvi lubricitatem; aliquando vero majori ex parte ad renes percolatur, & ad vesicam; unde urina copiosior fit, alvus vero siccior evadit. Quamobrem experimur in urinæ profluviis ventrem constipari, & fæces durissimas excerni. Hinc dicebat Hippocrates: *multa urinæ profusio paucam significat dejectionem*.

Cum itaque in Juvenibus bilis abundantior gignitur, suaque viget acritate volatili, qua Pancreatis succum temperet, & moderetur, profecto venter laxior fit; Secus vero, ubi illa parcior fuerit, aut auste-

 rior.

rior. Sic quoque a varia conditione ſucci pancreatici acidioris, vel ſalſioris, fluxilioris, aut conſiſtentioris, variabit inteſtinorum repurgatio. Hinc quoties felleus humor auſteritate alvum in Juventute conſtipat, ſuccedente Senectute aquoſior redditus eamdem delaxat. Idipſum parcitate, & copia evenit, quibus nimirum diverſimode afficitur, ac permutatur confluens alter ſuccus pancreaticus; ut proinde egeſtiones excrementorum ex Inteſtinis varient pro eorumdem ſuccorum varia affectione, permutationeque. Conſtat autem experimento plurimum infringi Pancreatis liquorem a Felleo acriori, & volatili; ſicut contra illum augeſcere, & exaltari, ubi hic hebes, & effœtus evaſerit. Multum etiam in hanc rem valet habitudo lactearum venarum, an non partes chyli puriores admittant, vel reſpuant. Inde enim non raro accidit, fæces diminui, & obdurari, vel contra multiplicari, & humeſcere: quod etiam ex urina parciori, aut abundantiori ſuperius cum Hippocrate notatum eſt.

Conſtat præterea, felleum humorem plurimum ad alvi exonerationem conferre, ut propterea perſuaſum ſit pleriſque, non alia de cauſa Pueros ſolito lubriciorem alvum habere, niſi quia fæces congerunt multa bile ſaturas: quamquam Helmontius in Pylori, & fermentorum ventriculi mutationem ejuſmodi varietatem refert, quippe qui creditur Rector omnium operationum, præſertim naturalium.

Quod autem mutationes ejuſmodi, ætatum varietate, contingat, plane liquet, cum & coctiones, nutricationes, ſecretioneſque pro ætatum diverſitate, diverſimode habeantur: quo etiam ſit, ut ſæpenumero, qui in juventute graciles fuerant, in ætate conſiſtenti, & ſenili pingueſcant; & qui juvenes obeſo fuerant corpore, procedente ætate graciliſcant: Atqui obeſorum alvi plerumque laxiores eſſe ſolent.

Pro Coronide tandem advertere oportebit, quod etiam notavit Galenus hoc loco, hunc Aphoriſmum non ſimpliciter, & abſolute eſſe intelligendum, ſed magna ex parte, collatis invicem ætatibus, ut deducitur ex *Aphoriſm.* 53. *bujus*, ubi nonniſi comparate in eamdem fere ſententiam conceſſit. Sed & eadem victus ratione ſervata, ſub eodem Cœli ſtatu, & cum eiſdem exercitiis, nullaque interea per ætates ægritudine ſuborta, quæ viſcerum fermenta immutaverit, ejuſmodi permutationes alterne continget: *Si quis enim*, inquit Galenus, *in juventute Alexandrinorum victu uteretur; ſalſis utens cibis, & porris, zythumque ſuperbibens; in ſenectute vero nihil horum aſſumeret, lentem autem eſitaret, & vinum auſterum potaret, quo pacto diceremus hujus hominis dejectiones ætatis ratione permutari? ſic & qui in juventute lentibus veſceretur, & meſpilis, & vinum auſterum potaret; in ſenectute autem victu uteretur Alexandrinorum, atque ita cum victu excretiones mutaret, non recte ex dejectionibus judicium fecerimus. Sed cum omnia alia, non ſolum quæ ad cibos attinent, paria agentur, & dejectiones commutabuntur, tunc rectum fiet judicium de his, quæ ab Hippocrate in hoc Aphoriſmo dicuntur.* Hactenus Galenus. Idipſum ex regionibus, exercitiis, medicamentorum uſu, atque ex contracta aliqua viſcerum naturalium ægritudine, ut de hypochondriaca affectione experimur, intelligendum eſt.

APHORISMUS XXI.

Famem Vini potio ſolvit.

NOn eam hic vult Galenus ſolvi ex vini potione famem, quæ Naturalis dicitur, & quæ ex longa inedia, vel alvi profluvio, fluxu ſanguinis, aut aliqua alia, facta eſt, evacuatione; ſed quam caninam vocant, cum inſedabili ciborum appetentia conjunctam. Huic appetitui canino adjicere licet Lupinum quoque, & Picaceum, quo potiſſimum utero gerentes afficiuntur, res omnino inſuetas, & extraneas appetentes, & quem Plinius gravidarum Malaciam nuncupat. Addunt alii Bulimon, ſed revera Bulimos eſt affectus, ille ſyncopticus, qui a fame quidem incipit, ſed non habet eam amplius adjunctam, ut idem Galenus interpretatur.

At quamvis ad famem morboſam curandam Galenus id exponat: nil tamen vetat, quin etiam naturalem a Vini potione ſolvi poſſe arbitremur; imo cum ſuperius de reficiendis convaleſcentibus Hippocrates meminerit, probabilius videtur in illorum gratiam fuiſſe hunc Aphoriſmum adjectum, quippe qui a morbis vindicati ſponte ſolent avidius fameſcere. Hi vero ſi jejuni meracum vinum potent, proculdubio famem ſolvunt, unde alimentum capere nequeuntes, deinceps refici non poſſunt. Conſtat autem experimento, etiam ſanos, beneque ſe habentes ab epoto vino, illico delaxari, & ciborum faſtidium incurrere; ſi illud dulce ſimul, & generoſum jejuno ſtomacho

macho assumant. Atque hac eadem ratione fit, ut male se habeant, qui instante fame, ac ventriculo cibis vacuo, aquam ardentem bibunt, quia nimirum non solum fames ipsa desinit, sed etiam fermentum ciborum confectioni addictum dissolvitur, & extenuatur, non sine gravioris mali periculo. Cunctis quoque notum est, voraciores solere esse abstemios, & hydropotas, citiusque cibos conficere, quam œnopotæ; quamobrem Hippocrati Aqua edax dicitur.

Sed quamvis ad quamcumque famem compescendam vinum videatur aptissimum, præsertim merum, & generosum, dicitur tamen præstantissimum remedium Galeno adversus caninam speciatim appetentiam, & longe efficacius erit, si in illo infundantur, aut decoquantur Salvia, Melissa, Chamemælum majus, Abrotanum. Sunt & alia, quæ idipsum operantur, inter quæ præstat Anisi oleum, cujus quatuor, aut quinque guttæ cum saccharo exhibitæ, atque identidem iteratæ, omnem famem mirabiliter sedant.

V. etiam Gal. de fame ex acidis humorib. auctis in comm.

Nedum autem merum vinum caninæ appetentiæ adversatur, cum ex acidiori fermento ventriculi provenit, quod sane diluere, & emendare valet sæpius epotum; sed etiam si forte a vermibus, qui Platiæ appellantur, excitetur. Contigit enim mihi non multis ab hinc annis observare Juvenem quemdam extrema macie confectum, etsi avide, atque oppipare vesceretur, pristinas carnes recuperasse, sedata primum ejusmodi ciborum cupiditate, ab excreto per alvum magno, latoque verme in frusta dissecto, longitudinis fere palmorum sex, postquam aliquoties assumpsisset pilulas quasdam ex Aloe, & pulvere secundinæ primiparæ juxta præscriptum Hartmanni; itemque vinum meracum, largius ebibisset, cum reliqua nihil admodum proficerent.

APHORISMUS XXII.

Quicumque Morbi ex repletione fiunt, curat evacuatio; & quicumque ex evacuatione, repletio: & aliorum contrarietas.

NOn quamcumque repletionem videtur hic Hippocrates indicare, sed eam solum, quæ ex copiosiori ciborum ingestione est, ut proinde melius vertat Heurnius, *satietatem*; cujus etiam vocabulo usus idem Hippocrates est Aphorismo IV. hujus, ut patet ex græci Codicis lectione. Quamobrem genuinus Aphorismi sensus erit, morbos a satietate, atque ciborum ingluvie inductos, vacuatione tollendos esse; qui vero evacuationem sequuntur, repletione, nec tamen omni, aut subita, sed mediocri, ac paulatim promota, ut ex alibi traditis colligere est: siquidem evacuationi est protinus per restaurantia succurrendum, sed non tam repente multis, ut obruant; omne enim nimium Naturæ est inimicum.

Verum Galenus non eam tantum hic intelligit repletionem, quæ ex alimentis in ventriculo fit uberius ingestis, sed omnem in aliis quoque cavitatibus, & ductibus corporis inductam: quare generaliori significatione, per cujusvis Causæ replentis evacuationem, aphoristicam hanc sententiam exponit. Et quidem par ratio suadere videtur in omnibus, ut quæ Causa Morbum repletione attulerit, evacuatione tollenda sit, & e converso: ea tamen differentia, ut in ventriculo, per vomitum; in Intestinis, aut Mesenterio, per dejectionem, in meatibus urinariis per diuresim; in aliis ductibus, & conceptaculis, eorumdem referatione. Atque hinc adjectum videtur: *Et aliorum contrarietas*: quæ sane a Causis petenda est, ut idem Hippocrates docuit *lib. de Natura humana*, inquiens: *Quoscumque Morbos repletio facit, evacuatio sanat, & quicumque ex evacuatione fiunt morbi, repletio. Quicumque vero a labore fiunt, quies sanat, & quos otium parit, labor sanat. In summa, Medicum scire oportet opponere se contrarium in statibus, & Morbis, & Naturis, & temporibus, & ætatibus, & distendentia solvere, & soluta distendere.* Et inferius subdit: *Curationem morborum ita instituere oportet, ut causæ morbi nos opponamus.* Id quod passim etiam repetit *lib. de Flatib. & 2. Epid. s. 4.* Hac autem ratione componere licebit litem illam jam diu in scholis exagitatam inter Galenicos, & Paracelsistas de Morborum curatione instituenda per contraria, an per similia: quippe si contrarietas per qualitatum oppositionem in morbis intelligatur, hæc profecto nulla erit. At vero, si recto medicamentorum usu Causæ morbificæ occurratur, unde tandem Morbus desinat, proculdubio Curatio habebitur, tam contrariis putatis, quam similibus; verumtamen similitudo in eo potissimum consistere videtur, quod per medicamenta Natura, prima Morborum Medicatrix, adjuta, ac vigorata, morbificam causam efficacius adoriatur, & deprimat. Quidquid ergo causam Morbi corrigit, removet, aut depellit, ipsis contrariari dicetur,

sive

five cæteroqui similia, vel dissimilia, consentanea, vel dissentanea reipsa sint, qualitate, conditione, natura.

Quamvis autem dixerit Hippocrates morbos ex repletione factos evacuatione sanari: si tamen ista non persistat, & proxime illos foveat, haudquaquam evacuantibus desinent. Sic Calculi renum, ac vesicæ, ex ciborum satietate, atque adeo ex cruditatibus progeniti, itemque tumores, obstructiones, febres nequaquam curabuntur sola ventribuli inanitione, sed necesse erit, aliis, aliisque remediis calculum conterere, vias aperire diaphoresim, vel diuresim movere, ut curatio absolvatur. Itaque confert solum inanitio, persistente Causa in ventriculo, aut intestinorum ductibus, quæ Morbum inducat, vel foveat: cæterum in aliis evacuationes, potius præcavendo, quam curando conferent.

APHORISMUS XXIII.

Acuti Morbi in quatuordecim diebus judicantur.

Acutos morbos antea diximus eos esse, qui simul cum brevitate symptomatibus consociantur vehementioribus. Horum autem terminum constituit hic Hippocrates dies quatuordecim, sive ad salutem, sive ad mortem desinant, si proprie acuti sint, simpliciter dicti, nulla interea mentione facta acutorum ex decidentia, qui ad quadragesimum producuntur, neque peracutorum, & acutissimorum, qui intra limites quatuor, aut septem dierum finiuntur; Atque hinc forte non dixit Acutos decimaquarta die judicari, sed in diebus quatuordecim, ut nimirum designaret, citra, non ultra hoc tempus illorum judicium protendi, sed tamen & undecimo, & nono, & septimo, critice desinere posse. Qui vero ultra decimumquartum diem, sed intra quadragesimum judicantur, si conferantur ad eam, in qua exacui cœperunt, diem, terminum quoque quatuordecim dierum prætergredi nec invenientur, atque hac ratione ad decimum septimum, vigesimumprimum, aut vigesimumoctavum producti observabuntur: quippe multi morbi debiles inter initia comparent, deinde quarto, septimo, undecimo, aliisque vehementiores fiunt; hi profecto ex prima sui invasione, judicari videbuntur ultra quartumdecimum, sed a die exacerbationis, & sensibilis acutiei, atque continuitatis, adhuc intra eumdem terminum quatuordecim dierum, vel ad salutem, vel ad mortem desinent, vel saltem in chronicorum naturam declinabunt; Omnes itaque (ut hic bene advertit Galenus) qui duas septimanas velociter moventur, numquam ad exteriorem terminum progredi invenientur.

Dixit autem *judicari* Hippocrates, quoniam extremum terminum acutorum designare voluit, cum illi perfecta crisi absolvuntur, & desinunt eventu salutari, aut lethali. Unde de Tertiana exquisita scripsit 4. *aphor.* 59. septenis circuitibus judicari. Porro si ulterius protrahatur, id ab imperfectis evacuationibus, vel ab importunis remediis, erratisque in victus genere, causæ morbificæ secretionem, & crisim impedientibus, aut prævertentibus accidet:

Sed quare Acuti morbi intra dies quatuordecim finiantur, causa in promptu est, velox eorumdem motus, atque cita ad vigorem properatio; cumque ejuscemodi impetum, symptomatum acerbitatem, atque morbificæ causæ violentiam diu Natura sufferre non possit, alterum ex duobus sequetur, vel quod impotens ipsa succumbat, vel quod valida præcellat, atque per crisim Morbum, morbique causam vincat, & exturbet. Atqui humores acutos morbos excitantes ultro tenues, mobiles, & facile fermentescentes cum sint, cito commoventur, & permutantur, citoque sponte sua non raro exolvuntur, nisi aliunde concreverint, potissimum per errata in victus genere.

APHORISMUS XXIV.

Septenorum quartus est Index: alterius septimanæ octavus principium. Est autem & undecimus considerandus; ipse enim quartus est secundæ septimanæ. Rursus vero & decimus septimus considerandus, ipse siquidem quartus est a quartodecimo, septimus vero ab undecimo.

Dies in decursu Acutorum Morborum observabiles enumerat in hoc Aphorismo Hippocrates, in quibus Crises præsignari, atque accidere solere fere communiter creditur, adeout nulla Crisis salutaris putetur, quæ non die Critico fiat, atque in die Indice non sit prædemonstrata.

Quoniam vero septenariis solum illa salubriter affingitur, recensentur idcirco inter Criticos septimus, decimusquartus, vigesimus, aut vigesimusprimus, vigesimusseptimus, aut vigesimusoctavus, trigesimusquartus, & quadragesimus. Inter hos vero

me-

medii, Indices, & contemplabiles appellantur, ut quartus in prima hebdomada, undecimus in secunda, decimus septimus in tertia, & sic deinceps, in quibus scilicet si coctionis indicia præluceant, futura Crisis post quatuor dies portenditur.

Tanta autem Indicibus his, & Judicibus diebus vis hactenus est præstita, ut evacuationes quascumque in his evenientes solummodo commendent, in cæteris vero damnent, tamquam perniciosas, vel saltem insidas. Hinc idem Hippocrates *aphor.36.4.* notavit sudores in aliis fortasse diebus, præterquam in his contingentes, morbi longitudinem, & recidivam significare. Et Galenus valde demiratur, quomodo Larissæa mulier non recidisset, quæ sexta die judicata fuerat, cum cæteroqui sextus dies ab eodem Tyranno comparetur.

Verum si exactam tum Judicum, tum Criticorum dierum rationem ab illorum fautoribus exigere velimus, proculdubio inveniemus æque fore, ac Climactericorum Annorum commentitiam. Et quidem qui fit, ut quartus Index esse possit, cum illo accessiones febrium vel non accidant, vel non ingravescant, cum tamen criticæ motiones nonnisi in febrium paroxysmis fiant; Quomodo octavus principium evadat secundæ septimanæ, cum quo aliæ accessiones per dies impares succedentes nullam rationem ineunt, idque potissimum in intermittentibus tertianis? quo etiam pacto criticus decimiquarti diei motus præsignari possit ab undecimo, cui febriles paroxysmi non respondent? Quomodo insuper decimusseptimus quartus dicatur a quartodecimo, qui terminus est secundæ septimanæ? & quomodo idem decimusseptimus Index esse possit vigesimi, & vigesimiprimi; sicut & vigesimusquartus vigesimiseptimi, & vigesimioctavi? Præterea cum ex Hippocrate 1. *epidem. f.* 2. Morbi, qui per dies impares exacerbantur, in imparibus etiam judicentur, quomodo judicari deinde possunt in diebus paribus, decimoquarto, vigesimo, vigesimooctavo, trigesimoquarto, quadragesimo? quod etiam animadvertit Galen. 4. *aph. comm.* 61. Et si per septenarios circuitus critici fiunt, cur est, ut vigesimus, vigesimusseptimus, trigesimusquartus, & quadragesimus critici etiam statuantur; quinimo transacto quadragesimo, ad vicenos dumtaxat referantur, ut LX, LXXX, C, CXX? Quæ sane adeo Galeni mentem extorsere, & ut illum coegerint, nedum uni diei duplicem faciem appingere, alteram præcedentibus, alteram succedentibus hebdomadibus, sed etiam numerum, ordinemque prævertere, illasque in longius protrahere, aut vicissim, ubi oportuerit, decurtare. Confugit is propterea ad Lunæ motum, qui velocior, & tardior, ad Zodiaci signa relatus, cum sit, velocius proinde ejus quadrantes peragrans, vigesimum, & vigesimumseptimum ad Crisim disponat; in tardiori vero motu, vigesimumprimum, indeque vigesimum octavum criticos efficiat. At hoc pacto sextus, & octavus, decimustertius, & decimusquintus, similesque dies, pari ratione Critici esse poterunt: sed & nec mensis, quem ipse compositum fingit, ex Synodico, & Periodico, aut quem Illuminationis appellat, assignato criticorum dierum computo bene quadrat, cum alicubi is etiam excedat, alicubi deficiat.

Hippocratem præterea ipsum, si in cæteris suis operibus consulamus, varium plane comperiemus, quippe qui omnibus diebus crises accidisse commemoret. *Primo* enim *epidem. commentar.* 3. *t.* 4. hæc habet: *Est autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus dies, deinde sextus, decimus, decimusquartus, decimusoctavus, vigesimus, vigesimusquartus, vigesimusoctavus, trigesimus, trigesimusquartus, quadragesimus, sexagesimus, octogesimus, & centesimusvigesimus. Ex circuitibus vero in imparibus diebus judicantibus, primus est dies tertius, deinde quintus, septimus, nonus, undecimus, decimusseptimus, vigesimusprimus, vigesimusseptimus, & trigesimusprimus, &c.* In die sexto judicati referuntur Virgo Larissæa, Heraclides, Euriana&tis filia, peregrinus quidam Adolescens, aliique plures: & Gorgiæ uxor in quadragesimoprimo: Fulloni in Syro phrenitico decimaoctava die Morbus remisit; & Polycrati in quintadecima: Decimo die Pythio judicatus est, & Hieron in decimoquinto: Scribit quoque 4. *epidem. t.* 11. *in his temporibus sexta, & octava, judicabantur omnia circa Plejadum occasum.* Et 1. *epidem. sect.*3. *multi morbi judicabantur perfecte decimooctavo.* Sic pariter alios, & alios memorat, & paribus, & imparibus diebus, adhuc extra criticorum dierum seriem ab ægritudinibus salubriter evasos, ut latius alibi meminimus. Quamobrem jure optimo Celsus ex sententia Asclepiadis vanam statuit criticorum dierum observationem, atque oportere Medicos non dies in Morbis numerare, sed ipsas accessiones intueri.

Ad Hippocratem autem hoc loco Indices, & Judices dies memorantem dicemus, voluisse illum Veterum in hac re morem sectari, qui multum his credebant; adeoque potius ex aliorum mente, quam ex propria sententia, eos excripsisse, nec tamen omnes, sed precipuos, in acutis vehementioribus; veluti criticas motiones frequentius subeuntes, & finem morbis imponentes.

APHORISMUS XXV.

Æstivæ Quartanæ magna ex parte breves, Autumnales longæ, & maxime, quæ Hiemem attingunt.

FEbrium brevitatem, aut longitudinem a natura, & conditione fermentorum, sive peccantium humorum, præter loci, aut affectæ partis habitudinem, oriri, in confesso est apud omnes. Quemadmodum enim Vinum, pro varia sui conditione, consistentiori, aut tenuiori citius, vel tardius fermentationi subjicitur, ita sanguis fermentatione indebita subactus in febribus, ex varietate succorum, qui cum illo commiscentur, celerius, vel serius, inutilibus, & excrementosis partibus exuitur; unde breves, vel longæ ægritudines suboriuntur. Ejus certe generis febrile fermentum in Quartanis est, ut acore, & glutine tenacius hæreat, & nonnisi post longum tempus edomitum secernatur, corrigaturque, quod fortasse suggeritur a visceribus morbosa diathesi affectis, veluti Pancreate, ut existimant Sylvius, & Graeffius; aut Liene, ut alii cum Galeno arbitrati sunt, cæterisque visceribus imi ventris, quæ sane plura, & varia esse possunt, cum ex alibi probatis, non unus specie humor Quartanas, aliasque periodicas febres pariat: sed multiplex, & varius esse possit, modo statutis intervallis colligatur, moveatur, & præter naturam fermentescat.

Quartanæ ergo febres sua natura diuturniores, magna ex parte breves fieri solent, si æstivo tempore accidant, cum scilicet ob Ambientis æstum illarum causa attenuatur, & per Cutis poros patentiores facilius evaporat: at si in Autumnum incidant, quo tempore pori cutis constipantur, sanguis minus fluitat, inæqualitates vigent, & excrementa sunt cumulatiora, longiores procul dubio evadunt, & eo magis si Hiemem attigerit, quæ nimio frigore sudores supprimit, motum sanguinis tardiorem efficit, humores crassos, & febrilia fermenta reddit longe difficilius exolubilia.

Quamvis autem Hippocrates Quartanarum, febrium solummodo hoc loco meminerit, solent tamen & reliquæ febres, imo plerique alii morbi, cum ex Autumno in Hiemem excurrerint, fieri diuturniores, qui sane per æstatem breviarentur. Ea enim est Aeris, qui nos ambit, vis, & efficacia, ut, præ cæteris causis humana Corpora alterare valentibus, primas obtineat; quamobrem secundum varias illius affectiones, diversimode quoque illa afficiantur: unde experimur tempestatum mutatione quasdam ægritudines desinere, alias invadere, siquidem non modo extimo contactu, verum etiam inspiratione, intimas Corporis partes pervadit, & cum sanguine ipso commistus plurimum valet vel inficere, vel emendare. Accedit summa illa utilitas, quæ ex perspiratione est, quæque promota multas ægritudines delet, impedita advocat, vel confirmat. Sudores etiam tantopere conducibiles in febribus, aeris calore, plerumque prompte emanant, algore vero reconduntur.

Verum animadversione dignum videtur, hæc ex Hippocrate memorata tum potissimum accidere, cum Anni tempora suas proprias, debitas, suetasque servant constitutiones: nam si fortasse Æstas a suo calore descissat, Autumnus vero exæstuet, procul dubio ea, quæ hic ab Hippocrate sunt proscripta, non recte experimento cohærerent. Sed & Quartanæ ab infartu viscerum progenitæ hoc Aphorismo nequeunt comprehendi, quippe quæ sive per Æstatem, sive per Autumnum minime curabuntur, nisi prius obstructa Viscera fuerint reserata.

Tametsi autem Quartanæ febres longissimæ hactenus putatæ, atque a prioris ævi Medicis fere immedicabiles creditæ, veluti per exemplum chronicorum morborum ab Hippocrate hic recenseantur; nostra tamen ætate tam cito, ac tuto fugari solent, ut hinc liquido patere possit, quam hæc Veterum, in Medicina facienda, temporibus præcellant. Et sane præsentaneum adversus Quartanas remedium, nuperrime inventum est, Cortex Peruvianus ex Vino, vel aliqua aqua medicata, aut etiam in formam pilularum cum Theriaca veteri, similive confectione exhibitus. Neque solum in Quartanis, sed etiam in Tertianis, cæterisque intermittentibus febribus, cum primum sunt invasuræ, utiliter adhibetur. Quinimo compertum habemus, adhuc continuas, si opportune offeratur, infringere, atque intercipere, etiamsi mali moris

ris illæ sint, nullumque catharticum præmissum; modo dies aliquot præterierint, quibus febrile fermentum fuerit quodammodo extenuatum, exagitatum, aut dissolutum: sed tamen in his oportebit, nedum ingruente paroxysmo, verum etiam quotidie mane per horas tres saltem ante cibum cum antidotis permistum illum iterare.

Quoniam vero Cortex iste gustu amarus percipitur, & parumper astrictorius, pleraque alia consimilem saporem cum aliqua astrictione nacta, idipsum posse efficere Medici suspicati sunt, & felici quidem successu, veluti Radices Gentianæ, Contrayervæ, & Cardui benedicti, itemque libri Persicæ arboris, & induvia Cupressi, nec non cortices Mali Aurei, quibus aliquando memini me parasse pulverem, Peruviani corticis succedaneum, summopere periodicis febribus intermittentibus conferentem. Sunt præterea alia plura ab Auctoribus commendata: Myrrha ex Matthiolo ad drachmam unam in Vino veteri & generoso per horam ante accessionem: Vinum, in quo ebullierit Piper, Cinnamomum, & Macis; Elixir proprietatis simplici infusione paratum in spiritu Vini: Extractum Centaurii minoris: Pulvis Zedoariæ, Galangæ, & Zinziberis, singulorum drachma una: Antimonium diaphoreticum, Bezoardicum Minerale, Joviale, vel Martiale, & similia. At quid plura? Sunt etiam Recentiores adnisi, Emplastris, aut Linimentis, febres istas fugare, ut alibi est a nobis memoratum. De inopino Timore, qui diutinas Quartanas sæpissime tollere visus est, id solum adjiciam, quod quemadmodum per ipsum fæces, urina, sudores sponte sua, laxatis ductibus, profluunt; ita febrium intermittentium fermentum, cum inter initia paroxysmorum commovetur, facile discuti, atque a partibus, quibus forte hæret, eodem subito, ac violenter incusso, seponi, & repurgari potest.

APHORISMUS XXVI.

Febrem Convulsioni supervenire melius est, quam Febri Convulsionem.

Febris non est Morbus, ut vulgo creditur, sed ejus beneficio morborum Causæ subiguntur, ac debellantur; Morbi enim ab humoribus pendentes, febre vacui, longiores plerumque observantur, qui per eam cæteroquin plurimum subacti breviarentur. Sic Apostemata, Catharri, & quæcumque ex lentis, crassisque succis progenitæ ægritudines, maturationi promptius subjiciuntur febre superveniente, utque omnes fere Causæ morbosæ citius egerantur, Natura febrem concitat; nec umquam crises evenirent, febre vehementi non promota: ea enim internus motus Naturæ est, secernere, & expurgari conantis, quidquid ipsi adversum insolescit in Corpore: non sunt itaque Febres sua natura malæ, sed prout Causam Morbificam in Corpore latentem, ac Vitæ infensam, arguunt, unde operationes cunctas depravari contingit, & de exitu periclitari.

Febris ergo commodum considerans in hoc Aphorismo Hippocrates, ait, præstare illam Convulsioni supervenire, quam vice versa: Febris etenim Convulsioni superveniens Naturam designat conatus suos adhibere in exolvenda, depellendaque materia, quæ Convulsionem parit: excitata scilicet in humoribus, nervos, & musculos afficientibus, fermentatione, per quam discussi, extenuatique, extra Corpus, vel diaphoresi, vel diuresi, propelluntur, hinc idem Hippocrates 5. *aphor.* 5. inquit: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur*. Et 4. *aphor.* 57. *Qui a convulsione, aut distensione nervorum tenetur, febre superveniente, liberatur*. Et *lib. de locis in homine: A convulsione, si febris invaserit, sedatur eadem die, aut sequenti, aut omnino tertia*. At vero Febri superveniens Convulsio causam febrilem designat tantæ pravitatis, ut nedum febrim concitando Naturam exagitet, sed & Cerebrum, & nervos divexando convulsionem inferat; adeoque utilitas, quæ ex febre fortasse speraretur, cedat in noxiam, si eadem die, qua invadit, non remittat, & febrem terminet, ut dicitur *lib. Coacar. prænot.* Hinc non dixit Hippocrates bonum simpliciter esse, sed melius; nam aliquid mali adhuc per Febrim Corpori accessisse denotatur, quod Naturam non leviter lacessat: quamquam etiam ex febre nervorum succus cum fibris notabiliter exarescit: unde supervenientem Convulsionem vereri licebit ortam ex manitione, documento ejusdem Hippocratis *6. aphor.* 39. Eam vero restaurare est omnino difficillimum. In Pueris autem hæc omnia semper evadunt mitiora, quippe qui ex quacumque levi causa convelluntur, modo id Cerebri vitio non patiantur.

Plerique Interpretes non quamcumque Febrem

brem Convulsioni supervenientem hic volunt Hippocratem utilem existimasse, sed tantummodo de genere Quartanarum, quarum superiori Aphorismo mentio est habita: idque potissimum ex eo, quia *aph.* 70. *Quinti* dicitur. A Quartanis capti non admodum convulsionibus corripiuntur; si vero prius capiantur, & Quartana supervenerit, liberantur; utræque enim ab uno, eodemque humore acido videntur oriri, qui sive inferius deponatur, sive per corporis concussionem dissolvatur, sive etiam sudore, aliave evacuatione egeratur, nequit in Quartanis febribus nervorum fibras lacessere, & convulsionem excitare. Eadem ratione accidit, nec Comitiali morbo corripi Quartanarios, & correptos per ipsas sanari. Verum crediderim alias quoque febres convulsis profuturas, modo leviores sint, intermittentes, & symptomatis vehementioribus exutæ, quæ nimirum levi fermentatione, blandoque calore, humores nervos replentes, aut vellicantes, sensim valeant solvere ac per sudorem potissimum amandare: quamobrem quos febris minime apprehendit, profecto in hypocaustis sudore, feliciter curare solemus.

Disceptant autem Medici, an tuto liceat in Convulsione, Paralysi, aliisque Nervorum affectionibus febrim excitare? Et quamvis non desint, qui affirment, eo argumento ducti, quod possit Medicus, ut imitator Naturæ, prosequi, aut tentare, quæ Natura ipsa salubriter agere consuevit: Ipse tamen opinor, medicamenta quidem extenuantia, atque diaphoresim moventia posse, debereque exhiberi, minime vero ad febrim usque: non enim, quod salubriter Natura promovere solet, potest tuto a Medico excitari, ignorata præsertim agendi opportunitate, quantitate, & qualitate medicamenti, atque via, per quam utiliter educendum est: sic non semper ab exhibito purgante medicamento evacuatio succedit, qualis, & quanta sponte Naturæ contingeret; nec ab epoto sudatorio certa spes est futuri sudoris: Profecto nisi remedio assumptum Naturam habeat adminiculantem, vanum, irritumque erit, imo quandoque etiam nocuum. Atqui ea, qua decet, dexteritate ejus generis medicamenta præbere, quæ febrim afferant convulsis profuturam, omnino difficillimum. Poterimus ergo solum ipsis opitulari, medicamentis attenuantibus, & diaphoreticis, quæ sub nomine Ignis, & Febris, fuere ab Hippocrate commemorata. Cæterum etsi febris juvamento esse soleat convulsioni, non tamen data opera illa concitanda est: sicuti nec gelidis liquoribus perfundenda sunt membra affecta, licet idem asserat 5. *aph.* 21. Tetanum Aquæ frigidæ multa profusione sanari. 2. prorrhet. & 1. epid.

At juvamen multo securius sperare licet a specificis remediis. Idem Hippocrates *lib. de locis in homine* pro curatione Convulsionis hæc affert: *Convulsioni sic mederi oportet. Ignis ab utraque lecti parte succendatur, & Mandragoræ radix in potu præbeatur, minore pondere, quam quod insaniam facit; & ad tendines posteriores sacculi calidi imponantur.* Sed non solum Mandragoræ radix huic morbo medicina est, sed omnia simplicia (ut testatur Petræus *in Nosol. Harm.*) in aquis crescentia convulsa membra restaurant. Referunt Botanicorum plerique Nymphæam flavo, & albo flore, ad umbram arefactam convulsione laborantes brevi tempore sanare, si lecto, vel parieti, ubi illi jacuerint, suspendatur. Idipsum alii præstare ajunt radicem Imperatoriæ majoris in vino decoctam, & epotam. Liquor ille elicitus ex Theriaca in tincturam spiritu Vini secundum Artem exacte deducta, atque simul una cum spiritu Cornu Cervi, & Vitrioli in digestione detentus, mox vero a guttis xxx. ad Lx. in jusculo calido mane, & vespere exhibitus summopere conferre dicitur. Castorei etiam essentia cum aqua salviæ mirifice prodest, nec non pulvis ejusdem Castorei ad scrupulum semis in vino. Spiritus sanguinis ad guttas aliquot epotus efficax quoque est. Non minoris efficaciæ creditur spiritus Cerasorum nigrorum, Elixir magnanimitatis, Aqua picarum, & hirundinum, Magisterium succini, Sal volatile ejusdem, Extractum ligni visci quercini, idque genus alia, cum lituris per spinam habitis ex oleo Lavendulæ, Castorei, Salviæ, Rutæ; Unguento nervino, Galbaneto Paracelsi, aliisque, de quibus latius in nostra Praxi.

APHORISMUS XXVII.

His, quæ absque ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidari mala, quæ præter rationem eveniunt: talium enim multa stabilia non sunt, neque multum durare, & permanere consueverunt.

Libenter assentiar his, qui malunt sermonem hunc esse referendum ad signa & au-

& auxilia, quam ad ægros, ut propterea legant: *His, quæ sine evidenti ratione, certaque causa, levant, fidere non oportet.* Sic enim clarior fit sensus Aphorismi, quo fidendum non esse his admonemur, quæ absque causa manifesta videntur allevasse. De Hermocrate *ægroto* 2. *sect.* 1. 3. *Epidem.* Hæc scribit idem Hippocrates: *Circa undecimam omnia visa sunt allevata: sopor cœpit. Decimaquarta a febre liber, non sudavit. Circa decimamseptimam rediit febris. Rursus autem vigesima die judicatus est a febre liber, non sudavit, cibum fastidiebat per totum tempus, resipiscebat, loqui non poterat, lingua arida non sitiebat, dormiebat soporosus. Circa vigesimamquartam calefactus est, & sequentibus diebus febris acuta. Vigesimaseptima mortuus est.* Hinc *in Coacis prænot.* brevius consimilem sententiam protulit. *Qui morbi cum malis signis levantur, & qui in bonis non remittunt; difficiles.*

Dicuntur autem allevationes absque ratione esse, cum criticam evacuationem non sequuntur, vel si fortasse illa præcessit, diminuta, & imperfecta fuit, nec per eas vias, per quas fieri oporteret, aut non ejus humoris, qui expurgandus est. Hac de causa dejectiones in morbis pectoris non conferunt: stillæ sanguinis in febribus pravitatem indicant; sudores frigidi in internis inflammationibus lethum portendunt: idque genus alia. Si præterea absque ulla evacuatione videantur Morbi ab humoribus pendentes declinare, & subito remitti, proculdubio redibunt, & fortasse impetuosiores, quoniam illarum Causa ejecta non est, sed in Corpore latens, fieri non potest, quin denuo resurgat, & vehementius invadat. Ejusmodi ergo mutationibus, quibus ægri videntur melius se habere, haudquaquam oportet fidere, quoniam allevamenta hæc stabilia non sunt, & persistente adhuc in corpore causa morbifica, necesse est, ut morbus redeat, non sine vitæ periculo. Indubitatum porro est eatenus morbos, morborumque symptomata duratura, quoad Causæ eorumdem non fuerint e Corpore penitus eliminatæ.

Verum enim vero visæ sunt aliquando Febres, imo & Pleuritides, ac Anginæ, aliæque similes ægritudines ex humoribus progenitæ, sponte, ac sine ulla sensibili, & manifesta evacuatione salubriter desiisse citra recidivam, aut alterius morbi impetum; forte quia soluti, atque attenuati insensibiliter perspirarunt. Hinc ut in his judicium recte feratur, perpendere oportebit, num Morbus omnino desinat, simulque symptomata omnia recedant: ipsis enim penitus ablegatis, indicio erit, Causam quoque morbi funditus fuisse deletam. At vero si unum, vel alterum perduraverit, de regressu morbi timendum.

Quemadmodum non fidendum iis, inquit, quæ absque ratione fiunt, ita non metuenda mala subdit, quæ præter rationem eveniunt, cujusmodi sunt symptomata crises comitantia, & antecedentia, de quibus superius meminit *Aphor. XIII.* Cum enim hæc accidunt ex instante Crisi, instabilia merito dicuntur, scilicet quia mox ab illa desinunt. Quod si præterea perdurarent, non omnino parvifacienda forent, utpote aliud quid indicantia, quam quod ex motu Naturæ critico contingere solet. Utraque autem debent Morbo, morbique Causæ respondere, ne spes infida sequatur.

APHORISMUS XXVIII.

Febricitantium non omnino leviter permanere Corpus, & nihil minui: vel etiam plusquam ratio postulat, contabescere, malum: illud enim morbi longitudinem, hoc vero imbecillitatem significat.

Diagnosticus simul, & Prognosticus est hic Aphorismus, cum eo mala in febricitantibus nuncientur, sive Corpus plus justo contabescat, sive nihilum minuatur a febre; siquidem in priori casu imbecillitas, in posteriori morbi longitudo designatur.

Hæc autem signa in febricitantibus tantum notanda dixit, forte quia febricitantium Corpora majorem pati solent carnium consumptionem; neque ex quacumque levi febre, puta, diaria, similive, sed ex paulo graviori; unde speciatim addidit: *non omnino leviter*. Si namque febris omnino levis foret, nullum ex non contabescente Corpore judicium sumere liceret, quoniam a levi febre, nil mirum, si non gracilesceret, & permanentem sui constitutionem servaret. Sed & nec vehementissima illa sit, quippe quæ facile, urenti calore vigilia, dolore, nausea, dejectione, possit extenuare. Quare media esse debet inter utrasque.

In hoc itaque febrium genere, cum Corpora nihil gracilescunt, imo in eadem carnium habitudine consistunt, Morbum indicio est fore longum, veluti a crassioribus succis dependentem, cum solida partium

tium constitutione, quæ non tam facile absumatur. At contra si eadem sensibiliter emacientur, tenues humores, imbecillam membrorum texturam, languidamque temperaturam designant.

Quoniam vero Morbi longitudini opponit Hippocrates Corporis imbecillitatem, suspicari fas est, quippiam aliud in textu subintelligendum, ut ex humoribus consistentioribus, & crassis, in textura Viscerum firmiori, marcor nullus ex febribus non levibus appareat; atque in constitutione carnium molliori, debiliorique, macies præter rationem manifestior videatur, ex prava morbificæ Causæ conditione; proindeque non irrationabiliter adjici posset, ab immodica Corporis contabescentia, nedum ejusdem imbecillitatem significari, sed & Morbi, morbosæque causæ pravitatem, quæ & nutricationem impediat, & membra jam nutrita inficiat, & emaciet. Hac plane de Causa experimur, ex febribus malignis statim inter initia fœdari Cutim, Oculos excavari, liquari carnes, & faciem ferme cadaverosam apparere. Istiusmodi autem vitia plerumque ab infecto sanguine oriuntur, unde mala reliqua derivant.

Adjectum est tamen: *plusquam ratio postulat*, nec immerito, quoniam aliqua extenuatio in febrientibus perpetua est. Atqui Hippocrates eam solum hic considerandam voluit, quæ modum excepit, estque plusquam febris ipsa exigit, ut si levis cum videatur, brevi tempore multum consumat, si statim a principio, si citra evacuationes, per alvum, aut vias urinæ, sudores, inediam, vigilias, aliasque causas extenuare valentes, in tabem Corpus deducere observetur. Profecto cum, præter ejusccemodi causas, Corpora febricitantium contabescunt, signum est, majorem, quam oporteat, fieri insensibilem perspirationem, sanguinem, & Carnes plurimum exolubiles esse, sicut & poros cutis laxiores; unde sequitur necessario Corporis imbecillitas cum virium jactura.

Quibus denique auxiliis, his malis occurrere, possimus, morbi nimirum longitudini, cum Corpus ex febre nihilum minuitur, ejusque imbecillitati, cum plurimum contabescit, facile ex adjecta Causarum distinctione palam fit; etenim crassos humores attenuare, atque incidere conabimur, & referatis interea ductibus, illos educemus per loca conferentia. Virium languorem, & Carnium laxitates, quoad fieri poterit, roborabimus, adhibitis quoque, prout res ipsa postulaverit, alexipharmacis medicamentis.

APHORISMUS XXIX.

Cum morbi incboant, si quid movendum videtur, move; cum vero consistunt, ac vigent, melius est quietem habere.

MOrbi non raro, cum inchoant, ab humoribus pendent, qui in primis ductibus consistunt, nec dum in arterias, & venas permanarunt: quandoque etiam multi sunt, atque ad exitum parati, ut quocumque levi auxilio promptissime egerantur: hos autem, antequam Naturam opprimant, interiora viscera inficiant, & graviora pariant symptomata, monet Hyppocrates, statim inter initia, ne altiores figant radices, posse promoveri. At vero ubi constiterint, quiescere satius esse putat.

Et quidem Morbi in principio esse dicuntur, cum nondum vires per symptomata adepti sunt: quamvis nonnulli primos tantum tres, vel quatuor dies, ex eodem Hippocrate interpretentur, qui 4. *acutor.64. Hos si ab initio*, inquit, *purgare volueris, id ante diem quintum facito*. Cum tamen famulæ Aristidis idem Auctor purgans medicamentum propinaverit, & Anaxioni sanguinem detraxerit, octava die.

Cum dixerit Hippocrates: *si quid videtur movendum, move*; Galenus in *commentario* Venæ sectionem, & Purgationem interpretatur, quarum ope diminuta materia, facilius, quod superest, possit Natura concoquere. Sed cohærenter his, quæ alias superiori libro sunt recensita, illa videntur movenda, quæ coctionem, secretionemque promovere posunt, & per quascumque vias disponere, ut, si orgasmus adsit, vomitus, vel dejectio tentari debeat, præsertim cum humores ad alterutram evacuationem inclinaverint, occupaverintque primos ductus; Hinc Hippocrates non dixit simpliciter, & omnino movendum esse, sed si videatur prudenti Medico, faciendum. Quare non perpetuo edocet ejuscemodi evacuationes promoveri oportere, sed cum occasio tulerit, sintque humores ad exitum dispositi, nec præterea solis purgantibus, & catharticis, sed iis omnibus, quibus congruenter Naturæ moventi succurrere valeamus. Cæterum ipsemet Auctor 1. *aphor.* 24. existimavit, raro, & in principiis, medicinis purgantibus licere uti: idque si aliquando

fieri

fieri necessum sit, maxima cum præmeditatione faciendum.

Quod initiantibus morbis movendum consulit, dehortatur, cum consistunt, ac vigent, atque ad augmentum, & statum pervenerint: his enim temporibus Natura maxime a symptomatis tunc ingruentibus affligitur, vires languescunt, & coctio, ac secretio, quæ tantopere desideratur, usu medicamentorum, præsertim purgantium, plurimum interturbatur. Verumtamen non omnino malum esse ait aliquid movere, sed solum melius esse, si per id temporis quiescamus; nam si fortasse necessitas urgeat, vel opportuna agendi occasio præstetur, nil prohibet, quin & per eadem tempora moveamus: Indicationes enim operandi non a temporibus, sed a motu Naturæ, ab indicantium dispositione, & virtutis robore, sumuntur.

Quamvis autem de Morbis omnibus sententiam hanc protulerit Hippocrates, magis tamen illa febribus congruit, in quibus quatuor illa tempora sensibilius observantur, & propter acutiem, atque symptomatum incrementum, majus imminet vitæ discrimen; cum ob intempestivam medicamentorum exhibitionem, Natura plurimum avertatur ab opere coctionis, & secretionis, quibus Valetudo recuperatur: compertum enim habemus, se pejus semper habuisse febrientes ab importuno usu medicamentorum purgantium, vel saltem sero admodum convaluisse, quam a solis corrigentibus, & coctionem morbificæ causæ adjuvantibus. Si quid vero umquam primam ventris regionem occuparit, plane feliciter primo, secundo, aut tertio die, vomitoriis eductum, febrim vel extinxit, vel remisit: At hæc ex Antimonio parata præcellunt cæteris, veluti tutiora, & efficaciora, quæque simul superne, & inferne vitiosos succos extrudunt.

APHORISMUS XXX.

Circa initia, & fines omnia imbecilliora; circa statum vero vehementiora.

RAtionem eorum, quæ præcedenti Aphorismo edocuit Hippocrates, in hoc reddere videtur: etenim interroganti, cur inchoantibus morbis aliquid movere conveniat, in vigore vero, & statu potius quiescere, apte responderi potest: quia circa principia, & fines omnia symptomata sunt imbecilliora, circa statum vero validiora. Cum enim evacuationes, ut conferant, & facile tolerentur, robustas vires exigunt, Naturamque, vel nullatenus, vel leviter symptomatis divexatam, proinde recte ab Hippocrate hæc duo tempora veluti minus infensa, ad evacuationem rite absolvendam opportuna putantur. At vero in statu, & vigore morborum Natura maxime affligitur, & a causa morbosa vehementer exagitatur, idcirco non est amplius medicamentis lacessenda, & quod pejus, evocanda ab opere coctionis, & Criseos.

Unde autem Tempora ista Morborum internosci possint, ne alterum pro altero sumatur, breviter recenseamus. Quatuor potissimum signorum genera traduntur: Primum desumitur a Viribus: Alterum a symptomatis: Tertium a motibus Criticis. Ultimum a cruditate, vel coctione Causæ morbosæ. Et quidem cum vires ægrotantis validæ sunt, symptomata nulla, vel levia, & motus critici non apparent; imo sæpenumero omnes fere evacuationes consuetæ magna ex parte deficiunt, ac demum cruditas viget, Principium morbi universale dicitur: concussis vero viribus, augescentibus symptomatis, vel consistentibus, apparentibusque Criticis evacuationibus, Augmentum, & Status appellatur. Denique cum symptomata remittuntur, vel desinunt, criticæ evacuationes libere prodeunt, & coctiones in unoquoque genere persistunt, quamvis vires remaneant imbecillæ, universalis Declinatio erit. Quia ergo in Principio Morbifica causa nondum per fermentationem in arterias, & in sanguinem irrepsit, vel saltem non plurimum exagitavit, vel infecit, nec viscerum operationes deturpavit; In Declinatione vero subacta, atque evicta foras extruditur, idcirco circa initia, & fines omnia sunt debiliora.

APHORISMUS XXXI.

Ejus qui a morbo cupide comedit, nihil proficere Corpus, malum.

QUamquam hic Aphorismus cum octavo convenire videatur, ubi in consimilem plane sententiam locutus est Hippocrates: *Si a morbo cibum assumens quis non corroboratur, pluri alimento Corpus uti significatur; si vero, non assumenti, nec appetenti, hoc accidat, scire oportet, quod indiget evacuatione*. Nihilominus hic in signum tantum, ille in Causam etiam adductus est, quo nimirum & Causam sciamus, cur quis per cibum non corroboretur, &

medelam simul adhibeamus auxilio evacuationis. Addit pariter Cardanus, *majus, & deterius esse nihil proficere, quam non corroborari: non corroborari enim, necessario non est malum, sed nihil proficere nec viribus, nec carne, nec colore, quæ tria in morbis deperire solent, hoc malum est.*

Malum, inquit, simpliciter; sed in quo genere, non explicuit. Arbitror ego in digestione, trajectione, atque nutricatu: siquidem avide comedentes, nil tamen inde proficientes, incidere solent in ciborum fastidium, & vomitum, mox etiam in obstructiones, cachexiam, ventris profluvia, aliaque hujus generis mala. Specialius autem meminit Hippocrates sequenti Aphorismo prostrati appetitus, veluti ab opposito provenientis: etenim ubi primum avide comedentes nihil profecerint, tandem cibum fastidientes non amplius appetent, ab excrementis in ventriculo congestis.

Sed nec procul aberrant a vero, qui existimant, Hippocratem hic non de Convalescentibus, de quibus *Aph. VIII.* sed de Ægrotantibus sermonem habere, si fortasse ex morbo, seu morbi causa avide comedant, & nihil inde proficiant, quandoquidem malum erit, cum universa illa ciborum quantitas cupide ingesta, nec in alimentum transmutata, necessario in excrementosos succos sit convertenda, qui deinceps nedum morbo priori suppetias dabunt, sed etiam novum ingenerantes, Naturam opprimente, cum vitæ discrimine: De qua re mox latius.

APHORISMUS XXXII.

Omnes fere, qui male se habent, circa initia cupide comedentes, nec quicquam proficientes, ad postremum rursus cibum non appetunt: qui vero circa initia cibum valde fastidiunt, postea bene appetentes, ii in melius vadunt.

Licet Galenus de Convalescentibus quoque hunc Aphorismum scriptum affirmet *in Commentario*, non alienum tamen a ratione est, posse etiam de morbo affectis interpretari, quod scilicet ægrotantes, si circa initia ægritudinis cupide comedant, nec inde quidquam proficiant, in declinationem perducti cibos non appetant. Si vero ineunte morbo cibum valde fastidiant, postea bene appetentes proficiant, in melius procedunt. Quamquam & Heurnius initia hæc nolit ad principium morbi referre, sed ad principium usus ciborum, cum scilicet, nescio qua necessitate, cogantur convalescentes cibum capere, qua antea caruerint. Utut autem se res habeat, & Hippocrates sive de convalescentibus, sive de ægris exponetur, certum illud erit, præstare illos inter initia fame destitui, mox progressu temporis appetere, atque edendo proficere, quam a principio citra commodum avide comedere, & postremo non appetere. Ratio desumenda videtur ex eo, quia avide ab initio cibum assumentes, nec proficientes, illum nec bene conficiunt, nec in aliti substantiam convertunt, unde necessario excrementosos, & viscosos succos cumulant, qui Ventriculum opplentes, nauseam tandem, & stomachi fastidium inferent; Qui vero circa initia cibos abhorrent, diffusos per Ventriculi cavum humores, quibus fames obtunditur, inedia tandem corrigunt, ac digerunt, hisque exolutis appetitus redit, quo per cibum convenienter ingestum plane reficiuntur. Succi pariter ciborum digestioni, & dissolutioni addicti, licet inter initia inertes sint, sensim per inediam acuuntur, & vegetiores fiunt; unde postmodum appetitum excitant, & assumptos cibos in succos alibiles permutant, pro virium, & Carnium instauratione.

Hinc modo colligere est, perperam eos agere, qui statim a principiis morborum immodice cibos ingurgitant, putantes hoc pacto se viribus pro toto morbi decursu opportune prospicere: tantum enim abest, ut id assequantur, ut potius excrementa multiplicantes, morbificam Causam adaugeant, & morbum ipsum si non deteriorem, certe longiorem reddant. Ita Cleanactides *æger. VI. primi epidem.* quia toto ægritudinis tempore cibum non fastidivit, usque ad octogesimnm ægrotavit. Non tamen hinc quis existimet cibos ab initio morbi appetere, malum esse, cum alias in quovis morbo mente constare, & bene se habere ad ea, quæ offeruntur, bonum dicatur in sequenti Aphorismo; sed solum malum esse, ut ægri statim inter initia multum ex appetitu comedant, quod plane digerere exacte nequeunt; præsertim quia appetitus in principiis morborum vigens, naturalis, & verus plerumque non est, quippe qui fieri solet a vitiosis, acidisque humoribus Ventriculum occupantibus. Quod si adhuc consentaneus, & naturalis sit, neque tamen multo cibo gravandus, ne plenitudine distrahatur Natura ab opere coctionis Causæ morbosæ, quæ sæpe etiam increbrescit

brescit a cibis, eorumque recrementis; unde postremo nausea, Ventriculi torpor, & diutius saltem ægritudo perdurat.

Cæterum sententia hæc non tam est universalis, ut aliquando non fallat; quocirca Hippocrates dixit: *Omnes fere*: ut nimirum significaret, non semper, sed plerumque fieri, ut, quod ipse notavit, eveniat.

Postremo his, qui a principio multum appetunt, nec quicquam proficientes cupide comedunt, moderata diæta remedio erit: purgatio vero, vel vomitus his, qui cibos fastidiunt, si fortasse stomachum roborantia non profecerit.

APHORISMUS XXXIII.

In quovis morbo mente constare, & bene se habere ad illa, quæ offeruntur, bonum: contra vero se habere, malum.

EX majori, vel minori recessu a consueto salutis statu, morbos graviores, vel leviores conjicere solemus: illum autem a læsis operationibus metimur, & quidem quo magis, vel minus, & plures, vel pauciores illæ offendantur. Id ergo considerans hic Hippocrates, inquit, bonum signum esse in ægritudinibus quibuscumque operationes tum ad partem animalem, tum ad naturalem spectantes, bene se habere, quippe quæ leviorem, minoremque recessum a naturali statu fecisse ægrotantem arguant.

Meminit autem operationum animalium, quæ Mentis, & Rationis, ac naturalium, quæ Ventriculi appetentis, & concoquentis sunt; tacuit vero vitales: fortasse quia fuit illi in animo eas potissimum ægritudines commemorare, quæ vitæ cominus insidiantur, vel quia vitales non omnino labefactatas putavit, cum naturales, & animales constant; vel quia, vitalibus læsis comparari voluit naturales, & animales bene valentes, vel demum quia non omnes ad Cerebrum, & ad viscera naturalia pertinentes, sed dumtaxat Ratiocinationi, atque appetitui inservientes operationes specialius perpendendas existimavit; dixit enim, *mente constare, & bene se habere ad ea, quæ offeruntur*: quasi his duabus constantibus, vel quæ etsi deficiant, sint ægrotantes convalituri. Tantum autem ejusmodi facultatibus videtur tribuendum, ut ad Vitam quoque spectantes inde foveri, sint, qui crediderint, cum & Cor moveri non posse dicatur, nisi per nervos, & roriferum nervorum liquorem a Cerebro, ac puriorem chyli substantiam e Ventriculo suggestam. Atqui non solum hic, sed superioribus Aphorismis plurimi fecit Hippocrates appetentis, & concoquentis virtutis, quam, prout bene, vel male se habeat, cæteræ pariter eodem modo affectæ consequantur.

Atque hinc sicuti bonum dixit, si æger mente constet, & bene se habeat ad ea, quæ offeruntur: ita ex adverso malum, si ad utrumque se male habeat; quandoquidem præter læsas alias vitæ operationes, contingit quoque animales, & naturales depravari; unde profecto diu Vita prorogari nequit, ob maximum remotissimumque recessum a consueto sanitatis statu. Modo his duobus veluti generibus signorum, & gravioris, vel levioris Morbi fidelioribus testimoniis, verisimile est voluisse Hippocratem de morborum acutorum eventu tradere prædictiones, de quibus antea meminerat, non licere tam certo præsagire.

APHORISMUS XXXIV.

In Morbis minus periclitantur, quorum naturæ, aut ætati, aut consuetudini, aut anni tempori, magis congruit morbus, quam ubi nulli istorum congruit.

AD prognosim quoque hic Aphorismus pertinere videtur, cum ex illo eventus in morbis præsagiri possit. Quamvis enim exitus morborum in ancipiti perpetuo sint, nihilominus si illi congruant naturæ, ætati, consuetudini, aut anni tempori, minus de vita ægrotantis vereri contingit, quam si omnino dissentiant. Nomine autem Naturæ intelligit Galenus temperiem, seu potius propriam cujusque Corporis constitutionem: unde Morbi ad hanc relati dici solent consentientes, & dissentientes. Qua ratione idem Hippocrates *primo aph.* 14. Senes dixit raro, ac difficulter acutis, atque ardentibus febribus corripi, facillime vero Juvenes. Idipsum omnino dicendum de ætate, habitu Corporis, consuetudine, & anni tempore, ut proinde levius accidat febrire æstate, quam hieme, & gravius affici insuetos, quam assuetos. Quandocumque igitur Juvenes, & acriori sanguine præditi Morbis pariter juvenili ætati familiaribus, & ex acriori humore pendentibus corripiuntur, atque ejus propemodum conditionis, qualis ea anni tempestate grassatur, certe hi minus periclitantur, quam si alio morbi genere laborent, qui

nulla ratione ætati, conſtitutioni, habitui, tempeſtati, & conſuetudini congruat.

At contrarium viſum eſt Diocli Caryſtio, qui proximis poſt Hippocratem temporibus claruit, exiſtimans longe pejus ſe habere ægrotantes a ſimilibus, quam a contrariis, quippe qui a ſimilibus afficiantur, ab oppoſitis vero curentur, ut ipſemet Hippocrates ſtatuit *lib. de flatibus*: & quidem videntur minus reſiſtentes facilius ſuccumbere, quam qui diſſentientem nacti ſunt temperaturam, corporis conſtitutionem, ac habitudinem; unde graciles facillime evadunt tabidi, & obeſi, ac otioſi quacumque levi ex cauſa incidunt in hydropem, & pituitoſi Senes gravedines, ac raucedines immedicabiles incurrunt.

Verum his, aliiſque argumentis ſatis, ſuperque feciſſe videtur Galenus in commentario, qui aliter ac Diocles a Cauſa temporis, ætatis, & habitudinis contrarietatem ſuperante, Hippocratis ſententiam hic tuetur. *Cum enim*, ipſe inquit, *anni tempus cohibere non potuerit Cauſæ magnitudinem, cum tamen haberet ſanitatem ſibi ſuffragantem, multo minus morbo jam facto ſuperaverit, non aſſiſtente ſanitatis robore*. Atque Hippocrates minus dixit periclitari eos, quibus aliqua ratione morbus congruit, quia minorem receſſum patiuntur a ſanitatis ſtatu; qui vero in diſſentientes ſibi morbos incidunt, a potentiori ſane cauſa corripiuntur, quæ ſcilicet valuerit omnino diſſimilem ætati, naturæ, conſuetudini, & anni tempori morbum inferre. Finge Senem incidiſſe in ardentem febrem, aliumve acutum morbum, proculdubio Cauſa, quæ acutam ejuſmodi ægritudinem intulit, validiſſima exiſtimanda eſt, quæ ſenilem ætatem cum tanto receſſu a ſuo ſtatu deturbavit. Sic etiam quod ſenibus contingat Podagræ, Renum Calculi, Catharrhi, nil mirum, cum vel levi ex cauſa has ægritudines incurrant: at iiſdem Juvenes vexari, gravius omnino, quoniam Cauſæ deſignantur adeo validæ, ut potuerint cum tanto receſſu a naturali, & conſueto ſtatu juventutem prævertere, & labefactare. Hic animadvertere decet, non dixiſſe Hippocratem, minus affici, corripi, aut laborare, ſed minus periclitari, quorum naturæ, ætati, conſuetudini, aut anni tempori magis congruit morbus; ſiquidem licet omnino verum ſit, difficilius homines ardente febre corripi hiemali tempore, quam æſtivo, ſenes, quam juvenes, pituitoſos, quam bilioſos, ſedentarios, quam exercitatos, tamen quandocumque ardens febris hieme aliquem invaſerit, ea vehementia, qua ſolet æſtate, tum profecto ægrotans in magno diſcrimine cenſendus erit, ob cauſæ vehementiam, quæ potuerit ardentem febrem Hieme progignere.

Morbos convenientes deſumpſit Hippocrates non ſolum ab his, quæ Corpori inſunt, vel ejuſdem Conſtitutionem comitantur, aut conſequuntur, ſed etiam ab Anni tempore, cujus conſideratio magnifacienda eſt in morbis: illos etenim incipere, aut deſinere, breviari, vel produci, diminui, aut augeri pro varia temporum habitudine, non ſemel meminit idem Hippocrates *in libris Epidemior. & de Aer. aq. & locis*. Hinc adjungendæ quoque ſunt Aeris, & Regionum vaietates, quibus diverſimode Corpora affici, atque alterari, cuique compertum eſt.

Quinam demum ſint Morbi ætatibus, & conſtitutionibus temporum congruentes, late proſequitur idem Auctor 3. *Aphoriſm.* ubi ſingulorum ægritudines enumerat.

APHORISMUS XXXV.

In quovis Morbo partes ad Umbilicum, & imum Ventrem attinentes, craſſitudinem habere, melius eſt: multum vero extenuari, ac contabeſcere, pravum. Sed & hoc quoque ad inferiores purgationes periculoſum.

QUæ de operationibus ad ſalutares eventus præſagiendos ſuperius Hippocrates adnotarat, nunc e Viſcerum imi ventris habitudine deſumit, atque in iis craſſitunem, & extenuationem contemplatur, atque ex priori bonum, ex poſteriori malum indicium deducit.

Partes autem non quaſcumque conſiderandas ſuſcipit, ſed eas tantum, quæ ad Umbilicum, & imum Ventrem attinent: iſtæ ſiquidem ſpecialiter ſunt addictæ digeſtionibus, diſtributionibus, ac alimenti ſecretionibus; unde quidquid boni, vel mali toti Corpori accidit, dependet: ut namque primæ pingueſcunt, cum Corpora adipoſa fiunt; ſic primæ quoque contabeſcunt in gracileſcentibus. Cum igitur imi Ventris Viſcera craſſitudinem oſtendunt, deſignant nedum ipſas bene ſe habere, nilque grave ex morbo contraxiſſe, ſed etiam reliquis partibus prompte poſſe opitulari, altibili ſucco apte ſuggeſto.. At vero ſi extenuata videantur, & ſui

imbe-

imbecillitatem significant, & ciborum confectionem, ac excrementorum secretionem in totius Corporis incommodum malam portendunt. In eamdem ferme sententiam scripsit idem Auctor *primo prognost.* 37. optimum esse Hypochondria absque dolore esse, & mollia, & æqualia; siquidem Jecur, Ventriculus, Lien, Pancreas, Mesenterium, Omentum, Intestina, & adjacentes glandulæ naturalem servabunt constitutionem nihilum ex morbo immutatam. Porro plerisque ex gallicis præsertim doloribus fere tabefactis bene sperare non semel ominatus sum ab inspecto Ventre nondum extenuato, sed crasso, & molli; nec spe frustrati consanuerunt.

Sed *melius* dixit, non autem omnino bonum: nam nullam pati interanea ista in morbis extenuationem, bonum non est ex superius traditis, sed & obstructionem, hydropem, aliamve similem affectionem præsignarent. Quamobrem subjunxit: *multum vero extenuari, & contabescere malum*: multam opponens extenuationem crassitudini. Quemadmodum enim impossibile est nullam ex morbis quibuscumque subsequi in abdomine extenuationem, ita multam, atque excedentem malam omnino credere oportebit; quippe hæc nedum Viscerum in imo ventre contentorum prægrandem noxam ostendit, sed etiam succi alibilis malitiam, atque ineptitudinem. Quare ingentes istæ emaciationes in malignis, & perniciosis ægritudinibus plerumque observantur.

Addit, *periculosum hoc etiam esse in inferis purgationibus*: quia sicuti ab evacuationibus per superiora cavendum dixit Tabidis, & qui pectoris angustia laborant, ita purgationes per inferiora sunt periculosæ, cum partes ad Ventrem imum attinentes contabuere: a medicamentis namque purgantibus magis illæ extenuarentur, & elanguerent; quin & expetitæ a Catharticis evacuationes, ob hypochondriorum tenuitatem, vel non succederent, vel majorem molestiam parerent, vel febrim excitarent cum phlogosi, aut inflammatione, ut non semel observatum est.

APHORISMUS XXXVI.

Qui sanitate Corporis fruuntur, medicamenta purgantia assumentes, statim debilitantur, & qui pravo utuntur cibo.

Medicamentorum purgantium damna hoc, & sequenti Aphorismo memorat Hippocrates, in sanis præsertim corporibus: illa enim ait a catharticis statim exolvi, ac debilitari. Cum enim ista irritante quadam vi partibus infensa humores educant, si fortasse vitiosi succi non adsint, utiles liquores ad expulsionem solicitari necessum est, unde Corpora labefactari contingit: ejuscemodi autem perturbationis, atque exolutionis mala attestantur sitis, ciborum fastidium, vomitus, dejectio, Ventris tormina, coloris faciei mutatio, & macies, idque genus alia, quæ catharsim comitantur, vel consequuntur, potissimum importunam. Quod autem irritante vi purgantia medicamenta humores educant, liquido constare potest ex eo, quod glandes podici inditæ a superioribus etiam intestinis ad motum peristalticum lacessitis fæces submoveant: Mercurius vitæ lingua degustatus vomitum provocat, & dejectiones: Unguentum de Arthanita Abdomini, & Umbilico illitum alvum solvit: Dejectoria in majori dosi exhibita vomitum movent, non alia ex causa, nisi quia vehementius Ventriculum vellicant, & citius quam dissolutio peragatur, Stomachi tunicas, fibrasque lacessunt, ut etiam notavit Vvallæus *in sua Methodo*.

Denique qui pravis utuntur alimentis etiam a catharticis offenduntur, quoniam inutilium succorum congeries viribus ab evacuatione fatiscentibus succurrere nequit: quamobrem mox exolvuntur, ac debilitantur. Hinc æque peccant, qui sanis Corporibus cathartica exhibent, ac qui cacochyma affatim purgare conantur. Satius itaque erit in his Corporibus uti purgantibus per epicrasim, quæ paulatim humores vitiosos educentia ab imbecillis viribus sufferantur, ut in ustione, aut sectione hydropicorum idem Hippocrates admonuit.

Neque vero solum sana omnino Corpora a purgantibus offenduntur, atque debilitantur, sed etiam, quæ nuper a morbo convaluere, post evictam, extrusamque Causam morbificam, atque in pristinum sanitatis statum sunt restituta; quinimo longe majus futurum damnum timere est in restitutis, quæ sane imbecilliora esse solent, quam in his, quæ antea ægrotarunt; sicut enim non sunt illa pravis cibis infarcienda, ita neque catharticis molestanda, cum perinde sit membra suo, convenientique alimento privare, ac malis succis replere.

APHORISMUS XXXVII.

Qui corpore valent, difficulter ferunt medicationes.

POsset quis prima fronte, aut oblivionis, aut superfluitatis Hippocratem arguere, quasi vero eadem, quæ præcedenti Aphorismo docuerat, hic repetat. At Galenus, unum ex iis, quæ ex ipsa progignuntur purgatione, symptoma voluisse Hippocratem superiori Aphorismo indicare, citam nempe exolutionem; in hoc autem generaliter de omnibus sermonem habere existimat. Alii hic de sanis Corporibus, ibi de convalescentibus locutum ajunt. Nonnulli in priori de purgantibus solummodo blandioribus, in posteriori de vehementioribus catharticis egisse sub nomine Medicationum. Cardanus de *actuali* statu Corporis præcedentem, præsentem de *habituali* interpretatur; quidam demum hunc illius reddere rationem saniori judicio arbitrantur, ut propterea utrumque Aphorismum nectant: *Qui sanitate Corporis fruuntur, Medicamenta purgantia assumentes, statim debilitantur:* quoniam, *qui Corpore valent, difficulter ferunt medicationes.*

Et quidem a medicamentis purgantibus bene valentia Corpora turbantur plurimum, & concutiuntur, atque irritatione visceribus illata, fermenta depravantur, sanguis funditur, & succi nutritii exolvuntur: sunt enim purgantia, ut alias a Nobis est ostensum, de genere venenorum, & ut Celsus habet, humano Corpori inimica, quæ si fortasse inveniant, quod extenuent, ac dissolvant pravos humores, leviorem noxam inferunt; si vero, ut in Corporibus sanis, non habeant, quod cacochymiam exturbent, utiles, ac salutares humores invertunt, depravant, corrumpunt, unde non sine gravi virium jactura tolerantur, nisi etiam perimant.

Neque verum est, quod Galenus in commentario habet, evenire ejusmodi mala in sanis, quia purgantia medicamenta, cum sibi proprium, quem attrahere appetunt, non inveniant humorem, necessario sanguinem, & carnes eliquant, ut ex ipsis illum seligant. Satis enim, superque liquet, omnes, & quoscumque humores indifferenter educi, quocumque purgante medicamento, nisi quod a benignioribus levius, a vehementioribus efficacius promoveantur, & expurgentur, ut latius alibi est memoratum.

Quamvis autem antea dictum sit, cathartica in sanis difficulter tolerari, non tamen hinc quis existimet, facilius ea sufferri in ægrotantibus: quippe in utrisque eadem, vel paria symptomata comperimus. Id vero in his discrimen aderit, quod purgatio in ægrotis, si recte, atque opportune instituatur, morbificam causam eliminando, prodesse poterit, licet per irritationem Visceribus molesta sit; in sanis vero, præter noxom ab irritamento, etiam utiles succi evertuntur, & evacuantur, viribus infractis. Quamobrem jure optimo animadversum hic est ab Hippocrate ægrius ferri a sanis, quam ab ægrotantibus medicationes, cum revera cacochyma Corpora ex quovis levissimo pharmaco subitas sortiantur evacuationes, Euchymorum vero purgationes difficilius fiant, & maxima cum universi Corporis perturbatione.

APHORISMUS XXXVIII.

Parum deterior cibus, aut potus, suavior autem, melioribus quidem, sed minus suavibus est præferendus.

COmparat hic Hippocrates cibum, ac potum suaviorem, cum meliori, atque illum ait, etsi deteriorem, meliori, sed insuavi esse præferendum: is autem parum deterior sit, nam si omnino pravus foret, proculdubio minime esset anteponendus.

Rationem deducit a suavitate; quoniam suaviorem cibum, aut potum Ventriculus arctius amplexatur, retinet, meliusque digerit, atque in probum chylum commutat, unde vires, & membra reficiuntur. Similem sententiam tulisse videtur *lib. de affectionibus*, inquiens: *cibos, potus, aut obsonia, quæcumque ægri concupiscunt, si non damnum Corpori inde accessurum est, exhibeto*. Sed latius de gratificandis ægrotantibus hæc habet, *6. Epidem. s. 4. Ægrotantibus gratificationes, velut est pure præparare potus, & cibos, & ea, quæ videt, molliter ea, quæ contingit. Aliæ gratificationes, quæ non magnopere lædunt, aut facile reparari possunt, velut frigida, ubi hoc opus est. Aliæ gratificationes sunt, introitus, sermones, habitus, vestitus, ægrotanti tonsura, ungues, odores.* Ubi Galenus: *duplex utilitas habetur ex gratificatione ægri in his, quæ sunt citra illius jacturam: alteram, quod in cibis melius concoquunt,*

in

in potibus sitis sedatur, ex odoribus somnus conciliatur, ex balneo quies, virtusque restauratur; Altera est Amor ægri ad Medicum, & observantia, qua fit, ut illi in omnibus pareat.

Usus est hic nomine deterioris, sed suavioris, quippe deterior is cibus intelligendus erit, qui minus vires restaurare valeat, minusque Causæ morbi adversetur; at vero suavior, quia gustatum voluptuosius afficiat, & Ventriculum ad appetendum, conficiendumque jucundius alliciat, ut si quæ nausea, vel stomachi subversio aderat, tollatur, vel remittatur: eadem profecto tunica Lingua, Fauces, & Ventriculus vestiuntur.

Solent autem suaviores esse cibi, qui tempore Salutis sumi consueverunt, nam quæ consueta sunt, minus molestare solent, præsertim si materno desiderio ab incunabulis appetivimus, vel ab uberibus depulsi, primos a lacte esitavimus: Unde Hippocrates *de ratione vict. in acutis*: facilius ferri, ait, malos cibos consuetos, quam bonos insuetos; Consuetudo enim altera Natura dicitur: deteriores etiam cibi, si rite, recteque condiantur, salubriores fiunt, & aviditatem excitant. Attamen non sunt illa in escam concedenda, a quibus nullus utilis succus elicitur, qualia esse solent, quæ a picacea fame laborantibus expetuntur; ea etenim veluti deterrima, omnino sunt interdicenda: sed & neque permittenda sunt, quæ dulcem succum præseferre videntur, ut sunt bellaria omnis generis, ex saccharo potissimum confecta, hæc enim facillime amarescunt, & in succos Ventriculo infensos quam citissime vertuntur.

Hinc modo colligere licebit, gratificandum esse ægris in ciborum, & potuum delectu, ut si fortasse quædam cibaria, dummodo omnino nocua non sint, expetant, ultro concedantur, ut & potus vini, aut aquæ frigidæ; itemque salita, acetaria, aliaque hujus generis, prout occasio tulerit, moderate tamen sumpta. Idem Hippocrates *lib. de internis affectionibus* ad Morbum Regium, qui ciborum fastidium infert, obsonium parat ex pullo gallinaceo percocto, probe condito cum cœpa, coriandro, caseo, sale, sesamo, & uva passa alba, & vinum bibendum jubet album, austerum, vetustissimum. Perperam ergo agunt, qui nimium severi nullo pacto miseris ægrotantibus in cibis, potibusque indulgere solent, cum cæteroqui cibus, & potus in gratiam virium conservandarum ægrotis debeatur, qui si insuaves sint, atque injucundi, tantum abest, ut prosint, ut potius in degeneres succos commutati vires non tueantur, sed morbum.

APHORISMUS XXXIX.

Senes Juvenibus plurimum quidem ægrotant minus; diuturnis vero morbis correpti fere commoriuntur.

Confert in hoc Aphorismo ætatem juvenilem cum senili, magis, vel minus obnoxia ægritudinibus, atque inquit, Senes plerumque ægrotare minus, quam Juvenes, morbis præsertim acutis; diuturnis vero correptos magna ex parte commori.

Quod de acutis primo sermonem habeat, patet ex altera Aphorismi parte, in qua memorat diuturnos. Distinguit namque Hippocrates, ut bene notat Cardanus, ægrotare, idest acutis morbis, corripi, ab eo, quod est morbis subjici; cum alioqui Senes pari habitu præditi, ac Juvenes, facilius, frequentiusque morbis subjiciantur; at vero ægrotant minus, hoc est, minus, seu rarius, quam illi acutis ægritudinibus corripiuntur; neque tamen id absolute protulit, sed adjecit plerumque, seu magna ex parte, cum fieri possit, ut contrarium in aliquibus accidat, peculiares ob causas, sive internas, sive externas: plerumque autem evenit, comparatione ex æquo habita, ut Senes minus, seu rarius, quam Juvenes ægrotent, servata per ætates unicuique vivendi norma.

Sed qui fit, ut rarius ægrotent, non eadem est apud Interpretes ratiocinatio. Galenus ad continentiam in victus genere causam referre videtur, ut propterea putet, Senes, qui temperatiores non sunt, magis ægrotare, utpote qui Juvenibus sint debiliores. Cardanus ex temperamento potius frigido sicco rationem deducit, cui etiam adjicit calorem imbecillem morbis acutis repugnantem, promptamque adhuc a debilibus Causis læsionem, ob quam se statim subtrahant, & intemperantias caveant, & quod putredini non tam facile obnoxii sint, quoniam frigidum est illorum Corpus. Sunt etiam, qui ad crassos, frigidosque succos, quibus senilis ætas abundat, rationem Aphorismi revocent, quippe acuti morbi ex humoribus calidis, & tenuibus proficiscuntur: unde raro senes, acutis ægritudinibus laborare contingit.

At quamvis Senes suam consultius sciant regere, ac tueri valetudinem, sintque cæ-

teris prudentiores, temperatioresque, ut quæ prodesse, vel obesse consueverint, longa ætate, iteratisque experimentis, exacte quoque didicerint; nisi alia causa accedat, per quam rarius illos acutis ægritudinibus laborare contingant, non plene Hippocratis sententia censebitur explanata. Existimaverim ea propter senectutem idcirco rarius acutis morbis corripi, quoniam sanguis ætatum mutatione descisit ab illa prompta, & facili, quæ per juventutem vigere solet, acritudine, ac fermentatione; sensim enim hebescit, & alkali suo vivifico, ac volanti spoliatur, quo levi ex causa in Juvenibus concitatur, & effervescit. Succi etiam ex illo provenientes effœti fiunt, & in acidum declinant, quo potius concrescit sanguis: quare alibi diximus, rarenter acutas febres Senes invadere. Si namque a temperantia solum victus non ægrotarent, illa profecto non minus quoque prodesset, ne in chronicos morbos inciderent, cum tamen his frequentius capiantur, & correpti fere commoriantur. Itaque a conditione potius sanguinis mutata, quæ per ætatem sensim acquiritur, id illis accidere fatendum est. Cæterum quod ad Cardanum pertinet, frigido, siccoque Senum temperamento, putredinem excludenti id tribuentem, non est, ut longiori sermone refutemus: cum hæc apud emunctæ naris Philosophos in derisum jam abierint.

Quoniam vero Senibus Juvenes opposuit, videtur proinde Hippocrates universas ætates ad duas istas revocare, itaut homines conferat a pueritia ad juventutem ex una, & a juventute ad senectutem ex altera; ideoque sub Juvenibus comprehendantur etiam Adolescentes, & Pueri, & sub Senibus, qui in consistenti ætate sunt, & qui crudam, & qui maturam senectutem attigerunt. Priores enim, sicut sanguine abundant floridiori, vegetiorique, ita carnes habent molliores, & viscerum texturam laxiorem. Posteriores vero sensim in utrisque deficiunt, & sanguinem, & carnes consistentiores adipiscuntur.

Hac sane de causa etiam fit, ut Senes diuturnis potius corripiantur affectionibus, quas idem Hippocrates enumerat *Tertio Aphor.* 31. inquiens: *Senibus, spirandi difficultates, destillationes cum tussi, urinæ stillicidia, & difficultates, articulorum dolores, & renum, vertigines, Apoplexiæ, habitus Corporis depravatio, pruritus, vigiliæ, alvi, oculorum, & narium humiditates, visus obtusus, glaucedines, auditus graves.* Hæc

V. primo de diæta.

autem ab effœto, inutilique sanguine procedunt, cujus ratione imbecilla senectus reddita his, aliisque chronicis ægritudinibus subjicitur; sed & cum in has inciderint, vix, aut raro evadunt; quin potius cum illis consenescunt, ægram vitam ducunt, ac tandem commoriuntur.

Dixit autem *fere*, nam non omnino ex chronicis quibuscumque ægritudinibus Senes decedunt, cum a quibusdam saltem liberari possint, adhibita præsertim diligenti curatione. Eas vero plerumque insanabiles experimur, quæ languorem partium consequuntur, atque a perversis, hærentibusque humoribus dependent, ut Asthma, Hydrops, Renum, & Vesicæ affectiones, suffusio Oculorum, Surditas, aliæque similes.

V. 6. aph. 6. & 6. epidem. f. 7.

APHORISMUS XL.

Raucedines, & Gravedines in valde Senibus coctionem non admittunt.

Exemplum ægritudinum senilium in hoc Aphorismo allaturus Hippocrates, Raucedinem, & Gravedinem in medium adducit, quas inquit, in provecta senectute coctionem non admittere. Sunt quippe ambæ valde senibus infestæ, ut quacumque ex causa etiam ambientis frigoris, vel austrini flatus illos divexent. Et quamvis omnes defluxiones, destillationesque in quamcumque Corporis partem decumbentes sub harum nomine plerique interpretentur, nihilominus proprie exponi debent, quæ in Guttur, & Asperam Arteriam, & quæ in Nares, ac Palatum desinunt. Quamobrem Raucedo est affectio illa gutturis a confluente seroso humore tumefacti, ubi Aer a motu Thoracis, & Pulmonis propulsus infringitur, & vocem raucam reddit; unde in Raucitate vocales ductus, & musculi Laryngis indebite irrigantur, ac plus justo humescunt, ut nequeat aer impulsus, ac repercussus libere excurrere, & reflecti ad vocis modulationem, sed tubæ interius humefactæ ad instar clangorem edit. Gravedo vero, seu Coryza est, in qua similis humor in Nares, & Palatum defluens, tum olfactum, tum gustatum impedit, quamvis etiam Cerebrum a restagnante humore adeo sæpenumero gravatur in antica præsertim parte, ut etiam non leviter doleat, & oculi illacrymentur.

Quæ cum ita sint, non videntur binæ hæ ægritudines adeo perniciosæ, ut insanabiles credantur in Senibus, quinimo

sæpissime observentur curatu faciles, præsertim si illi cautius res suas agant, & in victus genere errata non admittant. Lepide quidem, & acute respondit olim Alberto Savonarolæ, hunc Aphorismum objicienti, Leonicenus, cum fere centenarius raucedine laboraret, eum non fuisse pro Medicis scriptum, indicans prudentem, temperantemque hominem posse infaustum Aphorismi omen cavere, & a Raucitate liberari, ut evenit: nam jure Caponum, & seminibus gossypii tandem convaluit. Plures alii referuntur exacta diæta idipsum assecuti, conferente tamen plurimum valida Corporis constitutione, & spiritalium partium amplitudine, atque energia.

V. Card. hic.

Verum etsi Raucitas, & Gravedo sua natura inemendabiles non sint, evadunt nihilominus plerumque tales in valde senibus ob languorem ejus ætatis; quasi dixerit Hippocrates; Raucedines, & Gravedines in aliis ætatibus facile curabiles, imo nullius fere momenti, si in ultima senectute contingant, ob viscerum laxitatem, & sanguinis jam effæti, viriumque languorem, coctionem non admittunt, & ferme insanabiles fiunt. Quamobrem animadvertere est, speciatim notasse Hippocratem valde Senes, idest in summa Senectute constitutos, qui plerumque languidi cum sint, & cadaverosi, etiam levibus superandis ægritudinibus impotentes evadunt, ut hinc facile inferatur, quod minime curationi subjici queant, Asthma, Hydrops, Emphyema, Tussis, morbi longo graviores, quos consulto tacuit, si leviores, Raucitas, & Gravedo difficulter in illis maturescunt. Sed & revera Raucitatem, ac Gravedinem in decrepitis nec insanabiles ipse asseruit, sed solum coctionem non admittere, ut postremo prorsus desinant; cum non raro extremo senio confecti interquiescant quidem, sed non omnino ejuscemodi ægritudinibus, potissimum productis, convalescant, etsi valentiores videantur, & opportunis remediis sint adjuti. Coctionem autem in his, vel nunquam, vel rarenter admittunt, tum a confluente continenter humore eas partes delaxante, qui sæpissime in Senibus tenuior plerumque est, tam a sanguinis vitio, quam a Cerebri, & glandularum laxitate; tum etiam ob contractum acorem in provecta senectute increbrescentem, qui suo Alkali vivifico non coercitus, nec subactus, coctioni refragatur. Id quod nedum sæpissime in decrepita senecta, sed etiam aliquando, in crudis, & præcanis Senibus, si natura langueant, & valetudinarii sint, experimur.

APHORISMUS XLI.

Qui frequenter, ac fortiter absque Causa manifesta deficiunt animo, de repente moriuntur.

UT hujus Aphorismi veritas perpetuo constet, tria simul hæc ab Hippocrate hic recensita jungi oportere fatendum, ut nimirum frequenter, fortiter, & absque Causa manifesta defectus animi insequatur, cum in hystericis affectionibus, in mæstis, & melancholicis, inedia confectis, aliisque, quos sæpesæpius linqui animo contingit, vel frequenter, vel fortiter, non certo repentinus interitus timeatur, ut in Aphorismo dicitur. Itaque junctim exposcit Hippocrates frequentiam, idest iteratas animi defectiones, & pluries brevi repetentes: Vehementiam, ob quam pulsus omnino langueant, vires dissolvantur, corpus concidat, palleat vultus, & partes præsertim extremæ refrigerentur, quin & frons, ac collum glutinoso sudore perfundantur: Demum sine causa manifesta; nam si a mœrore, inedia, immodica quacumque evacuatione, aliave evidenti causa animo deficiat æger (quamvis & ab his quoque perire possit) repentinus interitus minime contingeret. Quamobrem Causa exigitur interna in ipso sanguine, vel Corde sita, ut subinde de repentino interitu metuatur.

Hujus animi defectionis, tam vehementis, ut subito, ac repente perimat, causam Medici fere communiter referunt ad vitalium spirituum dissolutionem, qui vel deleterio humore infecti penitus extinguantur, vel crasso, frigidoque succo suffocentur; vel maxima exolutione dispereant, ut in pestilentiis. At Anatome compertum habemus hæsisse in his sanguinem dextræ Cordis auriculæ, & impetu quodam succedentem, a vena Cava ascendente suggestum, irrupisse adeo, ut in Pericardium, atque in Thoracis cavum difflueret, dirupta adhuc eadem vena. Causam ergo ejuscemodi iteratæ defectionis a sanguine vitiato pendere existimaverim: is enim, cum nimia crassitie, acore, aliove vitio, in aditu dextri, sinistrive Ventriculi concrescit, hæretque, syncopem mortiferam infert. Sic in multis pestiferis constitutionibus repente concidunt extincti homines, ac belluæ, quia pestilentes halitus, seu vapores per aerem diffusi, ejus sunt conditionis, ut inspirati, atque in pulmonibus cum sanguine Cor ingressuro com-

commisti illum concrescentem, hærentemque reddant inter valvulas Arteriæ venosæ, vel in ipso sinistri ventris hiatu, atque simul una ejus cavum exitiali contagione inficiunt, & labefactant; Unde motu Cordis, & Sanguinis intercepto, Syncope accidit, & Mors. Sed & non raro evenit, ut sanguinis vasa, quæ ad Cor tendunt, sensim lentis, tenacibusque succis obstruantur, veluti polypis, qui postmodum præterfluentem sanguinem retardent, sintque in causa, ut hic in alias partes irruens, vel opprimat, vel dirumpat, quæ Cordis motui, ac Vitæ sunt omnino, penitusque necessaria. Quoniam vero hæc, aliaque valde differentia solent plerumque paulatim fieri, & ex variis causis augeri, aut mitescere; propterea est, ut iterato redeant gravius, vel levius, pro circumstantiarum varietate, potissimum vero, quia sanguis in ductus Cordis libere permanere nequit, & quousque obstaculum a novo superveniente propulsus vicerit, animi defectio perdurabit: at vero cum propelli nequit, nedum sibi, sed etiam succedenti sanguini impedimento est; quare intumescens vasa primum dilatat, mox discindit, unde Mors sequitur repentina. Si diutius præterea sanguis grumefactus alicubi remoretur, vel contra impetuosius, uberiusque in dextrum Cordis ventriculum influat, idipsum eveniet, ut cum a diuturno mœrore, & subito metu, immodico, atque insperato gaudio quis deprehenditur.

Hinc autem præter prognosim, qua Hippocrates tum patientes, tum Medicos præmonet, ex ejusmodi iteratis animi defectionibus, oportebit illis nedum correptis opitulari, sed ab imminenti interitu præcavere. Numquam vero satis demirari queo quorumdam credulitatem, qua sibi persuadent, ad Cordis vigorem, atque ad spirituum refectionem, valere plurimum smaragdos, margaritas, hyacinthos, itemque julapium ex gemmis, & unionibus confectum, aliaque hujus generis, quæ nullam analogiam cum sanguine, & spiritibus habent; cum potius a spiritu Vini, & Aromatibus, Elixire, & Jolapio vitali, Aqua cinnamomi, & theriacali, spiritu Salis Ammoniaci, & Caphuræ, aliisque similibus id assequi liceat, quæ concrescentem sanguinem dissolvunt, & acidum fermentum, illum coagulans, volanti Alkali diluunt, & infringunt. Cæterum animi Exolutiones ex Cardialgia, & Cardiogmo, affectione Hysterica, & Sideratione, aliter medicabimur suo loco.

APHORISMUS XLII.

Solvere Apoplexiam fortem impossibile; debilem vero non facile.

Aliud exemplum insanabilium Morborum affert Hippocrates, & ubi in præcedenti Aphorismo a Vitæ fonte illud desumpsit, hoc ab origine sensuum mutuatur, potissimum in eo affectu, in quo Corpus universum immobile, & insensibile redditur, vix a mortuis differens, ut illum propterea Apoplexiam, sive Siderationem Medici appellent.

Est itaque Apoplexia privatio sensus, & motus in toto Corpore, superstite respiratione, licet & hæc multum quoque offendatur, & ab istius varia læsione, majori, vel minori, quadruplicem faciat Galenus illius differentiam: primam, & fortissimam, cum Respiratio omnino prohibetur, vel saltem sensibilis non est: Alteram fortem, cum Respiratio graviter quidem offenditur, at non prorsus est abolita: Tertiam minus gravem, in qua Respiratio adhuc minus læditur, licet anhelitus habeatur, vel interrupta Thoracis expansio: Postremam levem, cum Respiratio vix a naturali, & consueto motu declinat; quinimo nec omnino soporati, nec sensu, motuque destituti, patientes observantur.

Ex his autem speciebus, primam, & secundam impossibile esse curare ait Hippocrates; tertiam, & quartam non facile, & nonnisi paucissimos, atque Juvenes, & robustos ab ipsis evadere, transpositione habita a Cerebro in nervos spinæ subjectos, & commutata Apoplexia in Paralysim.

At qua de causa immedicabilis Apoplexia censeatur, & alibi etiam idem Hippocrates testetur, quartum diem illam non transcendere, non inter omnes æque convenit. Quæ in hanc rem a Veteribus sunt prodita de obstructione Cerebri ventrium, & de impedito transitu spirituum animalium in nervos, tam vana, & levia sunt, ut longo examine non indigeant; cum jam cunctis innotuerit, Cerebri ventres repurgandis potius excrementis, quam in generandis spiritibus usui esse, qui nec si ibi gignerentur, in nervos deduci possent, quod nulli ductus inde pateant in Cerebri Meditullium, atque Nervorum principium, qui & amplo hiatu patuli nequirent illi genitos spiritus continere, qui tenues cum sint, ac valde mobiles, sponte sua citissime evolarent.

At verosimilius, cum ea potissimum Cerebri

bri pars, quæ Nervorum origo est, ab humore illuc appellente vitiato obstruitur, aut hebetatur, vel ab intercepto sanguinis motu per plexus Reticularem, & Choroidem, aliave de causa male afficitur, gravatur, aut stupet, ut nervis sensui, & motui addictis minime suffragari queat, attonitum, sideratumque Corpus evadit.

Ab hoc autem Nervorum principio, his, similibusque modis affecto, fit, ut Respiratio in Apoplecticis tam graviter offendatur, quippe quæ nervis, & musculis egeat, ut perennet; ea vero omnino impedita, sensibiliter læsa, sive interrupta, nequit sanguis ex dextro Cordis Ventriculo libere per Pulmones in sinistrum permeare; quamobrem is tum in eodem dextro Cordis ventre, tum in ipsis Pulmonibus penitus, vel majori ex parte, restagnet, exhausto interea sinistro, qui exceptum antea sanguinem propellere non cessat in Aortam Arteriam; Unde in extinctis Apoplexia, non aliter ac in præfocatis, dexter Cordis Ventriculus multo, concretoque sanguine turgidus invenitur, sinister vero penitus inanitus. Liquet igitur, quamobrem Apoplectici cum gravi Respirationis læsione omnino pereant, & cum leviori non tam facile convalescant; quoniam difficile admodum est eos sanguinis ductus medicamentorum ope reserare, atque sanguinem absque ulla remora circumeuntem tueri, cum Pulmones sensim concidunt, & Respirationi inhabiles fiunt. Accedit, quod motus ipse Cordis etiam non sine Nervorum influxu habeatur, ut proinde isto deficiente, ille quoque desinat.

Quamvis autem Hippocrates asserat, impossibile esse fortem solvere Apoplexiam, quod & argumenta nuper adducta suadere videntur, non tamen non tentandum (quoad vires Naturæ tulerint) quodcumque prodesse poterit, aut aliquando contulisse visum sit. Et quidem sub duplici classe continentur, quæ proficere sunt observata: Evacuantia nimirum, quæ respiciunt Causam hebetantem, aut obstruentem, & Corrigentia humoris malitiam, ac Cerebri torporem, Antiapoplectica dicta. Inter priora præstat Extractum Catholicum, & Hellebori nigri cum modico Castorei. Inter posteriora vero præcellunt spiritus Antiapoplecticus, & Sanguinis, seu Salis Ammoniaci, volatilis Cornu Cervi, & Cerasorum nigrorum, elixir cephalicum, magnanimitatis, & vitæ, oleum Cinnamomi, & Cariophyllorum: atque extrinsecus oleum Succini, Salviæ, Rutæ, & Anisorum, tinctura Nicotianæ, & Rorismarini, aliaque his similia, & quæ diaphoresim, ac diuresim moveant. Cætera remedia plerumque adhiberi nequeunt in Attonitis, omni motu, & sensu privatis; quinimo, etsi illa per vim indantur, ægre admodum ob hebetem, consopitamque virtutem proficiunt.

APHORISMUS XLIII.

Qui suffocantur, & a vita deficiunt, nondum tamen mortui sunt, non referuntur in vitam, si spuma circa os appareat.

Quoniam Apoplecticos interire contingit non aliter, ac eos, qui suffocati moriuntur; propterea Hippocrates, ut signa fortis Apoplexiæ traderet, a qua lethalis exitus imminet, præcipuum indicium a spuma circa os apparente desumit, aitque, eos in vitam non revocari, quibus os oblitum spuma est.

Sed quæ Hippocrates hic de Apoplectica suffocatione videtur indicare, plerique etiam extendunt in strangulatis laqueo, vel Angina, in submersis aqua, aliisque, non dissimili facto enectis, ut proinde generalior sententia prolata videatur de quibuscumque ab intercluso spiritu pereuntibus. Et quidem in his omnibus spuma circa os apparens funestum signum est, denuntians spiritalium partium læsionem, & Respirationis noxam, unde referri in vitam perdifficile.

At vero: *Qui suffocantur*, inquit, *& a vita deficiunt;* non enim satis est suffocari, sive spiritalium ductuum angustia premi, sed etiam est opus vita deficere, quod scilicet Cordis, & sanguinis motum interruptum arguat: quamobrem utrumque junctim ægros perpeti necessum est; hac quippe ratione præter spiritalium viscerum læsionem designatur pariter Cordis labefactio. Quare cum res ita se habet, de vita sperare amplius non licebit, ubi spuma os occupaverit.

Sed qua de causa Mors inde certo sit expectanda? cum cæteroqui spuma plerisque accidat sine ullo vitæ periculo, & Epileptici ore spumosi non raro fiant, attamen reviviscunt.

Galenus *in commentario* spumæ generationem investigans, illam ex duarum substantiarum mistione oriri ait, *altera spirituosa*, *altera humida*, ex quibus in multa perfractis, mutuoque complexu commistis, ampullæ gignantur, & spuma, ut in Mari, cum

scopulis alliditur. Cum autem humida substantia tenax est, spiritus, seu substantia aerea conclusa difficulter evolat, diuque consistit; quamobrem spuma diu quoque perdurat: duplicem autem hanc substantiam esse in Apoplecticis, & suffocatis evidens est, spiritum nimirum, qui expiratione propellitur, atque a compresso Pulmone, per angustos ipsius ductus quodammodo intercipitur; & lymphicum illum humorem, ac salivarium rorem e glandulis faucium, & gutturis extillantem, qui ex impedito sanguinis circuitu non tam fluidus esse solet, imo aliquantulum crassescit; ut propterea arctius offendentem spiritum, & pulmonis halitus devinciat, atque ampullas, & spumam pariat consistentiorem. Atqui hæc omnia in strangulatis sensibiliora esse solent, quippe qui præter crebritatem Respirationis, & violentam Pectoris, & Pulmonis commotionem, loci angustiam, & aeris plus justo perfracti exagitationem, cum impedito prorsus sanguinis, & lymphæ circuitu, subitam, maximamque subeunt in faucibus, & gutture præfocationem.

Atque hinc modo apta ratio deducetur, cur non redeant in vitam, quibus spuma circa os apparet, & consistit: nimirum quia ingentem Pulmonis compressionem, summam respirandi difficultatem, & viarum cum sanguinis, tum Aeris interceptionem maximam denunciat: quod etiam indicare visus est Hippocrates *lib. de morbo sacro*, & *lib. de flatibus*. Cæterum in Epilepticis, vel nulla, vel levis noxa accidit Pulmonis, & Cordis motui, cum Respiratio in illis perennet, & sanguis per Pulmonis ductus in Cor traducatur; quamobrem spuma in ore comparens haudquaquam sequitur offendentis spiritus, & perfracti ex tracheolis Pulmonum aeris interceptionem; sed solius salivarii roris, ob concussionem musculorum mandibularium, expressionem, atque ad dentes, aliasque oris partes collisionem, una cum intercluso aere in concamerato palati fornice commisti. Itaque, ut de Veritate Aphorismi perpetuo constet, neutiquam reviviscent, qui spumam emittunt ab intercepto spiritu in Pulmonis ductibus, atque impedito sanguinis per eosdem motu: Qui vero aliis ex causis spumant, bene possunt in vitam revocari.

Sed & non ita pridem excogitatus est modus, quo isti, & qui sub aquis sunt demersi, in vitam referantur, nisi tamen sint penitus extincti, quod plerumque post duas horas evenit. Sunt primum inverso Corpore, sublatisque sursum pedibus, ac capite deorsum pendulo eousque detinendi, circum accenso interea igne, quousque recalescere incipiant, & aquam per vocalem Arteriam eructent, foto sensim Corde, totoque pectore, cum Vini spiritu, elixire vitali, vel pane calente, generoso vino irrorato, hisque sæpius, sæpiusque iteratis: futurum enim, ut mox, nisi omnino decesserint, Cor in suo motu restituatur, & paulatim sanguinem admittat, atque in arterias propellat, cum vitæ restauratione. Qui vero laqueo suspensi, ac strangulati nondum periere, in vitam facile redire solent insufflato per Asperam arteriam aere, ut nimirum Pulmonum bronchiis turgentibus sanguis possit e dextro in sinistrum Ventriculum protrudi, subindeque restitui motus tum Cordi, tum sanguini, qui ex strangulatu substiterat. Ad promovendum autem sanguinis motum, atque ad dissolvendum eum, qui forte in dextro Ventriculo, & in vasis Pulmoniacis hærere, ac concrescere cæperat, plurimum conferent Elixir magnanimitatis, proprietatis, & vitæ Quercetani; itemque Spiritus Salis ammoniaci, & theriacalis dictus, julapium vitale cum Croco, oleum Cinnamomi, idque genus alia, sensim, atque iterato, ut res ipsa tulerit, exhibita. Cæterum, qui ultra duas horas præfocati supervixerunt, ut de eo refert Cardanus, cui aspera Arteria ossea inerat, sicuti ductuum aeris interclusionem omnino non sunt passi, ita Sanguinis, & Cordis motu revera non sunt defecti, nisi etiam hi parem cum amphibiis, & nobili illo Urinatore *Cola* Catanense, *Pisce* cognominato, sortiri sint Naturam.

14. de Rer. Var. c. 76.

APHORISMUS XLIV.

Qui natura admodum crassi sunt, citius intereunt, quam qui graciles.

Sive hic Aphorismus referatur ad præcedentes, eoque Hippocrates indicare voluerit, citius ex Apoplexia, animi defectione, ac suffocatione, obesos interire, quam graciles, sive simpliciter sit prolatus de iisdem inter sese comparatis, parum interest, cum alioqui certum sit, valetudinariam perpetuo vitam magis ducere pingues, quam graciles.

Comparat autem admodum crassos cum gracilibus, & quidem natura, qui nimirum a prima ætate, & primigenia conformatione ejusmodi habitudines sunt sortiti. At vero valde crassos intelligit, qui nedum multo adipe scatent: sed & venas, atque arterias ha-

habent exiles, & ossa tenuia, quæ ingentem Corporis molem ægre admodum regere valent, sed & his sanguis non solum propter venarum, arteriarumque angustiam modicus esse solet, comparate saltem ad carnium multitudinem, verum etiam parte illa vivifica magna ex parte deficit, quamvis multo glutine abundet, quo scilicet adeo ii pinguescunt; quamobrem vitæ fomes, & vigor partium imbecillis quoque est, qui possit diutius perennare, & causis alterantibus obsistere: atque ideo multa etiam congerunt excrementa, plurimisque adhuc ex non libera propter obesitatem per poros cutis transpiratione, scatent inutilibus succis, quibus gravati facile deinde gravissimis ægritudinibus succumbunt, Asthmati, Hydropi, Apoplexiæ, Syncopi.

Hi ergo ab ingenita constitutione obesi, quia laxam, languidamque nanciscuntur partium, & sanguinis compagem, universas pene operationes languide, obtuseque exercent, quæ vitam nec constantem, nec diutinam portendunt, quemadmodum Aristoteles de Æthiopis, eisdem fere ex causis, testatur. De long. & brev. vitæ.

At vero Graciles, non tamen omnino macilenti, & extenuati, sed moderate carnosi, ob venarum, arteriarumque amplitudinem, & sanguinis vivacitatem, texturamque Corporis perspirabilem, sicut in omnibus sunt agiliores, valentioresque, ita in his, quæ ad vitam, salubritatemque spectant, firmiores, ac longæviores observantur: verumtamen hos cum obesis collatos sumere convenit sub eadem Regione, in eodem sexu, & ætate constitutos, iisdem exercitiis deditos, & pari utentes victus ratione. Neque insuper obesi cum tabidis, vel ad tabem dispositis, utpote morbosis, quales oblongo collo, excarni cervice, angustoque pectore sunt, hic comparantur, quemadmodum nec carnosi, & lacertosi, veluti Athletæ, cum gracilibus: Eusarca enim Corpora cunctis præstant. Sed solum conferuntur Graciles cum Obesis, qui nimirum ab habitu Corporis carnoso, & medio, æque recedunt, nec dum limites salubritatis sunt transgressi. Excipiendi præterea sunt, qui obesum habitum progressu temporis sunt adepti, ob vitam sedentariam, & opiparam, cum Hippocrates speciatim notavit admodum crassos natura; hi siquidem a partium laxitate, & sanguinis pauperie vitam in longum ducere nequeunt; in his vero, qui procedente ætate pinguiores evaserunt, nec venæ tenues sunt, nec sanguis effœtus, quin & ossa, ac viscera solent esse firmiora: unde fortius causis ægrotare facientibus obsistunt. Pari ratione graciles natura tales esse debent; nam qui ægritudine, evacuatione, exercitiis, inedia macruerunt, hoc Aphorismo non comprehenduntur, veluti a naturali constitutione recedentes, & morbosi; cum tamen hic comparentur solum graciles, & obesi intra sanitatis confinia positi, ut dictum, ex quibus hi facilius in morbos labuntur, & lapsi difficilius resurgunt, cũ nec medicamentis nec diæta convenienter tractari possint ob carnium, & sanguinis laxitatem.

Cæterum, quia a sanguinis dumtaxat constitutione, atque habitudine debiliori, in pinguioribus hæc accidunt, plane si illa in meliorem conditionem deducatur, poterunt imminentia istiusmodi mala anteverti, ac præcaveri. Quare tenuiori victus instituto, in aere puriori, cum convenienti exercitio, vigilia, sudore, aliisque extenuantibus causis, in meliorem statum illa reducentur, reddito proculdubio per hæc sanguine vividiori. Ubi autem hæc profecerint, non est, ut medicamenta illa adhibeantur, quæ in hanc rem a quibusdam commendari solent, quemadmodum est præ cæteris Acetum scilliticum summis laudibus a Galeno exornatum. At vero putaverim ipse sine ulla mali suspicione præcellere frugalitatem.

APHORISMUS XLV.

Quicumque Juvenes morbo comitiali laborant, mutatione maxime ætatis, & temporum, & locorum, & victuum quoque liberantur.

Alteram valde affinem Apoplexiæ ægritudinem hic memorat Hippocrates, quam Epilepsiam Græci vocant. De hac autem sic scribit Celsus *lib.3. cap.23. Inter notissimos morbos est etiam is, qui comitialis, vel major nominatur. Homo subito concidit, ex ore spumæ moventur, deinde interposito tempore ad se redit, & per seipsum consurgit. Id genus sæpius viros, quam fœminas occupat, ac solet quidem etiam longum esse, usque ad mortis diem, & vitæ non periculosum. Interdum tamen cum recens est, hominem consumit, & sæpe eum, si remedia non sustulerunt, in pueris Veneris, in puellis menstruorum initium tollit.* Quæ sane consentiunt cum sententia hoc loco ab Hippocrate recensita, qua monemur Morbum hunc, tametsi non raro consenescentem, si fortasse pueros invadat, fore, ut mutatione ætatum, victuum,

ctuum, locorum, & temporum mitescat, aut desinat.

Et quidem quod Juvenes hic, antequam vigesimumquintum annum attigerint, intelligantur patet ex Aphorismo 7. *Quinti*, ubi dicitur: *Quibuscumque morbi Comitiales fiunt, ante pubertatem mutationem accipiunt; quibuscumque autem vigesimoquinto anno, fere commoriuntur*. Quamobrem ubi Leonicenus vertit τοῖσι Νέοισιν, Juvenes, aptius Cardanus exponit Juniores, & Fuchsius Pueros; nisi tamen Juvenes intelligere velimus eos omnes, qui primordia Juventutis non sunt prætergressi, cum ex superius notatis, videatur quodammodo Hippocrates universam hominum vitam in duo solum tempora discriminare, Juventutis nimirum, & Senectutis. Qua ratione nedum Juvenes, sed etiam Pueri, & Adolescentes, morbo Comitiali correpti, mutatione ætatis, temporum, locorum, & victuum, sanari poterunt.

Etsi autem mutatio ætatis potissimum Epilepticis conferat, non tamen hujus solum meminit Hippocrates, quasi quod sponte sua ætatum mutatione morbus Comitialis curetur, spretis cæteris auxiliis; sed addidit & mutationem temporum, locorum, & victuum, ut sicut illa interius, Natura operante, prodest, sic ista exterius administrata plurimum coadjuvent ad ejuscemodi affectionis solutionem. Natura quippe prima morborum Medicatrix, in arduis sæpenumero, ac difficillimis ægritudinibus opem, & suppetias exquirit ab Arte. At vero Cardanus, Heurnius, & alii, patriculam *Temporum* adimunt, eamque a Leoniceno perperam adjectam inquiunt, ex male intellecto Hippocratis sensu: Equidem si temporum mutationes umquam Epilepticis conferrent, multos sane illis liberatos experiremur; atqui nullum inde beneficium accidit, nisi quod ex mutatione temporum, ætatis factum est. Quare putaverim tempora hic ad ætates, non ad recurrentes annos esse referenda, adeoque non annorum, sed ætatum mutationes conferre posse, ut phrasim græci idiomatis perpendenti palam fit; nisi tamen annorum potius tempestates, seu constitutiones Hippocratem hic considerasse dicamus, quas plurimum valere ad finem morbis chronicis imponendum pluries memorat.

Levamen autem sentiunt Epileptici ab ætatis mutatione, cum Epilepsia idiopathica est, vitio scilicet Cerebri contracta; nam si sympathica illa sit causa Uteri, aut Ventriculi male affecti, vel etiam a Veneno, & morsibus venenatis, non tam facile solet ætatum mutatione desinere, nisi fermenta horum viscerum affectorum sensim beneficio temporis extenuentur. Locorum etiam, & victuum mutatio proderit, si in contrariam causæ morbificæ, & habitus Corporis constitutionem facta sit: puta si ab incolatu palustrium locorum, & ab Aere nubilo, ac Austrino Epilepticus æger migraverit in Aerem puriorem, tenuiorem, & apricum, & pro abundanti, & crasso cibo, deinceps utatur salubriori. Nil equidem in ejuscemodi generibus ægritudinum conducibilius cœli, & victus mutatione.

At qua ratione Comitialis morbus ex hisce mutationibus desinat, nunc inquiramus. Qui existimant illum ab irruente in Cerebri ventres humore pituitoso, aut melancholico progigni; statim se expediunt, ætatum scilicet mutatione asserentes ejusmodi humores digeri, & absumi, temperamento in calidius, & siccius abeunte. Verum Epilepsiam haudquaquam ab humoribus, præsertim pituitosis, & melancholicis Ventres Cerebri opplentibus oriri, vel inde potest esse manifestum, quod ægri subito concidant, & convellantur, mox etiam resurgant, liberentur, & in consueta vitæ munia redeant, nullo alio symptomate superstite, præter quamdam Corporis lassitudinem: at vero minime posset lentus, crassusque humor, qualis est pituitosus, vel melancholicus tam cito dissipari, & evanescere, aut saltem a Cerebri Ventribus in alias partes detrudi, non illis sensibiliter affectis.

Verisimilius autem est, a vaporibus Nervorum principium, illorumque membranas, infensa quadam vi, vellicantibus, & fibras moleste admodum contorquentibus, Comitialem morbum exoriri, ut propterea repente invadat, & subito etiam desinere soleat, superstite solum quadam mentis hebetudine, & lassitudine totius Corporis, inducta ab ipsa nervorum contractione: quamquam & ab aliis causis epilepticos insultus proficisci posse alias ostendimus, modo illæ fibras nervorum lacessere valeant; unde Comitialis morbus veluti nervorum affectus absque irritamento non fit: cumque per puerilem ætatem fibræ illorum molles admodum sint, & tenellæ, fit propterea, ut quacumque etiam levi de causa concitentur, & convellantur.

Quoniam vero ætatum mutatione omnia propemodum viscera firmantur, & Cerebrum ipsum, atque nervorum principium, eorumque fibræ sensim consolidantur, qui ante pubertatem Comitiali morbo obnoxii

erant.

erant, facile adventante Juventute, qua robustiores fiunt, etiam ab ejusmodi nervorum molestia liberantur, æque ac pueri illi, qui, præ partium mictui destinatarum languore, urinam diutius continere nequeuntes, sæpissime inviti, aut dormientes mejere solent, ad pubertatem, & Juventutem perducti, nervorum, ac musculorum firmitate, consanescunt. Sed & causæ illæ nervorum fibras proritantes plerumque per ætates corriguntur, ac desinunt, mutato in meliorem crasim sanguine, cæterisque liquoribus ab illo derivantibus, ac fermentis partium repurgatis; unde sæpissime experimur fœmellas post menstruorum eruptiones nedum his, sed etiam aliis gravissimis ægritudinibus, quibus antea laborabant, devictis, evalescere; Itemque pueros, post repurgatum a variolis sanguinem, meliorem, salubrioremque diathesim adipisci. Recte ergo notavit Celsus *loco cit.* sæpe Comitialem hunc affectum *in Pueris*, *Veneris*, *in Puellis*, *menstruorum initium tollere*.

Quamvis autem verum sit sedari potissimum per ætates hunc morbum Cerebri, & Nervorum vitio inductum, quia tamen ab Utero, Ventriculo, aliisque Visceribus procedens etiam nervorum fibras proritatas consequitur, uti in nostra Medicinæ praxi monuimus, sane poterit & hic pari ratione mitescere, ætatis, locorum, ac victuum mutatione, modo Causæ nervos afficientes emendabiles, & Viscerum habitudines permutabiles sint. A mala quippe Ventriculi, aut Uteri conformatione, ortæ Epilepsiæ, atque Hystericæ affectiones, plerumque consenescunt, ut de fœminis infœcundis meminit Hippocrates 5. *aphor.62.* Compertum quoque habeo fœminam quamdam scirrho uteri ab adolescentia laborantem, hysterico epilepticis insultationibus perpetim divexari, quoties sunt menses erupturi, etsi nunc prope quinquagenaria sit, plurimisque identidem usa medicaminibus.

Ut autem facilius assequantur, quod Temporis beneficio per ætates sunt ægrotantes opperituri, poterunt plane quorumdam medicamentorum usu, atque experientia comprobatorum, ope, ab hoc morbo liberari. Et quidem ista varia erunt pro Causarum, & Viscerum consentientium varietate, ut alibi etiam est a nobis indicatum *peculiari c. de Epilepsia*. Quandocumque enim diligenter fuerint adhibita, & victus, ac loci mutatio consenserint, sperandum ultra Juventutem adhuc productum Comitialem morbum desiturum, si præsertim ex vita in erroribus anteacta proficiscatur, ut aliquando in nobili quodam Viro expertum memini.

APHORISMUS XLVI.

Duobus doloribus simul non eumdem locum infestantibus, vehementior alterum obscurat.

Quod Hippocrates de doloribus fatetur, nonnulli de cæteris quibuscumque affectibus intelligendum subdunt, itaut nedum vehementior debiliorem dolorem obscuret, sed etiam affectus quilibet præter naturam gravior minus gravem insensibilem reddat, adeoque inflammatio Pulmonis, meningum Cerebri, Hepatis, alteriusque interni visceris externos tumores præoccupet. Sed revera sensus Aphorismi ad dolentes tantum partes videtur congruentius aptari posse, quoniam per dolorem sensibiliter afficiuntur, indeque judicium ferri potest gravioris, vel levioris affectionis, cum cæteroqui in aliis ægritudinibus falli sæpissime possent patientes, æstimantes leviorem morbum aliquo tamen dolore, vel molestia sociatum, longe graviorem eo, qui revera infensior foret, sed dolore vacuus.

Dolorifici itaque affectus inter sese hic dumtaxat comparantur, & quidem acerbiores cum mitioribus, qui tales erunt relati ad Causas dolorem inferentes, & ad partes ipsas dolorem subeuntes: quo enim illæ acriores, vehementioresque fuerint, atque hæ nervosiores, ac sensibiliores, eo quoque dolor acerbior, ac molestior erit. Hac plane ratione, humores acritate præditi, acidi, salsi, tenues, mobiles, asperius excruciant, dolentque sensibilius Membranæ, quam Parenchymata.

Non debent autem duo dolores eamdem omnino partem infestare, nam aliter mutuo confunderentur, & potius alter alterum exaugerent, ut cum dolens membrum inciditur, & cutis ex admotis cucurbitulis, tumida, adeoque dolens, scarificatur: Sed diversas, distinctasque partes afficere, ut comparatio fieri possit puta si una simul doleant Cerebri Meninges, & Dentes; Pleura, & Lumbi, Renes, & Femur. Tunc quippe vehementior, aut propter Causę acerbitatem aut ob loci; & sensus præstantiam, alterum debiliorem obscurabit, seu in causa erit, ut minus sentiatur.

Sed unde id eveniat, non est adeo facile explicatu. Sunt qui inquiunt, vim sentientem unius partis distrahi ad vehementiorem, aut spiritus in partem vehementius dolentem subsidii ergo demandari, adeoque in parte minus

minus dolente sensionem impediri, aut infringi. Sed inania verba isthæc sunt eorum, qui rem sibi fingunt pro more sufficienter explicatam, quam revera magis implicant; cum cęteroqui sensiones, quæ fieri videntur in sensibus externis, percipiantur ab interno, ut alibi est ostensum. Qui insuper idipsum explicare conantur exemplo luminis majoris obscurantis lumen minus, longe etiam, lateque falluntur, cum non ex eo, quod diurno tempore lucente Sole, Stellarum lumen non conspicitur, bene inferri possit, Stellarum lumen obscurari a lumine Solari, nam ex profundo puteo quis Cœlum interdiu suspiciens, Stellas saltem primæ magnitudinis perpendiculariter sitas clarissime intuetur, & non est novum, Venerem per diem conspici posse, ut nuper hic Neapoli die XXIV. Martii Anni 1689. post Lunæ conjunctionem in Tauro, ab hora XX. Italica ad Vesperam usque visa est sequi Solem, signum Arietis perlustrantem, adeoque undecumque spectabilis, cunctis fuit admirationi, ac propterea quod pluries de die spectatam Astronomi notarint, Stella Audax merito appellata est; cæteras autem cernere nequimus ad aspectum Solaris luminis, quia ita eo nostri oculi afficiuntur, ut ad perceptionem luminis minoris, quale Stellarum est, omnino reddantur inidonei. Sic pariter Auditus organa ingenti strepitu perculsa nequeunt exiles sonitus percipere; & Tactu ipso non persentiuntur, quæ leniter contrectantur, cum fortasse ustione, vel sectione percelluntur illius Organa.

Hæc autem non alia de causa contingunt, nisi quia sensiones omnes in Cerebro fiunt per motum in organis sensuum externis excitatum, atque per nervos, nervorumque fibras illi communicatum, ut propterea quæ molesta partibus subjectis accidunt, percipiantur a Mente, prout in eas partes intenta est; unde ea abalienata, vel alio distracta, dolor, vel voluptas nec percipitur. Cum igitur a vehementiori motu dolorificæ causæ affecta est, nequit profecto leviores persentire: hi quippe mitius nervorum fibras commovent, lentiusque Cerebri meditullium concitant, quam ut valeant mentem avocare in partem lenius affectam.

Neque vero hinc licebit dolorem dolore levare, & ad partes ignobiles referre, quemadmodum deduci videtur ex eodem Hippocrate *6. Epidem. sect.3.* cum Hippocrates hic dixerit dolorem vehementiorem obscurare, non autem tollere, aut sedare minorem: nec boni Medici sit graviorem dolorem excitare sub dubia spe, quod minor desinat. Sed & perperam, atque inutiliter agere experimur, qui in gravibus ægritudinibus partium supernarum, tibias, pedesque asperius attrectando, vitiosos humores in artus avocare nituntur, putantes se ita illas exolvere.

APHORISMUS XLVII.

Dum Pus conficitur, dolores, & febres accidunt magis, quam jam confecto.

Cum sanguis alicubi restagnat, & tumorem, ac inflammationem parit, concrescit primum, mox sensim corrumpitur, & vertitur in pus, in cujus generatione, vehementi quadam fermentatione subigitur, & simul carnes quodammodo discerpendo dolorem excitat, atque per commotionem, disjunctionemque partium tenujum a crassioribus, calorem excitat, & febrem accendit. Id autem considerans Hippocrates, inquit, dolores, & febres accidere majores, dum conficitur, quam jam confecto pure. Equidem in ipsa puris confectione partes illæ tenujores per fermentationem adiguntur, & adnituntur, crassiores subigere, unde tumefactionem, expansionem, pulsationemque molestam inferunt: postquam autem pus confectum fuerit, extricatis tenujoribus particulis, agitatio, atque commotio cessat, fermentatione ad præcipitationem perducta; nisi quod solum molestia illa persistit, quæ ab ipso pure, veluti a re morbosa provenit, cujus causa circumjacentes partes infici, atque in suis operibus deinceps lædi poterunt, nisi cito data porta educatur: Id quod plane expertum in cujuslibet Tumoris suppuratione, & mox a sectione, confecti puris expulsione. Sed & non raro per suppurationem egeruntur ea, quæ vix, ac ne vix quidem, aliter extrudi poterant omni adhibita diligentia. Sic spina digito infixa, nisi aliter possit extrahi, suppuratione promota subducitur. Sic etiam ossium squamulæ in vulneribus, & ulceribus sponte foras educuntur, aliaque plura præter naturam Corpori ingenita, vel adverso casu affixa.

Quoniam vero a suppuratione habita dolores mitescere solent, videmur hinc non incondite admoneri in tumoribus, atque inflammationibus internis, quæ diris cruciatibus miseros ægrotantes divexarunt; si fortasse deinde sedentur, cautos esse oportere, tum in prognosi facienda, tum in remediis adhibendis, ne rupto apostemate, effusoque in partem

tem

tem vitæ necessariam pure, mors repente accidat, aut saltem gravior morbus insequatur, cum æger se jam curatum credat. In Vomica Pulmonis, Empyemate, Angina, Pleuritide, aut Hepatide suppuratis, aliisque sæpius id evenit.

Lib. de flat. Quod Hippocrates hic junxerit dolores, & febres manifestum fit, qua ratione alibi dixerit omnem morbum esse ulcus, aut ulceris conditionem præseferre: siquidem cuncti plane morbi veluti quidam dolores sunt, & molestæ affectiones; aut etiam cum patente dolore conjuncti: profecto, si is a soluta partium continuitate, vel manifesta, vel occulta provenit, omnis morbus, aut revera ulcus erit, aut ulceris quodammodo naturam sapiet. Atqui compertum etiam ex Anatome est, morbos omnes, ipsasque febres, absque internis tuberculis, abscessibus, inflammationibus, pustulis, ulcusculis, idque genus aliis, non exoriri; ut propterea jure optimo sit ab Hippocrate pronunciatum omnem morbum ulceris conditionem præseferre.

Præter dolores, ac febres hic ab Hippocrate memoratas, addunt alii etiam Rigores ex suppuratione proficisci, qui sane in suppuratis sæpesæpius observari consueverunt, præsertim cum partes membranaceæ sunt affectæ, aut purulenta materia per easdem excurrit, & nervos vellicat: quo pacto ex fluentibus humoribus per glandulas subtercutaneas & cutim ipsam spinæ attiguam, horrores, & Corporis concussiones plerisque accidunt.

Cæterum quæcumque possunt tenues particulas concitando, & exagitando crassas, adhærentesque, fermentationem promovere; atque poros Cutis obturando, perspirationem in partibus tumefactis impedire, valent pariter suppurationis opus adjuvare, qualia sunt pinguia, & calorifica dicta: *Calidum enim*, inquit Hippocrates, *est suppuratorium*.

APHORISMUS XLVIII.

In omni Corporis motu, ubi laborare cœperit, quies statim lassitudinem aufert.

Videtur & hic Aphorismus unus ex eis, qui Hippocrate digni non sint. Quis enim est, qui nesciat, subortam a motu lassitudinem quiete desinere, & labefactum Corpus otio restaurari? Quocirca Galenus *in commentario* Aphorismum hunc non de solo labore ex motu interpretatur, sed etiam ampliat ad dolores; atque alii id speciatim ab Hippocrate notarum putant, ut eos argueret, qui contendebant ex motu immodico morbum calidum exoriri, in cujus curationem frigida commendabant, quæ cum omnino nocua sint, propterea illum statuisse ajunt, sola quiete lassitudinem ex labore moderari: Et Cardanus duo inquit in eo contineri: *unum satis notum, non esse in labore perseverandum, ubi quis lassitudinem sentiat: aliud non vulgare, ubi quis ab initio lassitudinis quiescat, & non mitigetur lassitudo, esse immundum Corpus, paratum ad morbos, ideoque purgatione indigere*. Sed enim hinc quoque admonemur, quomodo lassitudinis causas internoscere possimus, an ex motu Corporis pendeat, an vero ab interno ejusdem affectu, si scilicet observaverimus, an ne labor, ac defatigatio quiete adimatur.

Equidem sponte enatæ lassitudines (de quibus Aphorismo V.) sola quiete non desinunt, sed quæ a laborioso tantum motu contingunt: hic quippe quieti opponitur, & vicissim temperatur: unde quemadmodum immoderati motus, & lassitudinis remedium est quies; sic otii, ac diuturnæ quietis, motus est: utrumque autem moderatum esse decet; nam ut inferius dicitur, *omne nimium Naturæ inimicum*.

Quod vulgata versione scribitur, *statim lassitudinem auferri*, ansam præbet dubitandi. Siquidem impossibile videtur tam subito lassitudinem adimi per quietem. Præstat ergo non statim, sed brevi, & facile, ex græco Codice sufficere, ut sensus fiat, nullo negotio, ac brevi, lassitudinem desituram, si quies accedat; quinimo nec illa apte dici poterit auferri, sed tantummodo per quietem succedentem sedari, atque mitescere. Neque vero Hippocrates quemcumque motum hic intelligendum voluit, sed eum tantum, qui cum labore confunditur, atque ad lassitudinem perducit, cum apud Veteres alius foret levis motus, & exercitium, & alius labor: hoc enim non solum Corpora leviter exercebantur, sed ad sudorem usque, ac defatigationem deveniebant. Et quamvis in textu dicat *in omni Corporis motu*, non tamen hinc quis inferat, primam dumtaxat motus speciem comprehendere, cum mox subjungat: *ubi laborare cœperit*; quamobrem tertiam manifeste designat, ut propterea mens illius sit, in omni Corporis motu, sive in omni exercitiorum genere, saltatu, lucta, digladiatione, venatione, ludo parvæ pilæ, aliove simili, quiescendum statim esse, ubi ad defatigationem perventum fuerit.

Quo demum modo quies laſſitudinem adimat, perſpicuum fiet, ſi perpendatur muſculorum affectio in motibus Animalium: illi enim pro diverſa corporis agitatione diverſimode diſtenduntur, & contrahuntur, atque adeo diverſas figuras efformant, ut obſervat acute Stenonius *in ſua Myologia*: quamobrem tam fibræ carnium, quam nervorum a diuturna commotione delaſſantur, ut tandem flacceſcant, & extenuentur: eo ferme modo, quo ſtamina telarum ab aſſidua, & varia diſtentione, & contractione, diſtorſione, diſtractione, ac retorſione, primum longius extenduntur, mox etiam attenuantur, ac poſtremo ſcinduntur, & lacerantur. Cum autem per quietem fibræ iſtæ diſtractionibus liberantur, ſenſim otio, nedum ſuis quæque locis reſtituuntur, & conquieſcunt, verum etiam alibilibus liquoribus, qui labore nimio exſudabant, irrorantur, & liniuntur, imo reficiuntur, roborantur, ac vigent.

APHORISMUS XLIX.

Conſueti ſolitos labores ferre, etſi ſint imbecilles, aut Senes, non conſuetis, fortibus, atque Juvenibus, facilius ferunt.

QUamvis præcedenti Aphoriſmo dixerit Hippocrates, in omni Corporis motu, ubi illud laborare cœperit, quietem ſtatim laſſitudinem adimere, admonet tamen hic ejuſmodi laſſitudinem non adeo facile ſecuturam in conſuetis; quamobrem inquit, conſuetos licet debiles, aut Senes, minus affici ſolitis laboribus, quam inſueti, etſi fortes ſint, ac juvenes.

At vero conſuetos ait ferre ſolitos labores: nam aſſuetus in uno genere laboris, haudquaquam facilius feret aliud laboris genus; ſic etſi quis aſſuetus ſit venari, non tamen facile digladiationem, aut ſaltatum ſufferet. Hinc ſententia hæc aptanda ſolum conſuetis in certis exercitiorum generibus, quæ uſu ſibi familiaria compararunt; quamvis & id quoque verum ſit, laborioſos Homines facilius ſemper ferre cujuſvis generis exercitia, quam qui ſedentariam, otioſamque vitam ducere conſueverunt.

Inquit præterea, etſi imbecilles, aut Senes, facilius tolerare: etenim tolerantia laborum non provenit a robore, ſed ab aſſuetudine, qua partes Corporis minus defatigari ſolent. Sic imperitus ſcribere, aut fides tangere, etiamſi robuſtus ſit, digitis dolebit. Sed & Equi meritorii, licet gracilenti, longa adhuc itinera, & quotidianos labores ſuſtinent, quos generoſi, ſed requieti, ſufferre nequeunt. Conſuetudine etenim fibræ muſculorum motrices aptantur certa ſerie ad ejuſmodi munera peragenda, imo ex his uſu habitis quodammodo roborantur magis, atque virtute cæteris omnibus præcellunt. Quemadmodum ergo Habitus ex pluribus, atque aſſiduis actibus acquiritur; ita Conſuetudo a frequenti ejuſdem generis operatione inducitur; & ſicuti ex habitu acquiſito promptitudinem, ac facilitatem aſſequimur agendorum; ita conſuetudine tolerantiam adipiſcimur: quamobrem alteram Naturam paſſim illam Galenus appellat. Quid quod ejus tanta ſæpenumero vis eſt, ut Naturam ipſam, atque ingenitam cujuſque facultatem & prævertat, & ſuperet. Laboribus namque aſſueti, ſi diu otientur, facile in morbos incidunt: qui cibum ſemel in die capere conſueverunt, ſi fortaſſe bis aſſumant, protinus cruditates incurrunt: Vini potores, ſi abſtemii fiant, de mala concoctione, & Ventriculi langore illico conqueruntur. Sed enim Naturæ defectus plerumque emendantur, & ultroneæ Animi propenſiones ſæpiſſime corriguntur, & temperantur; at vero, quæ Conſuetudine invaluere, vel nullatenus, vel difficillime. Fertur, Ducem quemdam Athenienſium ſaltare ſolitum, cum præ dignitatis aſſumptæ decore, nequiviſſet conſuetum exercitium frequentare, cum vellet, cogebatur aliquando repente tripudiare, forti totius Corporis concuſſione, ac tremore deprehenſus.

APHORISMUS L.

Quæ ex longo tempore conſueta ſunt, etſi deteriora ſint, inſuetis minus moleſtare ſolent. Oportet igitur etiam ad inſueta tranſire.

QUod de ſolis exercitationibus precedenti Aphoriſmo notaverat Hippocrates, nunc generaliori ſermone de cæteris etiam rebus, quæ humano Corpori poſſunt adhiberi, aut quocumque modo in Vitæ uſum evenire, commonefacit, atque in his ferendis, vim, & efficaciam Conſuetudinis inculcans, inquit, ex longo tempore conſueta, etſi deteriora, minus, quam inſueta moleſtare ſolere.

Et ſane ſi præcipua Rerum genera ad vitam, valetudinemque tuendam neceſſaria perpendamus, id veriſſimum comperiemus. Aer frigidiſſimus, atque incolatus borealium, & nivoſarum Regionum, nedum commode,

ac salubriter, ab illorum locorum habitatoribus toleratur, sed etiam valde proficit ad Corporum firmitudinem; si deinde in calidiorem commutetur, & in Regiones temperatas, graviter afficiet, & noxam afferet. Cibis enutriti solidis, crudis, & inconditis, quique diu peculiaribus quibusdam potibus sunt usi, si diversis deinde potionum, alimentorumque generibus utantur, quantumvis melioribus, læduntur. Assueti pomeridianis horis dormire, vel sub dio, aut Sole sub ardenti, vel ad graves Arborum umbras, incommoda cæteroqui insuetis nocentissima, bene tolerant. Qui purgantibus medicamentis consuescunt, inde succedentes facillime sufferunt evacuationes: quo factum, ut Medici inter Coindicantia Purgationis Consuetudinem retulerint. Sic pariter qui toxica sumere consueverat, nullo unquam tempore ab eis visus est damnum pertinere. Et ubi Homines, inquit Seneca, majorem Vitæ partem in tenebris agunt, sic fit, ut novissime Solem, quasi supervacuum fastidiant. Vivit adhuc, qui ad integres hebdomadas compressa alvo citra fastidium fæces, & urinam remoratur. Hinc jure optimo dicitur Consuetudo Natura adscititia, quæ primævam corrigere, & permutare valet.

Ut autem Consuetudo id præstet, longo tempore inducta sit, oportet; quocirca apposite notavit Hippocrates: *Quæ ex longo tempore consueta sunt*: etenim quo vetustior illa est, eo radices altiores figit, atque firmam, ac stabilem in assuetis promptitudinem, ac repugnantiam ad opposita, operatur.

Addit insuper: *etsi deteriora sint insuetis*, per comparationem: siquidem quæ omnino, & absolute mala, ac perniciosa sunt, potissimum quæ vehementer, & cum violentia afficiunt, haud facile ferri poterunt. Sic assuetus pati incommoda Aeris, somni, vigiliæ, laboris, aut ciborum, non tamen facile tolerabit illa eadem, si immodica, & violenta fuerint, ut & neque contusiones, vulnera, aut mortifera venena. Quin & adjecit, illa *minus molestare solere*, relata scilicet ad insueta, sive Corpora, sive mala extrinsecus occursantia: quippe semper minus afficientur consueti, quam insueti, & minus quoque molestabunt, quæ sunt in assiduo usu habita, quam quæ omnino inusitata sunt. Hac profecto ratione, partes eas, quas amictu velare solemus, non sine valetudinis incommodo Aeri frigido exponimus, sicuti neque pedes frigida aqua abluimus, ut manus, & faciem, sine Catarrhi periculo: & pleræque mulieres nudos humeros, pectusque ipsum solent ostentare, absque ullo salutis discrimine; quod sane insuetis obesset plurimum. Possumus itaque ita assuescere ab ineunte pueritia, ut iis etiam, quæ suapte natura nocere solent, sine valetudinis detrimento, ac vitæ noxa, utamur; quemadmodum de plerisque fertur, qui venenatis rebus Corpus enutrire consueverunt.

Hinc tandem colligit Hippocrates, oportere etiam aliquando ad insueta transire, ut scilicet ab his minus Corpus afficiatur, si forsitan iisdem alterari contingat. Quare juvabit cunctis indiscriminatim subjici, ad valetudinem tuendam, vitamque prorogandam, ut omnium fere quamdam veluti consuetudinem, & ex consuetudine tolerantiam acquiramus. Unde Celsus *lib. 1. cap. 1. sanum hominem, beneque valentem nullis obligare se legibus debere*, monet, *& oportere varium habere vitæ genus, modo Ruri esse, modo in Urbe, sæpiusque in agro, navigare, venari, quiescere interdum, sed frequentius se exercere, interdum balneo, interdum aquis frigidis uti, modo ungi, modo id ipsum negligere, nullum cibi genus fugere, interdum in convivio esse, interdum ab eo se retrahere, modo plus justo, modo non amplius assumere, &c.* Et Galenus *in commentario hujus Aphorismi: est*, inquit, *uniformis quæque consuetudo periculosa; cum omnes homines inopinatis rerum sortibus subjiciantur. Ne igitur aliquando repente incidentes in insueta, magnopere lædamur, satius esse, inquit, omnia tentare.* Iterumque Celsus *lib. 1. cap. 3. Nimis otiosa vita utilis non est, quia potest incidere laboris necessitas.*

Quamvis autem valde utile sit varia ad sanitatem tuendam tentare, atque indiscriminatim cunctis uti, quæ in humanæ vitæ decursu Corporibus accidunt, nec tam facile vitare possumus, imo, ut consulit Hippocrates, etiam ad insueta transire expediat; nihilominus in ejusmodi permutatione, omnino cavendum, ne repente consueta deserantur, ac subito transeatur ad contraria, & insueta, quemadmodum idem Hippocrates sequenti Aphorismo animadvertit: periculosum enim. Sed neque in maturiori ætate permutationes istæ tutæ sunt; tunc enim ægrius feruntur, cum a levissimis etiam Causis senilia Corpora offendantur; quamobrem licebit solum in Adolescentia, ac Juventute sensim Corpora in oppositum assuefacere, quo tempore incommoda quæcumque facilius tolerantur. Verumtamen adhuc in ejusmodi mutationi- V. Gal. 5. de tuend. valet. c. 7.

bus perpendere oportebit, num a bonis, vel malis consuetis, ad insueta meliora, vel pejora procedatur; & an etiam a bonis ad mala, aut contra a malis ad bona transitus exoptetur. Equidem a malis ad bona, & a bonis ad meliora, tutior semper mutatio existimabitur, sed non adeo extrema, ut cum voluerimus ad mala, vel pejora redire, penitus sufferre nequeamus, longe vero intolerabilius erit a malis ad pejora procedere, cum inde facile transmigretur ad ægritudines, quare multum conferet inter mediocria versari, atque illis rebus potissimum assuescere, quæ pro Corporum habitudine, ac constitutione ferri possunt, & speciatim in malis ita, ut in eis diutius minime perseveretur, ne certa sanitatis, ac vitæ jactura subeatur. Hæ namque mutationes non alia certe de causa videntur commendatæ, nisi ut valetudinem tueantur, non destruant, minusque, quoad fieri possit, obnoxiam reddant Causis illam alterantibus, atque ad ægritudines deducentibus. Sed propositi Consilii rationem ex sequenti Aphorismo uberius explanemus.

APHORISMUS LI.

Plurimum, atque repente evacuare, vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, sive quovis alio modo Corpus movere, periculosum: Omne enim nimium Naturæ inimicum. Sed quod paulatim fit, tutum est, cum alias, tum cum ab altero ad alterum transitus fit.

QUoniam præcedenti Aphorismo docuerat Hippocrates conferre aliquando ad insueta transire, ne quis crederet statim, ac violenter ejusmodi mutationes esse faciendas, monet nunc illas paulatim fieri oportere, nam quovis modo Corpus movere, plurimum, ac repente, periculosum.

Inquit autem *plurimum, ac repente*, ut scilicet denotet vehementiam simul, & violentiam alterationis: quædam etiam alterant quidem plurimum, sive calefaciendo, sive refrigerando, at sine violentia, & longo temporis tractu, quædam vero violenter, ac citissime, at non cum tanto excessu. Si autem utrumque præstent, plurimum sane exagitabunt; subitam simul, & ingentem mutationem inferendo. Et quamvis alterutrum, si humano Corpori accidat, grave sit, potenterque immutet, ac depravet illius œconomiam; ubi tamen utrumque conjungatur, periculum Vitæ minabitur, divexata nimirum impense Natura, quæ mediocritate solum gaudet, & immoderationem nullatenus ferre potest.

Subdit insuper, *evacuare, vel replere, calefacere, vel refrigerare*. De Evacuationibus, & Repletionibus immoderatis dixerat etiam 1. *Aph.* 3. illas ad extremum ductas esse periculosas; siquidem inanitionibus immodicis exolvitur Corpus, membra lassantur, & vires deficiunt. Repletionibus vero cuncta gravantur, infarciuntur, suffocantur. Vehementer quoque calefacere, periculosum; quippe a calore nimio, carnium mollities, ac laxitas, imbecillitas nervorum, mentis torpor, sanguinis profluvium, & animi defectio exoriuntur, quibus tandem Mors succedit, ut dicitur 5. *Aph.* 16. Frigidum vero convulsiones, tetanos, livores, & rigores febriles parit, estque inimicum Ossibus, Dentibus, Nervis, Cerebro, Spinali medullæ, *ib. t.* 17. *&* 18.

Utque omnem violentam, ac repentinam mutationem complectatur, addit: *Sive quovis alio modo Corpus movere: Omne enim nimium Naturæ inimicum*, & sanitas in quadam commensuratione, ac mediocritate consistit: quo etiam argumento ductus idem Hippocrates hoc *eodem lib. t.* 3. docuit: *Somnum, & vigiliam utraque excedentia, malum*: Et 4. *nec satietatem, nec famem, neque aliud quidquam, quod modum Naturæ excesserit, bonum*.

Tam ergo ad valetudinem tuendam, quam ad morbos abigendos, & tum in usu alimentorum, tum etiam in usu medicamentorum sententiam hanc prolatam esse demonstrant adjecta verba, *evacuare, vel replere*. Unde Medicamenta cathartica validiora, Sanguinis detractiones, victus plenioris frequens exhibitio, immoderata quies, idque genus alia, sunt omnino devitanda. Eleganter itaque, & scite Phocylides hujusmodi effatum ad universos actus humanos transtulit, commendans in ipsis mediocritatem, ut sit modus in rebus cunctis: & Cicero, ad omnem usum, cultumque Vitæ referendam eamdem esse censuit, ut in omnibus præ oculis sit ipsa semper habenda.

Cum igitur repentinæ, & vehementes mutationes periculosæ sunt, consulit propterea Hippocrates, sensim illas esse faciendas, quia quod paulatim fit, tutum est; idque sive in eodem statu permanere, sive ad insueta, & vicissim transire debeamus. Quamobrem in Aphorismo subditur, tum alias, tum si ex altero in alterum transitus fiat. Sic qui alterne cibum

bum capere, ac jejunare consueverunt, si ab inedia transitum faciant ad immodicam satietatem, Ventriculum proculdubio gravabunt, & vitam opprimient. Itemque qui œnopota fuit, si repente hydropota fiat, graviter afficietur. Juvabit ergo gradatim semper in ejusmodi mutationibus procedere, ut illæ ferantur facilius, & prosint. Hinc quoque idem Hippocrates *lib. de rat. vict. in acut.* consulit, securius omnino esse ad sanitatem, in similibus, & assuetis consistere, quam repente, etiam in melius, permutare.

APHORISMUS LII.

Omnia secundum rationem facienti, si non succedat secundum rationem, non est transeundum ad aliud, suppetente quod ab initio probaveris.

NOnnumquam Medicamenta, aliaque in ægrotantis opem a solerti Medico, summo judicio, sanaque ratione sunt præscripta, sive in acutis morbis, sive in chronicis, quæ etsi subito non juverint, non propterea ad alia transeundum imprudenter, monet hoc Aphorismo Hippocrates: quoniam, ut subdit Galenus, *non mediocris prudentiæ est, non discedere ab iis, quæ recta visa sunt, etsi nondum manifesta appareat utilitas ex iis ita factis, consequi*, cum sæpesæpius quod ab initio manifeste non juvit, possit progressu temporis, sensibiliter proficere.

At vero dicuntur secundum rationem fieri remedia, quoties per suas indicationes rite, recteque examinatas fuerint opportune adhibita; siquidem rationabiliter Medicus operari dicetur, cum, cognita Causa morbi, congruentibus tum in ratione victus, tum in usu medicamentorum, auxiliis utetur, quæ si fortasse brevi tempore eam opem, quæ desideratur, non præstiterint, erunt proculdubio allatura procedente morbo ad statum ac declinationem, cum non raro longius tempus exquiratur, ut causa morbi, quæ ob crassitiem, tenacitatemque repugnat, coctioni, secretionique subjiciatur; quamobrem insistendum magis erit iisdem, quæ a principio conferentia judicata sunt, suppetente nimirum eadem ratione, eademque indicatione, quæ efficax visa est ad ejusmodi remedia ministranda. Quod si temporis decursu Morbus, ejusque Causa cum adjunctis symptomatis mutationem aliquam subjerit, non persistente eadem indicatione, certe ad alia transitus tuto faciendus erit.

Non tamen hinc velim, ut quis pertinaciter insistens præconceptæ suæ opinioni, idem prorsus medicamentum commendare, ac præscribere non desinat, cum illud visum est non solum non profuisse, sed etiam abfuisse ægrotanti. Non enim desunt, qui errorem semel conceptum, adhuc in perniciem hominum tueri non verecundantur, & cum inconstantes, aut falsi videri nolunt, grave dedecus, & propriæ famæ jacturam sibi pariunt. Sed enim, quod gravius est, nec Morbum multoties, nec Causam Morbi cognitam habentes, sibi multa fingunt, multa quoque ex proletariis Auctoribus congerunt, & perperam conficta, pejusque gesta, in medium afferunt. His quippe effatum hoc Hippocratis nullatenus suffragatur, nilque rationabile suppetit, quod a principio rectum, probatumque sit. Enim vero ex eventu solum, atque successu, dijudicare possumus, num secundum rationem fuerimus operati, in eorum genere, quæ inter Naturæ penetralia latent, cujusmodi sunt Medicæ notiones, & solum a juvantibus, & nocentibus, ad investiganda, quæ ægrotantium salutem pariunt, manuducimur. Quare non esse transeundum ad aliud ex Hippocrate monemur; cum exhibitum medicamentum licet omnino non juverit, minime nihilominus nocuerit; quippe aliquando juvare subito non solet, vel ex repugnantia Causæ morbificæ, quæ tempore superabitur, vel ex languore Naturæ, quæ sensim oppressa vigebit, & morbum excutiet. Unde Celsus *lib. 3. cap. 1. oportet itaque*, inquit, *ubi aliquid non respondit, non tanti putare auctorem, quanti ægrum, & experiri aliud, atque aliud; sic tamen, ut in acutis morbis cito mutetur, quod nihil prodest; in longis, quos tempus ut facit, sic etiam solvit, non statim condemnetur, si quid non statim profuit; minus vero removeatur, si quid paululum saltem juvat, quia profectus tempore expletur.*

At vero, quæ per morborum tempora variant, diversum plane exigunt medicamentorum usum, ut propterea ad alia atque alia, pro ratione, transeundum sit; sicut enim cum re mutare consilium prudentis est, ita expediet omnino in his pro re nata permutare medicamenta, ita quidem in morbis Pectoris, in Tumoribus, Inflammationibus, cæterisque, quæ ab initio probantur proficere coctioni, suppurationique, omnino mutanda deinceps erunt in detergentia, expurgantia, consolidantia, postquam maturuerint. Veruntamen ejusmodi mutationes, veluti favorabiles, Rationi adhuc congruen-

tes dicendæ sunt, cum idipsum non suppetant, quod ab initio, ex mutatione Causæ morbificæ, probatum fuit.

APHORISMUS LIII.

Quicumque alvos humidas habent, si quidem Juvenes sint, in melius commutantur iis, qui siccas habent. Qui vero in Senectute, eo deterius commutantur, nam senescentibus magna ex parte exsiccantur.

Similis omnino videtur hic Aphorismus illi, in quo dicitur: *Quibus Juvenibus alvus humida est; iis senescentibus exsiccatur; quibus vero Juvenibus alvus sicca est, iis senescentibus humectatur*. Attamen differunt, quia in eo mutationes solummodo per ætates Hippocrates notavit, alvi humidioris in sicciorem, & e converso; in hoc vero meliorem, vel deteriorem ex his constitutionem addidit. At vero aberratum fere communiter faciunt Interpretes Leonicenum, quod e græco Codice *ἀπαλλάσσουσι* male verterit *commutantur*: legendum propterea malunt, *melius degunt*, quam *in melius commutantur*; ut inde sensus sit, Juvenes alvos humidas habentes pejus in senectute degere, quia iis tum sponte exsiccatur, cum alvus lubrica semper astricta melior reputetur. Sed tamen, qui in ætate juvenili duriorem alvum sortiti sunt, constituti tandem in ætate senili magis, & magis exsiccabuntur; unde in deteriorem statum abibunt. Quamobrem præstaret Juvenes ex arctiori alvo mutatione subire senescentes in lubriciorem, ut excrementa per senectutem cumulatoria promptius deponantur; quamquam Celsus *lib. 1. cap. 3. melior est*, inquit, *in Juvene fusior, in Sene astrictior*. Atqui hæc tam varie accidunt hominibus, pro varia eorumdem habitudine, & peculiari constitutione, ut certa regula ex hoc deduci nequeat; sunt quippe qui melius se habent cum alvo duriori, quam laxiori, si præsertim laxitas vitium chylosis subsequatur, & Venter non adeo obdurescat, ut quotidianis saltem excrementis non exoneretur. Verumtamen per comparationem tantum sunt hæc ab Hippocrate in Aphorismo tradita: imo vero magna ex parte dicitur exsiccari alvos senescentibus; nam perpetuo id verum esse non experimur, sive quod distillationibus corripiantur, sive quod male cibos conficiant, sive demum quia laxatis fibris intestinorum, ac musculorum ani, obscuram veluti paralysim in his partibus patiantur. Hanc autem alvi lubricitatem vel siccitatem, neutiquam a cibis, vel ab ægritudine, sed a propria illarum ætatum habitudine, & viscerum, ac fermentorum conditione Hippocrates desumit; hæc enim omnia suapte natura decurrentibus annis in nobis variant, etsi perfecta sanitate fruamur; ut alias quoque meminimus.

APHORISMUS LIV.

Magnitudo Corporis Juventæ, quidem neque indecens, neque illiberalis: Senectæ vero inutilis, & deterior parvitate.

Convenientem, vel inconvenientem molem Corporis in ætatibus considerans hoc Aphorismo Hippocrates, proceram inquit, & magnam staturam, Juventuti nec indecentem, nec invenustam esse; Senectuti vero inutilem, & parvitate deteriorem.

Quamvis autem Fuchsius de Corporis potius proceritate, seu longitudine, sententiam hanc interpretetur, fretus etiam auctoritate Galeni in Commentario, & Celsi *lib. 2. cap. 2.* dicentis: *longa statura, ut in juventa decora est, sic matura senectute conficitur*; non tamen video, quin etiam de totius Corporis magnitudine secundum trinam dimensionem adaucti, exponi non possit; quemadmodum scite quoque existimat Cardanus, qui acriter hac occasione invehitur in Galenum; de sola longitudine sententiam interpretatum. *Quid enim*, is inquit, *absurdius quam dicere, proceram exilitatem neque indecentem, neque illiberalem Juventæ, cum sit ridicula etiam parentibus, & fratribus, vixque non contempta in Principibus? deinde quis docuit Galenum hos, non illos vere magnos in senecta incurvari, cum oppositum ostendat experimentum, & ratio etiam subscribat? majore enim pondere prægravantur, & cum sint etiam humidiores, magis curvantur macilentis, nam & ligna viridia ab igne magis flectuntur, siccis*. Hæc Cardanus.

Hanc ergo magnitudinem Juvenibus indecentem non esse, neque proportione excedentem scribit Hippocrates; quoniam per hanc ætatem æque adolescunt, & partium comparatione per omnem ambitum magni evadunt, quamobrem cum secundum naturam incrementum in longum, latum, & profundum æquabiliter suscipiant, illiberalis excedens, seu non proportionem

ser-

fervans, dici non poterit: Juvenes namque decet fimul increfcere, & incrementum naturæ æquabiliter fufcipere: Ubi pro Juventute etiam Pueritiam, & Adolefcentiam intelligere licebit juxta morem ejufdem Hippocratis, ut fuperius monuimus: at vero Senibus inutilis illa eft, & deterior parvitate. Inutilis quidem, quia a languida fenectutis virtute tanta moles fuftineri non poteft, fi fortaffe perfeveret, fi vero, ut naturę accidit, debito marcore afficiantur, extenuata craffitudine, per folam longitudinem, ac exilem proceritatem, nedum inelegantes, atque inconcinni remanent, verum etiam capite deorfum incurvati, ac fæpenumero etiam gibbi fiunt. Deterior vero, quoniam propter virium languorem, ac Vifcerum, & fanguinis hebetudinem, gravatur magnitudine Corpus, non regitur, & facile vitæ flammula ab opprimente mole, atque obefitate fuffocatur, & extinguitur. At vero qui parvo funt Corpore, vivaciores, agilioresque effe folent, atque ad quævis vitæ munia promptiores; quamobrem & diutius, & falubrius illos vivere experimur, nec præterea tam obnoxii illi funt incommodis, quæ ex magnitudine Corporis fenibus accidere oftenfum eft. Verumtamen deterior folum dicitur parvitate, nam fi fortaffe comparetur cum ea Corporis magnitudine, quæ pinguem habitum confequitur, certe melior cenfenda eft; cum carnofa, & lacertofa Corpora præftent pinguibus, & obefis, quæ omnium deterrima effe folent. Atqui nec parva, ac pufilla Corpora fenum omni prorfus vitio exempta putanda funt, fed dumtaxat meliora, atque alacriora opimis.

Hinc modo colligere eft, lenius tractanda effe, cum præfertim ægrotaverint, fenum Corpora, ingenti carnium, & adipis mole gravata, quam parva, & gracilia. Illa enim, utpote languidiora, facile labore, vigilia, & quocumque evacuante medicamento exolvuntur; ac viribus deficiunt, fi diæta regantur afperiori: utraque autem facilius ferre folent parva, atque adeo vivaciora.

F I N I S.

INDEX
RERUM NOTABILIUM.
Primæ Partis.

Angi-

B

C

Calor

Cir-

Eva-

F

ad

M

N

O

Progno-

Senum

T

Tem-

V

Vires

F I N I S.